Ștefan Popescu

Paşala

calibre 0.8.44

ŞTEFAN POPESCU

PAŞALA

EDITURA TINERETULUI
Coperta; KALAB FRANCISK

*„Un adânc întuneric acoperea perioada în
care Turcii au fost stăpâni în al lor Ibrail.“*

PARTEA ÎNTÂIA

„Turcu', popa şi boieru'"

CAPITOLUL ÎNTÂI

Nazim, fiul lui Osman-bei, este numit pașă al raialei Brăila din cuprinsul Țării Românești

Ceas de seară… când sub geana semilunei de pe țuguietele minarete din Istanbul se leagănă corăbiile și caicele de toate mărimile fluturându-și lin pânzele ușoare; când Cornul-de-Aur se oglindește în apele înserate, pierdute în vălurele de spumă spre țărmurile Mării Marmara.

Cu fața smerită spre Mecca legendară, din inelul balcoanelor minaretelor tuturor moscheelor ce străpung azurul stins, muezinii cheamă credincioșii la rugăciune.

Albe ca spuma mării, Palatul Sultanului și moscheea lui. Oglindirea lor e semeață în apa lucie ca de plumb și tremură când, arar, delfinii sparg neclintirea mării.

În vopselele grase și dulci ale serii, ca și în veștejirea înceată, necontenită, ce se întâmplă cu toate lucrurile Pământului, odihnesc Bebek, Therapie, Buiuk Deré …

Pe țărmuri, Istanbulul își fumează tacticos narghileaua.

Oră de taină. O dată cu respirația domoală a văzduhului, palpită frunza chiparoșilor și mireasma iasomiei plutește în aer, când Măritul Stăpân se înclină grațios frumuseții favoritei sale, iar în cancelariile înaltei Porți, marele vizir prinde șnurul peceților consfințite de sigiliul solemn al însuși Sultanului.

E ceasul când pe coridoarele boltite, prin cerdace și peristile topite în dubucării și arabescuri din piatră, se țes cu iscusință ascuțită intrigile cancelariei vizirilor. Un zumzet, s-ar părea de șoapte suave, zburând de pe buze înguste spre urechi subțiri. În ițele tuturor limbilor pământului se petrece urzeala perfidiilor. Vorbele dibace se răsfață momind dulceața meritată a răsplății „Înălțimei Sale“, ori – mai ades – nemeritatul amar surghiun pentru închipuită ticluită vină a cutărui sau cutărui dregător, mai mărunțel sau mai de vază. A te feri din calea năzărelilor, a picii e cu neputință. Ele pătrund ca pulberea nisipușurilor, în ascunzișul cel mai adînc. Să te împotrivești născocelilor, să alungi închipuirea din mintea fecundă a Șeherezadei înainte de sfârșitul celei de-a o mie și una de nopți?

Să te ferești, nu ai încotro. Să te împotrivești, nu se află duh în care

să te prefaci: ca să nu te ajungă hangerul potrivelilor limbilor împeliţate.

— *Allah e Dumnezeu şi Mohamed, profetul său!*

*

Acesta e Constantinopolul, locul de unde se desprinde unul din personajele povestirii despre Paşala.

*

*   *

Faima tatălui a dus-o mai departe Nazim. Fiul era preţuit la Poartă şi pentru însuşirile sale. În cancelarie era folosit cu temei, pentru că, ager la minte, se descurca binişor cu străinii, meşterind cumva pe limbă şi graiul franţuzesc, obişnuit în legăturile cu Apusul. Era temut de marii logofeţi de alt neam şi cu vechime în slujbe. Grecii, cei câţiva veneţieni, florentini şi francezi, arabii, evreii şi persanii vedeau în isteţul musulman un vlăstar îndrăzneţ, cu atâta învăţătură cât să cuprindă vreo funcţie-cheie. Mai mult: Logofeţelul de şcoală nouă strânsese în juru-i şi pe alţii din neamuri de seamă, turci deprinşi niţeluş cu obiceiuri apusene. Din ei ar fi putut creşte ramură de dregători de nădejde, cu care să fie înlocuiţi străinii tălmaci şi sforari.

Nazim era aşadar cunoscut din familie chiar ca priceput la trebile cancelariei de însuşi marele vizir, care, la prilejuri, se lăuda cu el, precum că l-ar avea ca pe o întemeiată speranţă: „Acest vlăstar va să rodească şi să mai dea sănătoase mlădiţe cu sevă proaspătă, cu noi meşteşugiri la spinişuri diplomatice!“

Fanarul cu toată adunătura de aventurieri – isteţi, dar fără scrupule la îmbogăţire şi clevetire îndemânoasă – levantini vântură-lume, sirieni, italieni şi spanioli iscusiţi la intrigi, perfizi, invidioşi şi lacomi au prins să poarte vorbe şoptite, precum că Nazim, frumosul şi destoinicul fiu al preacunoscutului Osman-bei, s-ar încumeta să cate cu ochii lui ca pruna către una din favoritele Sultanului chiar.

Marele vizir – deodată – i-a fost să se tulbure de- asemenea îndrăzneală. N-a aşteptat să i se adeverească, ca să nu se mânie cu adevărat. Şi-apoi nu trebuia să pună în cumpănă şoapta grecimii şi viermuiala de slujitori străini, mult prea trebuincioşi deocamdată la întortocheatele ocolişuri ale treburilor dinafară. „Tânăr e Nazim, chipeş, deştept şi cultivat. La înalta Poartă nu e de mirare să nu fi ştiut a se face plăcut, arătându-şi toate aceste podoabe vreunei gingirlii cadâne a măritului stăpân. Pe urmă, şi la fruntariile Împărăţiei sunt de trebuinţă acum asemenea împlinite destoinicii!“ Astfel gândi vizirul

când nu se împotrivi susurului şoaptelor, acelor limbi împeliţate nici măcar cu o privire oarecare ori un gest. Numai un moale, neauzit „Mda!“ şi – mai apăsat ca de obicei – semnătura sa în josul scrisului de pe firmanul prin care se trimitea Nazim – o răspundere care acoperea bine pâra adevărată sau scornită – Paşă al raialei Brăila din Ţara Românească.

Asemenea cinste nu era de lepădat.

*

Veacuri de-a rândul multe popoare au avut a suferi jugul otoman.

Pacea semnată la Karlowitz, în 1699, opreşte năvala osmanlâilor pe care austriecii îi silesc să părăsească bună parte din ţinuturile pe care le cotropiseră.

Către 1735 Austria habsburgică şi Rusia ţarului caută să tragă foloase, fiecare pentru sine, pornind războaie împotriva Semilunei, ţintind alungarea Turciei din părţile europene pe care le jecmănea.

Câţi dintre domnitorii români au încercat şi ei să scuture jugul, să stăvilească stoarcerea ţării de avuţii, au trebuit să se tragă la loc ferit, că, de nu, ar fi plătit cu viaţa răzvrătirea.

Turcii dovedesc a nu mai avea încredere în români şi încep să numească domni dintre lefegiii lor, pe care îi aveau ca tălmăcitori dragomani. Aceştia se tocmeau a le fi iscoade şi aducând o dată cu ei năravurile din Istanbul: intriga, bacşişul erau deopotrivă şi „prea silitori la veşti, ca să dobândească nume lăudat la poartă“.

Paşii raialelor – precum în scaunul domnesc fanarioţii – stăpâneau cetatea în laturile ei, peste bucate, peste suflete.

*

Luă în primire funcţia, îşi înjghebă cancelaria, chivernisi cetatea, rândui garnizoana. Numără avutul cămărilor pline cu bănet şi provizii, ceru să i se înfăţişeze slujitorii, cu gândul să se lămurească asupra slujbelor ce îndeplinesc şi să caute a le dovedi că el este stăpânul, lui trebuie să i se dea ascultare şi că, deşi tânăr, ştie să ceară supunere priceperii cu care va cârmui.

Caută să prindă şi murmurul ce l-ar fi iscat venirea lui.

Zarva schimbărilor ce le făcu – măriri în rang, înlocuiri – avea să aducă mulţumiri, dar şi nemulţumiri. Răspunderea şi angaralele împărăţiei tocmai către această margine creşteau. Războiul era pe-aproape.

După ce făcu rânduială cetăţii, Nazim ţinu să cunoască şi cuprinsul raialei.

Porni într-o luminoasă zi de iulie.

În drum cătă a se dumiri despre aşezările întâlnite, cântări vorbele unora dintre cei care îl însoţeau, preţui bogăţia holdelor, frumuseţea pădurilor, cântecul apelor de prin aceste străine şi depărtate pentru el, fermecate plaiuri româneşti.

CAPITOLUL AL DOILEA

Nazim vrea să-și cunoască laturile raialei. Trecerea alaiului prin raia aminteşte ţăranilor, până și copiilor acestora, robia românului și la boier, şi la călugăr, și la turc

Călăreau în pas mărunt, negrăbiţi, cu grija să nu-şi obosească trăpaşii. Era un stol de treizeci de călăreţi. În frunte, un armăsar bălan voinic, pătat pe-o crupă şi pe coamă. Coada, fuior bogat, se despletea ondulată până către chişiţe. Coama fluturând îi era dată toată pe dreapta grumazului. În ochii negri ai animalului se ascuţeau luminile zbucnite din ghinturile de argint ale harnaşamentului. Şi, în şaua aşezată pe harşa de postav roşu, mărginită de tivuri înflorate cu fir, se ţinea drept – bărbat în putere, la vreo treizeci şi patru de ani – voindu-se chip de efigie, Paşa. Steaua pintenilor cizmei lui scurte, din piele fină, galbenă, nu atingea spicul perilor de pe pântecele armăsarului. Şalvarul de culoarea vişinei putrede se răsfrângea sub genunchi în falduri leneşe. Haina de felendreş fără pazmanterii şi găitane, cu mâneca strânsă pe braţ, cădea grea. Era şi ea vişinie, dar cum e vişina spre pârgă. Cămaşa de mătase piersicie, unduioasă, cu nasturi rotunzi din sidef alb-gălbior, mari cât unghia, îi intra în brâul încins cu pafta încrustată, din metal arămiu-roşcat, brâu lat care îi strângea de câteva ori talia subţire. Pe şold se cumpănea hanger lat de-o palmă pe

curbătura vârfului, bătut la mâner cu pietre de rubine – flăcări – încondeiat pe teacă cu scrisuri arăbeşti. Turbanul, ca sângele, aprindea faţa măslinie a Paşei şi mai ales ochii albaştri-brumării. Braţele puternice se ascundeau în strânsoarea veşmântului. Bufantul mânecilor, sub umeri, sălta ca şi faldurii şalvarilor largi pe cizme, în trapul ţăcănit al calului ce se îndemna numai pe el singur.

În dreapta, cu un bot de cal mai în urmă, călărea Omer; în spatele lui, Ali. După aceştia, bulucіţi, tălmaciul Selim şi alţi slujitori, vreo şapte: bătrânul Mustafa, sfetnicul Demir, capigibaşa trupei ce forma garnizoana Brăilei, Ibrahim, caligraful-diac, Ismail, dobrogeanul ştiutor de limbă românească şi cunoscător al ţinuturilor, Ahmet cel însărcinat cu alte rânduieli. Cu Omer, Mustafa şi Demir, venise Paşa cel nou de la Constantinopole; ceilalţi se aflau de mai înainte la Brăila.

Ca la vreo zece-cincisprezece paşi, urmau, în rânduri de câte trei, spahiii cu patul flintelor rezemat pe genunchi. Pe oblânc, încătărămate la şa, iataganele. Erau spahiii în şalvari albaştri, vârâţi în cizmă scurtă neagră, cu pintenul mare, de aramă, iar tunicile sinilii, cu bumbi lucitori. Colţurile din faţă ale tunicilor, prinse către laturi, lăsau să se vadă căptuşeala de satin zmeuriu ca şi turbanele ce-i înfăşurau fesul cu ciucurele negru jucându-le spre spate. De pe umeri – aripi vinete prinse într-o copcă la gât – pluteau pelerinele spahiilor ca nişte lilieci uriaşi.

În urma lor, două care grele, cu coviltire, cu câte trei cai zdraveni la roată, purtau merindea şi băutura pentru întregul alai.

Praful drumurilor ţării se ridica şi se aştemea pe frâie, pe încălţăminte, pe veşminte şi pe obraze, ca un fum alburiu.

Soarele dogorea din crucea amiezii. Din ierburile câmpului se înteţeau ţârâiturile gângăniilor de tot felul. Mirosea a colb gros, uşor usturător în nări, a fân cosit de curând, a sumedenie de flori.

Printre buzele strepezite de arşiţă, după ce le înconjură cu degetul cel gros şi cel arătător al mâinii stângi, astâmpărându-şi în mustaţă câteva fire răzvrătite de răbufneli fierbinţi, Nazim spuse:

— Cald!

Omer, răsfirându-şi perii scurt retezaţi ai bărbii, încuviinţă, înclinându-se uşor spre gâtul calului:

— Într-adevăr cald!

Ali crezu că e bine să aducă vorba de prânzit:

— Se vede spre dreapta o pădure.

— Poate că ar fi… adăugă Omer şi Nazim întregi cuprinzând totodată o hotărâre:

— Să prânzim acolo!

Din toropitul căldurii caii intraseră în pas domol. Dar după hotărârea Paşei, călăreţii strânseră genunchii şi-apoi loviră cu călcâiele împintenate, trecând în trap. Armăsarul alb al lui Nazim abia

simţi pintenul că zvâcni lăsându-i pe ceilalţi în urmă, până ce întreaga ceată intră în trap pe drumeagul ce se desfăcea din drumul mare, îndreptându-se spre pădure.

Înaltă, pădurea începea chiar de pe râpa ocolită de un fir de pârâiaş limpede şi voios.

*

La vreo cincizeci de picioare de viroaga drumuleţului, lângă căruţa cu hamurile calului lăsat slobod, atârnând zvârlite pe hulube, patru români erau traşi la umbră, în jurul unei mămăligi răsturnată dintr-o pânză curată. Cel bătrân, cu musteaţă lungă şi pleoştită, îngrijorat, rămase cu degetele în numele tatălui, când se ivi alaiul turcesc:

— Ce-o mai fi iar?

Cel mai tânăr dintre săteni dădu să răspundă:

— Paşa ăl nou o fi, că nu l-am mai văzut!

— Că ştii tu, mă! îl întâmpină altul, scărpinându-şi cu deştele aspre părul năduşit de pe piept, răsărit prin deschizătura cămăşii.

— Dacă-i aşa, apăi aţin-te să-i faci voile şi-ăstuia! prinse să spună al patrulea, bărbat împlinit, rupând din mămăligă un boţ zdravăn.

— Cât te-or ţine puterile, adăugă bătrânul scuturându-şi pletele ca cenuşa şi urmărind alaiul care se depărta, c-apoi, de nu mai poţi…

— Ce stai să gândeşti, parcă te-ntreabă vreunul când nu mai poţi?!

Într-un târziu, bătrânul oftă:

— Mare necaz şi turcu' ăsta!

— Eeh! oftară şi ceilalţi cu obidă.

— Ne-am tras din hotarul boieresc chip să ne fie mai uşor! Nădăjduiam că turcu' a fi mai blând. Ori mai lesne ne-a lăsa oleacă de slobozenie sufletului… şi cu munca. Tu, încai, te-ai tras din satul mănăstirii.

— Şi, ce să zic, ne-am procopsit!

— Te-ai căptuşit cu alt stăpân!

— Şi mai şi!

— Parcă poate şti omu' să mai aleagă din rele.

Tot mestecând mămăliga şi ceapa, ciupind pe rând dintr-un bulz de brânză cocoloşit într-o căţuie de frunză de viţă, începură să mănânce mai cu îndemn, să-şi potoale tihneala foamei. Numai celui tânăr, ea şi când ar fi urmat un gând, îi scăpă vorba:

— Turcii şi călugării.

— Nepoate, vorbeşti cu păcat!

— Zău?

— Păi!

— Păi, cum?

— Măcar cel puţin călugărul te cinsteşte cu o rugăciune pentru suflet… de sufletul morţilor.

— Moş Dositei, io mă cinstesc singur cu năduşeala mea şi… de rugat… De-a surda-i!

— Păcat, nepoate, că mănăstirea ne-a strâns lângă ea şi, deh! ţi-ai împletit din răchită pereţii odăii!

— Ne-a strâns să le muncim lor!

— Şi ei să se roage pentru tine, păcătosule!

Prinseră să se veselească toţi.

— Vorba-i c-acum călărim şi pe mănăstire şi-n şaua raialei.

— La toţi şi la niciunul.

— Mulţi din Reavăna s-au tras de la munca pentru mănăstire.

— Şi?

— Au intrat robi la boier.

— Zău, moş Dositei?!

— Dar cum adică? se semeţi cel mai tânăr căruia îi spuneau „nepoate”. Crezi matale că e osebire între pomenirea monahului şi înjurătura boierului? Că tot la fel le munceşti: pă nimica!

— Ba! încuviinţă bătrânul.

— Totuna! socoti cel care până atunci tăcuse. Iar „nepotul” mai spuse cu ciudă:

— Te-nţeapă ca viespile şi te sug ca păianjenul!

Bătrânul Dositei, de parcă îşi isprăvise vorba o dată cu cel de pe urmă dumicat, pecetlui vorbirea încurcat, ştergându-şi de poala cămăşii podul palmei în care strânsese firimituri de brânză:

— Ce-aş mai zice? Aşa-i: turcu’, popa şi boieru’!

Pe mirişte, calul lor împiedicat strâns de picioarele dinainte nu se mai ducea în iarbă. De zăpuşeală sta şi-şi îndepărta muştele ce-l necăjeau. Coada, picioarele, botul nu-i mai ajungeau. Slăbănog, cu grătarul coastelor ieşind prin pielea pe-alocuri roasă, îşi scutura avan căpăţâna cu grumaz cu tot, într-o mişcare silnică, mereu de sus în jos şi de jos în sus, ca o încuviinţare a vorbelor ţăranilor.

*

Drumeagul şerpuia către vadul pârâului şi se vedea intrând în pădure prin stânga pintenului râpos cu faţa la firul de apă.

Dinspre pădure, câţiva copii între cinci şi zece ani, pe nişte tălpi din două tulpini de răchită arcuite care închipuiau o sanie, duceau vreascuri. În joaca lor băteau în buiestru din picioare şi purtau săniuţa pe unde era praful mai mare.

— Aoliiică! strigă deodată unul din cei mai mici, care erau înhămaţi la sanie cu o funie petrecută pe-un umăr.

— Ioite-te, mă nene, mă! se miră altul şi rămaseră zgâiţi amândoi

în mijlocul drumului, cu sania încărcată vârf. Cel mai mare din ceată apucă să strige:

— Fereşte, băăă! şi ceilalţi ca şi el, goi puşcă, cu zdrenţele de cămeşoaie şi izmene pe braţ, ca după scăldătoare, o luară la fugă de se ascunseră în porumbii din laturile drumeagului.

Cei doi de la ham, mai mărunţei, de mirare şi înspăimântaţi cumva de nemaivăzutul alai, nu se putură descotorosi de săniuţa încărcată cu găteje, deşi se grăbiseră pe potriva lor. Caii turcilor au cătat singuri să-i ferească, dar câţiva lăturaşi tot au nimerit în povara copiilor. I-a răsturnat şi pe ei din funia cu care se înhămaseră. Căzuţi în şanţ pe urma cetei trecute, începură să-şi văicărească necazul, zgârieturile şi paguba căruţului stricat:

— Fir-ar ai dracului!

— Dar-ar boala-n ei să dea!

Lacrimi şiroiau cu dâre negre pe obrajii năclăiţi de praf.

— Ce fu, măi Dode? ieşi din porumb cu întrebarea unul din cei care o tuliseră la vreme când se ivi alaiul turcesc.

— Las', mă nene Huţule şi matale! dădu să răspundă bosumflat rău unul din prichindei ştergându-şi, dar murdărindu-şi şi mai rău faţa cu lacrimile colbăite, făcute noroi. Matale gândeşti că puţină spaimă am tras?

— Dacă ne-aţi fi luat cu voi, mă Toloacă, înspre porumbişte, nu se prăpădea căruţu'. Acuma…! se smiorcăi şi celălalt.

— Acu', pofteşte! arătă Dode nenorocirea.

— Las', mă Dodică! Ţi-o dregem noi, îl linişti cel de-i spunea Huţu, ori îţi facem altă sanie, că răchită… uite, colo! Câtă vrei! Toloacă se şi apucă să strângă deoparte gâtejele fărâmate, numai bune acum de vârât în vatră. Câţiva au şi alergat spre tufele de răchită, să aducă ramuri şi smicele.

Trăgându-şi lumânările mucilor pe amândouă nările, apucară ţâncii să întrebe, care mai de care, pe cei mari:

— Da' ce fu, mă nene, mă?

— Care, mă ţâcă?

— Ala… şi ăilalţii…

— Turcii, mă, turcii!

— Ei?!

— Ca muşcatele erau îmbrăcaţi!

— Turcii, mă, care mănâncă copii!

— Daa? Păi, cum?

— Da, că pe dracu'! Stă turcii în Brăila şi se hrăneşte cu copii fripţi!

— Da, da pe noi de ce atuncea nu ne-a mâncat? Aveau cai şi săbii şi pe noi nu ne-a luat!

— Păi, ne-a văzut pe noi ăştia mai marii în porumb şi s-au temut că cine ştie ce ghioage nestrujite 'om avea!

— Zău?

— Zău o fi!

— Şi matale, mă nene, mă! se făcu a arăta că a cam ghicit pozna alde Dode, mai isteţ.

— Chiar aşa! Uite, ştie şi Toloacă, c-a mai speriat el nişte turci odată!

Huţu, care vorbise, abia se ţinea să nu râdă. Dar de glumeţ ce era îl ştiau şi-ăi de-o şchioapă.

În timp ce ăi mai mărunţei jupuiau în fâşii coaja verde de pe nuielele aduse să lege încheieturile noului căruţ, Toloacă şi Huţu arcuiau tulpini mai tari, potriveau tălpicele, rânduiau gătejele, îndemnându-se cu vorba:

— Acuşi e gata. Nu te mai prăpădi cu firea!

— Şi-ajungem la odăi cu uscături cu tot! Acuşica. Îi îndemnau băietanii pe mititeii care şedeau pe vine, pe de lături, să le dea la mână ce le-ar fi fost de trebuinţă.

— Fir-ar ei să fie de afurisiţi!

— Să fie, nu le-ar mai şedea curu-n şa! întăriră Toloacă şi Huţu blestemele celor mici, înveseliţi din ce în ce, pe măsură ce sania nouă era gata.

*

Pe cel pinten aninat peste râpa îngrebănată de rădăcinile răchitelor cu frunze pufoase, albicioase pe-o parte, deasupra firului de apă şopoţitoare, veselă şi limpede a Inului, era un plai din poveste, „gură de rai“. Erau acolo arţarii cei mai mândri, cu trunchiurile netede, verzi-gălbui ca frunza-de-viţă, frasini voinici cu frunzele ca ferigile, scoruşi cu frunziş des, întunecos; stejari bătrâni cu ghinda presărată sub ei, pe padina tărcată de ruginile frunzelor scuturate din toamnele trecute. Într-o margine, molifţi şi brazi cu pânze de mătreaţă înnegurau umbra unii; alţii însemnau poiana cu vălurile prinse între policandrele de conuri cafenii. Şi cânta păsăretul ca la un nuntit împărătesc, înmiresmând – ca şi aromeala de mălină, de jir şi ghindă coaptă – liniştea de visare a codrului. Lăstărişurile, tufele de aluni foşneau cu ison mulcomit în ecouri pierdute, părelnice. Alt miros plăcut se îngâna cu cel umed al frunzişului vechi, dospit în voie, şi cu cel al ciupercilor cu căciuli alburii, roşii, pestriţe…

Nazim, Paşa Brăilei, obişnuit cu umbra şuie, puţină a pinilor, ori funerară a chiparoşilor, a mirţilor, cu luciul rece sticlind al aloeşilor, al lămâilor şi migdalilor de pe dealurile ţărmurilor Mării Marmara sau din tăcerea de ţintirim a înălţimilor de la Eiub, Nazim Paşa se minuna… Îi plăcea nespus plaiul românesc, aici întâlnit, la popas de prânzire.

Rămase neclintit, tot privind şi privind.

*

Trebile nu se îmbulzeau. Câte erau de făcut se făceau repede. Oamenii pe care-i adusese cu el se dovediseră a fi bine aleşi. Câţiva, dar pe sprânceană. Îl înţelegeau lesne chiar din puţinele cuvinte pe care le aşternea el, Omer sau Mustafa, pe hârtiile cancelariei. Şi asta cât dura în zi? Un ceas, ceva mai mult câteodată. Rapoartele dăduse poruncă să fie cuprinzătoare dar scurte. Când primea fie jălbari de rând ori „înălţimi", chiar şi străini, dacă alunecau spre laude şi-i mirosea a linguşeală, îi era lehamite să-i asculte şi cu un semn întrerupea în chip curtenitor pe vorbitor, făcându-l să „vină la pricină".

Deşteptăciunea îi uşura mult munca, ştiind să nu se irosească în polilogii. Depărtarea la care fusese surghiunit, la margine de împărăţie, îi da prilejuri de care Nazim Paşa va şti să profite.

Plecarea din Sodoma logofeţiei din Constantinopol, unde fiecare, de orice neam, era preţuit mai ales după iscusinţa cu care se semeţea a ţese cele mai încurcate iţe de zavistii, pâri ori clevetiri, îi dădu tânărului paşă linişte şi tihnă. Astfel surghiunul i se întorsese numai bine pe faţa unei meritate răsplăţi: tihna raialei pe care fusese rânduit să o cârmuiască avea să-l ademenească cu viaţă uşoară, plină de plăceri şi chilomane.

Era timp îmbelşugat pentru toate.

CAPITOLUL AL TREILEA

La vestitul târg al Galaţilor, Nazim întâlneşte pe Hilde

Târg la Galaţi, la această vreme.

După un zăduf cumplit, când amiaza juca în zare apa morţilor care ameţeşte drumeţul pe câmpie, cerul s-a înnourat şi pâcla s-a înăbuşit în zăpuşeală. Apoi, fulgere înfricoşătoare, tunete şi trăsnete. S-au aprins atunci multe şuri, hambare şi conace din câmpia Dunării. Într-un sfârşit de caznă, a început să plouă. Nu numai ca să stâmpere praful, ci atât cât pământul să păstreze umezeală mai multe zile, chiar pe căldura din luna lui Cuptor.

Veni o după-amiază senină. Soarele nu dogorea, stăvilit de nori lăptoşi, mânaţi de un vânt răcoros, ce bătea cu toane dinspre dealuri. Pământul, zvântat, împrăştia mirosuri proaspete de izmă şi levănţică, de sumedenie de flori pe care coasa le tăiase printre trifoi şi lucernă.

Nazim Paşa, însoţit de taciturnul Omer, prieten şi sfetnic în trebile raialei, şi de câţiva oşteni, purceseră la iarmarocul vestit şi lăudat din marginea Galaţilor. Nu de alta, dar mai mult să-şi facă o idee de ce însemna un iarmaroc prin partea locului, mai ales că Omer auzise cumva de mărchitănia şi lipscăniile ce le aduc neguţătorii poloni şi nemţi din Lemberg, Cracovia şi de pe mai departe.

Peste târg, norii se burzuluiau, albi ca nişte lebede. Printre nori cerul se ivea limpede şi ca peruzeaua.

De pe pământ, în hurducături năprasnice, creştea o hărmălaie din strigăte, pocnete… Sunete sparte de trompete şi surle, duruit de darabane şi sughiţuri de buhaie, cimpoaie zâzâind; ţiuit de ocarine şi naiuri. Scripci se văitau sub arcuşuri. Grohăieli, ciripituri, chiuituri se ridicau toate spre cer, de-a valma, ca într-o prăvălire de valuri, ca într-o răsturnare de stâncării. Din larma furioasă urcau ca pentru o înnoită jertfă fumurile cu mireasmă de cimbru, ienibahar, cemen şi alte felurimi de miroase şi mirodenii de la zahanale şi cherhanale.

Să pătrunzi în viermuiala târgului? Un măr să fi aruncat nu găsea loc să cadă. Larma parcă mărea şi mai mult înghesuiala. Mulţimea de gură-cască creştea din vaiete, sudalme, huiduieli. Mulţimea înţesată parcă mărea şi mai mult larma. Una peste alta, larma, înghesuiala făceau obrazul acestui târg de august al Galaţilor.

Ici, colo… încotro să-ţi îndrepţi privirea, unde să te uiţi mai curând?

Aici, pe-o latură, trăseseră carele şi căruţele ţărănimii venite din comunele învecinate. Unele cu coviltire din rogojini, altele cu plocate din pănură deasă aduceau pometuri de pe dealuri ori fasole obădată, linte, mazăre, grâu ales pentru colive. Harabale cât toate zilele veniseră cu drobi de sare grunjoasă pentru cirezi şi turme, cu sare măruntă pentru bucate.

În poştalioane cu dricul împletit din nuiele frumos vopsite şi înflorate îşi cocoţaseră sătenii neamul, să-l ducă la cumpărături, „să vadă lume“. Teleguţe uşoare cu capace bine-sunătoare la butucul roţilor străbătuseră cu cai sirepi poşte bune până la târgul lăudat.

Mai erau rădvane şi butci cu domniţe şi jupâniţe îmbujorate. În căleşti ori pe cai, în laturea carâtelor, tineret boieresc vesel şi gătit.

În droşce lătăreţe încăpeau înghesuite familii întregi. Faetoanele pe două roţi înalte izbuteau a se strecura mai lesne printre docare cu lume pestriţă. Bricuri venite de la drum lung aduceau omenire de prin liniştitele târguri moldoveneşti şi muntene. Ici o brişcă mânată de vreun ispravnic, ori de te miri ce alt slujbaş mai acătării, se încumeta să despice valurile mulţimii, dând să pătrundă spre buricul târgului. Ţi-ai găsit să izbutească! Pocnind cu biciul peste capetele oamenilor, îndrăzneţul se alegea cu înjurături şi rămânea înţepenit locului, aşteptând să se mai scurgă potopul.

Mai încolo, cete de căluşari dănţuiau jocuri în jurul prăjinii cu legătura de usturoi: hop şi-aşa! Se scuturau clinchetind clopoţeii de la nojiţe, clănţăneau fălcile caprei.

Vânzători la tot pasul şi cu de toate. Maici spăsite de la sfânta mănăstire Ileana aduseseră prescuri fierte în miere şi măhrămi împodobite cu migală. Călugări de la Reavăna, ori schimnici din alte rătăcite schituri singuratice de prin sihle adinei aduceau să vândă icoane de lemn şi cărticele scrise de mână, cu rugăciuni caligrafiate, cu vieţi de sfinţi şi catehisme. Alţii, mai şarlatani, veniseră cu niscai zdrenţe, aşa-zicând fâşii de prapore făcătoare de minuni, taman de la Sfântul Munte.

Deoparte geambaşii jucau în faţa cumpărătorilor gloabe care doar în mâna lor scoteau flăcări pe nări şi se ridicau nărăvaşe în două picioare ori zvârleau ca armăsarii. Cu zăbala frecată de frâul strâns în mâna dibace, răpciugă a mai de dârvală da să semene cu un buiestraş îmbăşicat la pas.

Pe pretutindeni, golănime cu răni înadins ţinute deschise, cerând gălăgioşi milă, mai îndrăzneţi decât cerşetorii bătrâni, orbi, ciungi şi ologi. Erau alţii care se milogeau pe cioturile de picioare ori din cărucioare, cântând amarnic, bătând mătănii şi pupând o umbră de icoană.

Chiuituri înteţeau tarafurile. Strigături, doine, cântece de lume gâlgâite, subţiate, cu ochii baragladinilor daţi peste cap… Cântece din taragot, din ţambal şi solz de peşte.

Nu lipseau lingurarii, copăierii, spoitorii, şelarii, şepcarii, cavafii, ceaprazarii. Arămarii loveau tingirile. Oglindeau în soare, ţinându-le de coadă, tigăi de toate mărimile. Olarii fluierau prin toarta ulcioarelor, în borta fluierelor ce închipuiau păsări asemenea celor din coliviile păsărarilor. Clădărite să le vezi de departe: cofe, ciubere, hârdaie.

Erau şarlatani cu nişte terfeloage ferfeniţite şi soioase, cu semne neînţelese nici de ei: le ziceau condicelor ăstora *gromovnice* ori *trepetnice*. Ghiceau după ele, din semnele vremii ori din semnele trupului, cât ai să trăieşti, cum îţi va fi viaţa. După cum ţi se batea un ochi sau îţi amorţea vreun muşchi, vracii îţi spuneau ce necazuri şi ce bucurii te pasc.

Zodierul cu coif din carton, ca o căpăţână de zahăr, cu stele de hârtie prinse pe ea şi cu ochelari fără geamuri, ursea: „În zodia săgetătorului de te-i fi născut…“

Fotele, iile şi maramele româneşti uimeau ochii cu ţesătura lor înflorată, cu borangicul subţire şi străveziu, ca pânza de paing.

De minunare erau pentru Nazim, ca lucru pentru întâia oară văzut, hangii cu vinaţuri – poşirci sadea ori vinuri frunte de Nicoreşti şi Panciu ori mai ales în buchet de Odobeşti, de Uricani, băute din ulcele noi de pământ – halcile de carne boite cu miroase şi fripte sub nas, mâncate de spaimă cu un coltuc rupt din pâine de casă.

Se adunaseră din ţară dughengiii şi simigiii cu tot felul de plăcinţi şi seminţe. Se adunaseră panglicarii cu bilbiluri şi horboţele. Printre salepgiii cu salep şi zaharicale colorate, printre bragagiii ce-şi pritoceau băutura dintr-un şip într-altul se aflau solomonarii cu iscodeniile lor. Găseai la telali cu haine vechi dimii sure şi aspre, zeghi şi sarice. Erau şi cojocari cu marfa încondeiată cu amiciuri şi ceapraze ţipătoare. Cârpacii de ciubote ori botine, bătând tălpile încălţărilor unele de altele să ajute hărmălaiei, şedeau cu picioarele sub fund şi îşi chemau muşterii să le bată cuie, să le răşpăluiască tălpi. Tocilarii de custuri, satire şi barde sunau asurzitor dintr-o tinichea frecată avan pe piatra de gresie.

Ca în orioe înglodire era şi chilipir de prostit. De aceea nu lipseau samsarii şi misiţii. Nu lipseau zarafii care răstigneau pe catifea roşie, sub geam, bogăţiile lor lustruite mereu cu pielicica de căprioară. Sticlă curată ce-i ziceau după culoare şi sclipit: safire, smaralde, peruzele ori chrisopraze. Nu lipseau desigur ăle mai mari briliante şi olmaze, topaze şi perle. Dar sălbile… cum mai momeau ele ţărăncuţele înmărmurite de atâta neştiută bogăţie. Bogăţie părelnică doar, din tinichea numai şi bronz. Aveau zarafii printre salbe, peceţi şi paftale

grele din „aur masiv, rosiesc”, scuzi, ludovici, dinari mongoli dintr-al XlII-lea veac tocmai, înverziţi de cocleală.

Spre hazul mane al lui Nazim şi Omer, armeanul, văzând obraze de soi, le arătă monede străine – câteva moidore portugheze, guinee engleze şi chiar guldeni olandezi şterşi de tociţi, dar care, în degetele pricepute ale turcilor nărăviţi la bacşişuri din asemenea „gologani”, se dovediră calpe, mincinoase şi la greutate.

Pe un vraf din scânduri, lătunoaie şi bârne – marfa chirigiilor – găseai rânduite pe-o petecă grămăjoară din tot felul de leacuri pentru orice metehne şi vătămători. Aveau până şi lemn de panzehir, care făcut aşchii subţiri, se bea cu apă, pentru sperietură. Despre ţiţei spuneau că e „năduşeala pământului“. Scornise unul că ţiţeiul e de la ţâţâna odăii lui Scaraoţchi – Ucigă-l toaca! — şi că e bun la împuşcătura cu plumb şi rănirea cu praf de puşcă.

Trasă într-un cotlon unde era frecuşul de lume mai mare, o băbătie, „hagică“ zicea ea, se închina de zor şi săruta pământul în jurul unui tulpan alb-alb, bine întins şi ţinut de capete cu nişte pietre. Pe tulpan erau rânduite câteva aşchii dintr-un lemn sfărâmicios, ros de cari. Săruta ce săruta pământul şi-apoi, cu ochii holbaţi la cer, se lăuda cu braţele ridicate deasupra capului că lemnul ăsta fereşte de născare înainte de vreme, de pojaruri, de foamete şi înec. „Lemn chiar din Sfânta Cruce pe care a fost răstignit Domnul nostru Isus Hristos! Lemn viu, maică! “ Hagica plângea cu sughiţuri şi striga să nu o treacă nimeni cu vederea. Se holba la cer, iar pupa pământul şi aşchiile se vindeau bine de tot şi pe bani buni. Zvârleau unii vreo răutate: „Din ce căprior dă moară părăsită le-ai smuls, mătuşică?“ Sau „Din ce pălimar le-ai jupuit, să mă procopsesc şi io, sfânto?“ Baba hagică nici că auzea. Mai tare se pomenea strigând şi spre cer şi spre pământ cu mătănii şi cruci bătute de-un stânjen, cu tot pumnul, în numele Tatălui, al Fiului, într-al Sfântului Duh şi-ntru Amin.

Şi lipscănie… uliţe întregi, başca şi-alţi marchitani cu haine gata din postav de casă. Fierarii şi potcovarii se ţineau buluciţi pe lângă dogari, rotari şi dulgheri, toţi repeziţi să dreagă, să vândă întâi ce aveau mai de mântuială, pe preţ mare, preţ de pripeală şi fără tocmeală.

Zgomotul asurzitor parcă se înteţea din ce în ce. Sălta în cârca lui namila fioroasă a mulţimii dezlănţuită zănatic.

Doi dintre oşteni au trecut înaintea calului paşei, ca să deschidă drum. Cu greu, printre fluierături, sudălmi şi huiduieli au izbutit să dea o roată marginilor bâlciului. Văzură de departe voinici cu muşchi de cârpă şi măscărici cocoţaţi pe vreo laviţă scălămbăindu-se cu schime. Caraghiozi cu şalvari peticiţi, sparţi în fund, maimuţăreau dănţuitoarea cu fuste ridicate din vârtej. În miros de ulei şi ţuică se

încingeau jocurile de noroc.

În laturea cu lipscăniile erau trase şi chervanele grele, cu roţi ghintuite, ca de tun, cu flori de alamă la obezi, cunoscutele chervane ale neguţătorilor din Lemberg. Aveau marfa chitită frumos sub coviltirele cernite, viu colorate, îţi lua ochii marfa înflorată, rânduită să placă şi să cheme mulţimea. Măcar s-o privească. Asta nu-i pe bani. Dar tocmai aci se deschideau pungile, aci aveau să întâlnească Nazim şi Omer lumea care să cumpere mai cu nesaţ. Erau vestite chervanele lui Liubomirski din Lemberg şi Niemkowicz din Cracovia, marchitani binecunoscuţi până în Levant şi până la Baltica, din Rusia până la Hamburg. Strămoşii lor încă făcuseră negustorie pe picior mare. Se mândreau cu faima moşilor care ţinuseră dugheni şi în colonia hanseatică din Novgorod şi în Iaşi.

La tarabele împodobite, îmbrăcaţi în costumele colorate ale ţării lor, vânzătorii lăudau în vreo patru graiuri marfa. Şi cine n-ar fi priceput nicio limbă şi tot înţelegea că umblau vânzătorii celor doi mărchitand poloni, în vorba jupânului Niemkowicz: „Cu surâsul deschizi punga celui mai ursuz şi mai calic cumpărător!“

*

Când nu mai prididiră călări înghesuiala bâlciului, Nazim şi Omer descăleoară, oştenii rămânând cu caii afară din gloată…

Dintr-un chervan se văzu dând să coboare mai întâi o cizmuliţă cu carâmbii moi, scurţi mult sub genunchi. O cizmuliţă roşioară, apoi un picior alung, cu pielea netedă şi albă, dezvelit până pe pulpă, fiindcă fetişcana, având braţele amândouă pline cu trâmbele de postav şi pânzeturi de nu i se vedea de loc faţa, nu mai dovedea să-şi tragă fusta, având grijă să nu se prăvălească cu marfă cu tot. Nazim n-avu vreme să-i facă semn lui Omer. Puţin i s-a părut şi răgazul cât a avut să privească pentru el minunea de picior. Era curios acum să vadă şi obrazul. Fetişcana ducea cu băgare de seamă povara – mai mare decât ai crede că ar putea s-o ducă – îndreptându-se tocmai spre taraba unde se aflau cască-gură şi cei doi turci.

Sulurile multicolore din braţele marchitănesei se rostogoliră dinaintea lor şi cea care le purtase scoase un suspin de uşurare şi vru să ducă mâinile spre frunte, să-şi netezească părul. Rămase însă cu braţele ridicate, privind pe Nazim care arăta că demult o urmăreşte, uitându-se la ea cu nespusă plăcere. Era îmbrăcat azi europeneşte. Purta o pălărie moale, verde-închis ca frunza de lămâi şi lucioasă tot ca ea, cu panglica de un verde-brumat şi cataramă argintie, cu boruri largi şi îndoite din părţi spre în sus. Cămaşă cu guler în colţuri prelungi şi tunică albastră cu guler înalt şi răsfrânt. Pantalonul albastru-închis, lipit de picior. După croială şi după horboţica fină ce

ieşea din manşetele tunicii, după sabia de preţ, prinsă de ledunca bleu, din moar cu ape ca guşa porumbelului, fata îşi da seama că se află în faţa unuia de rang mare.

Au rămas câteva clipe să se privească Nazim şi marchităneasa, două stane: ea minunată de strălucirea lui, el admirând uimirea ochilor ei verzi, mari şi adânci sub fruntea netedă, dreaptă, boltită uşor spre cozile groase şi grele ce-i înconjurau capul ca o diademă, înălţând-o. Era părul ei ca paiul? Ca mătasea porumbului? Ca holda necoaptă încă? Poate toate laolaltă să încerce a-i arăta bălaiul părului în lumina soarelui acelei amiezi de august. Faţa îi era albă, nasul mic, cu vârful ridicat puţin şi cu nările înguste, tremurânde. Gura cu buzele, două petale fragede de floare. Nicio vopsea. Nimic nu era dres. Pe un obraz, sub coada ochiului, o vinişoară albăstrie se bănuia prin subţirimea pielii, părând urmă fugară de lacrimă prelinsă.

Să fi avut între douăzeci şi doi, douăzeci şi patru de ani. Era îmbrăcată cu bluză albă, o spumă, care îi lăsa gâtul mult dezvelit spre sânii mici zbătându-se ca doi hulubi. Ilicul descheiat era cusut cu florituri pe fondul negru. Fusta scurtă, cu multe creţuri, îi împlinea şoldurile firave de copilandru.

Nazim i se închină cu mâna dreaptă pe leduncă, cu stânga pe mânerul de sidef al săbiei. Se înclină şi fata, neluând privirea din ochii Paşei. S-a luminat privindu-l şi-i înflori zâmbet care treptat trecu într-un surâs.

Cu câtă franţuzească deprinsese, Nazim aruncă într-o doară:

— V-a fost greu, *mademoiselle*[1]?

— *Oui, monsieur,*[2] dar nu din cale-afară!

— Hm!

— Ce vă miră? Ca o mărchitănească să vorbească franţuzeşte?

— *Vraiment!*[3] Ce-mi recomandaţi din cele puse dinainte-mi?

— Pentru cine doriţi să cumpăraţi?

— Pentru cineva… ca dumneata.

— Ca mine? se miră fata.

— Sau… chiar pentru dumneata, dacă…

— Pentru mine? Dar sunt ale mele! şi cuprinse cu braţele – a joacă – câteva drâmbe de ţesături. Faţa ei, gura, ochii luară o expresie copilărească. Sprâncenele i se înălţară.

— Bineee! se prinse în glumă Nazim. Să zicem, pentru mine!

— Atunci… Şi spuse repede: Să zicem, pentru mine?

Fu singură surprinsă de ceea ce îndrăznise. O tristeţe îi înceţoşă ochii. Răspunsul acesta, ca şi întreaga întâmplare, toate neprevăzute, bucurară şi pentru o clipă stânjeniră pe însuşi Nazim. Îndrăzneala netedă, fără şovăială… Şi mica mărchitănească care vorbea franţuzeşte… Nu găsi imediat ce să răspundă. Fără să mai gândească, zvârli întrebarea:

— Ne-aţi îngădui să vă poftim cu noi?

— Cu multă plăcere! Numai daţi-mi voie să le spun… adaugă fata dispărând sub coviltirul chervanului.

Curând se întoarse cu un veşmânt de luat peste bluza care îi dezvelea umerii de nea.

Au pornit tustrei. Când fata voi să-şi pună haina luată în pripă, Nazim îi ajută. Era un letnic uşor, lung până în călcâie, fără mâneci, mult scobit la subţiori şi descheiat în faţă de sus până jos. Gulerul înalt de trei degete era brodat şi scrobit, înconjurându-i gâtul. Letnicul avea culoarea fragăi, cu broderii de fir de argint. În el fetişcana părea un peţiol subţire, înalt şi mlădios.

Au mers unde a dorit ea… La o zalhana au gustat, după pofta ei, chebab cu lipie albă şi caldă… Au băut zubrowkă.

Aventura îl cucerea din ce în ce pe Nazim. Omer – tăcut ca mai totdeauna – arăta celor ce se întâmplau sub ochii lui o înţelegere binevoitoare.

Au aflat cum se numesc. Ea: Hilde şi Paşa s-a mirat de nume. Când auzi numele lui, fu rândul fetei să se mire.

Nazim voia să ştie cât mai repede şi cât mai multe. Nici chiar zubrowka parfumată şi tare nu l-a ajutat însă să afle mare lucru.

— Ai merge cu noi oriunde?

— Da! răspunse fără să se mai gândească Hilde. Dar… numai dacă nu mă-ntrebi mai multe decât vreau să-ţi spun!

Răspunsul fetei i se păru lui Omer de-a dreptul ciudat, dar nu voi să strice plăcerea de-o toană a Paşei. De aceea, afară de sprâncenele ceva mai ridicate ca de obicei, nimic mu arăta a fi cumva de altă părere în ceea ce prietenul şi mai-marele său săvârşea luat de un val de uşoară încântare tinerească.

*

… Şi Hilde ajunse cu Nazim la Brăila.

Aici, fără grabă, au aflat mai multe unul despre celălalt.

Când fu să se desfacă târgul de la Galaţi, neguţătorii Liuibomirski şi Niemkowicz plecară fără mica marchitănească. Calabalâcul ei: o boccea, un cufăr şi – de mirare pe aste meleaguri — un harmonium fură duse la Brăila prin grija şi din porunca Paşei.

Nazim avea să afle, cu vremea, că Hedyé, cum îi schimbase el numele, este fiica baronului austriac Albert von Lilienfeld, un bătrân văduv, scos din graţiile Curţii imperiale din Viena pentru nepotriviri în vederile politice. Singurul său copil, Hilde, s-a căsătorit din dragoste cu Cazimir Lewandowski, boier din partida lui Stanislaw Lescinski, candidat la tronul Poloniei şi favorit al regelui Franţei, Ludovic al XV-lea, care era căsătorit – se ştie – cu fiica acestuia, Maria.

Împotriva candidaturii lui Stanislaw erau Austria şi Rusia, care îl susţineau pe August al III-lea.

Hilde von Lilienfeld l-a cunoscut pe Cazimir la un bal la Curte, unde Lewandowski sosise cu afaceri diplomatice.

Curierul special al Varşoviei se îndrăgosti nebuneşte de Hilde. Într-un elan juvenil jurase superbei odrasle a baronului von Lilienfeld – curtată de mulţi nobili austrieci, germani şi unguri – dragoste până la mormânt. Hilde, şi ea înamorată din senin, se grăbi să creadă. Bătrânul consimţi, cu toate că prin această înrudire se situa net în opoziţie cu vederile Curţii imperiale în ceea ce privea alegerea pentru tronul Poloniei. Simţea baronul că nu mai avea mult de trăit. Cântărind prestigiul Franţei, gândi că ea îl va impune pe Stanislaw Lesczinski. Hilde îşi va urma soţul în Polonia, unde, în umbra tronului, va dobândi ranguri şi avere. Unica lui copilă va fi fericită. Asta îi ajungea.

Bătrânul Lilienfeld muri însă după câteva luni de la nuntă. Rege pe tronul polon ajunse candidatul susţinut de Austria şi Rusia. Pan Cazimir Lewandowski pierdu pământul de sub picioare când se încoronă August al III-lea. I-a fost uşor să uite jurămintele pe care le făcuse iubitei sale soţii. Conjunctura politică, sumbră pentru el, îl ajută şi ea să calce promisiunile făcute Hildei. Reîncepu beţiile. Reîncepu orgiile cu şleahtici deocheaţi. Averea, câtă mai avea, o tocă repede, ruinându-se.

Cazimir era cu şaisprezece ani mai mare decât soţia sa. Hilde avea atunci douăzeci de ani. Îmbătrânit de viaţa uşuratică ce o dusese înainte de a se însura şi de care Hilde nu aflase la timp, Cazimir socoti că îi dăduse destul soţiei sale: numele unei familii strălucită cu generaţii în urmă. Dar asta era prea puţin pentru iubirea ce i-o dăruise Hilde. Dragostea îi fusese călcată în picioare. Fugi. Fugi la Lemberg cu câteva lucruri dragi ei, cu bani şi bijuterii. Se va descurca. Se tocmi în dugheana neguţătorilor Liubomirski. Cu chervanele lor cutreieră Polonia, Galiţia, Moldova toată. Aşa ajunse şi la târgul din Galaţi, unde o cunoscu Nazim.

Nu mai avea nimic de pierdut. Întoarcerea… nu mai era cu putinţă! La ce să se întoarcă? Rude nu avea. Oprobiul Curţii s-ar fi năpustit asupră-i. Îşi porni paşii, din disperare, încotro văzu cu ochii. Va încerca hazardul! Dorinţa de aventură o avea dintotdeauna! Mai presus de orice fusese învăţată să iubească libertatea deplină. O avea acum. Trebuia să se descurce singură, să hotărască, uneori numai după instinct. Dragostea, prima ei dragoste înflăcărată, se consumase de-a surda. Şi-acum… orice…, oriunde. Se lăsa purtată la voia întâmplării.

Aşa l-a întâlnit pe Nazim.

CAPITOLUL AL PATRULEA

Din bacşişuri şi desfătări se tocmesc zile de huzur, trândăveală şi dezmăţ pentru dumnealui, Paşa raialei de pe pământ răbdător românesc

Dormise somn adânc, fără vise. Se sculă din puful pernelor. Patul, din lemn de palisandru. Baldachinul de deasupra, limoniu la culoare, atârna peste buhăiala perinilor, sprijinit pe patru colonete contorsionate într-o torsadă cu vinele numai cât degetul de groase. Se duse la ferestrele cu vitralii multicolore. Dădu în lături draperiile grele de brocat, apoi perdelele şi deschise ochii pe încropul argintiu al Dunării. Din bălţi, ca un moloh, se ridica pe nesimţite soarele greu de multe ocale.

Era Paşa numai într-o cămaşă din borangic, în iminei fără toc, brodaţi, cu vârful ascuţit, întors în sus. Se întinse, răstignit pe crucea ferestrei larg deschisă şi căscă privind buimac încă măreţia răsăritului ce se revărsa peste valurile bătrânului fluviu şi-n alămurile corăbiilor legănându-se pe apă. Somnoros, bătu din palme, moale, fără gânduri. La semn, două slujnice intrară frânte de mijloc, purtând una un lighean din alamă, alta un ştergar şi vasul cu apă de fântână, vas de argint, cu gât de stârc. În timp ce i se turna să se spele şi pe măsură ce se trezea, Nazim îşi înfiripa în minte programul zilei: „Da, azi vine şi… olandezul van Brugge, la orele zece, apoi…“ Nu făcu nicio sforţare să-şi amintească. „Ştie Selim ce mai e… Prea bine!“

*

Ali intră cu o plecăciune slugarnică şi cu un selam domol. Rămase înclinat, cu mâna pe inimă, până ce Nazim, surâzându-i, îl apropie prin semne prieteneşti. Înalt, subţire ca un pin, Ali era sprinten la trup ca şi la minte. Urât, cu faţa prelungă şi cafenie, cu fire rare pe obrazul smead. Turbanul îi acoperea, fără să o ascundă toată, fruntea înaltă şi ea. Ochii, nu mari şi nici expresivi, înţepau cu un spin necruţător care le mărea urâţenia. Îndurera aproape cu acul lui veninos. Greu l-ar fi putut înşela cineva şi nimeni nu s-ar fi putut abate să nu făptuiască, întocmai şi la timp, poruncile. Din ochi poruncea Ali. Cu o străşnicie

care făcea să nu mai fie nevoie să repete cele cerute. De aceea lui îi încredinţase Nazim construirea unei aşezări pe locul ce-i plăcuse atât de mult, acolo, deasupra unui fir limpede de apă, în acea poiană minunată.

Privirile lui Nazim, prin fumul parfumat al ciubucului, întrebau:

— Ei, Ali!?

— În toamnă, înălţimea voastră poate locui la Paşala!

— Unde? La *Paşala*? Ha-ha-ha! Într-adevăr?!

— Malurile râpoase dinspre pârâu au fost întărite cu ziduri groase, cu metereze din buşteni şi pământ bătut…

— O adevărată fortificaţie, Ali?

— Buştenii au fost pregătiţi! Se sapă pentru temelii! Piatra a fost cărată. Se ciopleşte la ea. Oamenii…

— De ei voiam să te întreb: găseşti?

— Pentru o zeamă caldă vin nesiliţi.

— Atunci?

— E lucru lesne. Şi va merge din ce în ce mai repede. Câţiva meşteri dulgheri, tâmplari, pietrari, cărăuşi ar mai fi de trebuinţă. Tocmai am trimis să fie căutaţi!

— Şi-apoi? Nazim îşi coborî pe jumătate pleoapele. Aşa, mai întrebă ca despre un vis pe care îl puteai citi şi în zâmbetul mulcom care îi ridică pometii obrajilor, întinzând arcul bine conturat al buzelor cărnoase: Îm?

Ali răspunse cu un surâs şi spinul ochilor pătrunse cu o înţepătură privirea Paşei. Pentru plănuitele zaiafeturi era acest răspuns, această înţelegere tainică. Doar treburile îngăduiau şi viaţa mai înseamnă şi petrecere. Trufia Cornului de Aur şi-o aminteau aci numai când luna în primul ei pătrar se fărâmiţa şi sclipea cioburi în valurile Dunării de sub ferestrele iatacului.

— Paşala? Ha-ha-ha!

— Întocmai! încuviinţă Ali.

— Cine i-a pus numele?

— Sunt printre meşteri oameni de duh. Ismail, omul meu de nădejde, care ştie limba lor – e dobrogean – îmi tălmăceşte multe lucruri pline de înţelesuri.

— Bine. Dar hotarul împărăţiei, piatra raialei e la răsărit de raiul acela! Nu-l cuprinde!

— Îl va cuprinde, înălţimea voastră! Boierii ale căror moşii ar fi atinse să se simtă măguliţi!

Nazim, satisfăcut, se ridică de pe movila de perne de pe care îşi sorbise ultimii stropi din cafea împreună cu credinciosul lui prieten. Neîngrăşat încă de dospeala huzurului care de-acum abia se gătea, Nazim cuprinse umerii lui Ali şi-l duse spre perdeaua uşii. Se înclinară cu degetele dreptei la buze.

*

Până la ora primirii olandezului, timpul era dat dichisurilor, pieptănatului, îmbrăcatului.

Mai avu timp să treacă prin cancelaria lui Omer, pe care îl invită să asiste la întrevederea cu Aloysius van Brugge.

Bătrânul olandez, mărunt, fălcos, şiret la căutătură şi-n vorbă, urmărise procurarea unei cantităţi importante de faguri, cherestea şi piei. Căzuseră la învoială asupra preţului. Transportul se făcea pe o corabie turcească ce aştepta la mare.

— Aşadar, *Excellence*, achitare integrală a mărfii… în guldeni!

— Guldeni de aur, monsieur van Brugge! completă Nazim după înţelegerea ce o avusese mai dinainte cu Omer.

Fiindcă lui îi revenea sarcina de a scoate „bacşişul” cuvenit, Omer dădu să spună:

— Cât despre…

— Partea dumitale… cunoaştem pivotul bunei amiciţii!

— De altfel… pătrunse Nazim cu vorba ca o pană în despicătura unui trunchi, dăruind pentru pipa olandezului o tabacheră îndesată cu fire de tutun lungi şi aurii, bine-mirositoare. Dibaci, van Brugge aduse condeiul:

— … Desigur, Excelenţă… cei *dix pour cent*[4] ce vi se cuvin îi veţi primi în bună regulă!

Ochii rotunzi şi moi ai olandezului sclipiră ca două picături de grăsime topită din şunca fălcilor, zbătându-se a mulţumire: ticul lui de zile mari. Se bucura că încheiase afacerea cu un comision atât de mic. Ochiul cel stâng al negustorului începu să scapere sub pleoapa care se zbătea amarnic, sărind acum mai repede decât cea care îi juca pe lumina celuilalt ochi.

— *Danke*, minheer! Grazie! [5] Şi van Brugge ciocni cupa plină de vin licoros-untdelemniu, adus pe tablaua rotundă cu încrustări de fildeş.

Temenelele nu se mai sfârşeau; selamurile şi saluturile în toate limbile diplomaţiei nu mai conteneau.

Olandezul părăsi camera de-a-ndaratelea, bătând cu piciorul scos înainte-i şi fluturându-şi, mai mult decât ar fi cerut eleganţa, pălăria din catifea pufoasă, cu borurile largi, de culoarea tutunului. Gata era să-şi lustruiască botforul roşu, înalt în toc, cu atât de adâncul salut după fudula modă apuseană.

Pleoapa cu pricina se mai zbătea încă repede-repede, ca şi când van Brugge ar fi făcut înadins cu ochiul:

— Selam, *Excellence*! declamă cu emfază olandezul de dincolo de prag, frânt de mijloc către Paşa, cu dreapta ţinând pălăria pe inimă. Selam! mai spuse înclinându-se şi spre Omer.

*

Soarele bătea în creştet. Apele Dunării, oglinzi verzui, luau ochii. Amiază bună de scaldă. La locul ferit anume şi păzit – unde obişnuia să-şi ia baia – coborî Nazim cu Omer şi Ibrahim, îngrijitorul călimărilor. Bătrânul – mare meşteşugar la tălmăcit migălos în bulboane şi înflorituri la buclele literelor – era cel care ţinea condicele.

În josul apei câţiva rumâni veniră şi ei la scăldătoare, călărind pe deşelate gloabe rău muncite. Flăcăii, nişte vlăjgani desculţi, îndesând călcâiele crăpate în coapsele mârţoagelor, le îndemnau de mama focului să se vâre în apă:

— Dii, boală! Ananghia cui te-a-nchinat, că şi de apă te temi!

— Ho, mă Mitreo, că te-o auzi Paşa şi-a spune că lui îi zici!

— Şi ce? N-ar fi să-i zic şi lui? Uită-te la chivără ta şi măsoară-te cu turbanul lui. Câtă mai pânză! Un steag întreg de ţi-ai face şi izmană şi cămaşă de duminică din el!... Mama mă-si!

Vorba cu „chivără” i-o turnase Mitrea ălui cu o căciulă jupuită rău, de strălucea chelia ei ca tinicheaua. Nu lăsa Petre cuşma asta nici în toiul verii!

Râsetele se porniră. Ca să facă inimă mârţoagelor belite de hamuri rele, săriră ei în apă.

— Ni, ha, ni, că te lai cu vodă ăl turcesc, Marghioliţo, fa! îndemnă Petre.

Iapa, mândră de asemenea apropiere, se afundă şi ea cu capul ridicat peste unde.

*

După scalda răcoritoare veni şi prânzul grozav cu bucatele înecate toate în sosuri aromind belşug de mirodenii. Fel şi fel de cataifuri, sarailii şi baclavale, rumene, grase, care mai de care muiate în siropuri groase, puseră sfârşit săţioasei mese. După un somn bun, îmbiindu-se singur cu dulceţuri şi şerbeturi, cu cafele şi narghilea, gândind iar la Ali cu Paşala lui, deschise Paşa o carte.

Citise mai bine de o oră, printre căscături şi întinzându-se alene. Pe hârtia oacheşă, poroasă – când atenţia dezvăţată a răsfăţatului Nazim părea a fi aţipit – în oglinda tiparului apăru, mai măsliniu decât obrazul filei, chipul de abanos al lui Mediné . Lăsă să-i cadă cartea din mână. Se săltă din malurile pernelor şi se îndreptă agale spre iatacul iubitelor sale.

Pe galeria cu dale şi coloane de piatră, Nazim, cu degetele groase

ale mâinilor petrecute în brâul trandafiriu, păşea privindu-şi ciucurii din vârfurile coroiate ale papucilor. Şalvarii i se unduiau leneşi în pasul adormit.

*

Către seară, înainte de cina pe care o luau uneori cu „stăpânul“ lor, cele două cadâne ale Paşei, turcoaica Mediné şi vieneza Hilde, petreceau un răgaz împreună.

Mediné , ştiindu-se bine cuibărită în sufletul înălţimei- sale, prin meşteşugul dragostei, nu părea să aibă vreun simţământ de gelozie împotriva Hildei. Îl iubea şi se credea iubită pentru vraja ei, oricâte alte rivale şi-ar fi disputat măritul mire. După Mediné , Hilde nu era femeia care să poată fi iubită cu dragoste trupească. „Pentru ce ştiu eu, pentru aceea sunt numai eu stăpână pe el“, gândea Mediné .

Hilde era într-adevăr mulţumită că din pricina farmecelor de dragoste ale turcoaicei, Nazim nu abuza de firava ei făptură. O căuta mai mult pentru plăcute vorbiri, sau ca să o roage să-i cânte melodiile dragi ei.

După cină şi după un taifas în trei, Nazim îşi petrecea vremea rămânând, adesea până dimineaţa, la una din ele.

Astfel viaţa celor două favorite se scurgea într-o liniştită aşteptare, retrasă fiecare în iatacurile ei, cu binecuvântatul farmec al tinereţelor. Dulcea lâncezeală a vieţii, pe care o duceau fără griji, odihna, somnul, lipsa de orice preocupare le obosea, pe una mai mult decât pe cealaltă. Una – Mediné – era aşa din fire. Hilde găsea în aer, în preajmă, totul ca să devină leneşă, deşi firea ei, deprinderile ei: citit, cântat, brodat o oboseau mai puţin decât lipsa oricărei îndeletniciri.

*

Într-o scoică încăpătoare de alamă, în mijlocul cămării – firidă din iatacul pe care îl ocupa mai mult de jumătate un divan vălurit de trupul ei greoi – Mediné îşi lua baia. Apa era descântată cu miresme alese din chiupuri colorate din lut ars: unele cu miros de chiparoasă ori trandafir, altele păstrând parfumuri de iasomie, liliac şi garoafe. Erau pe aproape şi fel de fel de alifii care să frăgezească pielea, să o netezească.

Paşa n-a tras de panglica clopoţelului de sub bolta intrării. S-a bucurat să o găsească în cadă. Mediné nu a tresărit. În surâsul ei încetişor, cald, era sfiiciune. Nazim se înclină zâmbetului ei îmbietor, îi puse palma stângă căuş în faţa frunţii. Ea şi-o plecă asupra-i, iar „stăpânul“, după obicei, o sărută şi muşcă apoi uşor, cu buzele doar, ceafa descoperită. Părul gros, de smoală, era ridicat pe creştet ca un

turban bogat. Din ochi îi vorbea mai mult, din ochii ei liliachii, mari, stinşi în nostalgia topită în ei, de mult; din ochii ei adumbriţi de gene grele, obosite parcă într-una. Buzele roşii, umede. În surâs îi sclipeau mai strălucitori dinţii albi, lacomi, unul lângă altul. Plină, multă. Sânii, mari, cu un vioriu închis în sfârcurile bulbucate, iscodeau dintre tulee creţe. Şoldurile, pulpele ca şi picioarele lungi erau voinice, puternice. Cu orice s-ar fi înveşmântat: pânze, subţiri ca zefirul, mătăsuri ori brocarturi grele, toate o lăsau goală. Se lipeau de sânii ei, de pulpele ei, lăsând-o mai goală. Era numai momeală, numai ademenire aşa. Din tulburarea pe care o împrăştia, din tăcerile în care se înfăşură ca în nişte văluri, din ele îi puteai da vârsta pe care parcă dintotdeauna a avut-o şi o va avea aceeaşi. Mişcările îi erau feline. Galeşă până la sastisire, Mediné era supusă şi fierbinte ca o lavă care lua cu unduirile ei moi, lenoase, contururile pe care dragostea Înălţimei sale Paşa le frământa negrăbit, fără osteneală, odihnitor, toropitor, cu o sfârşeală numai plăcută.

Pielea măslinie era deopotrivă unsuroasă, pomădată subţirel cu alifii, de lunecau degetele lungi ale iubitului ca în triluri pe clape, scoţând melodii şăgalnice, osmanlâie.

Puţine cuvinte încăpeau în dragostea lor. Mediné îi vorbea mai mult cu iubirea ei. Nu încăpea în mâlul acesta nimic care să nu poată fi spus cu un gest de hetairă, cu un surâs, cu o răscolitoare îmbrăţişare, înceată, de nimic tulburată, dar cu atât mai mult tulburătoare. Mediné oficia fără grai ritualul. Rugăciunea ei era dragostea aceasta dogoritoare, numai trupească. Mută, dar atât de grăitoare. Otrava aceasta de arome plămădită era cu alhimii de vrajă, de descântec. Când bătrâna turcoaică ce-o însoţise şi la Brăila îi şoptea lui Mediné :

„Hastalâc, fenalâc, corculuc
Bageaadan ghitsin
Bütün derdler bageaadan ghitsin”[6],

cadâna asculta gândind mereu la dragoste. Pentru asta trăia. Cu nesaţ, dar fără grabă, era toată numai dor, un dor lin, mereu egal şi nesecat.

Nazim sorbea cu sete fără să fie însetoşat.

Se înfrupta pe îndelete din fructul acesta mustos, totdeauna înfometat fără să fie flămând, robit dezmierdărilor care îl învăluiau până la adormirea oricărui gând.

Amândurora, soarele Asiei Mici, întreaga lascivitate orientală prelinsă mileniu de mileniu tocmai din curţile imperiale din Bogaz-Kioi — lângă care se născuseră – le picurase în suflet simţirea, ca pe o ceară topită domol la căldura unei flăcărui mereu fierbinte, dar mereu potolită, mereu aceeaşi.

*

Acorduri grave ori tulmultuoase ale micului harmonium răzbateau până la alcovul iubirii acesteia rituale. Se răsfirau învăluitoare, când gingaşe, când torente irumpte din durere de nespus altfel. Melodii şi gemete, freamăt şi furtună adiau sau răscoleau sunetele acelea ce pătrundeau vătuite în templul zeiţei orientale care se dăruia „Înălţimii sale".

Rămase la Mediné până când în galeria boltită pe stâlpi în care dădeau încăperile o lumină tulbure de după asfinţitul soarelui se aşternea peste ape şi peste zare.

La acel ceas de seară, acordurile melodioase, pline ţeseau o vrajă nespus de dulce jur împrejur şi în trupul vlăguit şi în mintea toropită ale lui Nazim. Corul muzicilor harmonium-ului îi chema paşii. Deschise uşa de la odăile Hildei fără să fie simţit.

Iatacul lui Hedyé era altfel împobodit decât încăperile lui Mediné . Acolo, sofale, covoare, perne, draperii grele: roşii, verzi, albastre. Catifele, pluşuri, totul săţios, masiv, oriental. Aici, culori palide, şterse: bleu, verzui, roz, mai mult alb. Perdele uşoare, cuverturi oranj, perne – câteva — zmeurii ori galbene. Nimic încărcat, nimic de prisos, totul blând, vaporos, odihnitor. Ce la Mediné era tulburător, opulent, pătimaş, aici era simplu, limpede, proaspăt. Cărţi, muzică… Hedyé. Cu ea Nazim retrăia scurtele călătorii prin lumea Apusului.

Păşi fără să o tulbure din cântat şi se aşeză pe marginea divanului portocaliu. Îşi lăsă capul pe câteva perne puse una peste alta şi astfel rămase să o privească pe cea care, cufundată în lumea ei, cânta într-una. Un timp, Nazim închipui din melodie dorurile, durerile tinereţii lui Hedyé, înfrângerile ei şi lumea de acasă. Când melodia pe care o asculta urma să se sfârşească, Nazim îşi lămuri farmecul vienezei. Era ochiul lui spre lumea de atunci, cu tot ce avea ea mai de seamă.

Frumuseţea bălaie a lui Hedyé creştea cu acest parfum.

Fata se sculă de pe taburetul acoperit cu dantele. Era îmbrăcată în alb – o rochie până în pământ. Dinspre gât până între sâni, un jabou de zăpadă, din horbote subţiri. Părea o silfidă. Îl văzu pe Nazim abia când porni cu un pas de vis spre fereastra deschisă, în faţa căreia perdelele fluturau încetişor.

— Erai aici? Ai fost tot timpul? şi cu faţa îmbujorată de bucurie, cu paşi mărunţi, grăbită veni să se aşeze lângă el. Nazim îi luă mâna, îi mângâie degetele, apoi, ridicându-se din perne, i le sărută pe rând, fără grabă, unul câte unul. Hedyé, în tot acest timp, întreba fără să aştepte răspuns: Cum ai intrat? Nu am simţit nimic! E adevărat că mă cufundasem… dar spune-mi…

Domol, Nazim îi povesti câte gânduri i-au răscolit melodiile.

Păstrându-i mâinile într-ale lui, începu să-şi depene amintiri. Pentru fiecare, Hedyé avea de făcut o paralelă din vremea ei de studii – acasă sau la Viena – ori din călătoriile prin Italia, Franţa… De dragul retrăirii clipelor plăcute de altădată, vieneza, furată de firul povestirii, înşiruia cu nostalgie crâmpeie de imagini din locuri îndrăgite şi despre oameni întâlniţi pe acele meleaguri, despre viaţa lor, despre obiceiurile lor. Astfel ieşiră din timp.

Nazim rămase şi cină numai cu Hedyé. Noaptea se lăsase de mult cu tăcerile afunde ale şesului nesfârşit de dincolo de ferestre. Ciugulind câte o broboană aurie de strugure, rămaseră aşa împreună ceasuri întregi, îmbrăţişaţi, uitând poate să se sărute. Veneau zorile cu adieri răcoroase, curate.

Târziu dimineaţa, Nazim, răsturnat pe divan – aşa cum se aşezase când venise – adormi. Hedyé, cu capul sprijinit pe braţul lui, adormi şi ea.

Amândoi zâmbeau fericiţi.

PARTEA A DOUA

Crăciun turcesc

CAPITOLUL ÎNTÂI

**Cu priceperea şi vrednicia meşterilor găsiţi
printre ţăranii de pe moşia boierească
şi călugărească se ridică Paşala.
Socotind să-şi mute locul,
se gândesc cumva meşteşugarii
să schimbe vechea robie pe alta nouă?**

Ali se întrecea pe sine. Găsea meşterii care îi trebuiau, adunându-i de pretutindeni, de oriunde-i afla. Repezea doi-trei oameni călări şi îi aducea.

Pe unii îi lua cu sila. Să se împotrivească turcului? Cine îi apăra?

În toamnă, iatacurile primitoare, scunde în tavan, unele cu bolţi, cu arcade altele, firidele, cerdacele, încrustate şi ornamentate măiastru, toate aveau să mângâie ochii şi să împodobească huzurul celor ce vor locui la Paşala.

„Paşala” era construită pe malul râpos pe sub care Inul îşi petrecea firul lui încă vesel şi limpede al apelor cu care ieşea din pădurea Reavăna, după ce, lângă zidurile mănăstirii creştea cu izvorul bogat al

Răstoacei şi mai apoi cu pârâul Sucalei, un vârtej spumos ce strângea toate şuvoaiele şi viiturile codrului.

„Curtea” Paşei era din piatră şi bârne. Faţa dinspre miazăzi-răsărit, către râpa cu răchiţi şi sălcii, sub care îşi trecea bucla sa Inul, avea un cat cu o culă largă la mijloc, cu pridvor pe stâlpi. Această latură, cu privelişte către şesul până dincolo de zare şi către Brăila şi Dunăre, avea să fie pentru însuşi Nazim şi favoritele lui. Încăperile pentru musafiri se rânduiau de-o parte; pentru slujitori, grajduri şi acareturi de cealaltă parte. Poarta cu adăpostul străjerilor era în marginea dinspre miazănoapte. La mijloc era închis, fără să fi fost vătămaţi arborii, acel minunat „picior de plai“ din poala pădurii ce începea chiar de dincolo de poartă şi se întindea – tot codru de stejar, codru bătrân – hăt, spre miazănoapte, peste priporul schimniciei mănăstirii de maici de la Ileana.

Către sfârşitul lui septembrie munca era mai în toi ca niciodată şi curând căsoaia fu înălţată şi gătită pentru huzurit.

*

Ali şi Ismail, dobrogeanul, cu vreo zece spahii, vegheau lucrările. Îndemnau, zoreau, făceau din noapte zi. Mai cu un adaos din carne de vită, mai cu o zeamă de prune, mai înfigându-şi Ali spinul ochilor în spaima vreunui cioplitor, treaba, de milă de silă, se împingea să fie gata la soroc.

La şindrilit sus – pe marginea dinspre miazăzi şi către răsărit, faţa câmpiei, Dunării şi Brăilei – lucra moş Dositei Toloacă, ajutat la cărătoare de şindrilă de nepotu-său, băietan la vreo zece-doisprezece ani. Şi mai erau sus pe acoperiş Toader Huţu cu fiu-său şi Moise cu Urjumă.

Moş Toloacă zvârli o vorbă:

— Huţule, măi, ce-ar fi să-mi aduc şi baba la odaie, măi?

— Hî!

— Ce te hlizeşti acum, îm?

— Hă! făcu dintr-o parte Moisei.

— D-apoi… dădu să scape Urjumă.

— Sst! se iuţiră la ei Moisei şi Huţu.

— Da’ ce-i, măi joimirilor, de vă clătiţi aşa? A?

Toţi tăcură, făcându-se că-şi văd de treburi. Toţi ca unu.

— De-a mirare cu voi! Am spus că… ziceam să-mi aduc baba încoa’ şi să-i bag pe ai mei de la boier Fuierea încoaci, asta am zis. Şi voi? Ni’c! Îm?

Mai tăcură o clipă – un veac pentru mirarea lui moş Dositei Toloacă. Dar Huţu, mai prinzând o şindrilă, îi răspunse:

— Şi nouă ne era teamă de matale!

— Cum?
— Că… Şi noi ne-am gândit tot aşa!
— Ei?! Bună asta!
— Da! întări Moisei. Treabă mai multă aci!
— Tot n-avem pământ nici de-ăl din urmă căpătâi… adause Urjumă.
— Aşa că…
— Da' vorba-i, făcu Toloacă, îţi dă drumul să te tragi încoa'?! Aia-i! Să te tragi dă tot?!
— Păi, dacă s-o răsti turcu'…
— Corb la corb nu-şi scoate ochii!
— Tocma'!
— Să-i spunem turcului ce vrem noi, hai? Nu ne-o mai înghimpa aşa atunci!
— Hai! făcură toţi.
Pe urmă Dositei Toloacă ocoli temeiul gândului său:
— Zic eu, la boier pământul… greu de scos soi din el. Poate că schimbarea stăpânului să fie şi-o bucăţică de mămăligă mai acătării.
— Despre asta, gândesc că tot un drac!
— Ei, dar atunci? Dacă stai pe partea asta, rămâi pe vechiul loc.
— Nu credeţi, oameni buni – mă gândii mai bine – că ar fi să fie tot un drac! îşi răsuci iarăşi gândul Urjumă.
— Deh!
— În treburi de-astea e bună zăbava.
— O fi mai ca răul de până acum.
— Cel puţin cu ăsta ne învăţarăm.
— Aşi… Da', vezi, c-aşa suntem făcuţi!
— Parcă ce? Cu ce nu te-nveţi…
— … numai cu binele poate că nu.
— Apăi, sărăcan de mama lui, nici n-am prea avut parte de el.
— Vezi, mă întorc şi zic – răul cu ai tăi parcă-i mai blând…
— … da' cu străinu'!…
— Cu păgânu'…
— … ce să zic!
Aşa se codeau oamenii, temându-se să nu dea din lac în puţ. Moş Dositei trase încheiere vorbirii:
— Atunci, 'om mai chibzui şi-om vedea! N-aduce anul ce-aduce ceasul. Eu aşa gândesc. Să mai adăstăm până către sfârşitul muncii şi pe urmă 'om mai judeca. După întorsături! E?
— Da!
— Da, da!
— E mai bine! Fiin'că, una să vă mai spun, moş Dositei şi Huţule – meşteri în creier Urjumă – da' mie, Ali ăsta nu mi-i a mă încrede în el!
— Bin' da' pân' acu'… Ne-a omenit când a fost vârvorâ de muncă…

Nu văd temei să crezi f'o…

— Moş Dositei, bre, dar treaba nu s-a mântuit!

— Este!

— Să nu-şi dea turcu' poalele peste cap la aman şi să rămânem mofluji…

— Şi cu buza umflată!

— Ei, că nu! ziseră la un gând Huţu şi Urjumă.

— Mie nici nu-mi vine a crede să ne prostească cumva! Hm!

— Hă! Că-i e de pletele 'mtale albe!

— Şi-a găsi to'ma cu unu' ca mine, să ştii!

Cu grija asta urmară oamenii treaba. Mai crezând, mai nevenindu-le să creadă.

Şovăiau între două rele.

Alde moş Dositei Toloacă, Moisei, alde Huţu şi Urjumă şi toţi ca ei şi-au făcut treabă degeaba cu gânduri de alegere. Cine-i întreba care robie le e mai pe potrivă? Parcă e să fie vreuna care să nu încovoaie cerbicea şubredă a bietului om cu două braţe singura putere?

CAPITOLUL AL DOILEA

Nu doar că nu li s-a plătit munca, ba fură rumânii scoţi din sărăcia lor și duși la curtea Pașalei. Că n-au vrut să robească și la turc, unii s-au haiducii început de octombrie.

Un octombrie, în acel an, însorit, de toamnă lungă, sănătoasă. Curtea Paşalei era întocmită in toate cuprinsurile ei. Către a cincisprezecea zi a lunii avea să vină alaiul cu Paşa, să ia în stăpânire cuibul de huzur al dumnealui. De huzur şi de schimbări, că după cum vremea îşi are crugul ei, aşa fel şi oamenilor, cu munca lor, cu gândul lor, e să li se cresteze cursul faptelor schimbăcios, mereu altfel, mereu altul. Temei din temei zidit, pricină din pricină ţinându-se una de alta, lovindu-se ori potrivindu-se, mişcându-se prin vremi şi locuri ca într-o părelnică numai întâmplare, dar toate cu rosturi adânci pocnind câte ceva nou, osebit, toamai când fitilul aprins – nu de tine şi nici ştiut poate de tine – a ajuns să dea foc prafului de puşcă.

*

Veni ziua socoatei.

Toţi ăi de munciseră aveau răboj. Dar cine să li-l mai socotească? Cine avea să le răsplătească zelul? Ali şi Ismail îşi opriră ce se cuvenea oamenilor.

Cei de-au muncit cu atât s-au ales: lingura de zeamă cu care îşi potoliseră foamea.

Moş Toloacă ridică tesla. Urjumă crâcni şi Huţu strânse pumnul pe bardă, dar ăi zece spahii aveau tigăiţele flintelor pline de pulbere. În pieptul celor de pe moşia mănăstirească, a celor de la bătrânul Macarie Fuierea, în pieptul meşteşugarilor adunaţi cu japca din Brăila, de la Galaţi şi de pe unde i-a mai aflat, sta gura puşcoacelor.

Erau ca la vreo cincizeci, dar goi şi flămânzi.

Au crâcnit şi Giurgea şi Moisei, șindrilarii:

— Cum?!

— Ce?

S-au învrăjbit pe Ali şi Ismail urcaţi la adăpost, sus în cerdac, feriţi în spatele oştenilor în şalvari. A scos scântei cleampa ghintuită de aramă grea a porţii, izbită de baroasele fierarilor şi lăcătuşilor care tot ei o întocmiseră cu meşteşug. Au izbit topoarele alţii în stâlpii de piatră cioplită, să-şi stâmpere mânia.

Ali dădu porunca.

Înfigând ţeava flintelor în pântece, spahiii aruncară pc poartă afară gloata de nemulţumiţi.

Au suduit, au blestemat ce-au blestemat şi până la urmă s-au risipit.

— Procopseală, procopseală!

— Vai de zilele noastre!

— Ne-am umplut de bine!

— Ei, moşule, cum îi? întrebă Urjumă pe Dositei Toloacă. Ai rămas păgubaş?

— Acu' mi-e mai degrabă s-ajung la babă şi-atât. Dreptate avurăm să nu schimbăm robia veche. Tot un drac? Eh!

*

Pentru petrecerea în bună hodină a lui Nazim, la Paşala era de trebuinţă omenime de slugi. Doar nu era să le aducă pe cele din Brăila.

Ismail dădu un zapis întocmit de Ali, în care spunea că porunca măritului paşă este ca oamenii ce-au muncit la zidirea cetăţii să vină să-şi întocmească aşezări la Paşala. Pentru înjghebarea de locuinţe vor primi „din mila înălţatului Paşă“ toate cele de trebuinţă, lemnărie şi piatră. Aşa că neîntârziat să-şi aducă tot omul sufletele casei lui şi. Într-o săptămână să se găsească toţi la Paşala în aşezările noi, durate sub ocrotirea cârmuitorului raialei. Că, adică, această rânduială să o socotească tot rumânul: „ca o dreaptă cinstire şi răsplată a marelui stăpân, drept mulţumită pentru mândria ce-au ştiut să o dea cu munca lor curţii din Paşala. Şi grijă să nu aibă nimeni, că învoire pentru această strămutare s-a şi fost luat de la stăreţia monastirei şi de la boier dumnealui Macarie Fuierea şi fecior'su, Radu, care grijeşte de sufletele lor. Nici stăreţia şi nici boierii n-au avut a se împotrivi, ci au luat, cum se cuvenea, adevărat mulţumire dintr-aceasta.“

Cam aşa se rosti Ismail şi pe măsură ce citea, apăsat şi rar, ca să se priceapă bine şi de toţi, oamenii se frământau, tropoteau în loc izbind pavelele de piatră ale curţii.

Adevărul era că Ali gândise totul.

Să se împotrivească ori măcar să ducă o jalbă stăreţia şi boierul la Brăila în cetate, la „ăl mare“? La ce bun? Că, decât o încruntare, ce au să aibă? Au vorbit între ei – drept îi – Macarie şi Radu cu stareţul Ghedeon, venii ea din întâmplare pe la Fuiereşti. Dar asta s-au înţeles: să lase fiecare să se întâmple după voinţa Paşei, altminteri, ce? Că nici Domnul Ţării Româneşti n-ar fi fost să se împoncişeze cu oglinda Măritului Sultan, alde Paşa Nazim.

Înainte de-a fost să se risipească oamenii, au strigat tare împotrivirea lor:

— Japcă! răcneau cei din partea mănăstirii.
— Silnicie! ziceau cei de pe moşia Fuierei.
— Poate cu arcanu' să ne strângeţi!
— Nici legaţi nu ne rupem de baştină!
— Am o lume cu mine, bre Ismaile – îl luă Dositei Toloacă – am fii vreo şase şi fete şi nepoţi, nepoate, gineri şi nurori. Cum îi cărăm noi, liota asta, din colibele care s-au umerit să le ardice? Ce zici? Cum îi? Se poate?
— Şi noi tot aşa! săreau alţii.
— Am tras la mănăstire ca să ne fie şi de suflet o rugăciune!
— Acum, după o viaţă de om, să ne lăsăm pământul ce l-am muncit?
— … unde zac oasele moşilor noştri?! Se îngemănau în aceleaşi vorbe şi robii boiereşti şi cei ai mănăstirii.
Ismail le-a mai spus vreo două, că schimbare în hotărârea măritului Paşă nici încape vorbă să fie, că, iacă, Ali nici se încumeta să-i ducă asemenea grozavă ştire. El l-a întărit să spună că tot sufletul va fi bucuros să se tragă la curte şi să înceapă viaţă nouă, cu toţi ai lui. Aşa că să nu mai fie vorbă de-a surda.

S-au împrăştiat cu amar oamenii, de sub cerdacul de unde li se citise „pustiirea inimii". În faţa scărilor, cu spanga pregătită şi hangerul gata să fie tras din teacă, stăteau ostaşii străjii.
Mai aveau robii nădejde încă să găsească înţelegere la părintele Ghedeon şi la boier, altminteri…
Nu s-a găsit niciunul să vină de bunăvoie să se aşeze la Paşala, nici a doua zi, nici mai târziu. Unii au rămas înţepeniţi locului, cu securile ascuţite, cu barda şi coasele dosite, dar la îndemână. Alţii, dintre cei tineri, au fost să se aşterne drumului. Au pornit să băjenească spre miazănoapte. Le-au fost să mânie şi pe boier şi pe stareţ, nu numai pe Ali. Năduful şi pricina au căzut pe stareţ şi pe boier, cum că ei ar fi îndemnat oamenii să se răzvrătească. Şi pentru cei care stau înţepeniţi locului, şi pentru cei care fugiseră, se dădu de către Ali un răgaz de trei zile ca să-i adune pe toţi şi să-i îndemne să se mute la curte. O ceată de douăzeci de călăreţi, din Brăila sosiţi, le e dată într-ajutor boierului şi mănăstirii ca să adune oamenii şi să-i bulucească la Paşala. La mânia lui Ali se adăuga acu' şi cea a foştilor stăpâni. Macarie Fuierea şi însuşi Ghedeon, stareţul, încălecară să întoarcă pe fugari.
Împotriviri şi nesupunere. A fost să se prăpădească un flăcău a lui moş Toloacă, Luca, şi Mircea, feciorul cel mare al lui Huţu, ginere lui Dositei. S-a prăpădit şi Maria lui Drăghia, pe când smulgea sabia din teacă unui turc… Oamenii erau legaţi, bătuţi, tăiaţi. S-a întors asupră-le şi îndemnul spăimântos al părintelui stareţ şi al boierilor. Până la

urmă, fugarii şi-au încărcat traistele şi straiele, şi-aii urcat în care copiii, bătrânii, casa toată, şi au purces să înceapă viaţă mai silnică de-amu, „la Sultan, la Paşala“.

Cine a fost să scape? Doar trei flăcăi, Dragomir şi Iancu de pe moşia boierului şi Pârvu, dinspre partea mănăstirii. Ăştia n-aveau casă înjghebată. Cu cei mai buni cai scoşi din grajdurile Fuierei, au luat înarmaţi drumul codrului.

Dumnezeu cu mila, ce s-a alege cu ei şi cum s-ar rândui să vieţuiască de-acum înainte!

*

Cu bărbile în piept, bătrânii Dositei Toloacă, Moisei… Toţi cu privirile înnegurate a furtună: Huţu, Cuşmă, Urjumă, Colibaş, Drăghia, Duţu, Gociman, cu cei mai mulţi dintr-ai lor plânşi şi smiorcăindu-se din vârful carelor, s-au tras sub râpă la Paşala, în partea de către asfinţit, la un prag din lunca Inului. Au primit la început lemnărie şi piatră să-şi ridice colibe şi să se aşeze. Ali, înconjurat întotdeauna de câţiva oşteni, era pe locul unde trebuia să se întemeieze aşezarea. Zorul cel mare era cu venirea Paşei – aşa că… grabă şi iar grabă. Câte colibe au putut să se ridice până la ziua mutatului celor din Brăila bine-de-bine, cât nu, s-or face cu vremea. Toamna era încă frumoasă, dar în spate bătea iarna. Au tras oamenii întâi în bordeie până s-or înălţa şi stâlpii caselor. Se ajutorau între ei şi munceau cu mic cu mare până noaptea târziu. Dar o casă să ridici, ia vreme! Cu zorul, cu zorul, dar şi omul are doar două mâini. Aşadar să vină Paşa şi să vină şi sultanul, că mai mult nu o să se poată!

Au intrat în colibe Toloacă şi-o parte dintr-ai lui, Moisei, Drăghia, Colibaş şi alţi câţiva. Ceilalţi se îngropară în bordeie – în pământ şi-n fumărie – rămaşi să se zgâiască la mândreţea curţii de pe mal.

CAPITOLUL AL TREILEA

Curtea Paşalei e gata să-şi primească stăpânii; cei câţi fuseseră aduşi silnic, slugi huzurului Paşei, trăgeau nădejde că mânia haiducilor va să le dea libertatea

Pe la vreo 20 de octombrie n-a mai fost să se întârzie sosirea lui Nazim. Toate podoabele încăperilor şi iatacele femeilor îşi aşteptau stăpânii. Erau adunaţi robii, în cămeşi albe, curate, cu nevestele şi fiicele, nurorile şi ginerii, toţi cei de pe la corvezi. Pregătite erau bucatele şi vinaţurile şi bărdacele şi viţeii, tot ce Ali într-un suflet poruncise fără să mai prididească.

Aveau să stea la Paşala Mediné şi Hedyé. Dintre bărbaţi, numai cei cu slujbe pe lângă favoritele Paşei. Ochi neobosit, Ali va să rămână şi el la Paşala să chivernisească pentru iubitele lui Nazim ca nimic, niciodată, să nu le lipsească. Mustafa, bătrânul sfetnic, primi îngăduiala ca trei zile din săptămână să şi le petreacă în tihna curţii celei noi. Iar celelalte zile, de bună seamă, la cancelarie în Brăila, unde destoinicia lui era nimerită să fie umăr la unele treburi mai întortocheate ce s-aş ivi în cale lui Nazim. Omer, de asemenea, ceru să se aşeze la Paşala. Fu lăsat, mai ales că – împreună cu Nazim – avea să facă drumul la Brăila de câte ori treburile ar fi cerut-o. De fapt Nazim însuşi avea să rămână numai trei zile din săptămână la Paşala. Cât era să fie în cetate la Brăila, Mediné va avea să fie cu el. Aşa îi plăcea. Şi Mediné fu fericită şi încredinţată din nou că nu poate lipsi, cu vrăjile ei, din viaţa Paşei. Şi astfel Hedyé avea să odihnească în liniştea din margine de codru, singură, atunci când se vor porni la Brăila toţi care trebuiau să fie acolo. Asta nu-i va fi decât pe plac.

Ospăţul de primire la Paşala fu deosebit de ales.

Ali făcu să nu lipsească mâncărurile şi dulciurile dorite de Paşa. Avu la masă imam-baiâldî, mâncare turcească din pătlăgele vinete întregi şi împănate cu usturoi într-un sos făcut cu dichisul lui, cogea-carigherdana, o plăcintă din foi subţiri, răsucite şi strânse ca o armonică, muiate în lapte îndulcit şi rumenite în cuptor. N-au lipsit nici străchinile smălţuite cu caimac proaspăt, şofraniu de gras, nici fagurii cu miere de albine mirosind a flori de tei şi salcâm. Carafele şopoteau la canaua poloboacelor, vărsându-li-se pe dinafară spuma vinurilor de Odobeşti şi a Cotnarului chihlimbariu. Doar beciurile Paşalei fuseseră rânduite să aibă butiile gata să tragă lacrima podgoriilor moldoveneşti şi munteneşti. Până când zorile târzii au prins să întunece lumina lumânărilor de ceară din sfeşnice, cântăreţi din cimpoaie, scripci şi cobze i-au desfătat pe meseni.

Nazim, ca un adevărat paşă pe un jilţ înalt în spătar, cu Mediné şi

Hedyé de o parte şi de alta – în jeţuri de stejar cu perine moi – şedea în capul mesei. Laudă pentru Ali era în privirea Paşei, înveselit când mângâia puful de pe obraz din dreptul urechii lui Mediné , ori degetele subţiri ale lui Hedyé. Mustafa mânca mereu grăbit şi sorbea muindu-şi mustăţile înadins, ca pe urmă să soarbă picurii din tămâiosul pe care şi-l alesese. Omer nu mai era grav şi tăcut ca de obicei. Ţărăncile vrednice îi chemau ochii, nu-şi mai găsea astâmpăr. Ibrahim, Selim, Demir nu ştiau de care să se sature mai degrabă: de gustul bucatelor, de buchetul vinului, ori de mândreţea femeilor.

Ochii lui Nazim întrebau pe fiecare şi la fiecare găseau mulţumire.

În timp ce zvăpăiala başibuzucilor şi spahiilor adunaţi din Brăila răsuna pe drumul pietruit ce ocolea poiana largă; în timp ce mucul lumânărilor sfârâia şi flăcăruile din sfeşnicele cu multe braţe clipeau în ferestre, în bordeiele de sub râpă era traiul celor cu ale căror braţe se ridicase Curtea.

Se duseseră să slujească la ospăţ tineretul şi copiii, ba şi nevestele cu treburi prin bucătării. Rămăseseră bătrânii, întunecaţi şi neluaţi în seamă de când au intrat în gropile astea umede, lăsându-şi tinda pustie într-altă parte.

Nevasta lui Huţu sta să nască al cincilea copil. Lixandrina lui Drăghia, fieraru', bolea. Fata cea mai mare a lui Cuşmă – frumoasă mai era! — zăcea de oftică, arsă de călduri, sub o zeghe miţoasă, scoasă din bordei pe prispă la moş Dositei Toloacă. Mitrea lui Cuşmă şi Dobre şi femeia lui Gociman tânjeau oblojiţi, să-şi vindece rănile din spintecătura hangerelor turceşti, când i-a întors din drumul pribegiei, de-au fost lipiţi la Paşala. Baba Rafila ungea spinarea lui Florea Colibaş cu măduvă de vită, să-i treacă dârele bicelor primite de hatârul boierului ăl tânăr, Radu al lui Macarie Fuierea, că omul n-a vrut să se ducă de la răul lui la alt rău. Bicele nu l-au silit nici ele, dar, când l-au legat în codârla carului pe el cu toţi ai lui şi cu boarfele zvârlite de-a valma, a mai strigat omul: „Oi veni să dau foc casei! Să nu gândiţi că o las în picioare! " Huţu, şi el legat, strigase: „Mă mai întorc, n-aveţi grijă!" Şi s-au ţinut de cuvânt, şi-au pus foc la case. Să-i mai pedepsească? N-aveau dreptul să ardă ce altminteri s-ar fi pustiit? Dacă boieru' se gudura la turbanul Paşei cu temeneli adânci, apăi ei… „Lasă, 'or şti ei. Am fost legaţi noi, dar a fi ăl care să ne dezlege! De mânia lui Dragomir, a lui Iancu şi Pârvu, gândim să mai aveţi parte!" ziceau adesea cei care, prin bordeie şi colibe, sub râpă la Paşala, auzeau acum chiolhanul de la Curte.

Îşi ascuţeau ura în sclipătul lumânărilor din ochiurile ferestrelor.

CAPITOLUL AL PATRULEA

Unde se arată Dragomir, haiducul, în sălaşul rumânilor de la Paşala; unde cunoaştem năravuri monahiceşti şi boiereşti si unde se iveşte întâiaşi dată odrasla ciudată a lui Mitrofan Vlahu: Sultana

În miezul nopţii, ba mai după el, zgrebţină cineva la băşica de oaie întinsă pe borta cât un cap de vită din peretele cocioabei lui moş Dositei Toloacă. Se ridică în capul oaselor. N-a fost să i se pară. Ieşi pe prispă. Ofticoasa dormea încotoşmănită în zeghea trasă peste cap. Dintre răchiţi se desprinse o umbră înaltă.

— Care eşti? întrebă mai în şoaptă moş Toloacă, ieşind în văzul celui de-o fi fost.

În cerdacurile curţii duduiau muzicile şi licăreau luminările petrecerii.

— Ei! Care-i?

— Mă ştii! spuse vocea celui tras la întunericul frunzişului.

Toloacă se apropie fără pas de teamă.

— Eşti Dragomir de la Fuierea?

— Îs!

— Si cum?…

— Voi?

— Rău! Boală, răni! Tăiaţi, bătuţi!

— Hm!

— Da’ Iancu şi Pârvu al nostru?

— Suntem tustrei!

— Mâncare?

— Ne-o dă pădurea!

— Căpătâi?

— Frunza şi muşchiul!

— Hm! făcu la rându-i moş Dositei şi prinse braţul voinicului. Şi-acu’, n-ai să pleci de la noi fără cinste,. Flăcău’ tatii!

— Te-aş întreba, moşule… Sultana… o ştii? s-a tras cu lumea încoace?

— O ştiu, cum să nu! A cocoloşit-o boierul cel tânăr… Numai pe ea.

— … noi, bicele şi sabia paşalâcului…

— Mm!… Aici văd că e lumină mare, petrecere.

— Şi-a adus Paşa femeile din Brăila.

— Te-aş ruga, moşule, de-un lucru. Sultanei… să-i spui să vină să se tragă la matale. Măcar şi pe prispă.

— I-oi spune! Chiar mâini mi-i drum s-aduc nişte bucate pentru curte. Oi aduce-o, numai să vrea.

— Spune-i că-i voia mea!

— Îi spun, Dragomir, băiete! Te-nţeleg. Da' ascultă-mi şi vorba mea: E zgâtie rea, gândesc, de s-a-nhăitat cu Radu!

— Moşule, inima nu întreabă! Şi de n-a fi să vrea, mă mai întorc. Rămâi cu bine!

Moş Toloacă nu lăsă să-i plece nădejdea de flăcău fără să-i îndese sub braţ o lipie mare şi-un bulgăre de brânză. Ce avu la îndemână.

— Când zici că mai vii?

— Într-o săptămână să mă aşteptaţi!

— Atunci m-oi pregăti şi io mai cum se cuvine.

— Mulţumim şi de-asta!

— … doar de-atât?

— Şi!

— Să ne vii sănătos!

Îi cuprinse umerii cu mâinile lui bătucite, iar ochii se oglindeau într-ai voinicului mai ca stelele din cercevelele bairamului Paşalei.

*

„Săptămâna-i dusă şi omu' n-a dat semn! Sau… Aş! N-o fi putut!“ mesteca în gânduri moş Dositei o dată cu Paşala nişte cenuşă deşertată din luleaua-i ştirbă în văgăuna de gură cu gingiile argăsite de fumat.

„Şi greu mi-a fost s-o desprind pe Sultana de la culcuşu' coconului. Numai de frică m-a urmat. De frica lui Dragomir! Şi ajunsă aici, e numai oftat şi tânjeală! Nu-l iubeşte, e limpede, dar tremură de el, asta se vede! De treabă să se ia, greu! A coconit-o boieru', ţinând-o numai pentru dragoste… Deşteaptă se arată, dreptu-i, dar şi-a uitat teapa cu de-alde noi, altminteri… numai suspin. Soi rău, pasămite.“

*

Aşezarea lui Nazim, noua curte zidită, fusese ridicată pe pământ călugăresc. Pădurea Reavăna, în latura ei de miazănoapte, se întâlnea cu marginea moşiei monastirii Ileana; în miazăzi, peste câmpia cu şerpuişul Inului, până către încheietura lui cu vadul Sârcii, sec mai tot anul, se întâlnea cu hotarul Fuiereştilor. Erau presărate în jur o seamă de cătunaşe de robi mănăstireşti din care mai răsărit era cel din apropierea mănăstirii, la o zvârlitură de vreo poştă, pe Sârca. Îi zicea pe-atunci aşezării Reavăna, pe cum că oamenii ei ţin de mănăstire.

Osebit, mai erau şi alte colibe în câmpie, răznite, risipite printre stoguri, la un lăstăriş de salcâmi. Se aciuau oamenii mai pe lângă unde le era treaba. Cei mai apropiaţi de Paşala erau cei din marginea unde se-ncepe câmpia, ăi din Reavăna, plugarii robi pe ogoarele călugărilor.

Pentru izgonirea ispitelor diavoleşti slujeau nevestele şi fetele şi în crivatul monahicesc al preasfinţilor, că „dacă nu e păcat, la ce bun rugăciunile de izbăvire? Nu e greşeală, n-are de ce fi ruga! E strâmbă călcătura? Atunci e şi temei de ispăşire! “ Astfel se orânduise viaţa pe vremea aceea. Adevărul era scump ca dintotdeauna şi minciuna împărăţea în felurite chipuri: şi cuvioasă, smerită şi două la o para, la fetişcane vorbă necugetată. Se iertau toate; aşa-i omeneşte.

„Zamfirul adevărului greu de atins! El îi de la Domnul Dumnezeu, cel înalt şi senin – curat ca cerul de sus unde hălăduieşte ca o pasăre de duh. Pentru om, fie el şi în sutană, cu plete sub comănac şi ascuns în barbă, osul lui tot pricină de greşeală-i!“ De aceea, nu-i de-o întâmplare că de când s-au tocmit cinurile călugăreşti, lângă cel bărbătesc – nici la o poşte – a răsărit şi locul de ispas, chivotul unei mănăstiri de maici. „Când eşti împreună, nu ţi-e urât, că urât îi e omului, din fire păcătos, să stea cu oglinda lui însuşi faţă în faţă şi numai-numai să se tot scuipe!“ Iată temeiuri de pravilă duhovnicească, pe care aşa le răsturna pe vorbă veche de bucoavne înţeleptul părinte Ghedeon, ştiut că stăpâneşte filosoficeasca învăţătură. Tot aşa le tălmăcea şi agerul său neofit Teofil, învăţat cu lătinie şi elineşte. Aşa vorbeau, când la praznice mari venea lume şi boierimea laolaltă. Aşa vorbeau în arhondărie cu Macarie Fuierea, sosit cu familia lui: Zamfira, soţia, Radu, unicul fiu, căsătorit cu Teodora. Veneau în sărbători cu rădvanul, mai ales în săptămâna Patimilor, seară de seară.

Până a nu se cuibări Nazim la Paşala cea nouă, doi oameni erau ştiuţi de toată prostimea ca stăpâni pe pământuri cât zarea şi peste zare, din Dunăre şi până în munte, peste ogoare, ape şi păduri. Erau aceştia: Macarie Fuierea şi Ghedeon, stareţul monastirii Reavăna. Ceilalţi stăpânitori de haturi erau mai mărunţei în ocină şi mai strâmtoraţi în suflete de robi. Pe aceştia nu-i ştiau decât cei mai bătrâni: era astfel stareţa ce ctitorise cu averea ei de boieroaică mănăstirea cu numele Ileana – hram Sfinţii împăraţi Constantin şi mama sa Elena – şi se mai ştia un neam mai mărunt în avuţie, al Măcrinilor. Încolo ţărănimea cu braţele şi slugărimea curţilor cu hapsânii lor vechili.

De când cu Paşala, care iscă nu puţină vorbire între părintele Ghedeon şi boierul Fuierea – fiindcă rupsese turcu’ pământ al ţării – avea acum să ştie lumea de trei obraze simandicoase. Se adăugase Paşa, maimarele raialei cetăţii Brăilei, Nazim, care se lăţise în dauna nici nu voia să ştie cui. Bătrânii robi au strâns amarul asupririi lor în

trei vorbe rotunde: turcu', popa şi boieru'. Atât. Spuse ca un stih de doină, de să-l înveţe lesne orişicare.

*

Conacul Fuiereştilor era în câmpie, pe o gâlmă răsărită acolo, la răscruce de drumuri: cel mare spre Brăila şi cel cu care se întâlnea, drumul spre miazănoapte-apus, urmând cale de o poştă bună vadul Sârcii, cotind apoi spre miazănoapte la vatra mănăstirii, cu ocol prin vreo două înfiripări de sălaşe plugăreşti, pe vremea aceea mai fără nume.

Când veneai dinspre conacul de pe gurguiul cela de la răscrucea de drumuri, treceai întâi prin sălaşele cu armanul lui Fuierea, întâlneai apoi, tot pe apa Sârcii, cătunaşul mănăstirii şi pe urmă, cotind spre miazănoapte, era şi Mănăstirea. Drum între conacul lui Fuierea şi Paşala era unul – scurt, mai de-a dreptul – dar rău, cu urcuş şi coborâş, cu neaşteptate hârtoape şi fără aşezări de oameni. Mai peste mână, dar drum bătut, era să mergi la Paşala după ce ajungeai la mănăstirea Reavăna, drum de pădure – frumuseţe curată. Chiar, uneori, de-o plimbare în rădvane, pleca boierul cel mare Fuierea cu părintele Ghedeon, opreau caii la şipot, în poiana de pe pintenul de peste In, poposeau şi ori o porneau spre Brăila, ori se întorceau negrăbiţi la mănăstire, sorbind aromele codrului şi filuritul păsărilor din frunzişuri.

*

Mitrofan Vlahu era rob pe pământurile lui Fuierea. Rămas văduv de tânăr, curând după ce se căsătorise, i-a lăsat femeia doi copii: o fată, Sultana, şi un băiat care a murit de prunc. Tatăl, om urâcios din necazuri şi suferinţe, muncea la pământ cu fie-sa. Fără mamă, nepăzită de oblada tatălui ce se mai luase şi de băut după moartea nevestii, Sultana a crescut singură, fără îngrijire, buruiană la margine de drum, în pulbere şi glod. Din asprimea singurătăţii în care s-a ridicat fără dezmierdare duioasă de mamă, Sultana avea să iasă un ciulin veninos, dar cu frumuseţea lui de care cu greu să te apropii fără să nu-ţi înghimpi deştele.

La vremea când a cunoscut-o Dragomir — şi el rob amar, singur de capul lui de când s-a ştiut trăind – fata se ridica la vreo douăzeci de ani, dârză, neprihănită.

Avea Sultana părul ca nişte nouri de foc, roşii-întunecaţi; în şuviţele bogate, lungi, se adunau sclipiri rele uneori, ca de tăiş. Când îşi prindea mai an mâna în el vajnicul flăcău, părul fetei da zgomot de freamăt de codru parcă. Ea albă, el rumen. Ea – sânii cu murele umbre

prin cămaşa tare, gălbioară. El – pumnul greu şi grumajii făcuţi să nu se plece. S-au iubit ca dintr-o spaimă amândoi. Ea înfricoşată, el temut. Cu şapte ani mai mare, o cuprindea toată subsuoară, ca sub aripă. Se simţea şi ea puternică atunci. Cum altă mângâiere nu mai cunoscuse niciodată, asprimea ei se ciocni în asprimea flăcăului. A fost ciocnirea a două stânci prăvălite în acelaşi hău. S-au zdruncinat amarnic deopotrivă, în scânteile cremenii lor. Astfel s-au iubit ca un vifor, cu o dragoste aprigă. Cu înspăimântare se apropiau în îmbrăţişare: mângâierile lor dureau. Era o luptă încinsă, fără istov. Altcum nu ştia să iubească Dragomir. Cu mâini tari – gheare vultureşti – o dobora ca dintr-o trântă vrăjmaşă. O săruta cu muşcătură adâncă, dureroasă, în carne. Ciulinul sălbatic care era Sultana îşi închidea scaieţii în mângâierea duşmănoasă, în sărutarea înveninată de dogorâtul iubirii.

Când îl vedea venind la locul tainic al dragostei lor – şchiop cum era, că se împotrivise cândva boierului şi Macarie îi repezise barda – atunci îl dorea, şi-ar fi fugit, îl aştepta, dar n-ar fi vrut să-l întâlnească. Era o dragoste ca de blestem, lupta păsărilor de pradă. Se încruntau, se înfruntau întunecaţi. Astfel ştiau să se privească cu ochii lor, sorburi adânci şi negre. În toată voinicia ei, Sultana tremura; el lângă ea, ca viteazul turnat în iureş de bătălie.

Ciudaţi amândoi – Dragomir şi Sultana – s-au apropiat cu ce crescuse viaţa lor: obidă şi amar.

*

In vremea când se cioplea piatra pentru zidurile curţii din Paşala, Sultana începu să se drăgostească cu Radu al Fuierei. Dragomir nici nu vroi s-o bănuie. Dar s-a dumirit singur.

Tudora lui Radu, jupâniţă duioasă, dar sălcie. Când întâlni feciorul boierului frumuseţea pietroasă a Sultanei, fu uimit şi atras fără de stăpânire. Ea s-a ferit, l-a săgetat, dar când i-a cunoscut dezmierdarea, a simţit în carne o moliciune nemaicunoscută. Fără teamă s-a încovoiat, fără să ştie chiar cum de s-a putut întâmpla. Mângâierea boieraşului, sărutările lui, au îmbolnăvit-o ca o molimă. Şi asta o ţinea supusă în robia Fuierilor neruşinată de păcat — nu se putea desprinde. În carne, mierea topită de Radu îi îndulcea veninul de spaima lui Dragomir. Dar chinul era mai mare astfel.

Când a chemat-o moş Toloacă la Paşala, aşa era. L-a urmat ca o vită. Jugul dragostei lui Dragomir îi jupuise greabănul. Biciul iubirii lui îi vărgase adânc carnea. Spaima întrecea dragostea.

*

Trecuse zile peste săptămână… trecuse săptămâni. Niciun semn dinspre partea lui Dragomir. Moş Dositei Toloacă se îngândura, din ce în ce mai mult, fără să-i spună Sultanei. Spaima aşteptării iubitului era de nesuferit. Dulceaţa dezmierdărilor lui Radu o ardea, o ardea din amintire.

Un timp a ţinut-o moşu să îngrijească oftica bietei fete a lui Cuşmă, dar promoroaca de dimineaţă tomnatică i-a îngheţat curând sufletul bolnavei. A murit. Sultana, fără rost, nu avea cum sta: ar fi bătut mai rău la ochi. Şi s-ar fi simţit şi venirea pe ascuns a lui Dragomir. Oamenii nu l-ar fi pârât turcului, dar cine ştie, poate tot s-ar fi aflat vreunul ticălos.

Moş Dositei chibzui:

— Fată, hăi, acu' că o îngropară, tu ar fi să ai o treabă de făcut. Turcu' află. M-aş mira să nu ştie că te-ai tras de-amu încoaci!

— Să-m…

— Şi pe urmă, tu, aici, stând la uşa mea, să nu fi potică în urmărirea lui Dragomir. Altfel s-ar judeca şederea ta aice, Sultană, de-ai merge la curte cu treabă. Ia, la frământat de pită, că eşti zdravănă la braţe. Ce zici?

— Eu zic… ce zici matale!

— Apăi, ţi-am zis!

— Bine!

Şi-a dus-o diminicioara moş Dositei, cu alte fete şi neveste, în cuhnea cu plămadă a Curţii din Paşala.

*

Ruşine i-a fost „beizadelei" Radu să o tragă pe Sultana îndărăt în sălaşul boieresc. O mai ferise o dată. S-ar fi putut să afle cumva şi Teodora, dar nu de asta îi păsa lui, ci de Macarie, tată-său.

Necazul tot şi l-a vărsat într-un fel: a dat cinci voinici poteraşi – cu cai, hrană şi paloş – să călăuzească caraulele de spahii turceşti care urmăreau pe cei trei flăcăi porniţi în haiducie: Dragomir, Iancu şi Pârvu.

Numai că ce nu ştiau gelozia Radului şi caraulele turceşti era că poteraşii mai curând s-ar fi prins şi ei cu ăi trei haiduci decât să-i dea pe mâna veneticilor. Umblau toată ziua creanga prin codru, în drumuri bătute, ferind văgăunile unde ar fi fost să întâlnească pe fugari.

Într-un rând — chip să deschidă drum înainte – doi din cei cinci poteraşi s-au desprins de pâlcul urmăritorilor. Cândva, la o depărtare bunicică, un tril de pasăre care numai măiastră să fi fost ar fi putut da asemenea cântare. Până să se dumirească de neamul păsăresc cu guşa minunată, numai, iacă, le răsar în cale trei voinici. Feriră din drumeag

şi aflară unii de alţii cum şi ce fel.

— Bună vreme, „boieri” dumneavoastră! glăsui Pârvu cel tras din Reavăna.

— Ce cale? întrebă Iancu.

— Pe-a cui urmă? ceru cu poruncă Dragomir.

— După voi! râseră cei doi poteraşi.

— Şi-acum? mai zise Dragomir.

— Păi, bine că ştim…

— … ca să vă ferim! îşi împliniră unul altuia vorba poteraşii.

— Mâncare aveţi?

— Avem ceva!

— Să ne daţi!

— Da’ ce mai veste-poveste pe la Curtea nouă?

— Vă caută!

— Şi Radu ne-a dat pe noi să arătăm turcilor potecile voastre!

— Numai bine!

— Da’ Sultana? întrebă mai apoi Dragomir. Ce ştiţi de ea?

— A fost de-a luat-o alde Toloacă, moş Dositei. A mas la el până mai deunăzi…

— Şi-acu’?

— Acu’ e la pitărie, în cetate la Paşala!

— Rogu-vă de-o vorbă! S-avem încredere în voi, măi puilor, îm?

— Nene… eu zic că… ce mai… dacă ne întrebi! se supărară cei doi poteraşi.

— Bine! Lasă. Dă-i vorbă lui moş Dositei că voi trece curând la el, de cum ’oi putea! Auzit-aţi?

— Auzit!

— Şi… de mâncare. Nu uitaţi. Când îţi auzi păsăruica de la obârşia Sucalei, acolo să veniţi. Ie?

— Ie! se grăbiră să răspundă bucuroşi de încredere poteraşii.

— Şi-acu’ drumu’, băieţi! îndemnă Dragomir.

— Vreme bună dumneavoastră!

*

Nu mult după întâlnirea aceasta, într-o noapte cu vremea zbârlită dintr-o dată, cu vânt puternic de se desfrunzi codrul de-a binelea, Dragomir împinse calul spre vadul Inului, la coliba lui Toloacă.

— S-a tras cu totul de la mine, Dragomire, să ştii!

— Cum?

— A rămas la curte. Dospeşte cu aluatul pe cuptor! Doarme acolo!

— Parcă-i citeşti gândurile. Şi mi le spui! se întunecă Dragomir.

— Vezi treaba! Da’ – se încumetă moş Dositei — tu n-ai încredere în ea, omule?

— N-am nici în mine.

— Şi-atunci?

— Să nu fie pricina ca aia de care nu s-a îndurat să vină la matale, moşule! Că pricină a fost să atârne acolo, pricină-i şi-acu’ să nu rămâie la matale.

— Adică?!

— Să vedem dacă greşesc.

— Cum? nu se dumirea moşul.

— Ăi vedea!

— Să nu iasă vreo ispravă, fiule!

— De-a trebui… nu mă feresc! De-ast’ dat’… „Beizadeaua“ am lăsat-o acu’… Muiere, copii. Da’ turcu’ pierde şalvarii!

— Na! se sperie a glumă moş Dositei.

*

Ruginea codrul. Sângeriu, soarele din sfârşitul lui noiembrie ardea în arama frunzişului cât nu se desprinsese de pe crengi. În hugeacurile sihlelor amuţi păsăretul şi, legănată, câte-o frunză pica singură în coama calului. În aerul tare cu arome de putrezire, în tăcerea mai mare fără foşnetul de frunză, în vuietul vântului prin tecile rămurişului, rău frigeau inimile haiducilor şi se sfarogea a lui Dragomir mai abitir de încă o pricină.

Toamnă cu bătrânicioasa veștejire. Prag de iarnă. Ploaia şi umezeala mocnită din hula dimineţilor nu dovedeau să topească jarul dorului. Fără căpătâi, fără iubire, osteneau puterile, obosea răbdarea. Grija iernii mărea greul pripasului. Nu căutau întoarcere. Caraulele îi vânau. I-a ferit până acu’, că chinga greului nu strângea atât. Acum şi, mai ales în iarnă, cum să te chiverniseşti cu de-ale gurii pentru tine, pentru cai?

Dezlegarea acestor griji cum să o facă? Moş Dositei poate cât poate. Pe ăi doi flăcăi i-au mai întâlnit. Li s-a mai dat hrană şi grăunţe. Dar cât? Şi până când?

Întrebările găseau găuri să se strecoare şi nu primeau răspuns.

Ruginea codrul şi suna a linişte de-ţi ţiuia auzul din fieştecare frunză porfirie, desprinsă de ram şi pogorând agale, alintându-se legănată, la hodina pământului.

Iubirea ia puterile, iubirea dă puteri. Şi pentru dragoste, tinereţea găseşte toate cheile potrivite.

CAPITOLUL AL CINCILEA

Jertfa Varvarei cea ruşinată de Omer stărui-va vie printre relele de neuitat indurate de ţărănime.
Când dezlegată fu de dragostea Dragomirului, Sultana, ca scăpată dintr-un blestem, ademenire ajunse, ispită vie mărimilor de neamurile adunate la prăznuirea acestui „Crăciun turcesc”

Vegheau coptul pâinii cu rândul: Sultana Vlahului şi Varvara mătuşii Ilina, venită dinspre părţile boierului Fuierea. Le legase munca împreună şi se îngăduiau ăle două surate.

Varvara era puţintică la trup, dar piloasă, deşi subţire, uscăţivă. Vreo optsprezece ani să fi avut nepoata Ilinei, dar văpaia îi juca pe buzele de zmeură şi în umbra genelor. Cu părul împletit, cu sprâncenele parcă trase. Firişoare bălăioare îi puneau deasupra buzei şăgălnicie copilărească. Semăna cu o precistă bizantină coborâtă din icoană.

*

Tăcut, morocănos, atunci când era cu treburi ce să-i fie măritului prieten Nazim Paşa de folos, Omer, în alte împrejurări, era altminteri. Purta barbă scurtă, dar bogată, creaţă. Măsliniu, împlinit la trup şi la faţă. Nasul puternic avea în nări schimă de batjocură, de grosolănie câteodată.

Într-o bună zi, Omer zări pe Varvara ieşind din pitărie.

Frumuseţea are feleşagurile ei. Când se întâmpla frumosul ăl de să-i prindă inima, Omer nu se da în lături să-şi ia cu lăcomie ce dorea. Aşa fu acum.

Tocmai el se nărăvi – nu se ştie cum se făcu – să rămână la Paşala, în dulceaţă, mai multe zile din săptămână, când ar fi fost nimerit să se afle în cancelarie, la Brăila. Nazim nu s-a mirat. Era socoteală se vede şi în schimbarea asta. Pricina s-a arătat: Varvara. Voia ca ea să-i servească tabieturile după-amiezelor târzii, după somnul prânzului. Varvara era frumuseţea pentru care Omer se risipea în lenevie, în liniştea ce pâlpâia la Paşala.

O urmărea cu priviri lacome de cum se ivea în prag. Unduirile ei cu fâlfâiri rotate îl zăpăceau. Abia pleca, că iar o întorcea cu bătăi moi în palmele cu perne trandafirii de osânză. Pasul Varvarei mărunt, dar negrăbit, gesturile mâinilor ei subţiri cu degete lungi, toată făptura ei purtând frăgezimea vârstei… Şi aerul ei supus ascultării… Ochii plecaţi, zmeura buzelor…

Zi dinaintea Crăciunului creştinesc. Către îndeseară. Bătuse din palme Omer şi după perdea răsărise Varvara. Pe divan, terciuite de greutatea lui, zăceau pernele de puf în neorânduială. Varvara apucă să deretice, să bată pernele stâlcite, să le adune pe cele căzute… Omer adulmeca zborul şi, ca din vis, îi prinse mâinile. Varvara fu mirată. Dădu să o cuprindă. Varvara se uimi. Palmele lui lunecau înciudate. De sub turbanul prăzuliu, de pe frunte, pica sudoare. În ochi, priviri care nu mai priveau, buimace. De uluire, Varvara tresări deodată şi dădu să se desprindă. Omer şi-o apropie cu putere. Pierdu turbanul. Dădu să o sărute. Ea îi smulse cu dinţii fire din barbă. Jocul îl întărită şi-l silea să nu iasă decât biruind. Îi apucă bluza şi trase. O sfâşie dintr-o smucitură. Dădu iar să o sărute. Fata îi muşcă degetele. Trânta se împleticea în pernele în care se îngropau. Încleştată, printre dinţii strânşi, îi şuiera în faţă, în urechi:

— La-să-mă!… Spur-cat!… La-să-mă!… Spur-că-ciune a-fu-ri-sită!

Gâfâia obosită. Omer îi strivea gura. Fata îi înfipse unghiile în obraji şi le trase ca o grapă, adânc. Dâre sângerii se iviră pe faţa celui întărâtat. Varvara, în zdrenţe, izbea, lovea cum nimerea. Istovi. Se frânse fără cunoştinţă.

Omer stăpânea trupul fără vlagă, cu chiotul dorinţii lui. Supuse fata, acoperindu-i goliciunea cu bicisnica lui grosolănie. Săruta sânii, gura, ochii închişi…

………………………………………………………………

Buiacă, Varvara se smulse din iatacul blestemat. O ţinu apoi tot o fugă prin zloată, prin frigul lui decembrie, până sub fereastră la mătuşă-sa Ilina. Ruşine îi era. Sânge îi şiroia din tot trupul parcă. Plângea sângele vieţii ei.

Se trezi din înspăimântarea care o mânase ceasuri întregi. Câte? Cât i-a trebuit ca să ajungă de la Paşala în satul ei, la prispa mătuşichii Ilina? Pe nimeni nu mai avea mătuşica în lume. Numai pe ea a ştiut-o de când are zile. Şi-acum să vină la ea, să-i spună… Junghiuri îi străbăteau trupul o rană.

Câinii se dădeau la copiii cu colinda. De pe mal, departe, se auzea:

Sus, boieri, nu maai dormiiiţi…

Mătuşa veghea singură-singurică. Nici mâţă în cotlonul cuptorului ei, nici potaie în tindă, numai ea şi numai pe Varvara o are. Şi ea… scârbă îi era de ea! Ce să povestească? Cum să intre? Mătuşa Ilina era sub icoane – icoane de lemn, afumate-negre. Un picur de lumină, ca de sub pleoape, clipea în ceaşca din firidă cu firul de feştilă răsucit din in.

Că s-a născut Domnul bun,
Leroi-Ler!
În sălaşul lui Crăciun,
Leroi-Ler!

Şi ea, ca înjunghiată. Să-i spuie bătrânei? Ce? Avea s-o gonească! Se înspăimântă. Întoarcere nu era. Întuneric înainte, ca şi în urmă.

Se zbăteau zăvozi în laţ.

„Îs ai lu' Ciovică, că-s departe, înspre Sârca!“

Spaimă, deznădejde, fiori de moarte o năpădiră. Rănile trupului i-au îmbolnăvit şi sufletul curat încă. Totul pustiu. Tinereţea ei, sfâşiată o dată cu trupul înjunghiat de moarte. În zdrenţe, Varvara-i o zdreanţă. În ochi i-au îngheţat lacrimi mari, două, care rămân să-i tulbure privirea ce nu mai vede. Umbră, se îndreaptă în neştire spre fântână. De gheaţă sunt ghizdurile, dar fierbinţi sunt pe lângă trupul şi sufletul ei. Fără să mai poată gândi, fără să mai aibă ce gândi, răpusă – o nălucă lunecă în fântână.

Urmele de sânge de pe prispa bătrânei Ilina, de pe piatra fântânii au arătat nevestelor care au venit a doua zi dimineaţa cu cofele după apă ce s-a întâmplat.

Scoaseră fetica de-o înmormântară mai departe de fântână, iar puţul îl astupară. Din ghizdurile dărâmate pe locul unde a fost fântâna, a prins să lăcrimeze apă. Apă mai limpede ca înainte, apă bună, rece – rouă. A rămas şipotul şi a crescut susurul lui, de i-au pus oamenii uluc şi adăpătoare. Cruce de mesteacăn pe mormântul fetei veghează amintirea groaznicei, neaflatei nenorociri.

A rămas şipotul Varvarei şi sătuiagul s-a împlinit, s-a închegat pe amintirea aceasta de blestem; astfel roaba curţii din Paşala dădu nume aşezării dfe-i zice de-atunci Varvara.

*

Câte n-au vorbit oamenii în Crăciunul acela despre ce se întâmplase. Şi-au dat toţi cu gândul, dar n-au rămas să înţeleagă decât că la mijloc e o blestemăţie. Numai obrazul rău zgâriat al lui Omer ar fi dezlegat întrebările lor. Dar cui s-ar fi arătat să i-l vadă?

De acel Crăciun al Varvarei s-a vorbit cale de zile, jur împrejur. A aflat şi Dragomir când într-o noapte a mas la moş Toloacă. A înţeles… Teamă îi era acum de Sultana. S-au întâlnit cu mare grijă, dar cu mare primejdie în odaia bătrânului. Sultana spăimântată se supunea dragostei, fără plângere, străină-străină. Îi încolţi haiducului un gând fulgerat din cel despre Varvara. N-a scos cuvânt nici către moş, nici către fată.

S-au văzut ultima oară Dragomir cu Sultana în noaptea Bobotezei.

Şi-au spus atunci tot răul strâns.

— Sultană! dăduse Dragomir să-şi înceapă dojana şi aştepta un crâmpei de semn, oareşicare.

— … Tu îţi schimbi pielea! I se ascuţeau omului privirile.

— Ce dacă?! repezi o vorbă iute, ne-a-ei, Sultana.

— Şi uiţi… mă uiţi! spunea fără să o asculte Dragomir, urmându-şi gândul amar.

— Nu mai ştiu ce gândeşti, nu-mi spui…

— Ce! Ţi-am spus vreodată? făcu iar fata.

Fu rândul voinicului să amuţească.

— Nimic! apăsă Sultana.

—Mi-eşti… te înstrăinezi de mine… Şi îi apucă braţele; le răsuci. Străină mi-eşti!

— Mă sperii! Şi ochii ei se căscau înspăimântaţi.

— Cu dragostea mea?

— Cu ea!

— Sultană! se răsti Dragomir, strângându-i grozav umerii care tremurau într-un spasm de durere. Ce-i cu tine?

— Lasă-m'…! şi Dragomir citi un cearcăn de spaimă şi silă. Se uimi şi-i strigă ameninţător atunci:

— Sultană!

— Nu te mai iub… şuieră şi-i tremură, fără să poată fi astâmpărată, buza de sus. De sudori reci era învăluită.

— Taci! Dragomir îi stâlci obrajii de gingii până podidiră lacrimi mari în ochii fetei şi ţâşni sânge dintre dinţi.

— Diavol şchiop! zvârli fără glas Sultana.

— … ai să mai auzi de mine! Şi-i strivi gura însângerându-i-o cu gura lui lacomă.

— Noapte bună, moşule! spuse împleticit, ştergându-şi cu dosul palmei sângele. Trânti uşa cu zgomot, fără să se mai ferească de nimic, şi ieşi în beznă. De-afară, tropote de cai se auziră pe prundul apei în sus.

Au trecut de la Bobotează săptămâni şi săptămâni… Murmurau apele din topirea zăpezii, abureau în soare nămeţii şi pădurea prindea viaţă în mugurii brumării-gălbiori care încolţeau.

De Dragomir nu s-a mai auzit în astă vreme. Nimeni, nici chiar tovarăşii lui n-aveau să prindă ce încolţea cu mugurii deodată în mintea lui, întors alt om din noaptea aceea a Bobotezei.

*

Paşala pufăia tihnită viaţa negrăbită a celor câţiva trândavi pe valul de griji al robilor care le împlineau la semn voile.

La Paşala trândăveau Ali cu Ismail, îngrăşaţi şi rumeiori. În iatacul ei, citind, cântând la dragul ei harmonium, îşi petrecea timpul Hedyé. Se avea bine cu toţi şi nimeni n-avea ce să nu-i placă la ea. Călare, singură mergea prin uliţele sălaşului, mângâia copiii golaşi, le da dulciuri. Întreba de bolnavi, de bătrâni. Prinsese cu drag boabă de limbă românească şi gângurea şi ea. Căprioara era pentru bătrâni, duduca pentru băietani. Fusese prietenă, altfel nu ştia să fie, şi cu Varvara. Bănuise ce se întâmplase cu fata. I-a spus şi lui Nazim, lăsându-l să înţeleagă că nu-i de cinste unuia ca Omer asemenea faptă.

Cu Sultana iarăşi era prietenă. De la Hedyé, ţăranca prinsese multe subţirimi după care inima ei jinduia, nărăvită de mai înainte, de când cu munca la curţile boierilor Fuierea. Nu uita destoinicia lui Radu la dezmierdat, dar nu-l mai dorea. Voia altceva, nelămurit, nepătruns încă de mintea ei. Ar fi vrut să fie ca Hedyé. Îi învăţa pasul, apucăturile, felul.

Nazim era musafir la Paşala. Venea numai pentru Hedyé. Timp de trei săptămâni, în decembrie, stătu zile mai multe. Mediné , de asemenea, rămase atunci lângă el. Selim şi Mustafa, bătrânul, mai toată luna lui decembrie au tăndălit prin iatacele pregătite fiecăruia, dormind şi ghiftuindu-se, pufăind din narghile.

Robii şi roabele Paşalei n-au prididiti trebile în ăst Crăciun. De-aia i-au zis crăciun turcesc, că mai mult pentru ei a fost Crăciunul, pentru turci. Greu le-a fost, că veniseră, pe lângă Paşa cu femeile, şi prietenii – vreo opt. Iar la ceata de oşteni, straja de totdeauna, se mai adăugaseră de la Brăila din cetate vreo treizeci de spahii călări, sosiţi pe urmele lui Nazim. Şi nu numai atâta. De Crăciun, Nazim avu musafiri. Adusese din Brăila, bine încotoşmăniţi, neguţători străini. Nu lipsea Cornelius Vogt, olandezul zbârcit, cu faţa ca pielea de gâscă opărită. Oursel, franţuzul şugubăţ cu părul de mătase şi buze abia o linioară ele arnici. Nu lipsiră van Brugge şi neguţătorul veneţian Giuseppe Argani. Grecii veniseră şi ei: bătrânii Janake Palamas şi Elefterie Dossios, umblaţi mări şi ţări.

Ce încurcală de limbi a mai fost! Ca în logofeţia de pe lărmii Bosforului. Îşi aduseseră unii fetele dumnealor şi domnişorii şi ciripeau prin toate ungherele Paşalei, ca în turnul lui Babei.

Poftiţi au mai fost părintele Ghedeon cu Teofil, arhondarul de la Reavăna, Macarie şi fiu-său Radu, cu nevestele dumnealor.

Din nou prilej de alte orânduieli de agonisire, „că nu ştie omul câte ceasuri are şi turcu', cât rămâne în Brăila." Omer, încercănat şi cu barba lăsată mai mare, să-şi acopere păcatul însemnat pe obraji de Varvara, a vorbit şi-a tot vorbit în ăst Crăciun. A pus multe alişverişuri la cale.

Cu dible şi cobze, ţiganii n-au tăcut decât ca să asculte dorinţa unora. Fuierea bătrânul şi Hedyé după el – la care se mai adăugă Ghedeon, măcar că grec de neamul lui – cerură să audă, cântate din gură de starostele cobzar, balade bătrâneşti. Apoi Nazim voise să asculte, în hang de dairale, jocul giamparalelor cântate de meterhaneaua adusă din cetate. Însoţită abia simţit de o ţiteră şi o scripcă, Hedyé cântase şi ea, de la inimă, cântece din ţara ei.

Trei zile a fost atunci numai ospăţ şi băutură. Prin cele odăi, ferite cu ivăre şi umbre, coconi pehlivani şi chiar boieri cu neveste s-au înfruptat din îmbrăţişările furate, mai mult silnice, ale roabelor chipoase nevoie mare, unele mai ceva decât jupâniţele dumnealor ghilite cu prisosinţă.

Iar a treia zi, ziua închinată arhidiaconului Ştefan, şi mai şi.

N-au prididiti robii, nevestele şi fetele lor, să care şi să aducă, să taie şi să frigă. De mâncat, au mâncat pe apucate resturile ciugulite. Policandrele şi sfeşnicele şi-au înceţoşat atunci – ca o prevestire – lumina multelor lumânări cărora, în zăpăceala mare, nu se mai găsea

cine să le reteze mucurile. În poiana curţii, rădvane, căleşti, cai înşeuaţi şi oştire. Străjerii au fript carne, au mâncat şi-au băut într-una. Făclii de răşină şi-au jucat văpăile pe feţele schimonosite, în privirile saşii de băutură. Au fost acestea la ceasul când în inimi de părinţi se înnodase teama ca necinstirea să nu cadă blestem pe copilele lor. Cine s-ar fi putut împotrivi furiei beţiei, patimilor dezlănţuite.

Serile, polei sticlise pe şindrila coperişurilor, pe prichiciul fântânilor, pe crengile arborilor, pe pălimare şi în încrustările stâlpilor. Ziua, soare cu dinţi, arămiu, înroşise zăpada aşternută de-un lat de palmă, fără să aibă putere decât s-o înmoaie la amiază. La asfinţit omătul prinse coajă grunţuroasă, iar noaptea atârna plocate de promoroacă întregii firi – şi-n părul cailor, şi-n barba oştenilor, pe coviltirele carelor şi pe roţile cu şine de fier ale caleştilor.

De pe dinăuntru se înăduşiseră ochiurile de mică ale ferestrelor. Izbise în ele chiolhanul zgomotos de le întindea ca pielea de pe tobă.

Sultana, la asemenea petreceri, a înflorit. Despre moartea Varvarei a avut să spună în sinea ei: „O proastă! Nu ştia ce-i viaţa? Păcat! Ar fi aflat şi ea!“ Întârziind, privindu-se în apa oglinjoarelor de argint ale vienezei, Sultana se pieptănase că şi ea, cu cozile urcate spre creştet şi încolăcite coroniţă. Se îmbrăcase întrebând-o pe Hedyé la alesul gătelilor.

La petrecere fusese şi Radu cu nevastă-sa. Pe sub privirile de ascunsă dihonie ale Teodorei, Sultana trecea mândră, căutând parcă să-i spună: „Vezi-mă şi vezi-te şi pe tine cât de puţină şi nesărată eşti pe lângă mine! Pe când eu – uite-mă – numai flăcări!“ Ali a fost şi el de faţă. I se arătase şi lui neasemuită printr-atât muieret.

Sultana a îmbiat cu carafele, ea a purtat tăvile cu fripturi şi plăcinte pregătite de bucătarii turci sosiţi ajutoare. A curs vinul prin căni, prin cupe şi pahare mari de-o oca, şi din ele pe ulucul gâtlejului s-a împrăştiat, dulce şi tare, în vinele chefliilor. Radu a urmărit-o pe Sultana cu priviri pline de înţelesuri şi dorinţi.

— Sultană! îi şopti pândind-o într-un ungher.

Dar ea i-a chicotit în faţă:

— Vezi că te află jupâniţa! Hi-hi-hi! şi s-a strecurat zvârlugă lunecoasă din mâinile lui.

Nu mai era taină pentru nimeni că Sultana împarte cu Ali, noapte de noapte, podina de lut a cuptorului, în pitărie. Seara, cu zăvorul pus pe dinăuntru, în miros bun de colaci fierbinţi şi în dospeală de aluat frământat de curând, frământa şi el trupul nesătul, lacom, al Sultanei. Pentru ea, Ali ţinea şartul dezmierdărilor pe care le înţelesese din destoinicia lui Radu, cu mângâiat domol ori pripit şi sărutări lungi,

focoase, puse de-a valma pe gură, pe grumaz şi pe sâni. Ei, dar şi spinul din ochiul lui Ali îi biciuia carnea, trezind-o cu ghimpele ce-l cunoscuse şi din ochii aprigi – de fiară, le spunea ea – ai lui Dragomir. Nu mai avea ruşine Sultana. Când voia, umbla ea după Ali, chemându-l cu privirile, cu trupul.

După ultima întâlnire cu Dragomir, trăia dezlănţuită. Se făcuse cu ai ei rea, batjocoritoare, poruncitoare. Nici nu mai voia să ştie de cătun. Din curte nu mai ieşea. De taică-său, nici să mai audă. Mitrofan Vlahu, prăbuşit şi de băutură şi de necazuri, trăia pe prispele altora, din ce se îndurau să-i dea. Nu-l dorea nimeni, că-l judecau cum era, om de nimic, trântor şi beţiv. „Păcatele fie-ti“! spunea lumea. La curtea lui Fuierea, mergea o dată în săptămână şi atunci ca să despice buşteni, pe băutură şi pe un codru de mămăligă. Ajunsese Mitrofan Vlahu un hârbar. El singur, un hârb.

Când s-a dus odată la Paşala, Sultana l-a omenit şi cu de-ale gurii şi cu băutură, dar i-a spus că de mai vine nu-l mai cunoaşte: „Mă faci de ruşine!“ i-a strigat mânioasă, El a blestemat-o.

Blestem de beţiv, dar blestem de tată.

PARTEA A TREIA

Fremătau satele

CAPITOLUL ÎNTÂI

Ar fi vrut Dragomir să pedepsească pripit neruşinarea Sultanei. O socotea a nu fi străină nici de pricina cu moartea Varvarei. Iancu şi Pârvu, chiar dacă nu-şi arată încă împotrivirea pentru acest gând, semne însă dau la iveală de aici

Cât ţinu petrecerea la Paşala, Dragomir, fără să se arate cuiva, se trăsese cu ortacii lui în munte la un metoc îndepărtat al călugăriţelor, metoc unde veniseră la petrecere şi maici de la Sfânta monastire Ileana, să-şi mai uite mirosul de tămâie şi de miere din ceara luminărilor.

În răgazul de acolo, la metocul bucuros de oaspeţi, răsfăţat de grija „preacuvioaselor mironosiţe”, hrănit din belşug şi cu loc unde să-şi culce ferit capul, a oblicit Dragomir gânduri şi fapte care să cresteze războjul timpului. Şi-a împărtăşit chibzuielile, fireşte, lui Iancu şi lui Pârvu. Le-au meşterit împreună pe câte feţe le-au venit în minte, pe îndelete. Aşteptau acum vremea potrivită, să pornească făptuirea.

În sufletul haiducilor şi într-al ţăranilor, moartea Varvarei a lăsat şi ea urmă adâncă. Nepieritoare de adâncă, deşi nimeni nu ştia cum se întâmplase. Taina rămânea sub obroc. „Cum de s-a putut strecura Varvara pe sub veghea strajei, prin poarta curţii. Seara numai, noaptea poate, cine ştie cum… Şi să ajungă zdrenţuită, ca vai de ea. Să răzbească pe timp de iarnă până sub ochii mătuşii Ilina… Şi ca să nu se arate bătrânei batjocură… Să se încumete, la anii ei, la asemenea fapt! Cine o nenorocise? Care din cetate?“ Toate acestea stăruiau a fi întrebări fără răspuns. Se cutremurau oamenii, dar cerbicea multora se învârtoşă. Dragomir gândea mai mult. El alt trai şi-alesese. Se răzvrătise. Gata era să treacă la faptă. Să răzbune cele multe necazuri venite de pe urma boierilor, a călugărilor şi-acum, adăugite, de pe urma turcilor.

Că Sultana nu se desprinsese de la curte după cele întâmplate suratei sale, Varvara, asta întărea bănuiala lui Dragomir despre vreo cârdăşie cumva a femeii lui cu ticăloşii făptaşi. Că Sultana nu părăsise pităria curţii, însemna că „o dată cu pâinea îi înfrupta şi cu dulceaţa trupului ei pe vreunul, ba, cum să nu, pe mai mulţi chiar! Ha-ha-ha! “ gândea încruntat Dragomir.

Iarna ar fi fost să slăbească vegherea poterilor, dar moartea Varvarei înăspri iarăşi paza curţii de la Paşala.

Ce izbuti să afle Dragomir fu că, după isprava care a dus la moartea Varvarei, două cete cutreierau preajma Paşalei, nu cât căutând pe cineva, ci ca să aibă bună tihnă cuibul de huzur al curţii lui Nazim.

Cei cinci flăcăuaşi daţi de Fuierea ăl tânăr se împărţiseră călăuze, pe şleauri şi poteci, la două cete de călăreţi turci: una cu Mihu al lui Doiciu şi Ene al Cucului, alta cu Lixandru, un nepot ghebos al lui Mitrofan Vlahu, împreună cu Roiban şi Velciu. Pâlcul de străjeri rămaşi la Paşala, după cele petrecute cu Varvara, era acum de douăzeci.

Socoată era să intre în legătură Dragomir, Iancu şi Pârvu cu cei cinci flăcăi, care atunci când s-au întâlnit se dovediseră că sunt de parte-le. Se gândi să se strecoare până în cătun la Paşala şi să-l pună pe Dositei Toloacă în nodul legăturii ce trebuia să i-o facă cu vreunul din ei.

Ce voia să înfăptuiască Dragomir era să pătrundă într-un fel în curtea Paşalei şi, ridicând roată satele, să prăbuşească cetatea. Din puterea lor s-ar mai căpăta îngăduieli şi unele uşurări şi din chinga mănăstirilor şi a conacului. Asta voia să făptuiască şi, de bună seamă, să afle şi de cum trăia Sultana şi s-o smulgă de pe dospeala cuptorului. Pentru el? Nu. Sultana nu mai era a lui. Să fie de-acum a oricui, dară să şteargă ruşinea de a o şti trăind în curtea blestemată de unde se trăgea şi moartea Varvarei. Ca să intri însă în cetate, trebuia un vicleşug straşnic cu care să înşeli străjile.

*

Se împrimăvăra. Da frunza. Firul ierbii cuteza să se ridice drept spre lumină din pământul sătul de laptele zăpezii topite. Copitele cailor călcau pământul fără sunet. În aerul proaspăt al codrului se auzea numai foşnetul mărunt al frunzişului tânăr, iar păsăretul se chema să se drăgostească, prin meşteşugite triluri de dor gâlgâite din guşă.

Se înnegurase. Cei trei mergeau pe potecă, unul în spatele altuia, descălecaţi, cu caii ţinuţi strâns de dârlogi. Numai urechi. Făcură înconjur spre apus şi răzbiră peste câmip de-a dreptul la Dositei Toloacă, la care se strecuraseră, cu două zile mai înainte, Pârvu singur, noaptea, vestindu-l pe om de venirea de-acum.

*

— Cine va veni? întrebă Dragomir intrind la moş Toloacă.

— Mihu şi Ene! Precum mi-ai' spus.

— Bine, şi când?

— Se întorc noaptea! Or rămâne mai în urmă cu vreo socoteală şi s-or repezi încoace!

— Aşteptăm!

Mihu şi Ene au venit. S-au arătat bucuroşi de treabă şi hotărâră când şi cum să se întâmple isprava.

— Pe Ali unde-l găsim? întrebă Dragomir. În loc de răspuns cei doi tăcură privindu-se.

— Ei? întrebă scurt Dragomir.

— Care nu ştie…

— … că nu are a, se mai sfii acum! îngăimară ei.

— Unde? se răsti haiducul.

— Păi, în pitărie…

— … pe cuptor! Zi! spuse Dragomir lovindu-se cu pumnul în frunte.

— Când nu-s la el, în iatac!

Potriviră rosturile toate: drumul prin pădure, capcana… Cine va intra în curte. Cine şi cum vor ţine străjile. Cine îl va călăuzi la pitărie ori la iatacul lui Ali.

Dar nemulţumiri îi necăjeau amarnic pe fârtaţii de haiducie: Iancu şi Pârvu. Gândurile Dragomirului nu se făceau cunoscute şi lor chiar pe de-a întregul, iar din cele câte le erau împărtăşite nu cu toate erau împăcaţi. Şi, mai tinerei, nu se încumentau încă să-şi spună neted păsurile. Aşa acum. Adică numai de-atâta să fie ei buni? Oare nu fusese vorba să ridice satele? Nici că mai voiau să gândească şi, înciudaţi pe ei singuri că nu deschideau gura să se rostească, se întunecau şi mai rău, li se încleştau fălcile.

CAPITOLUL AL DOILEA

Încep a se spăimânta şi boierii că robii moşiilor pornesc să se răzvrătească. Alexe, pribeagul, ivit aci, adevereşte că roată până departe freamătă satele de paharul plin cu rele din robia fie la ciocoi ori călugări, fie la turcime

Boiereasa Zamfira, a dumnealui Macarie Fuierea, şedea în acea după-amiază însorită de început de april faţă în faţă cu noru-sa Teodora şi migăleau, să omoare vremea, fiecare cu de-ale lor. Boiereasa da să petreacă un fir de borangic auriu printr-o urzeală, închipuind cine ştie ce mărunţiş de podoabă femeiască; iar jupâniţa Teodora, fără culoare în obraji, cu mişcări molatece ca din somn, descurca un ghem de fire pentru boldul gherghefului ce odihnea pe o mescioară lăcuită lângă ea. Ferestrele conacului erau deschise şi, pe adierea ce din când în când pătrundea până în odaie, ajungeau porunci şi vorbe răzleţe, măcăituri, piuituri, scheunat şi nechezat: viaţa curţii cu toate orătăniile şi lumea ei de slugi.

Boiereasa a bătrână nu obişnuia să doarmă niciodată după-amiaza, dar acum îi veni din senin un căscat, ca un suspin.

— Ce-i, maică? Ţi-i somn? întrebă fără să aştepte vreun răspuns noru-sa.

— Parcă… nu ştiu cum… primăvara asta.

— Daa!

— Nărăvaşe. Piii, te ia cu un plictis!

— Chiar plictis! întări uşor Teodora.

— Tu barem mai ai viaţa în faţă!

— Viaţa?

— Copiii…

— Asta-i ce mă mai ţine şi…

— A! dar cum? Ori v-aţi sucit toatele de când cu Varvara! îşi îmbulzi vorbele bătrâna, fără vreo pricină întemeiată.

— Ba, pe-o parte…

— Adică, ce vrei să spui matale?

— Brava ei!

— Cum vine asta? Ce-ţi trece prin cap? sări de-a binelea soacra.

— Zic că avu curaj şi suflet în ea.

— Păi, sigur! Că se hăndrălesc prin răchite şi prin poiene cu fitecine şi vin cu burta la gură, nu se mai ţine seama! Sigur!

— Ei, aia e dragoste, mamă! Tinereţe! Din silă, e nu ştiu cum…
— Şi-asta ce-a fost? Ce-a însemnat asta, rogu-te? Ce i s-a întâmplat mai mult decât se întâmplă tuturor, odată şi odată?
— Da' cu unu' de legea ta…
— Da' şi-aşa, ce? Turcu nu-i om şi el? Şi dacă a fost dintre cei mari. Ce? N-ar fi înzestrat-o frumuşel? I-ar fi găsit şi-un ginerică, te pomeneşti!
— Vorbeşti cu păcat, mamă!
— Ba, martor mi-i Dumnezeu şi Maica Precista! Da lumea asta, nu ştiu, zău! Te uiţi la ei, n-au după ce bea apă, da' ambâţ şi sclifoseală, mai rău ca la domniţe!
— Să ai fete şi să…
— O, să fi avut eu vreuna să-mi vină şoldită, apoi…
Şi boiereasa Zamfira se aprinsese bine, uitând ce spusese câteva clipe mai înainte şi dându-se de gol. Un zâmbet lumină faţa Teodorei care nu-şi ridică ochii din lucru.
Din geamlâc se auziră paşii grei, rari ai boierului Macarie.
— Să mă slăbească! Ai auzit? Dacă ea nu iese, ailaltă nu iese, ne-apucă vara cu ogorul nesemănat! Striga către unul din vătafii ce se ţineau după paşii lui. Ori de când cu Varvara, ăţi gândi că, gata, stăm şi cugetăm la nemurire.
— Euâââî… să vedeţi! se bâlhâia vătaful arcuit din spate, învârtind cu degetele pălăria.
— Am zis! Hait, şterge-o! Toţi la treabă. Fără împotrivire! Şi să nu mai mi te plângi! Lămureşte-te singur, ori dacă nu, ţine-i acasă şi munceşte tu pentru toţi! Dar treaba să meargă, munca să fie făcută, cumsecade şi la timp. Hait, şterge-o!
Şi Macarie Fuierea îşi împlini gestul lui obişnuit, smucind de sfârcul mustăţii cu două degete de la mâna stângă. Trânti uşa între el şi vătaf şi trecu din geamlâc în odaia unde şedeau cele două femei. După ce îşi mai smuci o dată firele mustăţilor şi căută să-şi netezească barba neagră, bogată-stuf, scotocind-o cu degetele pieptene, se porni să-şi mâie gândul ca şi când ar fi fost singur.
— Ei, istorie ca asta! A-nnebunit lumea!… Nu mai e de trăit!
Şi dădu să smulgă iarăşi fire din capătul mustăţii care, de-atâta tras, era mai ridicată de partea stângă decât de cea dreaptă.
— Dar ce-i, Macarie? întrebă nevastă-sa.
— Nu, zău! Dumnealor vor să nu mai muncească. Când le cauţi se pun să nască!
— Ce s-a întâmplat, tată? aruncă într-o doară Teodora.
— Ei, istorie ca asta! îi da înainte Fuierea, necăjit pe mustaţă şi umblând de colo până oolo prin odaie, cu dreapta înfiptă în şold. Ba nu! În primăvara asta, nu ştiu cum, dar au intrat dracii în oameni. Nu te mai înţelegi de loc cu ei!

— Cum? Ce mai vorbă şi-asta? voi să ştie Zamfira.

— Se-ncumetă! Nu-mi place nesupunerea… Şi Radu mă tem că-i prea slab… Am să le pun picioru-n prag!

— Ce e, omule?

—Ce s-a întâmplat? făcură pe rând Zamfira şi Teodora.

— Că sunt mai puţini de când s-au smuls ceia spre Paşala! Că nu trebuia să-i las… Lucru mult, braţe puţine! Pe urmă, şi Radu ăsta, nu-ş' cum! Dădu cinci flăcăi buni zdraveni să umble haihui, după haiduci! Ei, istorie ca asta!

— Şi?

— Şi? Nărozia aia cu Varvara i-a zăpăcit! Că acum o să-mi fie frică de ei! Ei, istorie… O să iasă la muncă toţi, toate, până la una… Să nască pe câmp, ca scroafele… La muncă!

— Macarie! îi tăie avântul boiereasa, cu reproş pentru aşa vorbe faţă de Teodora.

Iar dânsul profită de întrerupere să-şi sugă cu basmaua năduşeala feţei.

— Să mă pun cu Paşa pentru ei? Ce-or fi vrând? Cinste pentru mine că mi-a cerut oameni. Este? Şi cu fetica aia, ce? Ehei, cinste că s-a luat de ea!

—Nu-i aşa? se grăbi Zamfira să-şi întărească cu gândurile lui Macarie vorbele de mai înainte către Teodora.

— Vai, mamă… dădu cu mirare să spună Teodora… cum puteţi judeca astfel?

Urmară aşa până ce boierul le lăsă în mijlocul vorbirii.

*

La masa de seară se găsiră toţi: bătrânii Macarie şi Zamfira, Teodora cu Radu, copiii cu dădaca.

— Unde-mi umblaşi, Radule?

— Ca să-mi răspunzi! Ştii că nu-mi place să… răspundă la întrebare.

— Ca să-mi răspunzi! Ştii că nu-mi place să…

— Am dat ocol câmpului! ştiind că asta era ce-ar fi dorit bătrânul.

— Şi?

— Munca? Merge!

— Dar cum merge? Târâş-grăpiş? Braţe puţine?

— O să meargă!

— Atunci, nu merge! Dă de-a-ndăratelea, sau cum?

— Merge, tată, am spus. Şi-o să meargă…

— O să… Ei, istorie ca asta! Mai dăduşi şi pe ăi cinci să taie frunză-n codru! Să s-aţină după dălhăucu' ăla de Dragomir… Aia ţi-e că s-a

dus după el Sultana? Hai? făcu fără să vrea să lovească în el bătrânul, ştiind de legătura ce-o avusese fiu-său.

— Macarie! se răsti nevastă-sa.

— Tată! spuse, ca să-l oprească, Teodora.

— Să punem degetu' pe iotă!... Cam aşa vine! nu se lăsă Macarie.

Iar Teodora, spuzită uşor de-o roşeaţă, plecă mai mult privirile ei serbede peste mâncarea ce-o avea dinainte şi urmă să clefetească din ce în ce mai fără poftă.

Radu, ca să schimbe drumul vorbirii, îl înfruntă pe taică-său:

— Dar zecile de braţe ce le-ai dat – de suflet – la Paşala, alea nu le înnumeri?

— Înnumără-le!

— Toloacă!

— Cu ăsta şi fără asta... Mai bun de vorbă şi-asmuţeală decât de...

— Bine, dar treaba e treabă, caută la braţe; om în putere şi meşteşugar. Îţi muncea! Au plecat şi copiii lui! Slavă Domnului, unu şi unu! Nu-ţi părea rău de lintea şi bobul ce-ţi mânca! Isaia, Daniil, Ilie şi fetele... Păuna şi ailaltă, cum îi spunea? Smaranda!

— Ştii şi fetele, fiule Radule? Ha-ha-ha!

Dar Radu luă firul oamenilor plecaţi la Paşala:

— Urjumă, Huţu, Moisei...

— Ei, trei-patru...

— Dar câţi cu ei? Câte suflete?

— Câte?

— Toloacă era cu vreo paişpe-cinşpe! Buni la muncă, socotindu-i şi pe cei de doişpe-treişpe ani, nu?

— Cum nu! Ce, ăştia să facă degeaba umbră pământului?

— Cu gineri, cu nurori, cu nepoate, cu nepoţi, trec şi peste douăzeci! Dacă pui şi copiii răsăriţi, ajungi la douăşicinci-douăzecişopt!

— Mdeh! îşi ciupi câteva fire din mustăţi boierul cel bătrân.

— Şi Urjumă cu ai lui? A fi vreo zece-cincispece.

— Mi-i ştii, mânzule!... Şi-mi place! Ei, istorie...

— Da' Huţu şi Moisei?

— Şi ei, da!

— Ce oameni! Şi dulgheri şi tâmplari şi... la orice muncă gata cu ai lor. Dar Florea Tătăraş era să-l uit.

— Ajungă-ţi!

— Alte vreo douăzeci de suflete. Uite, tată! Şi să mai ştii matale că acum, pentru munca de primăvară, mi-a cerut iar oameni. Mazilu e printre ei, cu alţi vreo zece... pentru două săptămâni! Tocmai când şi noi avem atâta nevoie de braţe!

— De ce nu mi-ai dat de ştire şi mie? Unde o să ajungem aşa? se răsti sărind în loc boier Macarie.

—Nu ţi-ai fi dat încuviinţarea? Te-ai fi împotrivit? Stătu să se gândească bătrânul şi, trecută mânia, răspunse:

— Dreptu-i, dar… Rămânem noi, vezi… apoi trecând la glumă, ca după ceva bine orânduit: Da! îţi ştii oamenii, fiule Radule. Îmi placi!

— Îi ştiu şi pe ei, într-un fel!

—Adică femeile şi fetele lor le ştii altfel? pătrunse iar cu ascuţiş Macarie. Ha-ha-ha! Ei, istorie…

La asemenea vorbe, Teodora împleti trei cruci pe piept, îşi înnodă plânsul în gâtlej şi feri, ducându-se la cele noduri încâlcite din ghemurile ei.

Safta, una din slujnicele care argăţeau aducând tăvile şi dând la masă, strecură din colţul ei o vorbă:

— Stăpână, e Alexe… şi-ar vrea să-l vadă pe boier Radu!

Bătrânul auzi şi strigă:

— Să-l ia dracii'!

— Macarie! La sfânta masă? Şi Zamfira, ridicându-se, îşi răstigni cu trei degete adunate, de deasupra frunţii până sub pântece şi dintr-un umăr în celălalt, o cruce de fariseu. Să vină, Safta, spuse apoi blând femeii.

*

În cuibarele scunde ale slugilor de la curtea conacului Fuierea, răznite într-o lături pe lângă grajduri şi coşare, oaspete bine sosit din vreme în vreme era Alexa, omul lui Dumnezeu, cum nu se supăra el să fie asemuit cu fiul prea credincios al împăratului Romei, din legenda ce o ştiau din gură în gură bătrâni şi tineri.

Venise şi-acum cu Nastasia lui, măgăriţa înşeuată cu şa de lemn, pe care nimeni niciodată nu-l văzuse călare. Numai desăgile aninate, de-o parte şi de alta şi iarna – încălecată ca un călăreţ – o pală de fân.

Alexa era om fără de vârstă. Bălan, cu părul auriu, moale. Purta plete, desfăcute într-un fel în creştet, ridicate din faţă spre ceafă. De la tâmple îi curgeau pe după urechi, rezemându-se bucle pe umeri. Era înalt, spelb, cu fruntea senină, ochii – sub arcade adânci sprâncenate – blajini, verzui. Buze răsfrânte.

Nimeni nu ştia când, unde s-a născut, de unde vine şi încotro se îndreaptă. Cutreiera ţara. La un greu, da fără preget ajutor. Şi când nu hoinărea, citea. De-asta se şi trăgea mai mult spre mănăstire; găsea acolo cărţi. Da şi pe la boieri. Mai găsea uneori ceasloave şi pe la ei. Se aciua cât citea şi-apoi pleca mai departe. Încotro? Nu ştia nimeni că nici Alexa nu ştia.

— De unde vii acum, bade Alexa?

— Viu, vezi, frate, dinspre început şi merg către sfârşit!

Şi nu mai trebuia să-l întrebi multe, se întregea singur.

Temător că nu l-ai înţeles, vorbea lin, mai departe:

— Începutul e naşterea: a lumii sau a omului. Sfârşitul e moartea, a noastră, pe rând. Între un capăt şi celălalt e trecere, mers, un drum fără întoarcere, fără oprire. Şi de stai în loc, te împinge timpul, vremea. N-aibi grijă de asta! Se împlineşte, aşa cum sigur este că întoarcere spre îndărăt nu-i!

Se găseau unii mai isteţi, care să vrea să-l încurce. La conacul lui Fuierea era Crivan şi Roiban, bătrânul. Cum şedea Alexa pe scăunaş cu trei picioare, la masă rotundă, joasă, cu ceva de-ale gurii şi-un pahar cu vinaţ dinainte-i – că din toate se înfrupta fără lăcomie – ciorchine erau oamenii pe de lături.

— Dar dincolo de început ce-i? îl împocişa Crivan.

— Este iar început, un început mic, din ce în ce mai mic, până către neştiinţă. Şi-acolo, mă tem! Asta e taina, ceea ce nu se ştie! De ea, într-un fel sau altul, ne înspăimântăm!

— Dar dincolo de sfârşit?

— Acolo e nesfârşitul!

— Adicătelea iar taină! îl lua Roiban deodată.

— Nu, după sfârşit e fără-sfârşitul. Curgerea n-are sfârşit! E într-una, mereu!

— Şi Dumnezeu atunci cu puterea lui, unde-i? se ivea Dascălu, cel care citea din când în când, la slujbe mari, în strană la mănăstire.

— N-ai grijă de-asta! El este în arbore, ca şi în spic, în floare ca şi în pasăre, în om ca şi în lume. Deopotrivă. El e schimbarea, e mişcarea, tocmai trecerea asta, frate, fără de sfârşit, dintr-un început fără de început şi un fund fără de capăt. E marea cea mare, noianul de ape şi e pământul roată. E bobul cu sămânţa lui. Aerul de jur împrejur. Ce frumuseţi! Şi noi ne sfădim. Ne tăiem. Cine are, mai vrea. Cine n-are, i se ia şi ce are şi e gol ca degetul. Păcat!

Când aveau să-şi lămurească lucruri mai de seamă, întâmplate în jurul lor, oamenii tăbărau pe el. Acum erau şi nemulţumirile cu necinstirea fetelor, a nevestelor, pe lângă atâta batjocură şi bătaie. Moartea Varvarei stăruia, cutremura. Cum dinainte de Crăciun l-au ştiut o vreme la Reavăna şi altcândva la mănăstirea Ileana, voiau să-i afle gândirea pentru asemenea ispravă.

— De Varvara auzişi, bădiţă Alexe? îl întrebă curios Roiban bătrânul.

— Auzit, frate! Aşa le spunea tuturor, toţi erau fraţi. Lăsă ochii o clipă în pământ, apoi îi ridică încet şi cu mâinile împreunate atârnându-i între picioarele depărtate, fără altă mişcare, urmă: Pildă e fata şi semn de răzvrătire. Câte nu păţesc ca ea? Dar câte fac ca ea! Mare frământ a fost în biata fată. Aşa se întâmplă când scârba umple sufletul. Se varsă toată. Se sleieşte sufletul ca o fântână. Au crezut că

Varvara a spurcat fântâna şi-au astupat-o şi din ea izvor a dat. A lăsat semn trecerea ei! Câţi nu ne ducem şi nu lăsăm nimănui nici lacrimă pe geană, nici pomenire de vreo faptă... Şi Varvara – şipot! Când omul ştie să se scârbească, ajunge şi cuţitul la os. Atunci sufletul varsă, cuţitul taie. Când nu te ştii scârbi, înduri şi suferi mereu. Dragomir şi Iancu de la voi, şi Pârvu din părţile mănăstirii de ce au luat drumul codrului veţi întreba? Ia, scârba. Şi aşteaptă scârba lor, şi-a altora, răzvrătirea!

— Ce-a fi?

— Ce vrei să spui?

—Cum, bădiţă? întrebau o dată cu Crivan, Roiban şi Dascălu, toţi cei îmbulziţi să asculte.

— Sunt revărsări din preaplin, frate! Că sunt margini peste care dacă mai pui un pas te prăbuşeşti. Apa. Pui căldarea pe foc. Trece ce trece şi-odată dă în clocot, într-o clipă. Atât. Asta i-a fost. Revărsări sunt şi în viaţă. Coarda de-o-ntinzi, dă un sunet gros. Mai întinzi, bâzâie, apoi zbârnâie. Şi sunetul, din ce încorzi vâna, se ascute, ţiuie şi după asta... coarda plesneşte. Ce se întâmplă cu oamenii în parte, se întâmplă şi cu mai mulţi deodată, întâi a fost cu haiducia lui Dragomir, Iancu şi Pârvu... Ei, ş-apoi, în iarnă, s-a întâmplat nenorocirea cu Varvara. Semne. Nu se trece nimic fără să lase urme. Şi când n-o vezi, tot este. Trebuie să fie! Uite, am să dau acum roată pe de rând...

Safta veni într-un suflet şi da să ajungă până unde era Alexe, acoperit ciucure de oameni, să spună că îl aşteaptă „boieru”.

— Bine, frate, acuş îs şi la el! spuse când îi ajunse vestea. Am să dau roată prin câte toate satele. Voi trece şi pe la şipotul Varvarei şi-n satul mănăstiresc şi la Reavănă, la maici la Ileana şi la Paşala. M-oi dumiri într-un fel... că, ce bun mai mare în viaţă decât cunoaşterea? Şi se ridică de pe scăunel. E ca o foame – să cunoşti oamenii, lumea, să-i cunoşti cu sufletul. Sufletul lor pus în cărţi, în fapte. Te apropii astfel şi de începutul lucrurilor şi de sfârşitul lor. Încet, încet. Cu cât ştii mai multe, se şi împlinesc. În gând mai cu seamă. Atâta şi atâta! Vorbea rar. Se urmărea nu doar ca să-şi placă auzului, ci ca să-şi ţină strunit gândul. Liniştit, desfăcu braţele, ca şi când ar fi dat să înoate. Oamenii îi deschiseră pârtie, ca în nămeţi, să treacă.

În prag, de lumina mare a zilei, duse mâna la ochi, îşi netezi pletele cu palma. Trecu şuviţele pe după urechi. Îşi scutură cu un gest moale capul pe care nu purta niciodată vreun acoperământ: doar în viscol mare răsturna o desagă. L-au întrebat cândva şi de ciudăţenia asta. „Frate — le-a răspuns atunci – pasărea şi toate celelalte vieţuitoare, florile, arborii stau despletiţi sub cer. Cu ce au a se acoperi? Adam şi Eva – sau cum le-o fi fost să se cheme strămoşii omului – erau ca păsările, ca florile. Nu se ruşinau, n-aveau să aştepte unul ca celălalt

să i se închine. Veşmintele au venit cu greşeala, cu minciuna. Ele acoperă. Dau să acopere ruşinea, urâtul, spurcăciunea. Port creştetul descoperit, să n-am ce scoate în faţa cui nu găsesc cu cale că merită închinăciune. Pasărea se închină numai când bea apă! “

Surâdea ca dintr-o depărtare de vis şi li se părea oamenilor că Alexe le citeşte dintr-o carte găbuită într-un cotlon al sufletului.

*

Lumina din curţile conacului era strălucitoare şi fiindcă florile pomilor împodobeau primăvara cu omătul lor, înmiresmat, şi fiindcă sub meri şi caişi şi fel de feluri de alţi pomi, prinseseră joacă Mărioara şi Mircea, copiii lui Radu. Mircea alergă înspre Alexe de cum îl zări. Aşa se întâmpla întotdeauna. Alexe se lăsă mic, până spre înălţimea lui, îl cuprinse cu mâinile de umeri, uşor, abia atingându-l şi i se uită în ochi, zâmbindu-i.

— Mircea!

— Bădiţă! şi copilul se oglindi în ochii lui şi surâse.

De multe ori, când dădaca era aţipită, se aşezau pe un buştean şi vorbeau ca oameni în putere amândoi. Îşi povesteau fiecare păţaniile şi fiecare asculta pe rând. Pasămite, Mircea, copilandru la vreo cinci-şase anişori, mult îi plăcea să fie luat drept om mare şi asta numai Alexe, „bădiţa“, o făcea cu el.

Acum – şi-aşa se întâmpla ades – îl strigară deodată pe copil şi Mărioara, surioara lui de şapte ani şi dădaca. Poruncă era, vezi bine, să nu-l lase să vorbească cu Alexe.

„Să nu-i sucească copilului capul cu câte-n lună şi în soare! “

— Mircea, vino încoace!

— Mircea! îl chemară iar amândouă.

— Tu n-auzi? se oţărî Mărioara.

— Ce vrei?

— Ştii ce-a spus mama!

— Ce? se bosumflă băieţaşul.

— Vino încoa’! strigă bătând din picioruş soru-sa.

— Du-te, copile! Şi-om mai vorbi noi altă dată! Hai, acuşi lasă! spuse Alexe domol şi copilul dădu să plângă.

Când, în silă, ajunse şi dădaca îl luă de mână, auzi Alexe vorba lor:

— Ştii ce-a spus mama! zicea Mărioara frăţiorului.

„Ce i-o fi spus? Bieţii copii! Cum sădesc unii ura în îngerii ăştia“, se amărî Alexe.

— Ce? Ce ştiţi voi? îl auzi pe Mircea zicând supărat.

— Ştii tu? îl batjocori Mărioara.

„Ce ştiţi voi? Adevărat! Ce ştiţi voi?“ mai spuse în sine bădiţa urcând treptele spre geamlâc.

*

— Ziua bună, boier Radu, făcu Alexe intrând încetişor şi rămânând, după mica înclinare, în faţa uşii pe care intrase, fără să fi ciocănit mai întâi.

— Bună ziua! Ce-i, Alexe?

— Boier Radu, prădalnica de foame m-a adus... Aş mai citi prin cele cărţi, cu voia dumneavoastră!

— Iar cărţi?

— Iar şi într-una, că niciodată nu-i de-ajuns!

— Dar de treabă nu ştii să te iei?

— Când a fi greul cu greul, Alexe nu pregetă! E bine în tot timpul să se găsească unul odihnit, care să pună umărul şi să descoasă cu mintea nefrântă la mijloc şi limpede, nu buimacă de obidă ori de cazna muncii peste puteri. Astfel gândesc. Să fiu la izbelişte feştila gătită să dea lumina de trebuinţă!

— Filosofie! Ştii ce-i aceea?

— Poate ce-am spus adineaori!

— Ei! într-un fel... ar fi.

În odaie erau numai ei. Radu avea pentru Alexe o pizmă amestecată cu teamă ca de ceva ce-l depăşea. O ştiau, simţeau amândoi asta.

— Alte bucoavne a mai strâns boieru'?

— Mai sunt câteva, aduse de la Râmnic!

— Aşa! se lumină Alexe. Ar trebui să fie cărţile în casa omului ca boabele pe ştiulete: că-s dulci ca ciucălăii de lapte!

— Vorbeşti ca poeţii, Alexe!

— Ce laudă! Prea mare pentru neştiinţa mea, boier Radu! Şi după o tăcere: Mi-e în gând să învăţ!

— Ha, ha, ha! Ce vrei să ajungi? îl batjocori Radu. Cărturar, dascăl de Psaltichie?

— Să ajung... să ştiu mai mult, să cunosc mai multe. Bine e când ştii! E ca o scaldă în pârâu la nămiaza lui Cuptor. Mi-i dragă învăţătura şi drag mi-e s-o spun şi altora!

Radu se aşeză pe-o parte într-un jeţ şi căută să ia „limbă“ despre ce gândesc oamenii pe-acolo pe unde o fi umblat Alexe, şi-apoi şi despre cei de la conac. De aceea, ca să-l câştige, îi făgădui:

— De bună seamă, cărţi ţi-oi da! Câte una. Câte una! Să le citeşti aci, nu?

— Mare mulţumire primiţi, boier Radu!

— Dar spune-mi ce mai gândesc oamenii pe unde ai fost?

Dintr-o dată Alexe tăcu. Apoi, cu puţine vorbe, ştiut fiindu-i că Radu era umblat la carte prin locuri despre care uneori îi vorbea şi lui

cu încântare, spuse:

— Boier Radu, tulburarea apelor. Viu de pe mai departe şi-acum oi trece pe la satul dumneavoastră – şipotul Varvarei. Mă îndrept spre mănăstiri. Pe mai departe… nici pe-acolo nu-i linişte! Robii strâng fierea în sân şi-s amari ca nuca în coajă verde. Sudoarea le încinge fruntea cu doagă silnică şi braţele strâng ce-apucă. Măselele se calcă între ele ca pietrele morarului, pe sec. Tulburare şi scrâşnet. Aci — semne ni se arată – haiducia, moartea… Dragomir, Varvara…

Alexe vorbea silabisind aproape fiecare cuvânt, singur, desprins de celelalte. Pe Radu îl urmărea, privindu-l drept în ochi, să-l vadă cum ia înţelesul vorbelor lui. Aci Radu îl opri:

— De l-ai întâlni pe Dragomir prin codrii Reavănei, află-i gândurile! L-oi întoarce poate la cele cu lege!

— Acu'?! După omorul Varvarei? Că omor a fost. Şi după alte nelegiuiri, podvezi, după robia la turci! Cei din Paşala, traşi nevolnic acolo… Neveste, fete necinstite… Bărbaţi în putere bătuţi… E ce-am auzit. Ce-o mai fi să aflu… Dragomir să se întoarcă? Acu' legea e la ei, boier Radu, şi fărădelegea aiurea!

— Răzvrătire, adică? scrâşni Radu.

— Cocleşte veninul. Năpădeşte. Ochiul se învineţeşte. Ca oţelul se face şi-atunci…

— Şi-atunci? mâinile lui Radu strânseră una spătarul jeţului, alta mototoli pulpana veşmântului.

— Se-adună. Ajung atunci de se înţeleg pe-un singur gând şi toţi se fac una! Pâraiele curg în Dunărea bătrână şi Dunărea n-o opreşti, curge nestăvilită! Oamenilor suferinţa le dă albie!

— Destul! se răsti Radu mânios.

— … destul tocmai cât să pornească apele şi-atunci în calea lor nu e să fie oprelişte decât la marea cea mare.

— Unde?

— Unde se îneacă răul ca într-un potop de răsplată.

Radu se răsuci în el ca într-un burghiu. Vorbele nu-i plăceau, cum nu-i pe plac să-i vorbeşti omului zdravăn de moarte. Să se arate slab faţă de un vântură-ţară? E pic de adevăr în ce spune, dar şi multă visare, închipuire. Îl îmbată cele de prin cărţi… Şi crede că şi aievea e asemenea. Nerozia lui!

De aceea, Radu se însenină cu ascunsă prefăcătorie şi petrecu prieteneşte pe Alexa, ca nicicând altădată, să-i arate cărţile din iatacul lui.

*

Alexe desfătatu-s-a răgaz de-o săptămână, citind cu nesaţ,

lăcomindu-se să desprindă învăţătură din gândurile strânse în buchii.

Porni apoi cu Nastasia colinda prin cele sate vremuite de necazuri. „Învăţătura din carte, suflet fărâmă din sufletul celui ce s-a străduit să o adune. Dar învăţătura şi din cartea vie a vieţii care mână cu tine spre alte limanuri, mereu fără popas, când liniştită şi tulbure-n adâncuri, când zăticnită la pripoare şi zbucnind atunci năpristan! Viaţa omului, viaţa lumii care se petrece şi se trece cu naştere de prunci şi odihnă de bătrâni, altă carte de cetit cu strădanie, cu sârguinţă". Astfel gândea Alexa pornit drumeţ.

Înlăuntru, lumea lui, apă pe faţa căreia să se răsfrângă lumea mare dimprejur. Afară april, cu pomii în floare – o spuză de zăpezi – cerul senin şi adierea îmbălsămată de miresme proaspete.

CAPITOLUL AL TREILEA

În care apare mătuşa Ilina, ridicând ţărănimea la răscoală

Mătuşa Ilina, după moartea nepoatei sale Varvara, era nor negru de furtună. Se lumina numai ca să fulgere şi se auzea numai tunând. Găsea răsunet. Vuia, ecou pentru cei loviţi în vreun fel, fie de urgia turcească, fie de munca peste putinţe mănăstirii, fie de sleirea pe ogoarele boiereşti pentru un blid de linte şi un boţ de mămăligă.

Robia nu însemna numai muncă. Mai era şi prădalnicul de bir viu, ce nu încăpea să fie scris pe nicăieri în hrisoave, decât în pofta mădularelor asupritorilor, încinşi de leneşă şedere şi năstruşnică izvodire din plictis.

Viermuiala asta dospea ca o drojdie. Mai ales de la haiducirea celor trei ştiuţi de cei din partea locului. Mai cu seamă de la moartea cumplită a ruşinatei Varvara.

Semne se mai arătau şi altele să fie. Flăcăi se rânduiau să tragă în codru alături de cei trei haiduci – cântaţi şi-n cântecele satelor şi-n doina ciobanilor. Bărbaţii, cei cu copile sau neveste necinstite, încă şi ceilalţi, luminaţi la fulgerele mătuşii Ilina, începeau să trăsnească, să se aprindă pălălaie la cea mai mică pricină.

Trecea, într-o zi din acel april, pe sub plocatele mirositoare ale ciorchinilor de flori albe din zarzări, pe uliţa dintre căscioarele satului boieresc Varvara; trecea mătuşa Ilina cu capul îmbrobodit, cu testemelul petrecut peste gura cu buzele strânse, rele. Mergea domol, dar hotărâtă. Nu ridica ochii, dar nu-i scăpa nimic. Părea că n-ar cunoaşte pe nimeni, dar câţi o întâlneau îi spuneau ei întâi „ziua bună“ şi tuturor le răspundea pe nume.

Avea Ilina vreo şaizeci de ani, dar zdravănă. De mult „fără om“, cum zicea singură, fără copii – a avut doi şi s-au prăpădit de mărunţei – şi-o luase pe Varvara la ea. Mătuşa, înaltă, plină, fără prea multe zbârcituri, era puternică, preţuită şi temută şi la curtea lui Fuierea şi pe la mănăstiri – la călugării „şoltici“ şi la maicile „preacurvare“, că aşa îi socotea. Munca ei destoinică era căutată pretutindeni. Neastâmpărată muncea voiniceşte, fără preget şi fără mulţumită decât dacă se încredinţa că lucrul a fost degrabă şi bine îndeplinit. Sfatul şi ocara ei erau deopotrivă: căutat unul, ferită cealaltă. Gura mătuşii Ilina detuna şi împroşca, uguia şi alina; deschidea şi vindeca rana, spinteca şi cosea tăietura.

Cu broboada vişinie, cu testemelul alb şi o scurteică liliachie pe mărgini cu blăniţă sură de iepure, mătuşa Ilina pornise „prin vecini“.

— Bună ziua, tuşică! îi ziceau nevestele cu doniţele de apă pe cobiliţe, cu poalele în brâu.

— Sărut mâna, nănaşă! i se plecau finii şi botezaţi şi cununaţi.

— Să trăieşti, Ionico! Mulţumim dumitale! Bună ziua, Costandină! Mulţumim, fine Ilie! răspundea şi ea după fiecare în drumul ei. Pe după ştergarele trase peste ferestruici de după muşcate şi cerceluşi, alte capete îi aflau drumul: „Trece lelea spre Mazilu!“. „Da-ncotro s-o fi ducând mătuşa?“, „Tată, uite-o pe uliţă”. „Iar îi a vorbire“... „Ce-a fi?“ spuneau capetele din pervazul fereştilor, către vreunul de-ai casei. Din cei întâlniţi făceau unii cale întoarsă pe urmele paşilor ei. Din cei zgâiţi de după ştergare, mulţi îşi luau căciula ori, doar cu vreo treanţă pe umeri, porneau după ea. Alţii, câţiva, fereau din calea Ilinei. Oală, logofătul de la curtea Fuierei, ăl cu gura cusută şi cu bărbia opărită, roşie şi spânatecă – că nu-i mai răsare fir în ea – om însemnat – rău cu slugile – el, de-o văzu pe bătrână, sudui şi se înfioră. Iar Gherghel, care da să meargă spre casă, se trase din prag şi nici nu-i dădu „bună ziua”. De când l-a ocărât ca pe-un om de nimic, să n-o mai vadă. „Ce-are ea cu Riţa mea!? Că se dă boieru' la ea, şi-ăl tânăr şi-ăl bătrân? Dacă-i cum îi? Cu carnea ca trandafiru'! Păi ce! Trăim noi bine şi făr' dă griji? La nevoie Riţa – ce face, ce drege – scoate cu <<vino-ncoace>> şi din piatră seacă! Ilina? Să mă slăbească! „'Tu-i a mamă dă ghiespe!“

Până ajungea unde ar fi fost să se îndrepie, pe urma Ilinii erau roi oamenii, iar unde intra, se umplea cămăruţa, prispa şi mai stau şi pe

sub streaşină, în bătătură.

Aşa, acum, mătuşa „avea o vorbă“ cu alde Mazilu.

— Bună ziua, fa Todosie! zise bătrâna către nevastă păşindu-i pragul. Ce-ţi face Mitea? Tot boşorog?

— Ba, s-a mai… dădu să răspundă femeia.

— Hai? Ia să te văd, Mite, ia. Stai aşa! Ba, n-ai teamă! pipăia spinarea bărbatului numai vărgi de două deşte; carnea vânătă, plesnită, cu dârele mustind zeamă galbenă, urâtă. Şi strângând mai rău din buze, adăuga Ilina: Te-a belit bine! Şi către nevastă: Ce-i pui, femeie? Ai grijă de om, că-ţi trebuie şi ne trebuie!

Mitea Mazilu, întins pe burtă, gemea printre sudălmi.

Rămasă în mână cu cârpa umedă de zeama rănilor storcoşite, mătuşa Ilina se întorsese către murmurul celor care intrau în chiţimia lui Mazilu. Prin aburii din răsuflarea şi năduşeala duhnind a tutun şi spirt, a ceapă şi a iuţeală de jeg, arătă cu degetul spinarea zdrenţuită a celui bătut.

— Momâilor! mârâi către gloata înghesuită: capete pleşuve, miţoase şi zbârlite, perechi de ochi plânşi, cârpiţi, plecaţi, scăpărând ori abia trezindu-se la vorba ţepoasă a bătrânei.

— Momâilor! ridică Ilina glasul. Vită să fii şi-ţi arăţi cornu'! Da' voi? Băă! Holbaţi-vă! Zgâiţi-vă! Mitea nu-i unu'! A fost bolnav, n-a ieşit două zile la munca turcului. L-a belit! Na-vă! O să vă roadă osu'! Caval o să facă din ţurloaiele voastre! P-a lu' Profir o ştiţi? Ei, Profire, fă-te-ncoa'! strigă când îl zări pe om dintre alte capete. Ce i-a făcut Mărioarei tale?

— Ce să mai… mătuşă…! face omu' strângându-se între umeri.

— Asta-i ce plătiţi voi ăştia de vă dă boierul turcului! Da' p-ăi din Paşala i-aţi întrebat cum îşi petrec? Aud? Băă, din două una: ori cu Oală-logofot, taie, frige, bea, mănâncă, în voile boierului, pe spinarea noastră; ori îţi împărţi nevasta cu conacul ca Gherghel… îţi dai fata la pofta Radului şi-atunci nu înghiţi beciu şi bicele. Ori… Momâilor! Vita dă să-mpungă, da' voi? îşi arunca Ilina privirile custuri usturătoare peste sprâncenele încruntate, peste frunţile cu moaţe de păr năclăite de sudoare: – „Aşa el!“ „Este!“ „Dreptu-i“. „Şi noi ce zicem!“ „Stăm momâi.” Bre oameni! se încrucişau începuturile de vorbă din tăcerile de câteva clipe care rămâneau printre ameninţările bătrânei.

Strigătele ei creşteau, când pe după suman îşi scotea râtul câte unul din cei pe care îi ştia fricoşi şi speriaţi. Îi zgâltâia:

— Butule, Vlade! Vlăduţu mamii! Căldicelule! I-ai molipsit pe toţi! Şi tu, Chiţorane! I-ai speriat pe toţi cu chiţăiala ta! Şi după o clipită, înălţându-se pe degetele picioarelor, înaltă şi-altminteri, ameninţa: Pârliţilor! Butule şi Chiţorane, chiţăiţi că n-aveţi ce pierde decât sărăcia voastră de prostie. Nu nevastă, nu copilă, nu vreo moştenire nici cât beţia lui Buligă.

Se porni atunci o foială printre cei adunaţi şi Butu cu Chiţoran opăriţi de vorba Ilinei, înghiontiţi, izbiţi cu ţurcanele, cu genunchii şi cu pumnii, dădură să scape din înghesuială şi să o şteargă. Rămaseră cei mai dârji, cei păţiţi în vreun fel.

— Mătuşă! începu vorba Profir, om cu nevastă tânără, frumuşică şi vrednică foc.

— Ilină, ha! îi strigă Ţăpurdei.

— Ce-am face?

— Hm, că…!

— Ceee? acoperea Ilina ifosele lor mărunţele, nelămuririle. Uite, aşa! Şi se propti lată, cu picioarele desfăcute, cu braţele încrucişate pe ţâţele ei bolovănoase: Ori întoarceţi dosu' la bicele turcului, ori ridică-i poalele nevesti-ti sau fiică-ti şi cheamă spahiii! strigă ea, însoţindu-şi vorbele cu gesturi. Aşa ruşina, înteţea.

Când rămaseră cei care scrâşneau din fălci şi îşi izbeau pumnii de tâmple ori îşi zburleau chicile încâlcite, Ilina spumega. Spumega, nu mai striga şi nici poalele nu şi le mai sălta.

— Bă, fiţi toţi ca unu! Aveţi flăcăi mândreţe. Voi, ditamai oameni! Roibane, Velciule, tu, Profire. Dar el, dar tu. Darmite Mazilu… Îs ei, cei din codru' Reavănei, îi ştiţi, cu alde Dragomir! P-ormă băieţii voştri. Bag' seamă, să ne ţinem de ei. Zic, şi să fim laolaltă când ne-oncinge răul care creşte! Să ştiţi!

— E!

— …'Te-n…! se-ndemnau aprinşi de vorbele bătrânei bărbaţii, nevestele, flăcăii, fetele.

— Ce gândiţi! Semn de la ei ni-i! Da' să fim gata şi noi! Pă-dă-rând: la conac; la satul monastirii, cu cei de la colibele Paşalei, nici mai vorbesc. Pă-dă-rând fierbe lumea de urgie!

— Este!

— Aşa-i!

— Păi! zicea într-un glas suflarea adunată.

— Şi-atunci? Gata să fim… Că cic-o da vâlvălaie din spuză, din scânteie, suflet să punem, să joace flacăra înaltă şi mare! Se-nchircea bătrâna şi se răsucea cuprinsă de jar: Varvara! Voi ştiţi! Lumina mea! Singura!! Ruşinea ei? O spală apa şipotului! Şi nu lăcrima. Pe urmă, ca blestemând, se adună într-un tunet şi fulgeră cu braţele ridicate, năprasnică: Varvara e una, haiducia flăcăilor două! Dar câţi s-au prăpădit de când cu Paşala? A!? Da' Luca, băiatu' Lui Dositei Toloacă, şi Mircea, nepotu-său! Da' Maria lui Drăghia şi fiică-sa, ofticoasa, moartă tot atunci! Să-i mai socotim?

— Ce să m'! zicea unul.

— Ira! ziceau alţii mâniaţi.

— Of! se auzea murmurul oamenilor din aburul năduşit al capetelor.

— … Da’ cei tăiaţi şi biciuiţi atunci? Şi-apoi? Necinstiri! Neveste şi copile! Ruşinea peste casele noastre. Şi bicele (îl arătă pe Mazilu) şi beciu’ şi ce-o mai fi! Peste corvezi şi biru’ ăsta viu de ocări şi necinstire! Mătuşa trase aer mult în piept, cu zgomot, şi urmă: D-aia şi io! Gândiţi c-oi sta pe prispă cu crăcii adunaţi sub cur?! Ilina merge cu satu’?! N-o să mă mai ştiţi! V-o spun! Na! (Şi bătea cu pumnul în palma ei, ca buturuga într-o ţeastă.) Măcar de m-o jupui şi pe mine! Na! Aşa!

Zbucium rămase în urma ei. Întărâtare. Mazilu nu mai gemea; înjura de grijanii şi irozi. Gloata de oameni se despică de cărarea prin care se împinsese afară mătuşa Ilina. Sătenii se jurau cumpliţi, întărindu-se o ceată pe cealaltă cu pumnii, bătând amarnic căciulile, înjurând a răzbunare, setoşi ca ogorul crăpat de arşiţă.

Afară, deasupra creştetelor acestei mulţimi arsă de jarul lăuntric, cerul străveziu, curat cum îi cleştarul, purta caere zăpezite ici-colo, fuioare de plete şi chici dărăcite de adierea răcoroasă, jilavă, mângâiere frunţilor întunecate ale oropsiţilor.

CAPITOLUL AL PATRULEA

În care ni se arată ciracii jalnici ai boierimii şi tagma călugărească din sânul căreia e de mirare când se ridică un Calist, arhimandritul, ce e să priceapă nădufurile ţărănimii şi să fie lângă ea la sorocul apropiat al răscoalei

Născociri, născociri! Atâtea podoabe, cine stă să le cântărească, să le ştie, să le vadă măcar? Împinşi sunt într-una să gonească muncind, să vrea să strângă… din asta rabdă, îndură. Dacă ar privi în jur, ar găsi înţelegere de-ar lumina şi pe dinăuntru!

La câteva palme de ochii lui, pe un fir plăpând de iarbă crudă, se aşezase o musculiţă. Firul se legăna cu ea. Musculiţa şezu întâi astâmpărată. Pe urmă, cu picioarele amândouă dinainte îşi netezi capul, bine-bine, şi le şterse unul de celălalt. Apoi cu două picioruşe de dinapoi îşi netezi de câteva ori, şi pe o parte şi pe cealaltă, aripile ca de ţiplă. Se mai odihni şi zbură. Pe ridicătura zvântată unde se lungise cu pântecul şi coatele pe-o dăsagă goală, sub ochii lui, un şir de furnici. Harnice, mergeau undeva departe, unde nu vedea cel care le privea. De după muşuroiul furnicilor, o broască ţestoasă greoaie, negrăbită, se istovea să ajungă în frunzarul unui lăstăriş, la câţiva paşi spre malul gârlei ce se auzea şopotind.

În aer pluteau avântându-se ori sitari, ori vreo codobatură cu pene de cenuşă. Din slavă coborau cântări înecate în susurul apelor de primăvară ale Sârcii alte dăţi matcă seacă. Nagâţi cu ţipăt jalnic cătau să destrame pacea anotimpului şi, spre cele bălţi, oglinzi pe zare, fâlfâiau agale aripile lor rotunde. Din mustul omătului topit, care aburea din huceaguri şi făgaşuri adumbrite, se ridica miros de pământ: răsufla pământul. Şi-o dată cu răsuflarea lui se sălta, zvâcnea firul ierbii şi geana crudă a mugurilor.

Alexe, stând aşa – privind, ascultând, mirosind – molfăia dumicaţi număraţi de pâine şi muşca dintr-un măr amărui. Nastasia păştea înspre zăvoi, pe un tăpşan lăturalnic drumului ce – dinspre conacul Fuierei prin Varvara – duce la aşezările robilor mănăstireşti şi mai sus, chiar la portalul ogrăzii monastirii Reavăna.

„Şi-a pierdut biata fată potcoava de la stângu' de dindărăt. Să nu şchiopăteze. L-oi ruga pe fratele Dumitrache Drăghia, când a fi să ajungem încetişor, până îndeseară. De-i e să aibe oaspeţi, tragem la el.“ Nastasia – i-o fi auzit gândul – se apropie, se uită în lungul drumului şi- apoi la Alexe.

*

Desprins de şleaul cel mare, în dreptul mogâldeţei pe care se lăţea ca un găinaţ de hultan conacul şi curtea boierului Fuierea, drumul urca pe firul Sârcii străbătând Varvara şi da în grămădeala colibelor de lut acoperite cu stuf, din satul mănăstirii.

În satul Reavănei, în miezul lui, chiar în acest drum, se afla fierăria

lui Drăghia. Fratele ăl mare silit a fost să se tragă la Paşala, unde s-a aşezat cu necaz; Maria, nevastă-sa, muri de năduf, iar Lixăndrinei i s-au aprins şi mai rău bojocii şi, cu toate grijile lui moş Dositei, muri pe prispa lui. Mândreţe de fată! Dumitrache Drăghia era cel rămas în satul de baştină. Şi cum dinainte muncise la foalele lui frate-său, a încropit fierăria cu uneltele lăsate de cel strămutat şi a ţinut-o mai departe. De lucru da satul şi mănăstirea. Care, teleguţe, atâtea erau de dres la ele; caii de ham şi de călărit, măgarii de povară, toţi trebuiau potcoviţi. Dumitrache avea treabă mai ales spre primăvară. Când începeau arăturile, uneltele toate treceau prin mâna lui mai întâi. Şi cei din Varvara tot la Drăghia şi le aduceau. Aşa că, din zori până în noapte, ciocănea şi bocănea înfundat făurăria lui Dumitrache. Ajutor da şi Tilică a lu' Cintezoi, potcovar de felul lui, care îşi vedea nu-şi vedea de treabă, dar altul nu era. Doi copilandrii dădeau la mână sculele, ţineau fierul în cleşte, aţâţau cu foalele focul. Zor şi spor, mai mult Dumitrache şi ucenicii decât Tilică. Oricum, se ajuta cu el mai răzbit la şotii. Îl îngăduia, că uneori – rar, dreptu-i – şi-a lu' Cintezoi se lua cu nădejde de treabă. Şi, pe urmă, pentr-o glumă a lui se mai usca năduşeala şi neştearsă: „Rău cu rău – îşi spunea Dumitrache – da' mai rău fără el! Avea dreptate.

Cu seara, când sta după asfinţit să se lase întunericul o dată cu intrarea cirezilor în sat, ajunse şi bădiţa Alexe, cu Nastasia lui, să-i zică lui Drăghia ce strângea tocmai inelul pe butucul unei roţi de la teleguţa mănăstirii:

— Bine te-am găsit, frate Dumitrache!

— Bine-ai venit la noi, bădie!

Şi cu toată pripeala ce-o avea treaba, că „popii" voiau să se întoarcă chiar în aceeaşi seară la mănăstire, Dumitrache îşi şterse palma în şorţul de piele înnegrită, şi cuprinse dreapta subţire a lui Alexe.

— De mult n-ai mai catadicsit pe la noi, bădie Alexe!

— Ei, roata lumii e mare şi… când dai prin locuri noi, întârzii la cele vechi. Prietenii aşteaptă.

— Cum să nu! încuviinţă din inimă Drăghia.

— Da', frate Dumitrache, vezi şi de Nastasia mea. Şi-a pierdut potcoava şi mi-e să nu să vatăme… Doar pe ea o am. În lumina jăratecului, în care suflau voiniceşte foalele, se aprinse şi faţa lui Alexe, într-un zâmbet bun. Dumitrache îl văzu şi se însenină la fel:

— Te grăbeşti?

— Niciodată! La ce? Ce e să se întâmple, se întâmplă! Întâmplă-se!

— Atunci îi bine! Lasă-ţi fetiţa aci şi…

— Aşternut şi prispă găsesc la tine, frate Dumitrache!

— Mai încape vorbă! Da' şi-o cană cu lapte!

— Mulţumită îţi spun, frate! După ce se uită la munca fierarului şi

la calul pe care-l potcovea Tilică, mai întrebă: îs careva de la mănăstire încoace?

— Buluc!

— Care?

— L-am văzut pe stareţ, pe Teofil şi mai erau… Care era, mă ţâcă? Că tu ieşişi mai iute la teleagă…

— Păi era, nea Dumitrache, eraa, făcu copilandru căruia îi spusese ţâcă, suflând înainte din foaie.

— Ei? Ei? îl încurajă fierarul.

— … eraaa! Stăi, că-ţi zic: Isaia şi Meletie.

— Vezi că ştii?! îl mulţumi pe băiat Dumitrache.

— Da’ mai era unu’! Unul mare, frumos. Nu-ş’ io cum îi zice! şi strigă de la locul lui de muncă, tare, înspre afară: Măi, nea Tilică, cine era călugăru’ ăla mare, frumos, ăla slabu’, bre?

— Care m’? răspunse şi-al lu’ Cintezoi, bătând caiaua în copita murgului. Era stareţu’, arhondăria, Isaia dănţuieşte şi Meletie de la Athos!

— Ei? Şi-ălaltu’? îndemnă ţâcă.

— Calist, vrei să zici?

— Calist, bre, Calist! se bucură copilul.

— Auzişi? încheie Dumitrache.

— Tot soboru’! făcu Alexe.

— Sunt la Cănuţă gândesc, că la Libearcă… adăugă meşterul, dar copilul sări:

— Nu, nene Dumitrache, sântără în odăiţa curată, a din fund, la nea Cănuţă.

— Mă, mă, mă, toate le ştii! se minuna Drăghia.

— I-am văzut şi d-aia! dumiri ţâcă.

— Eee! mă trag şi io la Cănuţă să dau „ziua bună” mărimilor de la Reavăna, zise Alexe.

— Vin şi eu cum ’oi isprăvi, bădie.

— Hai!

*

LÂngă fierărie era crâşma lui Cănuţă. Crâşmă şi han. Peste drum de Cănuţă, crâşma cu cerdac mare şi înalt a lui Libearcă. Fiecare cu marfa lui, fiecare cu drumeţii lui. La Libearcă: vinul îndoit cu apă; măruntaie de vacă şi berbec. Muşterii erau din cei de-acum, tocmai din seara trecută rămaşi. La Cănuţă: vinu’ în legea lui, mesele acoperite, albe-albe. Frecat lună, peste tot. Ştergare şi flori în fereşti, rogojini şi rumeguş pe jos. Mâna gospodinei, pe lângă a omului, se cunoştea în toate. Şi numai când erau ceruţi, Cănuţă repezea un băieţaş după Botgros, cu ai lui, pentru cântări. Peste drum la Libearcă lincănea

neîncetat – „Gaia maţu”, cum zicea, în râs, Cănuţă – câtu-i nopticica, de după-amiază începând, griva lui Greere şi dibla lui Spelcă. La Cănuţă, nici când era vreun chef la toartă nu se auzea din odăiţa-pahar, a din fund, decât firicel subţire de cântec şi vocea plină, bărbătească a lui Botgros, cu cobza lui Măndiţă şi „viorica" lui Ciovică.

După negustor şi marfă, după loc şi purtarea. Aşa şi ăi de trăgeau într-o parte ori într-alta.

*

În vreme ce în fierărie se purta vorbirea dintre Alexe şi Dumitrache, la Libearcă, beţivi cunoscuţi şi de copii, „credincioşii” luaţi în răspăr astfel de monahi îşi topeau pungile, şi-aşa răpciugoase, pe ultimele litre de vinaţ din ce în ce mai chior. După toropeala primei beţii erau acum la partea inimii, cu minţile aprinse, mai vii ca după somn. Greere, lăutarul, nu mai schelălăia ca înainte, se piţigăia doar din când în când ca să-şi înghită răguşeala şi-şi răşchira, deşuchete, în urechea beţivilor, vorbele cântecului. Mai multe scornite de el, decât învăţate. Iar Spelcă zdrăngănea din diblă şi scotea pe nas un fornăit plesnit ca de coardă groasă: „Vâmp-vâmp! Îvâmp-vâmp!"

Erau cinci, ba şase, dacă stai să socoteşti că însuşi negustorul lua parte şi la cinste şi la chef.

Florea Fusea şi Ionică Mânzu, beţivi de frunte amândoi. Barem Ionică Mânzu bea numai basamac, spirt curat. Odată era să moară înecat. Căzuse cu faţa în jos într-o băltoacă şi-ncepuse să se umfle înghiţind şi cu gura şi pe nas, şi cu ochii încă. Să sece balta şi mai multe nu!

Cu ei se potriveau la chefuri „Credincioşii”. Cei care, de nu erau la Libearcă, îi găseai la slujbe, la mănăstiri mai ales la praznice mari, când se îndopau cu colivă şi colaci şi cerşeau pentru „umezeală”. Străchini şi ce mai căpătau de la parastase le dădeau pe băutură, la Libearcă. E-adevărat că „evlavioşii” se fereau de bătăi şi nici culeşi de pe lângă garduri ori din şanţ nu ajungeau să fie. Beau – şi beau, nu se încurcau – dar până nu se dezmeticeau într-un fel nu porneau spre casă. Iar la vorbă, cu cât erau mai beţi cu atât găseai rost în ce spuneau. „Credincioşii” erau: Piţighie, neînsurat, dar cu vreo câteva drăguţe dintre nevestele ăle mai nurlii; celălalt, Savel îi zicea toată lumea, ca şi când alt nume n-ar mai fi avut, era un terchea-berchea.

Cu picioarele întinse pe bancă, frecându-şi pingelele ciubotelor de fundul crâşmarului Libearcă şi rezemat cu cotul de masă, şedea Capră, Sfântul Ilie al mănăstirii, vătaful robilor, biciul lui Dumnezeu.

Greere, între Fusea şi Piţighie, le „şoptea” un cântec tainic de dragoste, plin de măscări. Fusea, răguşit cum îi era glasul şi de-ar fi

fost trez, cu faţa roşie ca şi când ar fi fost zugrăvit cu boială, se umfla când prindea câte-un căpeţel de viers, scoţând pe gură stropi de scuipat:

— O-ho-ho-ho! Oho-ho-ho! grohăia Fusea. Piţighie scheuna, ascunzându-şi faţa în mâini şi făcând din ochi printre degete către Ionică Mânzu care se-nţelegea anevoie cu Savel.

— Greu pricepi! făcu Ionică, după ce crezu că măcar de astă dată Savel l-a înţeles, dar răspunsul fu acelaşi:

— Să mor dac-am înţeles ceva!

Şi Savel îşi încreţi fruntea şi-aşa de două degete numai; părul capului, ca o miriştе rară, scurt şi ţepos, cătă atunci cu peria lui spre înainte.

— Cum, mă, nu pricepi? făcu Ionică Mânzu, iar Capră şi Libearcă se cruciră şi ei:

— Vai de mine şi de mine! se văicări negustorul.

— Olio-lio, că eşti prea de tot, ce Dumnezeu, omule! se propti până la urmă şi Capră cu vorbele în Savel.

— Păi, dacă luăm, să zicem… încercă să-l lămurească aproape răstindu-se vătaful mănăstiresc, împiedicat pe-alocuri de câte-o vorbă desperecheată a lui Libearcă.

De-aici o întreagă poliloghie, din care Savel obosit şi aproape înspăimântat de rosteala lui Capră făcu:

— Zi aşaaa! Atunci de-aia… Ei caută râcă şi pe urmă tot ei cu gura, precum că… Zi-aşaaaa! Acum, da!

— Fin'că, turcu' e om cumsecade de felul lui, nu? se potoli cu multă mulţumire de sine Capră, întrebând tare adunarea şi oprind lălăiala lui Greere.

— Da, e! tresări Savel, şi mai uşurel Florea Fusea şi Piţighie:

— E, e!

— Că cine ce are, de-o pildă cu voi…!

— Sigur!

— … tu, Piţighie, şi cu tine, Savel, ţi-a zis Ali ori Ismail ori caravaşilea ca să nu te-mpărtăşeşti în postul Paştilor? Sau să nu faci una ori alta? Nuuu!

— Ce-are cu mine? întrebă Savel.

— Nimic, tocmai! zise Capră.

— Atunci? se sperie iar Savel, dar Capră îi dădu o tiflă şi-l lăsă în plata Domnului.

— Îţi vezi de treabă şi nu-ţi cauţi singur râcă, cine ce-are cu tine? Mulţumeşti stăpânu' oricare ar fi el? Ţi-e şi ţie bine!

— Da' mă mai întorc şi zic! se-amestecă Libearcă.

— Stai niţeluş, frate! Dacă te-mpotriveşti într-una şi zici că nu mai poţi şi nu mai poţi, atunci sigur că începe să fie aşa şi nimeni nu mai caută la răul tău şi dintr-una în alta, curg belelili!

— Că şi gura lui Dositei…
— Ori a Ilinei de la Varvara! se treziră Piţighie şi Fusea.
— Îi ştim noi ce le poate pielea! trase linia Libearcă.
— Acu’ să nu credeţi că nu-ş au şi ei pe-ai lor.
— Ba bine că nu, se îndesă din prostie Savel.
— Cum? făcu tresărind spre el Capră şi pe urmă continuă numai pentru ceilalţi: Au ei bezmeticii lor, că şi Dragomir cu Iancu şi cu Pârvu, de-aici de la noi, ruşine să le fie de neascultare!
— Ruşine!
— Că bine zici!
— Parcă dacă ne-ar fi ales pe vreunul din noi, cârteam? se amestecară cu vorba cei de ascultau.
— Nu? Şi cu Varvara? Ce istorie au mai făcut şi din asta!
— Vai, vai! se schimonosiră toţi.
— Că ţi se face şi greaţă de-atâta vâlvă pe nimic! Că e câteodată vreo pricină mai boacănă şi tot n-o înnumără!
— Sigur! mai făcu câte unul, ca să se ţină treaz ori să dovedească luare-aminte la cele ce spunea Capră, încântat de sine.
— Şi ce dacă i-a adunat, frate, pe vreo câţiva la Paşala, de la noi ori de la boieru’! Parcă dacă îi ducea cineva la rău nu sărea părintele stareţ? Dumnezeu să-i dea sănătate şi zile multe! În gândul lui ştia bine Capră că nu s-ar fi încumetat nimeni, nici călugării, nici boierii, de-ar fi fost să-i ia pe toţi încă. Dar vorba e vorbă. Gândul să fie şi să stea acolo, în miezul lui. Vorba… Zboară, că de-aia are omu’ gură, să le spună şi pe cele de crezut şi mai cu seamă pe cele şi de sine necrezute!
— Care va să zică aşaa! îşi cătă o clipă şirul. Apoi continuă cu avânt: Sau boieru’… că Radu, aşa cum a sărit pentru Paşa, ca să-i dea oameni să ajute poterili să găsească urma fugarilor, tot aşa ar fi sărit şi pentru oamenii lui („vorbă să fie“! gândea Capră) dacă ar fi fost cum se cuvine – cuviincioşi, vreau să zic. Înţelegători, adică dacă nu chiar cinstiţi cu chemarea la Paşala.
— Oho!
— Chiar, zău!
— Fiindcă, apoi, ce-au avut să lase de plâns în urmă? Cocioabele?
— Aş’!
— Avuturile?
— Care?
— Că era cu ce-au avut pe ei. Şi-atunci, mă rog dumneavoastră, de ce atâta zarvă, rogu-vă, de ce?
— Hm!
— Că – iar mă întorc şi zic – o luă din nou Capră – să fie să te fi poftit pe tine, sau pe tine, sau pe tine – şi îi arăta pe fiecare în parte – sau toţi! (făcu un cerc în aer) sau na, pe mine, pe mine singur! şi se

bătu rău cu pumnul în piept. Tu, tu! împuşcă cu degetul pe Fusea, Mânzu, Piţighie şi Savel. Apoi tare de tot: Eu! Nu te-ai fi dus? Nu m-aş fi dus? („că eram prost să-mi las toate ale mele şi să…“)

— Se poate?! încuviinţă Piţighie ascuţit.

— Cum să nu! sforăi Fusea.

— Vai de mine! se sperie Savel.

— Pe loc! necheză peste strigătele lor Mânzu.

— Nu m-aş fi dus? Eu?! se propti cu întrebarea în fiecare cuvânt Capră. Da’ să ştiu că… nu ştiu ce să zic, Doamne, iartă-mă! Bătu o cruce, trase o duşcă zdravănă din bărdacă şi pe urmă scoase învăţătura: Aşa că… lăsaţi-vă mai moale cu judecarea ălor mari! Că dacă sunt mari i-o fi pus cineva! Privirea făţarnică, ridicată spre cer, i se opri în bagdadia cerdacului, unde atrânau cârnăciorii ca nişte ghirlande de cetină. Cineva cu mai mult cap decât noi! E o judecată! Dacă nu aici printre noi, atunci colo, sus…! şi privi iar spre cârnăciorii dolofani, cu pielea subţire, de li se vedeau bucăţelele de grăsime în tocătură. Şi voind să dea un rând de băutură şi nişte pârdalnici de cârnăciori din cei dibăciţi „cu gândul şi cu privirea sus în cer“, încheie scurt şi apăsat:

— Zic bine? („Să poftească cineva să spuie că nu-i aşa!“)

— Matale? îl lăudă Florea Fusea, care îi urmărise privirea şi parcă îi înţelese gândul ăl bun de sub pojghiţa vorbelor.

— E-he! făcu şi Mânzu a laudă.

— Încă cum! se subţie şi Piţighie.

— Zău! încuviinţă Libearcă ungându-şi cu degetele musteaţa, iar în urmă Savel, trezit din uluiala în care căzuse privind ţintă la vorbitor, o drese şi el în felul lui:

— Adică? Atunci, daaa!

— Libearcă, cum ţi-i lauzi? strigă Capră arătând cu capul spre şiragurile de cârnăciori amirosind îmbietor de deasupra. Adă, vro… stai! Câţi suntem? Doi, pa’, şa’… F’o douăzeci! Ştii, aşa, cinstea mea pentru toată lumea! — Şi vouă, puradăilor! făcu către Greere şi Spelcă care crescuseră în guşă şi-o şi porniră cântarea săltăreaţă, veselă, nevoie mare. Libearcă sărise pe masă şi începuse să depene din cârnaţii duhnind bine a miroase fel de fel. Şi, Libearcă, vezi, să curgă… ca la Cana Galileii, vorba ieromonahului Isaia. Cinstea *mea*! şi Capră sublinie arătându-se apăsat la lingurea, cu degetul gros de la dreapta.

Piţighie şi Savel îl priveau galeşi, cu capetele puţin aplecate pe-o parte, cu ochii umezi, cu palmele întinse, încrucişate pe piept. Florea Fusea se înecă în răguşeală: Oho-ho! Iar Mânzu… el necheza armăsăreşte pe nasul ce-i dase porecla de „cap de cal“. Libearcă nu mai încăpea în el de bucurie. Creştea deverul, deh! „Saftea să nu mai stea, cârnăciorii mei iubiţi!“ gândi el în sine.

Greere şi Spelcă săltau zăltaţi în ţârâiturile lor focoase.

*

Peste drum, la Cănuţă, era linişte. În pragul crâşmei, Tuzluc, dulăul bătrân cu albeaţă în ochi, clănţănea cu dinţii sub pulpă pureci potcoviţi, iar Harap, cotoiul năzdrăvan al Frusinichii, torcea în fereastră între nişte ulcele smălţate. Uşa, deschisă. Înăuntru doi uncheşi îşi spuneau păsul unul altuia. Înserarea creştea umbrele şi liniştea din dugheană era mai mare cu trecerea cirezilor negrăbite, sunând din copite, plescăind vreo balegă ori chemându-şi viţeii.

Din fund, dintr-a treia cameră, răzbătea lumina galbenă-dulce a sfeşnicelor de aramă, frecate să-ţi faci mustaţa în ele. Lumânările îşi creşteau lucirile în laptele tulpanelor care acopereau ochiurile ferestrelor. În jurul mesei mari, rotunde, se adunaseră înalte feţe bisericeşti, venite cu teleguţele dinspre cetatea Brăilei unde fuseseră cu cine ştie ce „socoteli” ale dumnealor. Şi-acum, după ce însăşi Eufrosina lui Cănuţă le turnase pe rând apă scoasă anume din fântână să se spele, oaspeţii picaţi pe nevestite la ceas de cină stau liniştiţi cu o aşteptare pe care şi-o doreau scurtă fiind însetaţi, fometoşi şi ştiind bine că-şi vor linge buzele şi-şi vor mânji bărbile cu bunătăţile neîntrecutei Eufrosine, care la asemenea prilejuri da brânci. Ce păţeau fetele dumneaei, Mioara şi Sofiţa. Poate şi aceste suferinţe ale lor adăugau iz bun mâncărilor.

Mioara avea vreo cincisprezece ani şi Sofiţa cu vreo patru mai puţini. Urâţele. Mioara cu ochi bulbucaţi, Sofiţa greoaie, dar amândouă îndemânatice. Cât despre cea mare, Ruxandra, avea peste douăzeci de ani, era „numai draci“, cum spunea mă-sa. Cu ea nu se înţelegea decât „când vrea dumneaei să priceapă”. Puţintică la trup, dar cu vino-ncoa. Ţi-era drag de ea. Îndrăzneaţă în vorbă şi limbută, limbută că ar fi vorbit într-una şi cu rost şi fără. Încă părintele Ghedeon, stareţul, o avea la inimă şi de câte ori o vedea pe lângă el o striga: „Ce faci, Iado? Nici Scaraoţchi, ucigă-l toaca, nu s-ar încumeta să se ia cu tine la sfadă, Iado!“ Că şi mă-sa o luase de bună şi când o întărâtă mai tare îi striga şi ea „Iada naibii“; iar Cănuţă, când era cu „achiu“ numai atunci o mângâia şi el: „Iada tatii, Iadă! Talpa iadului! De-aia nu se prinde de noi niciun rău!“

La treabă Ruxandra nu se îndesa, mai curând la vorbă. De era ceva de învăţat, sta şi asculta; de era de glume, se amesteca. Avea mult haz „iada“ în toate. Îl ştia şi-l arăta, dar nu şi-l purta cu înfumurare.

Pe Sofia o botezase chiar stareţul de la Reavăna, iar nănaşă fusese Zamfira boierului Fuierea „că e bine să te înrudeşti cu cei mari. De pe urma lor şi lângă ei trăieşti”, era socoteala lui Iordan Cănuţă.

Pentru Alexe, Ruxandra avea un drag ce se arăta prin sfială. Când

vorbea el era doar urechi. Şi bădiţii îi plăcea fata, dar o ferea. Se ţinea de dânsa departe, ca de primejdie. Simţea focul şi din el şi pe-al fetei şi se temea de încurcală. Îşi iubea poate mai mult libertatea şi-apoi, nu-l doreau nici Cănuţă, nici Frusinica. Îl judecau un pierde- vară, fără căpătâi, fără de niciunele. Şi el singur le da dreptate.

Ruxandra, dacă ar fi ştiut că Alexe e acum în sat şi se rânduise să tragă la Dumitrache Drăghia şi nu la ei, necazul şi l-ar fi arătat în tot ce-ar fi făcut.

Cănuţă, care cu sosirea feţelor bisericeşti era numai ochi şi urechi, chemă pe cei doi nepoţi, băieţi în prăvălie, şi le turui poruncile:

— Tu, Ionică, la tuşă-ta! Tai ce ţi-o spune că e nevoie: găini, curci, ce-o trebui! Iar tu, Spirică tată, fii gata! Speli blidele bine! Bărdăcuţele, frecate cum se cade! Cu cofa adă-ţi rachiu dă-l din butoiaşul din fund! Vinu', ştii, Spirică tată! Busoacă şi fetească! La îndemână să fie toate, înţelesu-m-ai?

— 'Les! făcu Spirică şi alergă suveică.

— Şi-apoi, mai vezi, băieţelule, să ai gata pe cineva, dacă nu chiar tu, că tu ar fi bine să fii cam pe lângă mine. Înţeles?

— 'Les, unchiule!

— … stai că n-am sfârşit… Ce 'les?

— Ba! Botgros şi-ai lui Ciovică!

— 'Les, Spirică! Ai avut dreptate! Păi, dacă-i aşa, nu mai am ce-ţi spune!

— Aşa zic şi eu.

— Bun, tată! La treabă. Ca pe aţă!

— Aţă! făcu Spirică înşfăcând cofele şi pornind în pivniţă.

Eufrosina cu fetele, prin bucătărie, val-vârtej, cu voie- bună. Cât băteai din palme se cărau bucatele la masă.

În odăiţa din fund, Cănuţă căuta să nu lipsească nimic: „Să fie, să se găsească. Mai bine din belşug decât de ruşine!“

Popii, după vârstă şi treaptă ierarhicească, după ce îşi scuturaseră şi potriviseră pletele şi bărbile, blagosloviră creştinii. Apoi cu toţii, înclinaţi în faţa icoanelor, cu stânga către inimă şi dreapta spre pământ, murmurară ruga de seară.

La masă se poftiră iarăşi după treaptă: oaspetele, arhimandritul Calist – român de felul lui – venit de la scaunul domnesc şi de pe mai departe, de la Sfântul Munte, cu rosturi gospodăreşti şi îmbogăţire de învăţătură dimpreună cu vicarul său Meletie Atonitul, se aşezară la locurile de cinste, scoţându-şi smeriţi culioanele cu zăbranice pe care le puseseră pe cap în timpul rugii. În dreapta arhimandritului luă loc părintele stareţ, în stânga Meletie, apoi Teofil, arhondarul, iar în faţa lor, Isaia, ieromonahul.

Calist era în veşminte fumurii, cu un brâu lat de catifea vişinie. Pe piept o cruce mare, îngropată în raze de aur în care pietrele rubinii se

reflectau cu scăpărări jucăuşe la fiecare mişcare. Meletie, în sutană cafenie, aspră la văz, darmite la pipăit. Călugării de la Reavăna erau îmbrăcaţi în veşminte negre de şiac.

Dintre toţi, Calist arhimandritul, în vârstă de patruzeci de ani, era cel mai înalt. Subţiratic şi frumos, cu adevărat frumos. Meletie, uscăţiv şi cu pomeţii ridicaţi, îl împodobea cuviincios. Lângă Meletie, Calist era adevărată icoană. Frunte lată, pierdută în părul negru-corb, mereu neastâmpărat, jucându-i în jurul capului lumini de nimb. Sprâncene negre îmbinate deasupra unui nas de statuă antică. Ochii, cărbune. Smead, puţin oacheş. Barba cu mustaţa potrivite, înconjurând gura cu buzele desenate, printre care, când vorbea, şirag de dinţi luceau albi. Mâinile, subţiri. Degete lungi cu unghii trandafirii. În dreapta inel de platină, greu, cu o piatră în ape albastre-violete, mare cât jumătate din miezul nucii, se lăsa privit ca un semn de cinstire.

Chipurile celor din Reavăna erau cunoscute, prea bine cunoscute lui Iordan şi Eufrosinei Cănuţă. Nu-i mai cercetau aşa cum făceau cu noii veniţi. Ruxandra doar, cu sprinteneala ei iscoditoare, căta la toţi deopotrivă, să prindă cât mai multe.

Începuse să se aducă la masă. Frusina gustările, fetele ce mai lipsea: pâine caldă de grâu, sare, ştergare. Cănuţă cu Spirică gătiseră bărdacele pe-o laviţă aşternută cu băsmăluţă sinilie. Cofele, cu rachiul şi vinurile, la îndemână, după pofta inimilor, şi mai ales a gâtlejurilor. Din toate se vor cinsti dumnealor. Cănuţă era pregătit. Sufletul lui era mai bucuros să-i ştie pe oaspeţi mulţumiţi, decât înşelându-i, dându-le lucruri botezate – „spolocănii“, cum le spunea el— şi din care, mai ales, Libearcă îşi făcuse atâtea acareturi şi-şi măritase fetele cu zestre de jupâniţe. Agonisita lui Cănuţă? N-aveai ce înnumăra! Şi doar trei fete aşteptau miri… Una barem, dacă nu şi-a doua, bune coapte de măritiş. Mândria lui Cănuţă, să nu semene cu Libearcă. Decât chiloman şi câştig furat, mai bine câţiva muşterii, dar pe sprânceană. Grija pentru această faimă îl făcea să o aibă din plin. Şi numai acela care ştia să o preţuiască era oaspetele lui. Acela, pornit în drumeţie pe oriunde prin partea locului, se abătea chiar din cale, să tragă la Cănuţă, să fie primit cum numai el ştie. Banul câştigat era puţintel, dar plătit din inimă. Asta îi era mulţumirea. Negustor mai puţin, mai mult om. Aşa era el.

Rachiul fu cinstit de cei din Reavăna, cu osebire de Isaia. Calist un păhăruţ, Meletie câteva.

Pâinea aburea cu miros bun, ruptă de mâinile Ruxandrei. Părintele stareţ de-o văzu, fără să se oprească din înfulecat, îi puse întrebarea:

— Ce faci, Iado?

— Nu aşa bine ca matale, părinţele!

— Mă Iado, mă, ce vruşi să spui?

— Ce-am spus, părinte! şi trase cu ochiul la Calist, care mânca

negrăbit, cu destoinicie, bucăţele mărunte. Îi plăcuse noul oaspe şi se mai închină o dată, numai pentru el.

Calist, cu zâmbet uşor, îmbie pe gospodari să se aşeze şi dânşii, dar ei mulţumiră de poftire şi închinară în picioare.

Se făcuse tăcere. Şi din ea se auzi urarea de bună seară în crâşmă. Cănuţă cunoscu glasul şi spuse către fete:

— Ia, vedeţi voi cine-i şi ce-i trebuie!

Ruxandrei i se păruse a fi vocea lui Alexe, de-aia şi spuse sărind la uşă:

— Mă duc eu!

Când se văzură, o clipă le ajunse ca să li se umple feţele de bucurie:

— Bună seara, bădiţă Alexa! spuse cu căldură Ruxandra mai întâi.

El se împletici deodată, dar se învinse şi răspunse la fel:

— Mulţumim dumitale şi seară bună, Ruxandă. Da' cine-i pe la dumneavoastră? Soboru'?

— Chiar aşa! Dar matale, de pe unde? Da' hai, hai la ei şi matale, bădiţă Alexa, că s-or bucura!

— Da! Dar auzii că-s şi feţe deosebite, pe care nu ştiu…

— Matale să nu…

— Nu ştiu cum m-or primi!

— Las' că… Da' hai! şi-l îmbie fata luându-l galeşă de mână.

Fericită mai era în asemenea răgaz, când părinţii se aflau în cămăruţa cu popimea. Numai că într-acestea, zgomot de caleaşcă îi făcu pe tineri să se întoarcă aşa cum se ţineau de mână, amândoi o dată.

— Cine-o mai fi, Doamne? Că parcă s-au vorbit azi să se întâlnească toţi aci!

Şi Ruxandra, trăgându-l pe Alexe, care da să rămână mai în urmă, sări în prag să vadă ce-i. Caleaşca de la mănăstirea Ileana, înnoroiată rău de cale lungă, cu caii înspumaţi, oprise în faţa crâşmei. Pe capră, Griguţă, dat mult pe spate, strunea cele patru hăţuri. Lângă el, alt argat mănăstiresc. Pe acoperişul caleştii, calabalâc mult, în cufere legate cu frânghii. Uşa o deschise argatul care, înţepenit de şedere, abia se mai putea grăbi. De pe locurile din fund începură să coboare maica Ileana, ctitoriţa mănăstirii ce-i purta numele, apoi o maică în puterea vârstei, necunoscută fetii

— De rang mare se vedea după supunerea cu care maica Ileana se întoarse să-i dea braţul pentru sprijin la coborâre

— Şi în urmă, frumoasa şi, după gura lumii, deochiata arhondăriţă Magdalena.

Ruxandra se înclină pripit, sări înapoi şi-i şopti lui Alexe, prinzându-i strâns braţele cât îi vorbi:

— Bădiţă, stai niţel! Să mă aştepţi, ai auzit? Uite, colea! şi-i arătă spre capătul băncii din crâşmă.

Alergă apoi să-şi vestească părinţii.

— Tată, maica stareţă Ileana, cu maica Mădălina şi cu nu ştiu cine, mare! strigă abia răsuflând Ruxandra.

— Na! făcu supărat Cănuţă, dar pe loc se îmbună. Să poftească! Le-om îngriji şi pe dânsele! şi către călugării care dădeau şi ei semne de tulburare: Mă iertaţi, sfinţiile voastre, atâticuţa! şi făcu, chip de-o fărâmă, cu degetele adunate.

— Ei, dar de pe unde va fi nimerit şi dânsa aci? se miră stareţul Ghedeon.

Semeţindu-se să se ridice şi dumnealui pentru întâmpinare, trecu capătul de ştergar ce-l ţinea în poală spre jeţul din care se sculase. Gureşă şi vioaie, maica Ileana o petrecea, arătându-i drumul, pe maica Agafia de la Viforâta.

— Stai uşurel, ştimă! Nu mă mai hurduca şi-acuşi pe picioare, că destul îs frântă de caleaşca matale! da' să se roage maica Agafia.

— Bun sosit, cinstite feţe dumneavoastră! Blagosloveşte înalt preasfinte! mai spuse maica Ileana, stâmpărată oleacă atunci când privirea i se adună în ochii negri cu străfunduri de jăratec ai arhimandritului pe care demult nu-l mai văzuse.

— Domnul cu voi! ridică mâna Calist, blagoslovindu-le. Poftiţi, poftiţi! îmbie el dând bătrânei Agafia jilţul cu spătar înalt de pe care se sculase.

— Să nu fie supărare, preasfinte, dar acum… începu Agafia.

— Dacă vă e voia, lăsaţi în seama noastră spre cele de cuviinţă, se grămădiră Frusina şi Iordan făcând maicilor îndemnuri de poftire la cina călugărilor.

Părintele Ghedeon spuse numele maicilor care se înclinară după regulă. Apoi maica stareţă Ileana înfăţişă pe călugăriţa de la Viforâta, maica Agafia. Semne de binecuvântare, vârtejuri de cruci şi noile sosite luară loc la masă.

Ruxandra se mistui în crâşmă după bădiţa Alexe. În îmbulzeală, omul nesocotise porunca ei şi se întorsese în fierăria lui Drăghia, lângă Tilică Cintezoi, care la flacăra unui şomoiog de câlţi muiat în oloi, meşterea copita Nastasiei.

Supărarea Ruxandrei nu avu nimeni timp s-o ia în seamă.

Făcută noua rânduială – Agafia lângă arhimandrit şi Ileana lângă Ghedeon – masa urmă în voie bună. Cinstitele feţe monahiceşti binecuvântară după cum se cuvenea bucatele din ce în ce mai gustoase şi vinul înviorător. Picurii de tămâioasă, cum schimbase Cănuţă pe loc, „pentru femei" numirea busoacăi, erau adevărată cuminecătură pentru cei care lugumeau dumicaţii de friptură. Şi, până la „saţul dintâi", cum îşi ştia zaconul lui crâşmarul, turnă prin cele bărdăci, mai oţărându-se la fete şi nepoţi, mai şuşotind mărunt-mărunt spre îmboldire iţirile celor care ajutau la împlinirea tipicurilor

ospăţului.

După potol, laudele începură să se înfiripe una câte una. Iordan, dar mai dibace Frusina, le culegea fărâmiţă cu fărâmiţă, ca uguitul hulubilor, de pe buzele fieştecăruia ce-i învrednicea cu ele.

— Fie, că te întrecuşi, femeie. Credincioasă! dezlegă tăcerea harnică la mestecat numai, părintele stareţ Ghedeon, clătindu-şi gura şi plescăind cu poftă limba dumisale, puţin peltică, în stropii busuioacei.

— Da, da. Gospodină! încuviinţă Agafia.

— Alese bucate! începu Meletie Atonitul.

— Cu adevărat! acoperi pe deasupra tuturor însuşi Calist, înclinând din cap, potrivindu-şi buricele degetelor, cele ale dreptei peste cele ale mâinii stângi, gest care se vede că-i era obişnuit în timpul vorbirii. Gazdele îngăimau cum le sta frumos:

— Eh! Şi noi, după puţina pricepere a noastră!

— Cum am putut şi noi, să iertaţi!

— Nu s-a… se codea Frusina.

— Lasă, lasă că ştim noi! Şi nu de azi, de ieri! se adăugă cu vârf maica Ileana. Să vă dee Domnu' pe inima voastră binecredincioasă!

— Să vă audă Dumnezeu şi Maica Precista!

Şi, ca şi cum acesta ar fi fost semnul ce-l aştepta de la meseni, Iordan se întoarse şi din ochi înfricoşători acum zbucni poruncă spre Spirică, îndesat, numai îndemn:

— 'Les?!

— 'Les! făcu la fel Spirică şi o zbughi după Botgros.

Începură să se lege vorbele, să se înnoade gândurile, când îmbulzindu-se tari, când desprinzându-se după întrebări, ca totdeauna, şi cu orişicare la asemenea prilej.

Lui Isaia şi mai bine pe săturate i se vedeau rotunjimile pântecului, revărsat din strânsoarea cingătoarei late cu cataramă cât palma; el cel dintâi, hulpav cum înfulecase, suspină îmbuibat. Împinsese lacom dumicaţii şi îndesase cât mai mulţi cu bărdaca cea încăpătoare care nu-i rămăsese cuviincioasă ca celorlalţi, ci mereu plină rasă şi mereu dată duşcă până la strop. Burduhanul îşi trecuse măsura. Astfel că, rămase pofticiosul Isaia să privească doar jinduind, când începură să fie aduse dulciurile. Frosina însăşi, ajutată de râsul cu clopoţei al Ruxandrei, împărţea o plăcintă rumenă trecând prin spatele fiecărui oaspete: cu două linguri, aşternea pe taler foaia de-un deşt. Peste ea răsturna dintr-o chisea belşug de dulceaţă de struguri cu broboanele chilimbarii din siropul zaharisit cum îi candelul. Părintele Ghedeon, maica Ileana şi Agafia de la Viforâta, însuşi arhimandritul cu Meletie îşi lingeau degetele nu alta. Dumnealui, părintele stareţ, înfuleca, prăpădenie. Şi Eufrosina tot mai aducea. Pe masă se îndesau

deopotrivă blide cu miez de nucă, alune, găvane cu peltea dulce-amăruie de coajă de pepene verde. Pe tipsii din lemn de tei, pe ferigă fragedă, se odihneau îmbietoare merele roşcovane în obraji ori sângerii, perele cu miros tare şi strugurii negri-vineţii, ceţoşi, smochiniţi pe ciorchini.

— Eufrosina dumitale, jupân Iordan, se întrece! o lăudă Ileana.

Agafia căută gazda din priviri, strânse din pleoape şi clătină capul a încuviinţare.

— Ospăţ împărătesc! zise Meletie aşteptând pe Calist să-şi dea şi el preţuirea.

— Cuvine-se cu adevărat osebită pomenire răgazului acestuia la dumneavoastră, creştini binecredincioşi! cântări arhimandritul o frază pe potriva dumisale.

— Da! Da! atât mai avu de adaos părintele Ghedeon. Obosit, i se păru foarte nimerită vorba. De aceea mai făcu o dată, de după ştergarul pe care şi-l duse, de nevoie, repede la gură: Da! da!

După cum se cădea, dintre oaspeţi, Calist şi – căutând să-i semene pe cât putea Meletie, aşijderea maica Agafia şi ctitorita Ileana – nu se lăcomiseră la bucate, ci din toate gustaseră puţintel.

— Dar mai luaţi! Luaţi şi dumneavoastră înalt prea- sfinte! îmbie Ruxandra pe însuşi arhimandritul. Dumneavoastră, preacuvioasă maică s-ar zice că numai ne lăudaţi fără pricină, că de gustat… De mirare îndrăzneala ei şi pentru Agafia, care strângea buzele şi strâmba un zâmbet mai mult a supărare. Vai, dar părintele Ghedeon… Doamne Dumnezeule, are bărdaca uscată! Mioaro. Unde ţi-e capul?! Toarnă! Şi fagure nu poftiţi? E dintr-al domniei voastre, din prisăcile Reavănei! adăugă ea tare, să pătrundă lauda în auzul tuturor.

— Tocmai de aceea ne-a fost drumul la Viforâta! Maica Agafia vine la noi să ne fie îndemn şi învăţătură la câteva treburi ce vrem să le împlinim şi noi! aduse vorba maica Ileana.

— Prisacă? întrebă Calist, cui mai ales i se adresa vorba cu lauda pentru Agafia, căreia îi crescu un surâs ce înflori, mai aprins de data asta, în obraji. Era tocmai ce urmărise maica Ileana care, pentru a o copleşi, mai adăugă:

— Nu numai atât, dar ne va învăţa să creştem chiar la noi gândaci de mătase.

— Am auzit de sfânta monastire Ileana, ca de un loc unde se ţes cu multă podoabă ştergare! arată a şti Calist.

— … şi-acum, cu voia dumneavoastră, dorim ca şi firul să-l dobândim tot la noi! căuta să înceapă iar tămâierea pentru Agafia maica Ileana.

Aceasta însă îi ghici gândul şi i-o luă înainte:

— Dar despre frumoasa chibzuială cu zugrăvirea de icoane nu vrei să ne spui nimic, cuvioasă Ileană?

— Ce-aş putea spune? Prea puţin! Când îl văzu însă pe arhimandrit potrivindu-şi degetele unele într-altele, Ileana se simţi datoare să mai adauge: Este o dorinţă a noastră dintotdeauna, Preasfinte!…

Şi Agafia veni cu întregirea:

— … Maica Ileana, ea însăşi zugrăveşte chipuri în culori pe lemn şi pe sticlă.

Privirile lui Calist arătară interes, iar din ochi cerea să se rostească ce mai era de spus. Ileana înţelese:

— E adevărat că ne-am îndeletnicit ani şi ani, dar nu ne-am fi oprit la acest gând, dacă nu am fi întâlnit pe un zugrav iscusit, Andrei Cuzmici Cozarin, de prin părţile Palehăi…

— Aşa? rosti arhimandritul.

— De la el am prins multe. Chiar în astă-vară va veni iar să ne mai înveţe. Vă aşteptăm pe la noi, şi-atunci, Preasfinţite, vă vom arăta câteva încercări de-ale noastre, însăşi maica Magdalena (şi aceasta tresări roşind uşor) are câteva pe care poate le veţi preţui!

— Vladimir? se întrebă Calist… Suzdal! Da! renumite şcoli în pravoslavnica Rusie. Suzdal şi… Paleha, la fel de cunoscută! Dacă Andrei Cuzmici este un zugrav înzestrat cu dar învăţat la Paleha, bună învăţătură veţi avea a primi!

— Aşa gândim şi noi! Dar suntem abia la început. În vară, cu câteva învăţăcele şi învăţăcei adunaţi şi din alte mănăstiri, întemeiem o şcoală. Din învăţătură, cu darul nostru, al fiecăruia, să creştem câţiva zugravi care să se încumete să purceadă la ceva deosebit, la chipuri cu trăsături de-ale noastre româneşti!

Pe măsură ce vorbea, Ileana se încânta întrezărind roadele.

— Unele griji asemănătoare ne frământă şi pe noi! se urni din morocăneala saţului Ghedeon stareţul, ridicându-şi mâna butucănoasă. Tocmai ne întorceam după îndelungă căutare să găsim pentru Reavăna, ce gândiţi?… Ei?… Tiparniţă! Şi fără să aştepte potolirea mirărilor, continuă: Da, întocmai! Teascuri, litere şi celelalte. Ce spuneţi? Bună treabă?

Uimirea celor trei femei trecea în jumătăţi de vorbe.

Ca să le răspundă tuturor, le dezvălui atunci Ghedeon că:

— Gândul ăl bun pentru toată strădania aceasta porneşte de la Preasfinţitul arhimandrit Calist! şi arătă, cu amândouă braţele către cel numit, care coborî grav privirile, apoi deschise mai luminate vetrele ochilor lui negri, licăritori de jăratec, şi adună buricele degetelor şi, făcând din palme o inimă, porni fără grabă, de pe departe, să-şi arate gândurile cele mai dragi:

— „La început a fost Cuvântul“, astfel deschide sfântul apostol Ioan Evanghelistul scrierea sa cea mare. Nu vreau să îndrept Scripturile, dar nouă păcătoşilor ar fi să ni se pară prea puţin. Şi ca să ne izbăvim. Cuvântul trebuie să-l trecem în Faptă! Se opri şi din tăcerea cu care

cei. Din jur se orânduiră numai urechi, glasul arhimandritului crescu încet-încet pe mersul vorbelor: „La început a fost Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvântul!“ Ni se iartă nouă păcătoşilor să îndrăznim? Dacă păcătuim cu ştiinţa de la Adam încoace, să ne luăm îndrăzneala de a potrivi pe vorbe care să pună în pas cu timpul şi această începătură a Sfintei Evanghelii. Adică pentru a fi euvânt, trebuie să fi fost înaintea lui, înaintea începutului zic – şi nu greşesc, mă pot face înţeles de-mi veţi cere – înaintea începutului a fost faptul. Faptul, dacă s-a săvârşit, s-a statornicit apoi cuvântul care să-l consfinţească în grai, în scris. Şi-atunci Dumnezeu, El însuşi înseamnă faptă. Îi semănăm noi oamenii muritori pe măsura faptei?! Calist, se întrerupse dând semne că aci sunt multe de spus. Şi gândului aduse mărturie vorbele ce urmară: – Cuvânt fără tipar… Să avem tiparniţă şi atunci avea-vom şi seva cuvântului scris, cucerit, împământenit. Cuvântul e sămânţa învăţăturii, astfel cuvântul este la început. Avem tiparul în limba noastră, gând răspândit? Cu atât mai mult şi mai repede vom creşte. Vom creşte la faptă! Ascultă tăcerea celor din jur şi apoi urmă: – Eretic veţi zice, reformat, dar noi am hrănit cauzele şi ţelurile acestora şi le-am dat dreptatea. Iată cum: *„Decât un întuneric de cuvinte neînţelese, mai bine câteva care să poată fi pricepute*“, de-aici ţelul lor prinde fiinţă, se face trebuincios. Dar la ţel s-a ajuns din cauze anume… câte sunt de spus! păru să se sperie arhimandritul.

Cu oftare încercă să-şi ia putere din luarea-aminte cu care îl ascultau mesenii, deşi unii aruncau ochiade duioase înspre bărdăcile ce aşteptau pline, iar alţii, nepricepând mare lucru, se gândeau la ale lor.

Cănuţă îşi plimba închipuirea pe urmele lui Spirică: „Pe unde-o fi umblând juratul? Până acum trebuia să fie demult înapoi. Ori nu i-a fi găsit? S-o fi dus să-i cate într-altă parte? Măcar să ştiu la un fel. Of, şi copiii ăştia, ce ţi-e cu ei!“

Frosina cumpănea ce-ar mai trebui să fie adus la masă.

Mioara şi Sofiţa ar fi vrut să caşte, dar privirea mamei, care le ştia obiceiul – se culcau o dată cu găinile – le ţinea treze.

Isaia asculta, dar nu mai putea auzi. Pântecele îndopat îi sugea toată vlaga.

Iar Magdalena… Doamne, bine că n-ai dat oamenilor putinţa de a-şi citi gândurile unii altora; bine că se pot ascunde în ele ca într-un tufiş şi că de după ele pot minţi atât! Magdalena, cu bărbia rotundă, ca sculptată, sprijinită în palmă, numai ochi şi urechi ai fi zis, dar pe dinăuntru gând de dragoste şi foc lumesc o frământau amarnic. Uneori se spăimânta singură de-şi făcea cruce cu limba în cerul gurii.

Maica Agafia se străduia şi uneori izbutea să prindă înţelesul. Era însă prea obosită de hurducăiala caleştii. Îi părea rău, fiindcă ar fi vrut

nu numai să arate, dar chiar să fie cu luare-aminte.

Meletie urmărea feţele celorlalţi. Mai cu seamă pe Teofil, pe stareţ şi pe maica Ileana. Aceştia şi luau aminte şi pricepeau.

Stareţul Ghedeon era învăţat, dar mergea numai până la a se minuna. Acum îşi spunea ascultându-l pe Calist: „Ce om! Ce minte! Câte ştie!"

Maica Ileana se înoânta nu doar de sucul vorbirii, ci, într-o măsură, şi de cel care se rostea: „Frumos, deştept, dar... să fie oare toate chiar aşa cum le spune? Gândiri înaripate! Dar..." se socotea în sinea ei.

Teofil se ţinea cu nădejde pe urmele cuvântării arhimandritului. Avea de gând să-şi spună păsul, mai apropiat de firea lucrurilor. Ar fi vrut să aibă acest prilej şi gândea prin ferestrele de tăcere lăsate de vorbitor.

Ruxandra asculta şi i se părea că citeşte. Ea... mai pricepea, mai nu înţelegea. Pe-o undă de vis, îi luneca fugar gândul la bădiţa Alexe... Îi părea rău că nu-l mai găsise în ungherul unde îi spusese să o aştepte: „Bădiţa ar asculta numai urechi... Mira-m-aş să n-aibă vorbuliţă de zis. Păcat!"

Calist urmă:

— Greşelile lumeşti ale câte unui vicar al lui Dumnezeu, cum îşi spune singur Papa, au dus la ruperea de dreapta credinţă. Iertarea păcatelor pe bani, inchiziţia, pompa orbitoare de la Vatican au dus la înscăunarea trufiei în Biserică.

Privi spre maica Ileana. Aceasta avu o împânzire a vederii şi clipi ca speriată dintr-un somn.

Calist sorbi cumpătat din bărdaca ce nu o golise încă. Asta dezmorţi adunarea. Nu o singură mână duse atunci la buze şi răsturnă cu sete pe gâtlej vinul din stacane. Cănuţă le umplu repede.

Mai luând câteva boabe de strugure şi nişte mieji de nucă, Calist adăugă:

— Păcatele oamenilor şi mai ales ale slujitorilor Domnului Dumnezeu sunt multe şi grele! Greşelile se răsfrâng ca într-o apă limpede în viaţa Bisericii, ca şi în viaţa dreptcredincioşilor! Îşi apropie podul palmelor, ca într-o rugăciune. Câtă făţărnicie. Ce drum întortocheat de la pilda însăşi a vieţii Mântuitorului şi de la alungarea neguţătorilor din templu, până la ridicarea de catedrale cu sprijin cămătăresc! Răsucindu-şi gândul în pasul altor gânduri, vorbitorul îşi drese glasul: Papistaşii şi Bizanţul. Schisma cea mare. Câte n-a costat Biserica lui Christos această dezbinare! Câte sinoade n-au despicat firul în patru! Dar câtă tărie, câtă putere şi cât har de credinţă nezdruncinată ar fi adus unirea întregii creştinităţi în învăţătura dumnezeiască cea adevărată, propovăduită oamenilor prin Isus Mântuitorul!

Ghedeon urmărise cuvintele lui Calist. Dar de pe dedesubt, ca apa

clipocind nevăzut printre pietre, îi veni viu în minte un ospăţ, asemănător celui de acum. Era de Sfântu-Ion la mănăstirea Ileana. Oaspeţi şi în arhondărie masă mare. Filaret Buzilă, părintele duhovnic al maicilor, era şi el nelipsit. „Isteţ al naibii! Le face pe toate: şi de post şi de frupt, dar nu i se văd decât cele bune! P'ale rele, nu-ş cum drac', Doamne iartă-mă, le acoperă!" La masă slujeau măicuţele Fevronia, o „potcă nurlie, ocheşică…!" şi cu Veronica „ce pomicică, Doamne, Doamne! S-o culegi şi s-o guşti!" Când vinul cel bun urcase topit ca argintul viu în sânge, la o cotitură potrivită a nopţii – îşi aminti popa cu păcătoasă plăcere – le apucase pe furiş şi pe una şi pe cealaltă, de după mijloc. Părintele dogorea. Fevronia îi primise îndrăzneala cu învoire; Veronica tresărise, dar nu fără plăcere. Aducerile-aminte îi răscoliră dorul: „Da. Negreşit, trebuie să întreb pe stareţă, după cum ne-am înţeles. Mi-a făgăduit atunci într-un fel. E drept, la strâmtoare, avea nevoie de…" Îşi pături cu greu acest dor. Şi – ca întors din vrej – se găsi spunând nu fără şir:

— Dacă Biserica una ar fi fost, altul ar fi fost şi mersul istoriei…

— Da, fără îndoială, rosti Calist. Apoi îndrumă vorbirea înspre ţelurile lui şi într-un fel şi ale maicii Ileana: tiparniţa şi şcoala de iconari.

Maica Ileana, deşi obosită cum era, ar fi dorit mult un aşternut curat, aruncă şi dânsa o vorbă:

— Drept, sunt o seamă de flăcăi dezgheţaţi, cum ar fi Dragomir, gândesc! Magdalena tresări înviorată. Stareţul Ghedeon strâmbă din nas şi gândi: „Ce-ţi veni, cucernicia ta, tocmai cu pilda ăstuia, din pricina căruia era să ne punem rău cu turcu'!" Dar maica Ileana continuă fără a se împiedica de strâmbătura lui Ghedeon: Şi Alexa! Ce ai de zis de el? îl întrebă privindu-l în ochi pe stareţ, căruia parcă îi citise gândul.

— Da, da! înţelept! făcu Ghedeon, luminat. Alexe şi… vru să numere şi pe alţii, dar aci Ruxandra sări spunând să audă toţi:

— E la Drăghia, la fierar! Mă duc să-l chem? şi vru să şi alerge, dar stareţul întinse mâna şi-o ţinu:

— Stai, Iado, nu zburda! Matale ai să-mi şezi aici frumuşel şi-a să se ducă altcineva. Priceput-ai priceput?

— Ba eu am să mă duc!

I se smulse din prinsoare şi alergă trântind uşile. Când dădu să iasă din dugheană, Spirică:

— I-am adus, zise el Ruxandrei ca să înţeleagă că n-a fost treabă uşoară.

— Ce spui, mă? căută să se dezmeticească fata din gândul bucuriei că-l va întâlni pe Alexe.

— Nea Botgros şi nea Măndiţă şi…

— Nu i-ai mai fi găsit! şi alergă afară.

*

În fierăria lui Drăghia se potolise zorul. Tilică potcovarul îşi strângea tocmai sculele într-o ladă.

— Nea Dumitrache unde-i? Ştii matale, nea Tilică? ocoli fata întrebarea despre Alexe.

— Da' bună seara nu ştii zice? Ori ţi-ai fript limba când ai supt la alde mă-ta!

— Şi matale acum! Bună seara! Na! Unde-i, omule?

— Cine?

— Alexe! se dădu ea de gol, luată repede.

— Parcă întrebaşi de Dumitrache mai întâi?

— Dumitrache, Alexe – unul din ei!

— Cum o scalzi! Mă, mă, mă! Ce ţi-i şi primăvara asta!

— Ai, mă nea Tilică, ştii?

— 'Oi şti!

— Păi, spune!

— Cată-i şi găseşte-i!

— Ce om eşti, nea Tilică, zău! Că mă mai şi supăr!

— Ce-i, frate? Ce-i? Că nu arde satul! Un' să fie Alexe? Cu stelele pân' livadă, ori pe prispă. Şi Dumitrache auzi-l, le-a dres teleguţele răzgâiaţilor de popi.

— Zi aşa! Şi bogdaproste dumitale!

— Bogda, bogda, că de proşti îi satu' plin!

În bătătură, la lumina unui felinar, Dumitrache cu ucenicii puseseră roata pe osie după ce îi înlocuiseră butucul.

— Bună seara! Gata, nea Dumitrache?

— Bună! Da' ce! Te-a trimis stareţu'? Că mă duceam să le spun.

— Te-aşteaptă, du-te! minţi Ruxandra chibzuind să-şi ascundă gândurile. Da' şi pe bădiţa Alexe îl chemă şi nu-ş un' să-l găsesc!

— Era pe prispă mai adineaori. Vezi-l prin grajd. La Nastasia ori… Dar nu-l mai lăsă să urmeze.

— Bine, mulţumesc. L-oi căta şi de l-oi găsi bine, de nu… şi alergă spre prispă. „Pe prispă, neam!“ În grajd, Nastasia întoarse capul, dar nu ştiu să spună unde-i bădiţa. „În livadă? Ce să caute? Stele? Şi nea Tilică ăsta, ghiduş mai e!“

Stelele se aprinseseră. Cerul mai înalt în limpezimea curată a lui april, le lăsa să licăre, mii. Din liniştea şi mai mare, că foiala satului ajungea aici ca din câlţi, le auzeai făcând ca soânteile. În vatră. „I-auzi-le! Pigule ca bibilicile şi licăre ca luminările de ocolire, în Vinerea mare!“

— Bădiţă… şopti fata mai să nu se audă nici singură, când zări trupul înalt, ca al pomului de care sta rezemat. Alexe îi făcu un semn

tainic, şi o chemă spre el.

— Uite Ursa-mare! Şi… forfota aia de licurici! Ruxandra intră ca pe poarta raiului în subsuoara lui. Omul îi puse prieteneşte palma pe umărul cât vrabia. Mă auzi? şi fără să-i aştepte răspunsul zise: E Cloşca cu puii! Şi mai încolo, uite, steaua aia care fâlfâie parcă. Şi… Auzi?

— Da, făcu stins Ruxandra privind în sus, dar nu în cer, ci numai până la obrazul palid al bădiţei, ca de ceară sub licăririle stelelor, cu pletele bălaie topite sub ploaia de argint.

— Ce om eşti matale, bădiţă? şopti fata ca dintr-o minune.

— Ia, un om de pe pământ! Da', de ce? se sfii Alexe tocmai când ar fi vrut să fie tare.

— Bădiţă! mai dădu să spună Ruxandra şi i se anină de gât, lipindu-se cu sărutare fierbinte de buzele lui.

— Ruxandă! se prinse el de amândoi umerii fetei care tremura frunză. Nu-i bine.

— De ce. Bădiţă?

— Om ca mine… gângăvi Alexe.

— Şi-aşa!

— Nu-i bine! Ţi-o spun, fetiţă. Rostu' meu nu-i să te împiedic pe tine…

— Să ce?

— Lumea mea, fetică… nu-i şi a ta! Rupându-şi din inimă şi strângându-şi toată puterea sufletului, mai spuse: Mi-eşti şi mie dragă, dar… Ascultă-mă!

— Bădiţă, lasă… Îi prinse grumazul cu braţele împletite. Se topea lângă flăcău. Desprinzându-se uşurel, coborând-o din visare pe pământ, Alexe mai murmură, cu durere, dar şi cu amarnică hotărâre:

— Lângă unul ca mine, Roxandă? Necaz şi suferinţă… Că nu eşti numai suflet! Şi-atunci… înduri! Şi mai sfios, speriat aproape: Când mi-eşti atât de dragă să-ţi căşunez răul ăsta? Îi mângâie obrajii şi o lipi la piept, strâns, sfâşietor de lung. Apoi, treaz şi teafăr, întrebă drept, cu bunătate, dar cu alt glas: Mă căutai?

Dintr-o dată, fata nu făcu decât să bolborosească printre sughiţuri:

— Te căutam să-ţi spun… ce ţi-am spus. Numai de- atât! vrând cu toate puterile să se arate tare, adăugă cu glasul cu care şi el o întrebase:

— Te cheamă stareţu'!

— Pe mine?

— Da. M-a trimis după matale.

— Da' ce-o mai fi? Că de dulce nu prea am a-i spune! Hai, dacă!… O luă de mână şi porni. Fata se lăsă dusă cu îndărătnicie ca un ied. Simţea plăcere şi în încăpăţânarea asta. Mai putea astfel întârzia câteva clipe cu el în tăcerea de taină a livezii, sub clipirile, când

molcome, când înteţite ale pojarului stelelor cu ţârâit îndepărtat ca al sumedeniilor de cristei, ori clipocirile unui izvor dintr-altă lume obârşit.

*

— La-i găs’t? îi întâmpină de pe prispă Dumitrache. ’Om merge să-i spun că-s gata şi mi-o număra ceva pitari!

În odăiţa dintre crâşma de la drum şi odaia în care se aflau oaspeţii, dădură peste taraful lui Botgros. Scripcarii îşi potriviseră strunele şi începură un cânticel liniştit, să pătrundă strecurat prin băierile inimii. Intră mai întâi Drăghia şi după el Alexe. Se tulburară amândoi, mestecând o dată cu plecăciunea cuvinte nedesluşite.

— Ce-i, Dumitrache, omule? se răsuci în jeţ Ghedeon.

— Gata-s! Puteţi înhăma, dacă vi-i voia. Caii-s…

— Chiar?

— Dar şedeţi, oameni buni! se gândi să le spună Calist mirat că stareţul întârzie să-i poftească. Cei sosiţi se dădură într-o parte din uşă, dar rămaseră în picioare. Din odăiţa vecină venea uşure cântecul lăutarilor.

— Ai fi tu gata, dar noi nu! glumi părintele către Dumitrache. Şi mâine e zi! Acu', că am mas' aci…

— Văz! spuse serios Drăghia.

— Ia, şezi! Şedeţi, feţii mei! Dar văzând că nu-i nicio laviţă, se luă de Ruxandra, care tocmai se strecura prin uşă, schimbată la faţă. Iadă! şi i-ar fi stat pe limbă s-o întrebe: „Ce-i cu tine?“ Stareţul însă o rugă numai: Iado, matale, du-ş-adă să şeadă! Aşa te rugăm frumos! sfârşi el cu dezmierdare în glas. Şi aţintind urechea dincotro venea cântecul, mai spuse bucuros către Cănuţă: Dragule, dar ăsta-i Botgros!

— Care alt ca el?

— Cum de i-ai dibuit, fiule? şi către Drăghia: Acuş' la drum? Nu se cade! Când îl mai găseşti pe Botgros să-ţi zică de-ale bătrâneşti? Că el îi ca pasărea: uite-l, nu-i! Este?

— E… făcu ursuz Drăghia.

— Da' p' cum! îl învioră Cănuţă, foindu-se printre nepoţi cu poruncile: bărdăci pentru nen-tu şi bădiţa Alexe! Păi, ce-aşteptaţi? Să vi le spun io toate? Voi n-aveţi ochi, potăilor?

Alexe şi mai ales Drăghia erau încruntaţi. Închinară, gustară, dar pas să li se dezlege limbile! Cântecul lui Botgros creştea, se-nvolbura. Oaspeţii, trebuiră să vorbească mai tare, ca să se-audă. Într-un târziu prinseră să pătrundă şi noii-sosiţi în voioşia potolită a ospăţului. Ca să-i câştige într-un fel, stareţul le dădu ghes cu băutura. Când fu să ciocnească bărdăcuţa cu Drăghia, acesta avu o fereală ca de un lucru de teamă ori ce nu trebuie făcut. Ghedeon o simţi, Calist şi Meletie care urmăreau pe cei doi de când intraseră, înţeleseră. De aceea arhimandritul socoti că e să înceapă vorba. Întrebă:

— Cum îi treaba pe la dumneavoastră, oameni buni? Fu pusă întrebarea astfel, ca să răspundă amândoi. Dar Alexe se codi şi după ce i se uită drept în ochi, îşi mută privirea în bărdaca din care sorbi câţiva stropi. Întârziat, se auzi răspunsul cu năduf al lui Drăghia:

— Ce să ştim noi! Muncim!

— Mulţumire aveţi din munca asta? spuse Calist părând să-i placă oamenii din ce în ce mai mult.

— Când e silnică şi fără spor…!

— Cum adică?

— Se ştie!

— Nu aş fi făcut întrebare dumitale, omule!

— Toţi o ştiu! Şi cei ce se fac a nu şti.

— Fă-mă să pricep, rogu-te! ceru arhimandritul.

— De nu îşi are omu' nici căpătâi de nădejde pentru ce va fi mâine,

nu să zici că pe mai departe, atunci, ce mai?

— Da' spune-mi *cum*? ceru Calist cu tărie şi Drăghia răzbi:

— E o vorbă la noi şi nu-i sfială să se cunoască: *„turcu', popa şi boieru'*!“

— Adică? îndemnă Calist.

— Aşa! se înţepeni fierarul.

— Vorbeşti cu păcat, creştine! spuse scrâşnit aproape stareţul Ghedeon, roşu de băutură, dar mai ales de îndrăzneala lui Dumitrache. Gândea să spargă astfel vorbirea celor doi şi să o îndrume pe un făgaş mai acătării.

— Părinte – adevărul n-are nimic cu păcatul! De-i adevăr – şi adevăr spune fratele Drăghia – e rouă şi doară soarele şi păsările cerului o beau! — se ridică spunând, de mirare şi pentru sine, Alexe. Calist avu mare bucurie din această încurcată. Pe faţă îi trecură lumini de curcubeu.

— Drept şi frumos ai cuvântat! îi spuse lui Alexe. Iar către stareţ cu dojană: Să ascultăm! şi făcu spre Dumitrache Drăghia semn să vorbească neted. Acesta porni atunci:

— Am fost cu munca la mănăstire, am fost şi la boier. Greu cu greu, că sărăcia-i mare. Şi mai greu când nu ştii meşteşug, plugar gol, făr' de pământ. Toţi ce au? Două braţe. Şi-n colibă, muiere, bătrâni neputincioşi, copii. Guri. Aşteaptă dumicatul. De la mănăstire te miluieşte cu o rugăciune! De la boier? Bice!

Maicile săltară pe locurile lor. Se vedea că nici uneia nu-i venea ia socoteală. Isaia începuse să se joace cu firimituri într-o vâlceluţă a feţei de masă. Teofil – semn de mare nemulţumire şi tulburare – depăna mătăniile din sâmburi de măslin. Stareţului îi creşteau pe frunte broboane mari de sudoare rece.

— Şi? porunci Calist.

Nu atât ar fi fost vorba îndemn cât jăratecul din ochi care se înteţi ca suflat de sub spuză. Cu degetele spintecase aerul.

— Poate astea toate…

— Ce?

— Turcu' proptit la Paşala! De-atunci, din vara trecută, ne-a răscolit nenorocirea. Oameni zvârliţi din colibe. Paragină, boli, bice. Necinstiri de neveste şi pângăriri de fete. Omoruri. Să le înşir? Alexa, bădiţa, le ştie şi el. Ca toţi, de altminteri!

Fără vorbă, cu ochi mari, Calist cătă la faţa încununată de plete a lui Alexe. Erau în privirile arhimandritului mirări de desfătare. Alexe luă din asta duh de putere:

— Îşi lasă omul dragostea, nevasta, copiii ori bătrânii. Ia drumul codrului, răzvrătindu-se împotriva poruncii! Se cere socoteală! E să vină numai ceasul când să se ridice toţi ca unul. Să plătească rănile, ruşinea, moartea. Cum se clatină frunza de vânt în codru, aşa şi

paharul cu fiere în inima rumânului. O picătură încă şi varsă otrava până se curăţă!

Alexe strângea tare pumnii cu care bătuse în genunchi cit vorbi.

Ruxandra sta deoparte. Smicura inima ei. Şi ochii, umezi, nu se mai zvântau privindu-l pe bădit…

Din purtările lui Calist, mironosiţele maici – mai vârtos cei de la mănăstirea Reavăna – înţeleseră că arhimandritul e într-un gând cu sătenii robi şi se bucură de răzvrătirea scornită în minţile „negurosului” Drăghia şi „zănatecului“ Alexe – cum îi categorisea stareţul. Drăghia şi Alexe îl luară pe arhimandrit la inimă ca pe unul de-al lor, de nădejde. Nu se mai simţeau slugi între stăpâni, ci oaspeţi. Toată purtarea chiriarhului îndreptăţea crezarea lor. Calist, înfiorat ca nici într-o clipă până atunci, ridică bărdaca şi îndemnă întâi pe cei doi săteni, apoi maicile şi pe toţi ceilalţi. Bău el însuşi cu sete. După ce îşi trecu negrăbit degetele dreptei peste buze, întrebă pe Alexe:

— Ştii citi?

— Mi-e dragă cartea!

— Citeşti?

— Pe unde găsesc. Şi caut! spuse cu fierbinţeală în glas băditţa. Tocmai mergeam la mănăstire după ceva de cetit. Mi-i în gând a învăţa. Cine mă va ajuta îs al lui cu dreaptă mulţămire! Calist înflorea la fiecare vorbă. Luă carafa şi el însuşi, ridicându-se vioi, turnă tuturor. Mai întâi lui Alexe, spunându-i:

— La tiparniţa noastră de la Reavăna vei fi cu cinste de trebuinţă, băditţă!

Spuse şi el băditţă, fiindcă simţise în acest cuvânt căldura sufletească ce-o merita flăcăul. Turnă apoi lui Dumitrache Drăghia, pe care îl întrebă:

— Copii ai?

—Trei fete. Cea mare, de douăzeci de ani, Eleonora…

— Auzişi, maică stareţă? Uite, unde îţi găseşti uceniţele! Trebuiesc adunate şi înzestrate. Întărite în darurile lor sufleteşti. Altminteri mocnesc şi se sting neştiute de nimeni! Continuă să toarne prin cele bărdăci goale. Cănuţă îi veni în ajutor. Înveselit, arhimandritul vorbi mai departe: Poporul e ca fagurele. De nu-şi are prisaca, roieşte într-aiurea… se sălbătăceşte. Mierea i-o mănâncă ursu’! Ceara se risipeşte fără să-şi găsească feştila pe care să o mistuie luminând!

Şi miere şi ceară! Şi dulce şi luminează.

Cu carafa ţinută în mâinile ridicate până în dreptul inimii, Calist era în uşile împărăteşti ale altarului. Cât spusese cele din urmă vorbe, îi privise pe toţi. Apoi rămase cu ochii într-ai lui Alexe, către care se duse ca spre un izvor de lumină. Puşe carafa pe masă. Înalţi ca doi molifţi zdraveni, erau amândoi deopotrivă. Îşi lăsă arhimandritul braţele cu mânecile largi pe umerii voinicului şi-i spuse:

— Bădiţă Alexa, nădăjduiesc ca amândoi să înfăptuim ce mi-i în gând şi ce ne arde sufletul! Să dăm, din toate puterile noastre, celui înnegurat de năpaste, cel mai nepreţuit bun: *lumina cunoştinţei*!

Vorbise cu dogoritoare căldură, de la inimă la inimă. Alexe îşi juca fericirea din ochi în jarul privirilor lui Calist şi, ca şi când singure s-ar fi ridicat, mâiniie i se sprijiniră pe braţele arhimandritului.

Negrăbit, ca după ritual, cu evlavie, Calist îl sărută.

Isaia începu să fonfăie cântarea bisericească din care îşi rupsese arhimandritul vorbele potrivite:

Răsărit-a lumii,
lumina cunoştinţei!

Monahii se ferecaseră într-o muţenie acră şi îl împroşcau în gând pe arhimandrit cu vorbe ce nu s-ar fi căzut să le rostească tocmai cuvioşii slujitori ai altarului lui Dumnezeu Savaotul.

Uşa dinspre odăiţa in care cântau Botgros, Măndică şi Ciovică fusese dată de perete. Crâşma se închisese de mult, dar tot mai stăruiau pe-o laviţă Tilică al lui Cintezoi cu alţi doi săteni. Le plăcea cântarea vestitului taraf.

Înduioşare şi înveselire din inimă adusese unora bucuria vlădicăi. Răstignită între paşă şi boier prin vorbele lui Drăghia şi Alexe, popimea se scutură de mânia ce o cuprinsese. Nu şedea frumos să se arate chiar aşa arhimandritului. La somn nu se mai gândea nimeni. Se treziseră din amorţire. Eufrosina, îndemnată de Cănuţă, mai aduse de-ale gurii. Se închinau bărdacele şi se goleau. Isaia se înviorase şi el. Teofil nu mai depăna mătăniile. Meletie se însenină din bucuria arhimandritului şi tot din ea stareţul Reavănei uită împoncişarea cu Drăghia.

Botgros îşi mlădie glasul şi strunele limpăneau cântece nevinovate. Apoi strecură cu patimă şi înfocare viers de dragoste pământească, revărsat în ritmuri îndesate, aţâţătoare. Dintr-un cânticel de-ăsta se porni Isaia să dănţuiască. Era beat. Ţopăia din ce în ce mai arzuliu. Lângă el se prinse Magdalena. Nu mai putea să şadă pe scaun, cu toate că privirea maicii stareţe spunea „Nu stă frumos”. O ardea carnea.

Între acestea, Drăghia nu-şi găsea locul. Nici chiar feteasca nu-i mai luneca pe gâtlej. Se ridică nebăgat în seamă şi se răsuci ţeapăn în grumaz ca lupul. „Ţara piere şi ei cu pehlivănii! Ptiu! Se ucid argaţii şi sutanele saltă! *Isaia dănţuieşte*!“ scuipă într-o parte şi se furişă din odaie. Tilică al lui Cintezoi îl văzu trecând pe Dumitrache încrâncenat.

— Ce-i, jupâne, nu-ţi prieşte? Şi fiindcă nu fu învrednicit cu vreun răspuns, mai zise: Ia ce-ţi iese dinainte, omule, nu căta ce şi-aşa

găseşti la tot pasul! Zice Botgros pentru diavolii de călugări? Zică! Dar să-l ascultăm şi noi! Gândul e gând, dă-l pârdalnicului!

Drăghia oprit de pieptul lui Tilică nu spuse nimic. Îl dădu deoparte şi se mistui afară.

Calist, întors cu faţa de la masă, vorbea numai pentru Meletie şi Alexe.

Pe lângă ei, ca din întâmplare, plutea, gâză adusă la flacără, Ruxandra.

Ghedeon găsi prielnic să-i pună stareţei întrebarea ce-i înţepa limba:

— Nespusă plăcere aş avea şi ard de dorinţa să fac cetanie din cele cărţi cu care m-ai momit de Sânt Ion la praznuire, preacuvioasă maică Ileană! Cu mâna prinsă pe piept, răschirată ca frunza de viţă, stareţul aştepta răspunsul, înclinat curtenitor. Ileana făcu acelaşi gest şi-i răspunse, cu tot şartul:

— Părinte, pe una o citeşte duhovnicul mănăstiresc Filaret Buzilă, iar cealaltă e cu filele încă netăiate!

Lăsă ochii spăsiţi în jos şi rămase aşa. Dinspre stareţ nicio altă vorbă nu se mai auzi. Gândi numai în sine: „Tartoru', tot cu Fevronia se ţine, iar Veronica, cine ştie cui îi va fi să se înfrupte din trupşoru' ei împeliţat, dar-ar dracu'! Doamne, iartă-mă pe mine păcătosu'!" Zăpăci la repezeală cruci mărunţele pe dinaintea nasului, de-l întrebă până şi Agafia, atât de econoamă la vorbă:

— Da' ce-ţi veni, părinte?

Atunci, dezmeticit, Ghedeon îşi dădu seama că nu se închinase cu limba, înjură şi mestecă nişte vorbe fără de înţeles, cu mare pripeală:

— Precistă!... Maică, duhu rău! Pentru rugăciunile sfinţilor părinţilor noştri şi ale Prea Curatei Maicii Sale, Doamne Isuse Hristoase, Dumnezeul nostru, mântuieşte-ne pe noi, Doamne miluieşte, Domn' milişte, Dom' milşte! Darmiş, darmiş, darmiş! şi se prăpădi în vârtejuri de cruciuliţe, ameţite ca un bărzăune în firele bărbii.

Din asta se trezi şi maica Agafia, crucindu-se.

Roti arhimandritul tăciunii ochilor săi adânci dinspre Alexe şi Ruxandra, se sprijini pe umărul lui Meletie şi ridicându-se încet, merse spre Botgros, şi el năuc de privirea şi purtarea ciudată a vlădicăi. Calist prinse pumnul dreptei lăutarului şi după cât i-l strânse, se socoti îndemnat cântăreţul să se întreacă pe sine.

— Zi-ne, Legenda Meşterului Manole! rosti Calist şi pe rând puse apoi în faţă tuturor câte un stacan răsplin cu vin. Balada ungea simţirea ascultătorilor. Şi ca vraja să nu se împrăştie, după sfârşitul legendei, Calist mai îndemnă: De nu-i cu supărare dumneavoastră, i-am ruga pe fraţii noştri să ne zică acum şi *Mioriţa*!

Tăcerea multora şi unele glasuri întăriră.

Botgros îşi dăscăli taraful. Începură numai din strune deschiderea poveşti. Glasul lui Botgros lovi apoi cerul gurii rotunjor deschisă şi lunecă versurile în urechile oaspeţilor, ape-ape înseninate, mângâind, tulburând:

Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai
……………………

Se depăna minunea, în legănarea de înşir-te, mărgărite. Vers şi viers se împlineau. Simţirile ascultătorilor se strămutau să insufle cântăreţului har. Că lui Botgros, lui singur, glasul i se părea al altuia şi din minunare mai mult se frământa, rupea din el, îşi zdrumica sufletul, ridicându-se în picioare, înălţându-se pe vârfuri:

……………………
Tu să nu-i spui ei
Că la nunta mea
a căzut o stea

Alexe căută privirea Ruxandrei. „Eu mi-s baciul muntean- ar fi vrut să-i spună. Se priviră şi ochii blânzi de simţire – licurici mieziţi între gene – mistuiau în luminiţele lor boaba curată a lacrimilor.

Că mi-au fost nuntaşi
Brazi şi păltinaşi.
Preoţi, munţii mari,
Păsări lăutari,
Păsărele mii
Şi stele făclii.

Gândurile spre trecut se învolburau. Simţirile smicurau inimile. Sufletul durea. Fiecare retrăia rătăcit în amintiri, uitând scurgerea timpului.

Se crăpa de ziuă. Somnul se topise împreună cu întunericul nopţii. Se înnodară în horă mare, la care n-au rămas pe de lături nici Frusina, nici Cănuţă. A ţopăit Isaia dându-şi de-a rostogolul burdăhanul. Şi-a istovit poftele cărnii statua ce întrupa frumuseţea Magdalenei. Voioase şi întinerite de amintire, dănţuiseră iavaş-iavaş şi smeritele maici Ileana şi Agafia.

S-au înviorat spălându-se cu apă rece de fântână. Au mai avut a lăuda un rând de bucate ale neobositei Frusina şi către amiază le-a fost gândul la plecare. Ghedeon plăti Drăghiei cu tremur în degete ce se cuvenea pentru dresul teleguţei. Cinsti cu zgârcenie pe Botgros, răsplătit cu prisosinţă de Calist.

Se gătiră de plecare.

Odihniţi, caii loveau din copite, dornici de drum. Se rândui alaiul. Teleguţa, cu arhimandritul şi Meletie, mânată de stareţ, în frunte.

Caleaşca maicilor apoi şi în urmă, teleguţa cu Teofil arhondarul şi bolobocul de Isaia.

*

La acel ceas de amiază, bădiţa Alexe cu Nastasia străbătuseră mai bine de jumătate din drumul spre mănăstirea Reavăna. Ca şi pe Drăghia, nimeni nu l-a simţit când s-a furişat din petrecere şi a pornit la drum. Nici Ruxandra n-a fost să ştie. De aceea, când stareţul la plecare i-a mângâiat obrajii, spunându-i: „Mai rămâi sănătoasă, Iada tatii!“ – fata suspină pe urmele unui vis care, ca toate visele, fum fără umbră se face şi nu stăruie.

Era o zi cu aer primenit, cu nori subţiri, înalţi. Zurgălăii caleştilor scoteau clinchete vesele, acoperind chiuiturile lui Griguţă, surugiul.

Primăvara lui april, puţine zile în faţa Sfântului Gheorghe, râdea din pajişti şi din frunzişurile fragede.

PARTEA A PATRA

Paştile românului

CAPITOLUL ÎNTÂI

Se strânge funia de par și robii de la Paşala, cu mic, cu mare, sunt numai frământ

Al doilea cântat de cocoşi şi somnul tot nu-l prindea. Gândurile sub ţeastă se petreceau nebune şi chiag să le ţină nu era. Moş Toloacă se perpelea. Se răstea la gânduri să le alunge, strângea din pleoape, dar ele tremurau neastâmpărate.

În chiţimia lui Huţu, miei de curând născuţi se hâiau tâmpi pe sub laviţa aşternută cu rogoz, pe care dormeau în curmeziş toţi ai casei. În cocioaba lui Urjumă, viţeaua molfăia cu aţe de bale la bot. Chichineaţa în care îşi odihneau ciolanele ai lui Cuşmă mirosea a iute, a ud şi sudoare. Doar fânul de sub căpătâi mai aducea a adiere de izmă uscată şi amar de pelin. Şi, pe de rând, la Colibaş şi Gociman, la Drăghia, oamenii se perpeleau în colibele lor, cu toată spiţa lor, în miros greu de orătănii, de răsuflarea atâtor suflete: tată, mamă şi copii, uneori şi bătrânii, alteori şi nurorile cu ginerii, toţi de-a valma, dormind, drăgostindu-se, claie peste grămadă Răcoarea pătrundea prin ochiul cu băşică, lutul lipit al podinei era umed şi abureala plutea prin cămările lor ca ceaţa peste mlaştini.

Privirii de pe prispa malului râpos, peste matca Inului, Paşala se înfăţişa ca jumătate de potcoavă, urmând lunca apei. Sălaşele erau rânduite pe două ori trei şiruri, cu feţele spre uliţele râioase dintre ele. Alb văruite unele, altele sinilii, unele gălbinicioase şi cele mai multe

nelipite, căscioarele stăteau şantalii, pe-o parte, aidoma unor cheflii cu cuşma pe-o ureche.

Fără horn, fumul ieşea, ori printr-o gaură în acoperiş, ori răzbătea pe unde îşi găsea loc. Colibele fumegau ca nişte slănini puse la pârpală. Erau şi bordeiele celor care nu apucaseră să-şi ridice colibele. Mai erau şi case neisprăvite: pereţi goi din pari ori în parte cu împletitură, altele nemuruite dar acoperite. La cele mai multe dintre ele, în primăvara asta, începuseră oamenii să mai trebăluiască fără prea multă tragere de inimă. Pentru celelalte se căra prundiş, ramuri şi păpuriş ca, în vremea cât nu erau cu silnicia la curte, să-şi înnădească odaia cu prispa, pe câţiva pari din salcâmi ca pe mână.

În bătătura vreunuia moţăia o arătare de cal de ham, un dric de căruţă sta răznit, pirotea vreo viţică îmbălegită şi înnoroită până la bot. Pe undeva scurma o scroafă neagră pe picioare înalte, cu doi-trei godaci, ca nişte căţei. Ici, pale de fân cât să cuprinzi în două braţe, colo, o grămăjoară de coceni muraţi. Zaplazuri nu se găseau. Doar tufele de salcâm ale luncii arătau cumva cât îi locul unuia de al celuilalt. La ce bun gardul? Ce să despartă?

Douăzeci-treizeci de găini câte le-aveau toţi la un loc, tot atâtea raţe, şapte-opt gâşte şi vreo câţiva curcani. Lunca pătrundea cu răchiţi şi cu sălcii până între căşi. Pământul ţinea umezeală bună pentru grădinărit şi se gândeau mulţi să înjghebe astă treabă. Podeaua din lut bătut nu se zbicea niciodată, de-ai fi făcut şi foc pe ea, iar pereţii rămâneau coşcoviţi, fleşcăiţi. Cine văruia pe dinăuntru rămânea pe pereţi cu pete mari, galbene ca zeama de tutun. Intra umezeala în ţurloaie: scârţâiau încheieturile şi se betegeau picioarele, braţele. Călcâiele, genunchii, umerii dureau fiecare în parte, fiecare altfel. Aerul greu, din colibe, ustura în nări şi găurea pieptul. Boala, necăjeala, rănile din bătăi, muncile peste rând la curtea turcească se mai stingeau cu câteva gâturi de rachiu. Dar beţia răzbea cu alte vătămături, pe dinăuntru: argăsea maţele, găurea stomacul. Omul vărsa venin. Ajungea de deşărta tot ce băga în el, până când nici laptele nu-l mai putea mistui. Atunci, tânjea ce tânjea până se întindea, mişca în silă câteva zile şi întins rămânea: o moarte galbenă, de pământ, fără vârstă, după o viaţă şi ea stearpă, searbădă, chinuită.

Sălaşele Paşalei, o mână de oameni. Înghiţeau vreo cincizeci de familii: din părţile lui Fuierea, de la conac câţiva, mai mulţi de la satul boieresc Varvara şi pe cei rupţi din părţile mănăstireşti. Cu toţi vreo trei sute de suflete.

Dositei Toloacă îşi pierduse baba înainte de băjenit şi-acum sta cu doi nepoţi, mai însingurat de când i se prăpădise şi fecioru-său Luca, îngropat la Reavăna, în curtea mănăstirii.

De la Varvara mai erau ai lui Urjumă, ai lui Moisei şindrilarul, ai

lui Florea Colibaş vreo zece, toţi într-o cămăruţă strânşi.

Înainte ţinuse de mănăstire şi Mihail Drăghia, ăl de-a rămas văduv şi şi-a pierdut fata cea mare, Lisăndrina.

Gheorghiţă Moraru şi cu Duţu aveau şi ei, unul vreo nouă suflete, celălalt vreo şapte: flăcăi şi fete zdravene, horiţi şi buni de nuntit. Vaier şi geamăt, dar zburdă inima şi face faţă. Câteodată însă răul răzbeşte şi în răzorul tinereţii şi-atunci stă să ofilească primăvara ei.

Aşa şi acum cu tineretul Paşalei, ca să nu fie să se spună decât de cei dintre şaisprezece şi douăzeci de ani. Erau ridicaţi atâţia la astă vârstă! O lume întreagă şi ea cu meremetul ei. Iar cei mărunţi, puzderie, viermuind în luncă laolaltă cu alte orătănii, cârâindu-se, săltând ca firul de iarbă când îi dă colţul. Jalea casei înghiţită cu noduri o dată cu gogoloşul de mămăligă rece, împărţit la câte guri flămânde niciodată sătule, a făcut din ţânci tineri şi face din tineri bătrâni, mai curând decât ar fi fost cu drept să se întâmple.

Când vremuieşte, oamenii nu mai au vârstă. Încremenesc înglotiţi într-acelaşi gând – unul singur – cumplit ca un talaz.

Ce auzeau în casă la ăi mari şi ce-i vedeau păţind ţinea minte tineretul.

Durerea îi aduna şi îi ţinea ciorchine într-un gând. Urgia răzbătea cu veninul ei ca un junghi mulţimea înglodită într-aceeaşi silnicie.

*

Seară dulce de april, amirosind a tămâioară şi câte alte floricele crud răsărite. Sub pâsla vreunui nor des şi mai să se dărăcească în streaşinile salcâmilor, se dura o tăcere ca din culcuş de cuib. Într-această seară, moş Dositei, măruntei dar vânjos, cu pletele ninse şi mustaţa mare cârlionţată, cu ţurcana ca un potcap miţos, pornise prin ulicioara cătunului să-şi ducă firul vorbei.

— Auzişi? îi făcu primului întâlnit, după ce răspunse la „bună seara”.

— Păi! se încruntă creştinul a răspuns.

— Ne otânceşte rău!

— Pân’odat’!

— S-a asmuţit amu şi „dobrogeanu’“…

— Ismail? Slugă!

— Bună seara dumneavoastră! se nimeri să răsară dintr-o parte şi Drăghia cu fecioru-său Mitică.

— Bună! răspunseră cei doi.

— Auzirăţi?

— Cum să nu s-audă…

—O joardă pe spinarea unuia zgârie pe toţi! întregi gândul Moisei.

Şi porniră toţi încotrova. În paşii lor mohorâţi mai intrară şi alţi

paşi de oameni necăjiţi din necazul de pe urmă. Muierile se dumireau şi ele de vânătăile Măndichii lui Cuşmă: izbise Ismail cu biciuşca plumbuită în pleasnă şi-o lovise rău peste ochi. Şi de ce o lovise, femeia nu vrea să spună.

— Barem dac-ar spune, să ştim! voiau unii.

— Mai trebuie să spuie? întrebă moş Dositei.

— Când nu spune femeia…

— … ştii ce-a fost să păţească.

— Asta-i!

—Mi-e că s-o rupe puntea! nimeri Toloacă gândul tuturor, că se unduiră oamenii ca de-o pală straşnică de vânt.

— Mai e puţin…

— Dacă o mai fi şi-atât!

— Pân'odat'!

— Se strânge funia de par!

— N-a mai fi cit a fost?!

— Aşi!

— Şi-atunci!…

—… Care pe oare!

— Pân'odat'! se rezemă cu nădejde în vorbele astea moş Toloacă. Îi era vorba grea de bătrâneţe. Îl ştiau şi îl urmau în gând toţi.

— Pân-odat! se treziră spunând atunci ca într-un jurământ Mihail Drăghia şi Urjumă şi Nedelcu, toţi câţi se adunaseră…

Ochii zvârleau prin întuneric zgrunţuri răi de scântei iuţi şi în gâtlejuri sfârâia sete căreia nici apa, nici rachiul nu i-ar fi fost potol.

Când se împrăştiară, pâcla norului apăsa grea, cu ameninţare.

Mitică al lui Drăghia, care fusese de faţă, duse veste şi printre tineret.

Încruntările, înjurăturile taţilor şi fraţilor erau pilde ce trebuiau urmate. Până şi cei mai mici – cât voiau să le semene celor mari – umblau tot încruntaţi, tot mânioşi şi puşi pe harţă.

CAPITOLUL AL DOILEA

Dintr-o preumblare prin cătunul înfiripat sub râpa curţii de la Paşala, Hedyé îşi dă seama că românii robi urăsc împilarea şi că degrabă se vor răzvrăti.
Dezmăţul raşei nărăvit de putere, bogăţie şi huzur o goneşte în lume pe Hilde von Lilienfeld

Într-aceste împrejurări se petrecu cea din urmă plimbare a lui Hedyé. Prea era proaspătă şi plină de mirosul uşurel al florilor dimineaţa aceea, ca fata să-şi ţină în paginile vreunei cărţi, citită şi răscitită, plictisul ce începea s-o doboare. Porunci să pună şaua pe Iulduz, iapa dăruită de Nazim, şi plecă singură. Soarele se ridicase de câteva suliţe şi străbatea prin abureala dimineţii. Iapa neagră păcură, cu piciorul subţire şi coada lungă, bogată, o purtă domol pe sub poalele pădurii fremătând în cântecele păsăruicilor. Dădu roată curţii şi intră în toloacele cătunului. Liniştit părea, ca părăsit. Fumegau unele coperişuri de colibe, câţiva cocoşi îşi răspundeau pe întrecutele de la o poiată la alta. Copita iepei nu da zgomot decât când nimerea vreun colţ de piatră.

I se părea? De pe prispa ceea o femeie îşi luă copilul în braţe şi intră în casă zvârlindu-i priviri de oţel. Dădu să cheme la ea un băieţaş ce se juca la rădăcina unui salcâm din bătătură. Copilul se porni să alerge spre ea. Dar din casă sări soru-sa, îl strigă răstit, îi dădu una după ceafă şi-l băgă înăuntru. La răspântie, unde e fântâna, câţiva copii mai răsăriţi, care altădată îi surâdeau şi i se înclinau cu bineţe, au arătat-o şi s-au mistuit din drum.

I s-au părut toate astea? Din bojdeuca ceea un flăcău ieşise repede cu vreo treabă la coşar. În loc să-şi ridice cuşma, ca altădată, se încruntă şi îşi văzu de-ale lui. Bătrânul ce pornise pe ulicioară numai cât să-i iasă în cale, când o zări, se întoarse din drum şi intră la un vecin.

Dulăii hămesiţi nu mai erau astâmpăraţi de copii şi de cei câţi altădată, la asemenea ceas târziu de dimineaţă, se aflau pe afară. Hămăiau câinii şi Iulduz tresărea nemulţumită.

Cuprinsă de jur împrejur de mânia pe care o simţea, necăjită de larma tot mai mare a potăilor care o petreceau din ce în ce mai multe,

înhăitate, îndemnându-se, Hedyé avu şi ea un gest de necaz şi dădu cu nuiaua ce-o avea în mână spre câini. Haitei atât i-a trebuit. Hărmălaia crescu şi dulăii îndrăzniră şi mai mult, unii dându-se la coada iepei, alţii la chişiţe. Iulduz cu urechile ţuguiate intră în trap, fără niciun îndemn şi izbi cu picioarele din urmă în plin. Schelălăiala câinilor loviţi mări harţagul celorlalţi. Se dădură mai cu îndrăzneală. Zvârlind din picioarele dindărăt, Iulduz pomi în galop, pierzându-şi urma departe de cătun şi de haita câinilor asmuţiţi. Hedyé scăpă hăţurile. Glasul nu şi-l mai auzea. Agăţată în coama calului cu mâinile ei moi şi neîndemânatice pentru puterea ce se cerea, abia că mai răsufla. Iulduz gonea întins. Zvârlind picioarele în salturi mari, la un hop îşi pierdu călăreţul.

Hedyé, zdrobită de oboseală, mânjită de noroi din cap până în picioare, ferind pe departe cătunul, ieşi prin viroage şi peste coclauri în drumul Brăilei. Hărtănită, fără să piardă din ochi curtea ce răsărea din dâmbul pădurii, ajunse într-un târziu acasă. Iapa înspumată, cu ochii sângerii în plasa vinelor ce-i înconjurau, se întoarse şi ea, singură, la curtea Paşalei.

Poate că numai plimbarea aceasta mai lipsise ca să o scoată pe tânăra vieneză din tânjeala toropitoare a răgazului de la Paşala. Tihna aceasta, cu liniştea cât un munte, strecurase în ea, o dată cu primăvara, dor de schimbare, de altceva. Voinţa aţipită în legănarea muzicilor tăcerii se zdruncină, tresări şi îi trezi dor de ducă. Pentru prima oară în acea seară – zdrenţuită şi zdrobită de goană şi trântă — se simţi ca surghiunită, înconjurată de linişti duşmănoase, înveninate de ură. Vedea cu limpezimea sufletului şi gândea cu mintea ei aşezată.

Gândul îi încolţi şi hotărârile prindeau să trecă în faptă. Ştia ce are de făcut.

*

N-a fost trântă fără de folos. Hedyé se sculă a doua zi mai de dimineaţă ca niciodată. De mirare fu lucrul acesta, pentru slujnicarii curţii.

O dureau muşchii, ce-i drept, în schimb era vioaie şi bucuroasă.

Pe-afară o vântoasă de primăvară se vălătucea printre crengile pădurii vâjâind. Se umfla cu toane şi scădea ca să se umfle iar. O dată cu urcuşul soarelui se topi în adieri plăcute.

Bucuria lui Hedyé o îndemna să-şi mărturisească dorinţa. Era duminică şi îl aştepta pe Nazim să sosească de la Brăila. Ceru să-i pregătească caleaşca deschisă, să meargă în întâmpinarea Paşei. Ali nu avu decât să încuviinţeze. Până la urmă voi să meargă şi el în Brăila.

Hedyé o pofti şi pe Sultana. Bucuria acesteia crescu voioşia, celor porniţi în preumblare.

Caleaşca arcuia în pasul cailor. Hedyé se afundă în pernele moi. Sultana se aşezase pe scăunelul din faţă pe care… sărind din mers, se cuibări alături şi Ali. Copilăreşte, plină de zâmbetul ce-i înflorise în obraji, Hedyé întinse Sultanei amândouă mâinile şi o trase a joacă pe perne, lângă ea. Aceasta mai se împotrivi, mai se lăsă. Cinstea de a sta lângă domniţă – cum îi plăcea să-i spună cu mângâiere ades – îi era îndemn să nu se împotrivească din cale-afară. Astfel că, la o zdruncinătură, Sultana găsi chiar prilej – nu ca dinadins – să o îmbrăţişeze din şagă.

Pe obrazul lui Ali, singur pe scăunelul de sub capra vizitiului, se năzăreau dungile unui surâs de mulţumire. Rezemat cum şedea cu amândouă mâinile pe catifeaua banchetei, spinul din ochi nu mai da împunsătura rea de totdeauna.

Era o dimineaţă de duminică fără asemănare. Cu gândul primenit, Hedyé privea frumuseţile primăvăratice ale firii.

Învăluiri năvalnice urcau şi coborau cu sunete subţiri şi culori calde sub cerul numai seninuri curate, aninate de rămurişul codrului întinerit. Prin viroage şi prin râmnice, ape vii clipoceau din zale de argint, fumegând ca nişte cădelniţe în aurul soarelui. Toporaşi şi ghiocei zăpezeau un tăpşan în coasta drumului moale de ploi, păturit cu frunziş ruginit, din toamnă. Încropul smârcurilor din omătul topit oglindea umbrele viorelelor proaspete. Totul era înflorat, tineresc şi nou: albastrul slăvilor, smicelele înmugurite, aromeala aerului, iar legănarea butcii purta bucuria felurită a celor trei drumeţi. Hedyé, strângând pumnul. Sultanei, îşi iubea gândul plecat spre zări depărtate şi necunoscute, primenite pe potriva primenirilor din jur. Sultana, măgulită dar nu şi sfiicioasă, se încumetase să-i semene cât mai mult. Pieptănată ca şi ea, cu un văl uşor purpuriu, la fel ca şi Hedyé, căuta să ia asemănarea până şi în surâs şi în vorbă. Cât izbutea de bine, acest lucru îl citea în dungile ce umpleau de bucurie amestecată cu îndreptăţită mândrie faţa oacheşă a lui Ali. Îndoit pe scăunaşul de dinaintea femeilor, părea că rămăsese totuşi în picioare, de şui ce era.

Aceste trei bucurii, a lui Hedyé, a Sultanei şi a lui Ali, fiecare cu gândurile lui, se purtau întru întâmpinarea măritului Paşa. Drumul urca şi cobora; pădurea de culoarea gresiei, încercănată de albastrul depărtării, rămânea în urmă, iar înainte fumegau alburii câmpiile.

Zările se limpezeau şi aşezările Brăilei se desprindeau tot mai clare. Dar dinspre cetate nu se arăta caleaşca prea bine cunoscută. „Surpriza va fi mai mare“, gândi Hedyé.

— Nu-i nimic, vom prinde ursul în bârlog, îl vom scoate şi-l vom aduce cu noi!

„Aşa să facem!“ încuviinţă închizând ochii şi scuturându-şi capul

Sultana; iar Ali, în picioare acum, privea înainte, ţinându-se de brâul vizitiului şi îndemnându-l să mărească trapul cailor:

— Măcar acum să-l prindem nepornit din cetate!

*

Careta intră, duruind din şinele de fier şi scârţâind din arcuri, pe bolovanii de râu cu care era pietruită uliţa spre cetate. Vizitiul pocnea aerul cu biciuşca scurtă în coadă, dar lungă în fişcă şi chiuia să îndepărteze cârdurile de păsări de curte, sacalele şi faetoanele ce încurcau drumul. Cu toată larma cuvenită, intrară în goană prin bolta porţii; şi se opriră la scara mare a cancelariei. Străjile se iţiră prin curte, altele şi alţii treziţi de zarvă scoaseră capetele printre coloanele cerdacului ce înconjura curtea şi în capul scărilor se arătă Selim, cu pana în mână, aşa cum sărise de la treburile lui.

Aflară că meremetiseli negustoreşti, socoteli şi răspunsuri de ticluit îi ţineau pe toţi la mesele lor. Nimeni nu ar fi putut veni la Paşala. Lui Hedyé îi păru bine că venise ea la el. Socotea că ceea ce avea să-i spună lui Nazim nu suferea amânare.

Ali rămase de vorbă cu Selim, în urmă, pe trepte. Hedyé, sprijinindu-se de braţul Sultanei, grăbi pe sub arcadele pridvorului. Îşi vâri năsucul peste tot. Dintr-o încăpere se auzi glasul lui Omer. Se întreţinea cu un străin. Hedyé îşi vârî capul pe uşă. Omer părea mai grav, cu mult mai grav decât îl văzuse vreodată şi mai obosit, îmbătrânit. Barba lăsată mai mare îi schimba figura. În umbrele feţei puhave, jucau pale roşii lunecând pe obrajii buhăiţi. Ivirea ei păru să-l încurce şi avu tresărirea hoţului surprins. De aceea Hedyé schiţă din prag o închinăciune şi închise uşa trecând mai departe cu paşi mărunţi. Bătrânul Mustafa le întâmpină sfătos.

În sala ce ducea spre încăperea Paşei, doi străjeri le opriră. Dar graba jucăuşă a lui Hedyé trăgând-o după ea pe Sultana nu ştiu împotrivire. Şi, mai înainte ca vreunul din ei să se opună, Hedyé avu repeziciunea să deschidă… Se opri cu un pas înăuntru:

— Ooo!

Ochii îi rămaseră mari deschişi pe tabloul ce i se înfăţişă: Nazim într-o convorbire plăcută cu doi străini. Avea să afle mai târziu că bătrânul era Girolamo Sinigaglia, cunoscut negustor genovez, împreună cu Beatrice, unica lui fiică, de o stranie frumuseţe, cheia succeselor sale. Într-adevăr, deopotrivă cu perlele scânteietoare din plasa ce-i acoperea părul, ochii aşijderi scânteietori şi nespus de mari oglindeau patimă şi voinţă căreia nimeni să nu-i reziste. Bătrânul Girolamo îşi preţuia odrasla ca pe un talisman, ca pe singura lui comoară.

În clipa intrării celor două femei, Nazim, cu gesturi curtenitoare, şoptea ceva spre fiica negustorului, plecat mai mult decât ar fi îngăduit orice protocol şi chiar numai buna-cuviinţă.

Hedyé citi în sclipătul jarului din ochii lui Nazim că Beatrice avea să fie pradă poftelor lui, neostoite nici de răgezimea ei gingaşe, nici de ritualul senzual al lui Mediné . Un cârcel crispă inima vienezei.

Pe Sultana jăratecul din ochii Paşei o întărâtă să se încumete a-şi dori pentru sine aceea ce „stăpânul“ se străduia să obţină de la Beatrice. Iar Nazim se simţi stingherit că a fost descoperit în asemenea ipostază de Hedyé, a cărei fineţe de filigran îi apărea aici cum nu şi-o mai închipuise.

Vieneza rosti sec scuzele de rigoare. Se înclină încet, negrăbită, privind mereu scena surprinsă. Puţin mai în urmă, Sultana făcu la fel, nu fără originalitatea ce i-o da frumuseţea ei sălbatică, pământească.

Nazim voi să le reţină. Hedyé se mulţumi să repete scuzele şi reverenţa, retrăgându-se.

*

Paşa s-a bucurat de sosirea celor două femei, mai cu deosebire de Sultana, căreia acum pentru prima oară îi găsea un farmec deosebit, crescut şi prin veşmintele şi gătelile în care nu o mai văzuse niciodată şi care prindeau atât de bine frumuseţii ei de fiară minunată.

Hedyé se bucură de încântarea ce-o arătă Paşa sosirii ei. Nu-şi dădu seama că starea lui se datora mai ales simţirii noi pe care i-o dezlănţuise, ispititoare, Sultana. Tâlcul acesta nici nu avea să se arate de la început, ci treptat şi numai pentru unii.

Hedyé gândise adesea despre cum se schimbaseră toţi.

Cum îi apăruse Nazim mai an, în vară, în târgul Galaţilor şi cum mai apoi. Dragostea şi prietenia pe care i le arătase atunci şi privirile lui de-acum, pline de înţelesuri pentru străina cu care îl surprinsese.

Despre Omer ce crezuse Hedyé? Şi ce a fost să se întâmple cu Varvara?! Şi ceilalţi?

Îşi reamintea acum atâtea, toate câte i le spusese în legătură cu viaţa lui. Câtă delicateţe şi prietenie între ea şi Paşă şi cum avusese să-l descopere mai apoi? Acum, străina asta! Mâine… cine ştie? Adevărat, purtarea faţă de ea nu şi-o schimbase; dar Hilde îşi dădea seama că treptat, inteligenţa şi sensibilitatea ei se vor dovedi insuficiente, incapabile să-l mai atragă pe Paşa. Încercă o amărăciune aproape fizică. Toate o îndemnau să-i spună ce simţea, îi apăreau acum clare în minte cele ce se întâmplaseră la Paşala. Ultima ei plimbare cu Iulduz fusese picătura ce mai trebuia ca plinul să se reverse. Îi apăreau vii şi de neînlăturat cele ce se învolburaseră în

presimţirile ei, norii negri de peste curtea aceea de huzur şi desfrânare.

Paşala se prefăcuse pentru ea în surghiun.

Astfel gândea când rămase singură în iatacul Paşei, privind prin fereastră de-a lungul porticului de colonade dinspre curtea interioară ce ducea spre scara la care trăsese o caleaşcă.

În clipa următoare văzu cum Nazim îi petrecea pe cei doi străini. Se despărţea de ei cu zâmbete deosebite: într-un fel pentru bărbat şi altfel când faţa i se înturnă către tânăra însoţitoare. Braţul Paşei strângea mijlocul fetei care îi mângâia mâna.

Acest crâmpei prisosea celor ce deja îşi găsiseră culcuş în mintea şi inima ei. Hedyé redevenise *Hilde von Lilienfeld*, vieneza sensibilă şi cultivată.

Paşa raialei acesteia se scufunda pentru ea în mâlul îmbuibării şi dezmăţului.

Către amiază, după ce treburile se stâmpărară, un dejun sardanapalic fu pregătit, ca astfel gazdele să-şi arate bucuria faţă de neaşteptaţii musafiri.

Nazim, în capul mesei. În dreapta şi stânga lui, Mediné şi mica vieneză. Lângă Mediné se înşiruiau Mustafa bătrânul, Omer, Selim, Ibrahim. Pe partea Hildei, Ali şi alţi slujbaşi ai cetăţii. Sultana ceru îngăduinţa de a servi. Aceasta spre bucuria lui Ali, fericit s-o înfăţişeze „stăpânului“ pe roaba favorită. Încuviinţarea Paşei cu nestăvilită mulţumire îi topi pentru tot răstimpul ospăţului spinul rău din ochi.

Mâncăruri săţioase, multe şi grase, dulciuri felurite înecate în sirop, băuturi licoroase şi tari, un ospăţ lung, nesfârşit, obositor… astfel îl găsea Hilde care abia ciugulea câte ceva, care abia îşi muia buzele în cupa cu vin. În jur, mesenii se însufleţeau. Nazim îi vorbise la început preţios, mai mult fiindcă aşa se cădea. Socoti curând că ar deveni mahmur dacă ar continua să se întreţină numai cu vieneza ce astăzi i se părea rece, aspră, fără chef să se prindă în petrecerea ce se începuse. Hilde schimba arar câte o vorbă cu bătrânul Mustafa şi unele priviri complice sau de simpatie cu Mediné . Nazim fu aproape mulţumit că astfel scăpa de unele îndatoriri, care, în dispoziţia sufletească ce şi-o dorea, l-ar fi stingherit.

Ceea ce rigoarea curtenitoare a bunei-cuviinţe stăvilea, ghesul băuturii dezvăluia, dezlănţuia.

Cele ce Hildei i s-ar fi putut părea numai se adevereau din privirile lui Mustafa, ale lui Medind, ale lui Ali. Acum, preocuparea lui Nazim era Sultana. Chiar şi fără un instinct prea puternic de a sesiza, oricine putea citi de la început, dacă ar fi iscodit privirile cu care cei doi îşi întâlneau luminile ochilor cu abia iscate flăcări, că între Nazim şi Sultana se aprindea un pojar de patimă. De aceea Mediné , pentru a

risipi vraja ce-o împrăştia Sultana, îşi anină surâsul ei lasciv pe care îl ştia atotbiruitor. Trecu apoi şi la alte ademeniri cărora Paşa nu le rezista. Se apropie mai mult de el. Îi încolăci grumazul cu braţele ei lenoase, în văzul comesenilor, obişnuit lucru pentru aceştia, dar aşa cum nu mai făcuse niciodată în faţa Hildei. Totuşi, jocul Paşei cu Sultana se înteţea. Ali subţia buzele ce-i tremurau de mulţumire. Se simţea cinstit că stăpânul îi alesese femeia. Ca şi când însă ar fi fost singur cu Sultana (aceasta într-adins îi atinse umărul cu sânii pe când turna băutura prin pahare), Nazim îşi lunecă mâna pe şoldul roabei. Mediné – cu tot trupul lunecos-şerpuitor lipit de el — îi săruta cu aprindere veşmântul, mâinile, în timp ce Sultana momea cu râmnitele necunoscutele-i ispite.

Faţa placidă a bătrânului Mustafa arăta nepăsare pentru cele ce se petreceau dinainte-i. Hilde însă, dacă ceea ce surprinsese la Nazim cu străina aceea îi prisosise, ceea ce vedea acum avea să-i facă scârbă, avea să o facă să se vrea cât mai repede departe, altundeva.

Jocul între cei trei a continuat crescând. Pe rând, ceilalţi meseni s-au ferit singuri din calea celor ce trebuiau să se întâmple. Când Mediné lepădă cu iscusinţă învelişurile de pe trupul frângându-i-se în dansul pântecului, muzică fiindu-i doar clinchetul brăţărilor scuturate o dată cu şerpuiala braţelor, în cameră rămăseseră doar Paşa cu Sultana, tolăniţi pe pernele divanului şi – încă la masă – Hilde. Când cadâna căzu în braţele stăpânului şi acesta o rugă pe Sultana să încerce acelaşi dans, Hilde simţi că n-ar mai putea suferi neruşinarea ce acum o ofensa. Nazim nu o mai vedea, cum nici pe Mediné nu o văzuse. Ce o ţinea în acea încăpere dogorită de patimi?

Sultana, înteţită, fericită de bucuria izbânzii, împinsă de îndemnurile lui Ali, se ridică şi începu cu stângăcii dansul în care Nazim citea ceea ce voia. Unduia din ce în ce mai aprins. Paşa o chemă cu braţele. Ea înţelegea şi nu înţelegea. Cu faţa răvăşită, Nazim încercă să-i smulgă îmbrăcămintea.

Aşa, Hilde nu-l văzuse niciodată. Ieşi din încăpere. Rămase în pridvor aţintindu-şi ochii spre zările care o chemau cu ultimele raze ale soarelui ce scăpăta. Îşi rezemă fruntea de stâlpul de piatră privind fără să mai vadă decât înlăuntrul ei. Într-un târziu, simţi parfumurile tari ale trupului Mediné -ei. Se întoarse. Turcoaica, abia acoperită cu un văl străveziu, strivea în genele ei de abanos lacrimi grele.

*

Hilde rugase pe Mediné să-i vestească Paşei că îl aşteaptă în iatacul ei. La cină – care se servi târziu în noapte – vieneza nu apăru. Cu lumânările toate aprinse îl aştepta pe Nazim.

Simplitatea plină de limpezime şi curăţenie a odăii nu împrumută

darurile ei feţei răvăşite a Paşei, când acesta, veni. Hilde îşi stăpâni tot ceea ce ar fi vrut să-i spună cu privire la schimbările pe care puterea, bogăţia şi huzurul i le întipăriseră. Îl privi ca altădată, ca astă-vară, înainte de a se muta la Paşala.

Se hotărâse să-i vorbească puţin. Numai ce ar fi fost de trebuinţă. Nazim încercă să schimbe vorba. Pe un ton de prietenie, Hilde îi spuse liniştit:

— La Paşala, dragul meu, nu mă mai întorc!

La întrebările lui: De ce? Toane? Hilde răspunse:

— Nici la Brăila nu mai rămân!

— De ce, Hedyé?

— Paşala e un cazan care fierbe!

— Prostii!

— Nicio prostie! roşi Hilde îndrăznind.

Nazim se încruntă, apoi şopti cu dezmierdare în glas:

— Hedyé!

— Fapta lui Omer a semănat moarte!

Îi povesti cele întâmplate în ultima plimbare călare prin cătunul robilor. Ura pe care o întâlnise chiar şi la copii. Dar Nazim se apropie cu un zâmbet de ea şi îi mângâia lin fruntea:

— Singură ai spus, Hedyé, că ţi s-a părut! Aşa şi trebuie să fi fost. Cum gândeşti? Sclavii să cuteze? Te-ai speriat degeaba! şi drăgăstos, Paşa căută să o îmbrăţişeze.

Hilde îl respinse însă uşor, continuând cu tăria şi siguranţa adevărului:

— Poporul acesta nu uită! Aşa cum…

— Popor?… Aşi!

— Ali, Ismail bat, pedepsesc…

— Aşa se conduce!

— Nazim! se înspăimântă ea de ceea ce trebuia să audă.

Tăcură un timp, apoi Hilde îi împărtăşi de astă dată răspicat hotărârea ei de a pleca. Fără să-l lase să câştige timp, se grăbi să-i mulţumească şi, silindu-se să surâdă, schiţă gestul atât de plăcut Paşei; îi luă mâna şi o apăsă pe fruntea ei, spunând:

— Îţi mulţumesc…

Paşa sărută la rându-i mâinile reci ale vienezei care continuă:

— … pentru toate atenţiile cu care m-ai înconjurat!

Simţind, mai mult decât înţelegând, că Hilde va fi de neînduplecat, Nazim adăugă într-o doară:

— Nava genovezului Sinigaglia ridică ancora tocmai peste o săptămână!

Bucuria Hildei îl convinsese că nu o va mai putea reţine cu nicio stăruinţă şi, fără să vrea, Paşa se întristă ca pentru pierderea unei fiinţe, abia acum cu adevărat dragă.

CAPITOLUL AL TREILEA

De bicele lui Ismail, Măndica Duţului orbeşte. Rumânii din satul mănăstirii bat şi izgonesc pe vătaful călugărilor cu ai lui. Ar fi stricat Dragomir rosturile haiducirii de nu se împotrivea la vreme Alexe

Într-acea seară din duminica Floriilor, multe mai fură să se împletească.

Pe când Hilde von Lilienfeld, după ce îi fuse dat să vadă cu ochii ei dezmăţul Paşei sastisit în dulcele zaiafetului, îşi spusese singura dorinţă: să plece – în satul Paşalei urgia rodea mereu. Măndica lui Duţu, izbită rău peste ochi de plumbii biciului lui Ismail, orbi. Mitrana lui Moisei, femeie săritoare şi pricepută la oblojeli, nu o părăsise de când cu necazul. Ce nu încercase? Câte buruieni, toate! Dar degeaba. Un ochi se învineţise, de mai vedea cu el doar ca prin sită. Celălalt barem, vătămat de-a binelea. A durut, a durut, s-a umflat şi s-a scurs într-astă duminică. Tot atunci şi ce mai vedea ca printr-o sită cu celălalt, s-a întunecat. A orbit femeia. Bătând-o pe umăr, Mitrana i-a spus:

— Măndico, de-acu' n-oi mai vedea salcia Floriilor.

— Copiii mei, unde sunteţi? Copiii mei! răcni femeia, zvârlind cârpele şi despletindu-se.

— Mămico, mamă! alergară plozii.

Plângea Măndica din pleoapele închise peste orbitele secate, plângeau cu toţi ai casei, şi bărbatul. Vecinii se adunară la strigătele femeii.

Vestea cu orbirea Măndicăi lui Duţu colindă pe catalige parcă. Se ridicară sudălmile şi blestemele de-a roata.

Bătea parcă aripă neagră, mare cât norul cerului aplecat peste toate. Era un neastâmpăr ca dinainte de furtună. Pâcla curgea dinspre luncă şi năclăia şi minţile.

La Varvara, Profir şi Mazilu juraseră cu spinările încă nevindecate mătuşii Ilina, că vor răzbuna necazurile.

În satul mănăstiresc, Drăghia cu Tilică a lu' Cintezoi şi cu ucenicii din fierărie, nu se ştie din ce pricină se încăieraseră cu alde Piţighie şi Fusea, oamenii vătafului. Era în aer vrajba. Şi oamenii trebuiau să se descarce. Zice-se că se luaseră dintr-o vorbă, când Drăghia îl jelise la un pahar, în tinda crâşmei lui Libearcă, pe frate-său care mai an îşi pierduse nevasta şi fiica. Şi nu se ştie ce a spus unul fără să cugete, că din nimic s-au luat la ceartă şi pe urmă la trântă.

Dintr-o vorbă au trecut oamenii să-şi verse focul. Drăghia spumega, Tilică, vesel ca de-o şagă, da răzbit. Piţighie şi Fusea, chercheliţi ca de obicei, oboseau mai repede şi degeaba, dând în gol. Când îi văzură Savel şi Mânzu, prietenii nedespărţiţi de chef ai crâşmei lui Libearcă, ucenicii lui Drăghia izbeau cum izbeau fierul cu barosul. Icneau şi buşeau cu sete. Încăierarea crescu dacă se ivi vătaful Capră, neiubit de nimeni, şi burduhosul călugăr Isaia, căzuţi chiar atunci dinspre părţile mănăstirii. N-apucase Capră cu Isaia să coboare din poştalion, că Dumitrache cu Neagoe şi Ioan, fiii lui moş Toloacă, răsăriţi la nevoie, îi şi luară la refeneală din vorbă şi din scuturătură. Moş Eremia Pârvu, tatăl celui ce cutreiera codrul cu Dragomir şi Tancu, sări să ţină caii.

Treaba fu făcută bine şi satul tot se adună ca la urs, îndesîndu-se cu îndemnuri, cu înjurături şi huiduieli, cu joarde repezite în moalele capului. Isaia „dănţuia“ în codârla poştalionului. O scurtătură îi muie comănacul. Nu fură lăsaţi să se trezească din beţie decât legaţi toţi burduf, buluciţi în dricul poştalionului şi cu caii speriaţi, goniţi pe drumul mănăstirii.

Când poştalionul ajunse cu leuca ruptă, încărcat cu carne strivită de burduşeli, de legăturile strânse ale funiilor şi de hurducăturile groaznice prin şanţuri şi bolovani, aducând mai mult morţi decât vii pe Isaia şi Capră, pe Florică Fusea, pe Mânzu, Piţighie şi Savel, fu jelanie mare şi semn rău! Într-un fel se sperie stareţul Ghedeon, alta fu grija lui Teofil, arhondarul, şi altul păsul arhimandritului şi-al lui Alexe.

Numai lui Calist îi spuse Alexe:

— Mă duc, preacucernice! Răzmeriţa s-a ridicat! Calist a înclinat capul, plecându-şi pleoapele pe ochi. L-a închinat, i-a sărutat fruntea.

Când monahul grăjdar veni să se încredinţeze dacă Prea Sfinţia Sa arhimandritul îngăduise ca Alexe să pună şaua pe cel mai bun cal, Calist răspunse fără întârziere, dar cu tristeţe mare în glas:

— Lasă-l! Să se ducă în calea lui!

*

Ieşi dintre zidurile mănăstirii şi se abătu prin codru – mai mult

lăsat în seama calului – în drumul de care, spre Paşala. Când „Pui-de-lele“ se poticni din fugă de-o buturugă, atunci abia se trezi Alexe din buimăceala grabei. „Păi, da’, frate, ar fi fost mai cu cale să iau drumul spre satul Reavănei. Doar de-acolo va să curgă fără oprelişte de-amu, gândesc, urgia izbeliştei! “

De răcoarea serii pâsla de zăduf nefiresc ce stăruise toată ziua se mai răsfirase. Ca o felie de harbuz, luna, când şi când, prin puful caierelor de nori albaştri, prefira o lumină argintie. Drumul se petrecea peste prundul Inului. Malurile împădurite perie dădeau ţăcănitului potcoavelor sunete sparte în murmurul apei.

— De ce-oi fi apucat-o spre satul mănăstirii? S-a abătut calul singur! Nu-i Paşala price tuturor relelor? Nu de la ea îi începutu’ sfârşitului? Măcar, io, Alexe, aşa îl văd! Păi, atunci bine o luai!“

Trecu calul un vad şi ieşi în drumul de care, afânat, când muruit cu varul lunii, când ferit pe sub bolţile frunzişului. Calul se aşternu drumului – odihnit cum era – nechezând şi sforăind.

Alexe zbura.

— Uliuliu-uu! hăuli el pe sub crengile şi bolţile înaltului arătat prin rămuret. Alexe gonea ca o nălucă.

Când era cu Nastasia părea blajin, cătând mirat la viaţă.

Acuma, călărind mândreţea de cal, Alexe era altul. Blajin ar mai fi fost, dar i se încrâncenase cuta ce-i zbârcea rădăcina nasului între sprâncene. Fremăta în goană cu bucuria hăulitului ce da alte şi alte răsunete din coamele arborilor, din hăurile bolovănişului de pe firul apei. Mirat nu mai era Alexe. Îl chema un rost în vâlva răzmeriţei ce o simţea pornită. Se ridică în şa şi roibul găsi îndemn să zvârle mai lung picioarele-i subţiri.

Cu pletele săltând pe umeri în lumina de lună ciumpăvită de stogurile de nouri, Alexe gândea: „La ce mi-ar folosi zăbava cu cărţile şi toată slobozenia, mie singur, măi frate? Să ştii că trebuieşti semenilor! Asta-i“. Călărea Alexe ca niciodată şi cum nu se ştia nici el că poate. „Uite-mă, plutesc! Mă măsurau toţi cu fereală: Isteţ o fi Alexe, dar sterp, cui trebuieşte?“ – aşa îi auzeam gândind. Hei, frate, Alexe îi altcum şi v-a spus-o! Am aşteptat şi acum, iată-mă-s! Nu mă mai cunoaşteţi, fraţilor?! Primiţi-mă! Vă trebuiesc! Iată-mă-s!“

— Stăi! îi sări în faţă mătăhală de negură.

— Iată-mă-s! repetă tare acum Alexe, bucuros.

— Care eşti, mă? întrebă înfundat glasul răguşit.

— Ei, are? mai că se supără flăcăul. Alexe, omul lui Dumnezeu, măi frate!

— Tu, bădiţă? se mirară trei glasuri, fiecare pe struna lui.

— Şi-ncotro?

— Da’, feri din drum, la umbră!

— Zi!

— Voi nu ştiţi se vede?
— Spune, bădiţă? siliră cei trei.
— Păi, fraţilor, s-a ridicat răzmeriţa.
— Slavă Domnului!
— Cum?!
— De unde?
— Zi ce ştii! opri apăsat iureşul întrebărilor porunca lui Dragomir.
Alexe povesti şi la urmă le spuse ce gândea:
— Copt e fructul şi semn e începutul. Cu ce mai ştiu şi de prin alte părţi, nu-i să mă-nşele ce vă împărtăşesc şi nici să mi se pară!
Alexe fu îndemnat să spună toate dumiririle lui: vorbirea cu oamenii de la conacul lui Macarie Fuierea, cu Radu, trecere prin Varvara, prin satul Reavănei şi pe la mănăstire.
— Lăsai ceasloavele, fraţilor, şi încălecai şaua. Iată-mă-s! Bine-i?
— Să fie!
— Atunci bun întâlnişul!
— Că mă ştiţi, credeţi-mă de mă-ţi crede, unu' ca mine vi-i de trebuinţă! Cu ce mă cunoaşteţi şi cu ce se spune despre Alexa nu-i potriveală cu ce îs! N-a fi cetania şi dragostea de oameni risipă goală! Nu!
— Bădiţă, ne eşti drag!
— Şi de-al nostru! închise aspru vorbirea Dragomir, dar cu o înfiorare de tremur ce se simţi în inimi.
Îi făcură cunoscut şi socoata lor. Hotărâră să meargă la moş Dositei Toloacă. Lăsară drumul şi feriră pe poteci tăinuite. Înaintau tăcuţi, cu din ce în ce mai multă grijă, cu cât se apropiau de curte.

Larmă înăbuşită li se părea venind dinspre sălaşele Paşalei. Iancu descălecă şi se tupilă cu cal cu tot în lăstărişurile înalte. La fel făcură toţi, urmând drumul pe jos. Dragomir şi Alexe ţinură firul Inului şi căzură, ascunzându-se pe după sălcii, în dreptul casei lui Toloacă. În coliba acestuia beznă. Larma venea pe uliţă. Dinspre râpa pe care o ocolea drumul ce ducea în poarta curţii turceşti, liotă de oameni, gemete şi vorbă. Alexe, ascuns după un uluc, căută să se dumirească de întâmplarea neaşteptată. Fără să fi desluşit ceva, când alaiul cu larma ajunse în dreptu-i, sări şi intră în mulţime, căutându-l pe moş Dositei.
De-l găsi, îi spuse că a venit cu Dragomir şi că au de vorbă. Dositei coborî pe urmele lui Alexe în malul apei unde aştepta haiducul.
— Ce-i, moşule?
— Dragomir, fătule, nu mai poţi ţine oamenii.
— Cum îi?
— Rău! Ziceam că „Pân' odat'", ieşise o vorbă pe la noi, da'... şi moş Toloacă îi povesti că Măndica lui Duţu, bătută peste faţă cu fişca

cea cu plumbi a lui Ismail, orbise. Cum, înnebunită, pornise într-o goană spre cetate. „Să se răzbune, zicea ea. Abia de-am stâmpărat-o, că nu era să iasă decât mai rău şi de pomană!“ şi după un răsuflet:

— Şi alta ce trebuie să o ştii..,

— Ce?

— Cum îi ieri, au plecat, de-o plimbare, în căleaşcă dumnealor, polaca ceea dă să hăndrăleşte cu paşa ăl mare!

—Şi?

— Cu dumnealor, Ali şi cu Sultana matale, fiule!

— A mea? A dracului şi-a turcilor! Când e să vină?

— Cine ştie? Ar putea veni şi-acum şi mâine…

— Bun ar fi capul răutăţilor prins – zise Dragomir – şi lioarba de femeie cu el. Hm!

— Buun! Nimic de zis. Dar ce te faci cu…

— M-oi mai gândi! bodogăni Dragomir, mutându-se de pe călcâiul despicat pe cel sănătos. Nu-s singur. ’Om sta mâine să gândim mai bine împreună. Da’, ştii ce, moş Dositei, fă-mi rost de vreo patru toporişti bine ascuţite, amuş! ceru Dragomir.

— Bine, fătule, bine! Ţi-oi găsi! S-aştepţi numai niţeluş. Găsesc!

Alexe povesti cele întâmplate la satul mănăstirii Reavăna şi ce gândeau ţăranii.

— Eu socotesc, frate, să dăm ştire şi ălor din Varvara şi lui Drăghia!

Hotărâră tustrei, după sfatul lui Dositei, să plece nepotu’ Constandin la Varvara şi la Drăghia, să ridice oamenii. Înjghebară trebile astfel, ca în Vinerea Mare, când se lasă întunericul, să fie toţi pe-aproape, în râpa Inului.

Dragomir îşi bătu ţurcana miţoasă în fund şi şi-o îndesă dând-o spre ceafă. Rosti apoi către bătrân:

— P-ăi din caraule, îi strângi la matale!

— Când să fie?

— Să fie… miercuri în deseară. Da’ negreşit!

— E timp. Or’ să fie! De bună seamă!

Alexe, cu ochii flacără, rumega un gând. Nerăbdător era să şi-l spună:

— Să nu mă întrebaţi ce şi cum! Moşule, de mâine, la clacă, pui să se împletească nişte curmeie. Din tei, din cânepă… Cum s-o găsi. Zdravene ca pe mână. Şi lungi, cât de lungi!

— Da’ la v-o câte să fie, fiule?

— Douăzeci, treizeci! Cât mai multe, atât mai bine!

— Îi treabă! îşi scărpină bătrânul blana pieptului.

—E, da’ ăi vedea! râse Alexe, privind ceva cu multă mulţumire în sinea lui.

— Facem! Că-i de ascultat mintea ta, fiule! ridică moşul palma bătucită şi mângâie braţul lui Alexe.

— Şi’ acu’ toporiştile! aminti Dragomir.

— Acuşi!

— Fuguţa, moşule, fuguţa, rogu-te! îl îndemnă haiducul înviorându-se pe neaşteptate din morocăneala lui sălbatică.

Moşul se mistui. Dragomir răsucea între degete o tulpiniţă crudă de izmă. Alexe cătă dintr-o ochire faţa Dragomirului:

— Frate, mi-i că-mi dă târcoale o născocire.

— Cum? întrebă Dragomir, sorbindu-şi din palme izul tare de izmă.

— O mai dospesc. Coaptă ţi-o voi împărtăşi!

Şi Alexe nu mai spuse nimic.

Bătrânul Toloacă se şi arătă cu pas ferit de vulpe. Aduse toporiştile şi se încredinţă că n-a uitat cele câte trebuiau făcute:

— Adicătelea miercuri în seară ai noştri din potere să fie la mine. Una! Să-l reped pe nepotu’ Constandin pă la Varvara şi la satul Reavăna, zic, la Ilina… Bine-i?

— Ei!

— … La Mazilu şi Profir, să ridice pe cine ştiu ei!

— Bine!

— De la mănăstire, Dumitrache Drăghia e nădejdea. Să-şi adune şi el voinicii!

— Şi?

— Vineri, sub seară, aci! Duium toţi! Ca pentru nuntă!

— Ca pentru nuntă!

— A treia: curmeie zici? făcu către Alexe. Frânghii lungi şi ţapăne. Ai? Tot pentru Vinerea Patimilor!

— Şi-a Răstignirii! reteză Dragomir. Miercuri seară! Cu bine, moş Dositei!

Bătură palmele. Cu paşi neauziţi pe nisipul dintre răchiţi şi sălcii flăcăii urcară în susul gârlei, spre locul unde Iancu şi Pârvu adăstau cu caii.

Încălecară.

Dragomir ardea de un gând pe care nu-l împărtăşea celorlalţi şi de-o pripeală nelămurită lor. Încruntat, scrâşnind din dinţi, le împărţi toporiştile şi porunci:

— După mine!

Nu făcuse niciodată aşa. Porniră cu ascultare, dar un cariu râcâia în mintea fiecăruia: „Unde? De ce?“ Lui Pârvu îi sta pe limbă să-l întrebe: „Ce fel îi treaba?“ Iancu şi el era nedumerit. Îl iubea pe Dragomir şi se încredea în el. Dar aşa, nicicând nu-l auzise: „După mine! Ca un voievod? Apăi… nu clevetesc, dar suferim împreună şi s-ar fi căzut ca tot împreună să ştim la ce pornim. Comandir, deh! Am să-l întreb!“

Iancu şi Pârvu, care bătuseră din vară drumurile pădurilor, ştiau încotro se îndreaptă. Mergeau către răsărit, către marginea din care

iese drumul Brăilei. „Ce caută într-acolo? Peste puţin or să se vadă sclipetele licurilor din aşezările cetăţii. Drumul e pe dreapta. Uite marginea de codru! “

Dragomir din frunte opri. Alexe întrebă:

— Pe unde suntem?

Nu-i răspunse nimeni. Repetă întrebarea. Din urmă i se alăturară Iancu şi Pârvu.

— Unde suntem?

— În drumul Brăilei! şopti Pârvu.

„Aha! se lumină Alexe. Care va să zică, asta-i! Toporiştile! Căutăm locul! Ocheşte copacii… Da, dar nu-I bine! Nu-i bine! Ştii câţi or fi? Să fie numai cei care au plecat şi tot e rău! Da’ să-l vedem ce poruncă dă! Să-l las şi, la adică…”

Dragomir măsură drumul. Miraţi erau flăcăii: „De ce ieşise în drumul Brăilei? Ce voia să facă?“

Pârvu, mai clonţos, nu făcea niciodată nimic până nu ştia anume, până nu îşi măsurau gândul toţi trei. Acum, văzându-l pe Dragomir chibzuind de unul singur, îl chinuia rău necazul: „Şi bădiţa Alexa de ce-o fi tăcând? El îi cu minte! Se lasă purtat?“ Orbecăi după Dragomir, în lungul şi-n latul drumului şi-l văzu chitind câtă-i calea din Brăila până-n poala codrului.

Dragomir se opri:

— Tu, Iancule, ia ăsta, ia! şi merse mai departe. Ceilalţi trei după el.

— Tu, Pârvule, pe-ăsta! Da’ numai aşa, cât să stea aninat.

— Bădiţă, m’neata ieşi în dunga de lumină şi vezi drumul dinspre Brăila. Când mişcă ceva, dă-mi de ştire şi să chibzuim ce va fi de trebuinţă. Pe urmă…

— De ce? izbi cu întrebarea Pârvu.

— Nu mă întreba!

— Da’ e să ştim de ce? apăsă pe fiecare vorbă Pârvu. O tăcere rea se ascuţi între fârtaţi. Alexe simţi cum se înţepau în tăcerea asta ca de un mărăcine. Dragomir se posomorâse înveninat, Pârvu, mut, aştepta răspuns. Iancu aşijderea.

Dragomir descălecă. Îşi scoase toporişca ce-o avea la brâu. Ce-i cărora le poruncise stau neclintiţi. Îi strânse pe toţi într-o privire ce fulgeră prin întunecime. Rămase o clipă, stană, într-o tăcere crescută acum şi mai mult. Când era să o destrame, grăbit să se apuce de treabă, Alexe păşi între ei:

— Stăi, omule!

Dragomir se smulse îndărăt cătând să se depărteze.

— Dragomire! porunci cu tunet mocnit Alexe, de se mirară cei ce-l auziră.

— Ştiu ce vrei să faci! Te-am înţeles! Gându-i bun! Dar… nu pentru

acum şi nici numai pentru cine l-ai pregătit!

Iancu şi Pârvu nu pricepură.

— Te-ai întunecat când ţi-a spus moş Dositei de întoarcerea lui Ali cu Sultana. Vrei răzbunare! Îi prăvăli buşteni peste caleaşcă, să te năpusteşti şi să-i prăpădeşti! Asta vrei!

Dragomir asculta întors lupeşte.

— Nu-i bine aşa! urmă Alexe. Ascultă-mă, frate, să-ţi arăt. Uite, sunt de retezat arbori zdraveni! Cât timp ia asta? Că de luat, ia! N-ai să zici nu! Şi dacă… după cât îi de târziu – uite steaua luceafărului e sus – or fi pornit blestemaţii din Brăila? Dacă ajung aci? Copacii se ţin încă în picioare. Nu-i dovedeşti într-ăst timp! Şi-atunci? Da' să zicem că-i vreme destulă şi îi striveşti prăvălindu-le în moalele capului cogeamite trunchiu şi-i mai şi nimereşti la mir cu paloşul! Bun! Te-ai scăpat de durerea inimii! Ţi-ai făcut răzbunare! Tăcu o clipă. Da'-ţi mai spun o dată: De unde ştii câţi s-or întoarce? Dacă vin cu Nazim şi cu alţii? Îi dovedeşti? Să zicem că da, se poate! Om cădea vreunul, doi! Nu-i nimic, dacă treaba e bine făcută şi-i culcăm şi noi pe ei. Da', frate Dragomire, ascultă-mă şi luminează-te! Te frige inima, înţeleg! Te mistuie necazul! Dar – zic – de-atâta doar te-ai haiducit? Pentru dragostea uneia ce-i ţiuie sângele de-o asurzeşte şi se dă în dungă cu ăl de ştie dezmierdatul, fără să caute la om? De-atâta suntem buni? Dumireşte-te, frate! Cuibu'! Cuibu' să-l prindem! Întreg! De asta suntem cu tine! Păţania Varvarei cere plată! Plată cer ochii Măndichii! Belitura lui Mazilu! Morţii Drăghiei, ai lui moş Dositei! Ruşinea, vergile cer să fie plătite!

Alexe oftă. Oftară Iancu şi Pârvu.

Dragomir, întors cu spatele, prindea pe-o ureche şi zvârlea pe cealaltă învăţătura lui Alexe. Să se înduplece nu era chip. Mustea venin. Pumnul pe coada toporiştei tremura de strânsoare. Alexe – voit-negrăbit – încercă altcum:

— Vorbea Ghedeon, stareţu' Reavănei, odat'… la curtea din Paşala zac în zimnice uscate de piatră butoiaşe de pulbere şi puşti cu cremene, pistoale… Şi-atunci, ce-i de făcut? ai să mă-ntrebi. O ştii. Ai adunat satele! Tu ai chibzuit şi bine ai chibzuit! Caraulele risipite, îţi deschizi drum pe poarta curţii. Pui stăpânire prafului de puşcă şi puştilor! Ai cuibul întreg! Şi-atunci, cu toţi cei loviţi, pedepseşte, frate! Fără îndurare! Răzbună-te pe Ali, pe Ismail, pe toţi! Să nu rămână piatră pe piatră! Asta trebuie, Dragomire!

Alexe păşi spre om. Îl întoarse scurmându-i cu privirea în ochi fără să clipească.

— Aşa trebuie! Cuibul întreg, frate! Să se usuce lacrimile! Să cadă oropsirea! Ascultă şi înduplecă-te, Dragomire! Îi strângea rău umerii şi nu-i dădu drumul mult timp, aşteptând răspuns.

Zadarnic.

Pădurea vuia în jur. Frunzişul fraged da o tăcere ca din ninsori. Liniştile sunau cu mireasmă de pământ jilav când, dinspre Brăila, se desluşi un zvon.

Alexe sări în drum. Îşi lipi urechea de pământ. Duruitul creştea.

— Vin!

Dragomir se înnodă în ei. Îi zdupăia inima ca o coardă groasă, prea întinsă. Duse pe lângă trup mâna goală spre pistoale. Alexe, din tăcerea încăpăţânată a voinicului înţelese că nu izbutise să-l înduplece. Nu-l mai pierdea din ochi pe Dragomir. Pârvu îl urmărea şi el. Zgomotul caleştii se apropia, se lămureau tropotul cailor şi îndemnurile surugiului.

Zgomotul se schimbă când caleaşca pătrunse în codru. Dragomir tresări şi se îndemnă spre drum. Alexe nu-l slăbea. Foarte aproape de umărul zăplanului, zăplan cât şi el, vânjos şi sălbatic, flăcăul cu fruntea netedă şi ochii altădată blânzi, auzea icnirile lui Dragomir. Îi urmărea oţelele din ochi, pumnii de cremene încleştaţi pe pistol şi toporişcă. Dragomir se pleca înspre înainte, pe măsură ce se apropia vânatul.

Caleaşca era numai cu Ali şi Sultana. Alexe se aţinea.

— Ce vrei? Stai! Îl apucară şi-l ţinură. Dragomir zbătându-se, scăpă.

Alexe sări înainte-i şi izbi între ochi, cu pumnii împreunaţi, dihania furioasă. Mai izbi o dată şi mai o dată. Voinicul se cutremură şi ameţit căzu. Alexe se aruncă peste el.

— Ţine-l, Pârvule!

Îi şterse Dragomirului năduşeala groasă de pe frunte;

— Mi-oi mulţămi odată, frate! Tu ai vrut-o! Trebuia!

Alexe tremura. Se aşeză la rădăcina unui arbore.

Duruitul caleştii se pierdu într-un zvon.

Cătinel, ţesut din linişti felurite, se aşternea vuietul afund al depărtărilor.

CAPITOLUL AL PATRULEA

Haiducii cu Alexe şi moş Dositei, starostele cătunului de la Paşala, gătesc praznicul „nuntirii” din săptămâna patimilor acestui leat. „Nunta” din Vinerea Mare când şi Măndica îl vede pe Ismail

— Mămica spunea că funiile le ducem la curte, de Paşti!
— O să fie sărbătoare mare de tot acolo!
— Şi-o să meargă şi copiii?
— Da, da’ numai băieţii!
— Şi fetiţele de ce n-au să meargă?
— Păi… Aşa… ştiu io?!
— Pe mine mămica mă ia! Să vezi tu!

Se dondăneau copiii tăind cu bucurie smicele de răchită ori cojind scoarţa tulpinilor de sălcii. Le duceau în braţe şi erau nespus de veseli că se găsise o treabă şi pentru ei.

Bătrânii retezau papură şi o cărau de pe eleşteul ce îşi deschidea mai spre miazănoapte ochiul verde de lintiţă.

La Măndica era clacă mare. Zi şi noapte osteneau leliţele, să îmblădească funii lungi şi groase, aşa cum ceruse moş Toloacă.

Despre adevăratul rost al muncii ăsteia fuseseră vestite doar Măndica şi Mitrana. „O să fie nuntă mare“, ziceau bărbaţii între ei şi dintr-atât se înţelegeau. La ce vor sluji însă curmeiele, asta nu le trecea prin cap. Moş Toloacă se prefăcea că ştie, dar că nu vrea să spuie. Ducea degetul la gură şi scotea un şuierat, semn de taină mare. Altminteri se gândea şi el, chibzuia, dar să afle trebuinţa curmeielor, pace. Bodogănea zi şi noapte fără somn. Îndemna cumetrele la zor.

„Nunta” Paşalei se pregătea cu osârdie. Măndica, în fiecare împletitură, înnoda un blestem.

Ţinu claca la Măndica, toi răzbit, de luni seara până vineri.

*

Ce mai „ghiezure de nepot” era Constandin, Doamne, Doamne! Moş Toloacă pe el l-a ales să ducă ştirea cu adunarea tainică din Vinerea-Mare, la Paşala.

— Auzi tu, măi pricolici? Mă, io cu tine vorbesc, Constandine! Te duci la tuş-ta Ilina, la Varvara, şi-i spui atât: să strângă pe cine ştie ea şi să-i mâie vineri când s-o-ntuneca la noi la Paşala, că e nuntă! Înţelesu-m-ai, tu Dine?

— Cum să nu-nţeleg, bunicule?!

— Şi te duci şi la nen-tu Dumitrache Drăghia, la fierărie în satul

mănăstirii şi-i spui tot aşa. Auzi tu?

— Auz, bunicule!

— Hait, te cară! Vezi cum mâi cu calul! Să nu-1 speteşti! Şi ştii – mâlci! Nicio vorbă, la nimeni! Atât ţi-am spus! Şterge-o!

Pe Constandin i-l dăduse Isaia să-i fie bucurie bunicuţului. Cu el şi cu Grigore, ce i-l încredinţase celălalt fecior, bătrânul îşi petrecea necazurile câte se înghesuie la inima omului. Moşul îşi iubea nepoţii şi-i învăţa să fie neînfricaţi şi cu nădejde la isprăvi. De aceea acum se bucura de asemenea treabă nepotul Constandin. Pricoliciul moşului ardea s-o ducă la capăt întocmai.

*

Într-un gând fuseseră tustrei şi sfadă sau vrajbă n-avuseseră atât amar de vreme, cât cutreieraseră poteci ştiute numai de ei şi de fiarele codrului.

Şi-au fost atâtea prilejuri de ceartă! De s-ar pomeni numai cele pe care le-ar fi năzărit năbădaia dragostei şi încă ar fi destule!

Când au tras la metocul maicilor, la iernat, s-au veselit de nespus mironosiţele tinerele, cu sângele încă viu şi cu dorul, luminiţă aprinsă. Mădălina, arhondăriţa, la început l-a îndrăgit pe Pârvu lui moş Eremie. Dar flăcăul simţi înteţindu-se pofta Dragomirului şi lăsă celuilalt alintul călugăriţei. Pârvu îşi iubea mai mult fratele de bejenie decât toana femeii. Şi de l-a durut trecerea paharului cu băutura dulce şi tare, tot atunci s-a bucurat că va să-l soarbă întâi Dragomir.

Se legaseră să răpună urgia robiei. Asta le era rostul şi l-au ştiut de ia început. I-a durut că Dragomir şi-o luase în cap să pedepsească numai pe Ali, pricină, doar pe partea dragostei.

„De nu era bădiţa Alexe, în noaptea ceea cu caleaşca pândită în marginea pădurii, stricam Duminica Floriilor! Stricat ar fi fost tot tâlcul pribegiei noastre şi uitată răzbunarea relelor suferite de toţi! “

Nu s-a întâmplat aşa, şi Alexe s-a ridicat în ochii haiducilor, chiar şi într-ai lui Dragomir, care de-atunci mârâia într-una. Îi luase locul în îndrumarea trebilor. Iancu şi Pârvu ştiau bine: de-acum, Alexe va fi cel ascultat. Dragomir simţea şi el, dar mândria nu-l lăsa gândului ăstuia.

Alexe? Dacă se purtase astfel, nu o făcuse pentru a strica rânduiala în care intrase. El singur nu ştia ce se schimbase, dar ştia că trebuie să-şi mestece gândul şi să şi-l pună în auzul celorlalţi de câte ori i s-ar părea că e de luat o hotărâre. Atât. Căci pentru el ţinta cea mare nu se ştergea niciodată din minte şi nici nu era întunecată de patimă. Sta morocănos Dragomir şi mormăia singur. Alexe era mulţumit că zădărnicise un mare rău şi citea şi în ochii Iancului şi Pârvului încuviinţarea. De-aceea putea să-i vorbească lui Dragomir fără să-i ia

în seamă supărarea. Din purtarea „bădiţii”, lua Dragomir balsam de vindecare a înfrângerii ce-o suferise.

Trecuseră două zile de la Duminica Floriilor. Vuiau codrii de dangătul utreniilor şi vecerniilor la cele două mănăstiri şi ecoul înălţa şi fermeca sunetele în depărtările nemărginite. La un popas, Dragomir se descleştă nitam-nisam şi inimile tuturor picurară ceara vindecătoare a unei bucurii rare.

— Mulţumită ţie, bădiţă Alexa, s-a îndepărtat stricăciunea ce era s-o aduc! Îţi întind mâna. Să mă ierţi!

Niciodată nu vorbise Dragomir aşa, şi atât. Flăcăii tresăriră deopotrivă de bucuria schimbării.

— Io, de-o parte, Dragomire frate! Ştii, atunci… Pârvu mi-e mărturie! Nu te puteam stâmpăra decât cum am făcut-o. Pentru asta voiam să-ţi cer iertare, dar mi-a fost că mai rău te vei supăra! Prinse mâna lui Dragomir şi rămaseră în văzul celorlalţi, mărturie împăcării atât dorite.

— Lasă! făcu blând ca niciodată Dragomir. A trebuit, ştiu! Nu-i să-ţi dau iertăciune. Mă-ncinsesem rău!

— M-a durut c-a trebuit să te stăvilesc, da’ dacă…

— Ce să mai…

— Aşa, tocmai! se lumină Alexe. Fruntea i se netezi, ochiul i se limpezi. Buzele palide tremurau într-un murmur.

Toţi erau nespus de bucuroşi. Trecură să chibzuiască la ce vor avea de vorbit cu poteraşii în se&ra de miercuri.

Îngrijiră apoi de arme: Dragomir avea o flintă lungă, pistol şi paloş lat; Iancu, o vechitură de sâneaţă şi-o sabie coroiată; lui Pârvu îi dăduse Eremia, tatăl, o puşcă cu cremene: se încredea în ea. Pulbere şi plumbi primeau o dată cu merindea ce învăţaseră fraţii din caraule să le-o ascundă la rădăcina scoruşului de la şipotul Sucalei. Pe Alexe îl slujea o custură ca briciul. O purta într-o teacă petrecută prin şerparul lui ghintuit.

*

* *

Ali şi Ismail trăiau fără sinchis.

De la o vreme cei trei haiduci nu mai fuseseră simţiţi. Judecând că niciun rău din parte-le nu mai putea veni, se desfătau stăpânii îndestulaţi. Din mahmureala drăgostitului şi puful iatacurilor n-aveau cum înţelege cele ce Hedyé văzuse.

O dată cu primăvara şi caraulele îşi schimbară felul de strajă. Cei şapte spahii cu Mihu şi Ene hoinăreau în pasul calului între Paşala şi

Brăila, spre conacul Fuierei, spre Varvara şi către satul mănăstirii Reavăna. Seara se întorceau la curte, dar înnoptau şi prin sate. Cealaltă caraulă, cu ghebosul, Lixandru şi Velciu, care însoţeau opt oşteni turci, cotrobăia potecile codrului – roata dinspre miază-noaptea curţii către mănăstire. Se rânduise să nu mai meargă călări. Dacă se depărtau de Paşala rămâneau unde îi apuca înserarea. Cinau la foc şi câte doi vegheau peste noapte, având grijă să ţină jarul aprins. Tot din primăvară se orânduise ca o zi din săptămână poteraşii să se poată duce la ai lor. Temeri doar nu mai erau că haiducii se vor mai arăta. Socoteau Ali şi Ismail a fi bine păziţi. Zimnicul de sub cerdacul mare, de sub odăile lui Nazim şi de sub iatacele „cadânelor” ferecat cu lacăte de o oca era ghiftuit cu praf de puşcă. Armele cu cremene stau unse, bine păstrate. Plumbi în săculeţe, berechet. Nicio grijă.

Turcii domneau la Paşala cu de toate şi din belşug.

Argăţimea forfotea supusă şi înfricoşată.

Chelăreasă ajunsese Sultana şi numai de ea întrebau când lui Ali ori altora li se făcea de dragoste. Despre toate şi de toate ştia Sultana, chelăreasa cămărilor, dar şi a inimilor. Nu gelozea pe niciuna şi se bucura diavoleşte când şi alta se îndulcea din zahărul ce al ei era cu chei cu tot. „Să-şi trăiască şi ele tinereţea, proastele! Că femeia la casa rumânului, ca vita! Înjurături şi bătăi, ce alta! Parcă eu, ce? Am ştiut înainte ce-i viaţa? Cu Dragomir — chin! Dragoste de frică, fără mângâiere, fără miere! Să vază şi ele binele, ca paraua pe faţa cu pajurea a frumoasă. S-or îndulci? Ce dacă? Îndulcească-se! N-oi mai fi singură, şi-or înţelege traiul meu la pitărie! Viaţa e să se cheltuiască şi tinereţea să miroasă şi să guste, altminteri... Până în urma urmelor?! O copaie de ciolane, moliftă şi uitare! Să ne grăbim cât ni-i şoldul ca steiul şi sânii... Uite-i, ia! Plini şi cum e coaja. Muşcă, ia, înfruptă-te!

Nu-s să mă stafidesc şi să-mi ascund arşiţa dinăuntru sub camilafcă. Că minte mai mult a de rabdă şi se răsuceşte în gând! Mie când îmi arde şi vreau, vino dezmierdare şi mă răcoreşte! Aşa şi voi, suratelor... Viaţă de tinereţe? Ca mustul! Bea-l şi te ameţeşte!“ Astfel îşi vorbea singură, astfel înmuia voinţa celor slabe momindu-le la curte.

*

*   *

Ca negura albăstrie a zărilor de seară se tupilau răsfiraţi, lăsând drumul, cei cinci poteraşi care veneau să se întâlnească cu haiducii. Îşi petrecuseră ziua cu ai lor şi înainte de a intra în curtea Paşalei se opriră, de-o doară, la Toloacă. Se învoiseră în zi de miercuri, anume ca să înşele bănuielile cu popasul.

Intrară la bătrân câte unul. Când se întunecă, de sub mal se furişară

Dragomir, Pârvu şi Alexe. Iancu rămăsese cu caii. În ferestre, Toloacă puse rogojini. Pe-o policioară, un opaiţ pâlpâia mai să se stingă. Afară, în colţurile casei, nepoţii – Grigorie şi Constandin – vegheau cu urechea ciulită, umflându-se în guşă de încrederea ce-şi pusese bunicul în ei. Că doară despre haiduci se dusese duhul. Cântece şi poveşti întocmiseră bătrânii uncheşi şi le-ascultau flăcăiandrii şi potcile de fete. Că doară haiducii erau şi feţi-frumoşi şi arhangheli cu puteri nemăsurate şi vajnică virtute. Constandin şi Grigorie şi câţi alţii de vârsta lor, viaţa şi-ar fi dat-o să le ţină pază cu străşnicie.

În singura odaie a moşului, care da într-o săliţă şi-apoi afară, în tindă, se rânduiseră pe laviţe cei ştiuţi. Îşi strânseră mâinile aspre, cu deşte osoase şi tăcură cât să răsufle. O ploscă pântecoasă porni din mâinile lui Dositei să gâlgâie în gâtlejuri rachiu fiert.

— Nu-i răgaz, fraţilor! rupse Dragomir voia bună pogorâtă cu închinatul ploştii. Şi moş Toloacă adause bătrâneşte, cu greutate:

— Să vorbim de price, feţii mei. Haida!

— Mâine, la amiază, răzbiţi cât mai înăuntru în pădure spre şipotele Sucalei. Ţineţi apa! La cântecul păsăricii celeia… O ştiţi – iaca (şi Dragomir închipui trilul fluierat ca de pasăre măiastră). Atunci, sărim cu caii! Treaba poate s-o facă numai doi din noi… doi ori trei, adică tocmai voi cei care aţi bătut drumurile cu ei.

— E bine!

— Îi lăsaţi în vreun loc ferit, legaţi fedeleş! Vă ştergeţi apoi urma şi seara, la nuntă. Să fie aşa?

— Vă întreb?

— Să fie! spuse mai fără inimă Mihu.

Roiban şi Lixandru, ghebosul, sporovăiră ceva nedesluşit care aducea a nemulţumire. Unchieşul, Alexe şi Pârvu tăcură. Dragomir, întunecat de tăcerea lor, aştepta. Ciudă amestecată cu teamă arăta privirea lui îndreptată spre Alexe. Fără laudă de sine, cu bunătate, acesta se făcu înţeles:

— Frate, alta mai potrivită e să găsim cu ăşti opt turci. Iată ce zic: Lixandre şi Roibane, şi tu, Velciule, împingeţi joi spre locul arătat şi înnoptaţi pe-acolo. Unul din voi se rânduieşte strajă. Treji, ne aşteptaţi. În miezul nopţii veţi auzi păsăruica. Năvălim de pe-aproape şi-i căsăpim. Fără trăsnet de puşcă! Îi îndesăm să putrezească în văgăună! Treabă curată!

— Aşa! se repezi Lixandru Vlahu.

— Da, da!

— Mai bine! făcură pe rând Roiban şi Pârvu.

— Numai aşa e bine, fraţii mei! Nici nu-i tocmeală! mirui hotărârea moş Dositei.

„E mai bine, dreptu-i!“ recunoscu pentru sine Dragomir posomorât o clipă.

— Şi noi cum să ne descotorosim de ei? întrebă, grăbit ca niciodată, şi de aceea şi mai gângav, Ene.

— Da' noi cum? Că…? se simţi dator să spună şi Mihu Doiciu.

— Cu voi mai greu… fiin'că, vezi…! o scăldă Dragomir viteaz şi neînfricat altminteri, dar mai greoi la chibzuială.

Cu cât şovăia Dragomir, cu atât se arăta Alexe mai hotărât, ca şi când ar fi avut plănuirile scrise de mai înainte. Simţea că bine cântărise:

— Ian auzi, frate Dragomire! Zic: treaba asta s-o lăsăm serii de vineri… Şi cum anume? Iacă: noi patru şi cu trei, şapte, o dată cu lăsarea întunericului să pătrundem în Paşala. Cu straja porţii vorbiţi voi! făcu el către poteraşi.

— Ei? întrebară aceştia nedumeriţi.

— Câţi fac strajă? voi să ştie Alexe.

— Doi ziua, trei noaptea.

— Şi câţi îs de toţi în cetate?

— Şapte…

— Da' cu arme umblă şi Ali şi Ismail! chibzui că-i bine să adauge Lixandru Vlahu.

— Atunci… rămase să gândească Alexe.

— Da' noi ce păzim? Noi n-avem parte de nuntit? se supără moş Toloacă. Or mai fi nuntaşi! Să nu uiţi, Alexa, pe cei din Varvara şi Dumitrache Drăghia cu ai lui. Le-am trimis vorbă şi-or veni!

— Aşa-i!

— În cetate, după noi trebuie să intre alţii buluc! făcu Dragomir.

— Mai ales că, deh…

— Nu ştii la ce te poţi aştepta!

— E pulberea şi puştile! întregiră cei care cunoşteau curtea.

— În Paşala e de furcă!

— De bună seamă!

— Şi-atunci? Or năvăli ceilalţi câţi sunt pe-aproape. C-or veni şi de la Varvara şi cu Drăghia!

— Asta-i bună! Dar n-am gătat cu spahiii noştri! se frământară Mihu şi Ene.

— Staraţi, fraţilor, nu-i pripeală! Îngăduiţi să-mi spun păsul. Uite, moşule, câţi vor fi, tragi nădejde, cei veniţi?

— Io zic că s-or aduna pe puţin treizeci-patruzeci!

— Da' de-aci, din sălaşe, câţi ar fi să se ridice?

— Aici mi-s, staroste, Alexe! Ridic vreo cincizeci, gândesc.

— Bine!

— Şi? se oţărî nerăbdător Dragomir.

— Ălor opt spahii le sări în drum. Vreo douăzeci călări cu Drăghia se aţin, împing spre eleşteu şi acolo, bâldâbâc!

— Păi, dacă pierdem caii?

— Puştile, pistoalele?
— De le pierdem, le pierdem!
— De cai e trebuinţă!
— Ce putem bine, ce nu… De-om umbla după prea mulţi iepuri…
— Staţi, feţii mei, văzând şi făcând! se suci Dositei pe laviţă chemând cu deştele plosca ce-o închina Lixandru Vlahu.
— Dumitrache Drăghia să-i aţină cu ai lui! repetă ca pentru el Dragomir.
— Şi noi deodată suntem la porţile curţii! îl îngână Alexa.
— E bine!
— Bine! Darrr… Şi Dragomir prinse să închege surâs răutăcios pe umărul obrajilor aprinşi de rachiul ploştii. Cine e prostu' să se bage în papura eleşteului? Să intre la apă singur? Care-i ăla? Nu-i bine aşa!
— Drept e, Dragomire! se bucură Alexe. Din vorba bădiţii, Dragomir trecu într-un zâmbet nesilit.
— … de-aia, Dumitrache trebuie să-i împingă cu foc, după ce i-a primit tot cu foc, bunînţeles!
— Să nu-i lovim pe-ai noştri!
— Pentru asta voi, Mihule şi Ene, ţineţi marginea, pe-o parte, să feriţi plumbul.
— Nu-i uşor! bâigui molâul Ene.
— Păi, la nuntă, ca la nuntă!
— Ochii în patru, se ştie!
Alexe se înfierbântase. Se ridică de lângă Dragomir şi cu mâna pe umărul lui – vorbind de-aci înainte mai mult pentru acesta şi pentru moş Toloacă – se rosti cumpătat:
— Mai e de gândit că vreun zbanghiu cu turban i-o scăpa Drăghiei. Ajung spahiii târâş-grăpiş la Brăila?! Dă veste Paşei.
— Trebuie să ne gândim şi la asta!
— Sau, din veselie mare, se încinge lumea la nuntit. Şi-atunci… sare pulberăria!
— Trebuie să sară! se însufleţiră şi tinerii şi unchieşul.
— Şi-atunci tună şi răsună în Brăila!
— … S-o întreba şi Paşa „ce nuntă să fie?“ şi-a trimete pe cineva să vină la petrecere.
— Asta să crezi c-o s-o facă!
— La asta să ne aşteptăm!
— De bună seamă!
— Am să… începu Dragomir – căruia îi trecuse paraponul — când moş Toloacă se grăbi să-ntrebe:
— Da' de ce ne-am muncit cu frânghiile şi curmeielele alea? Io nu văd până-acu'!
— Stăi că vine şi rândul lor!
— Bun gând, frate, cu ele, se bucură Dragomir. Mâine în zi, găsi-vei

în marginea pădurii dinspre Brăila o seamă de copaci cu trunchiul retezat! înţelegi, moş Toloacă?

— Încep să vin acasă! Adică, dacă am priceput, retezăm arborii de la rădăcină şi-i ţinem în picioare cu curmeiele. Asta trebuie să fie! Este?

— Ie!

— Brava! se înveseliră toţi.

— Staţi, fraţilor, staţi mai cu binişoru' că nuntă a fi, da' mai ceva… potoli însufleţirea Alexe. Întrebă pe Dragomir: Şi cum închipui lupta?

— Uite! Făcu loc în mijlocul odăii şi se lăsă într-un genunchi. Cu o surcică începu să arate: Ăsta-i drumu'. Vine de la Brăila şi intră în pădure. Iacă marginea. Aici îs copacii aninaţi cu curmeiele. Din copacii din faţă trag ai noştri!

Toţi urmăreau aplecaţi semnele lui Dragomir care râcâia bătătura odăii.

— Înapoi, băieţii taie curmeiele.

— Cine n-a fost împuşcat ori strivit…

— Dincoace sunt călăraşii noştri. Îşi încep şi ei treaba.

— Bună treabă! Aveam şi eu un gând şi poate că-i de ascultat!

— Să auzim!

Şi bădiţa mai potrivi câte ceva la cele însemnate pe lutul de pe jos. Mai spuse fiecare câte un păs, mai întăriră ce şi cine are de făcut câte ceva. Se amintiră câte fuseseră uitate. Închinară încă un gât din plosca pe nesimţite umplută iarăşi de moş Dositei şi se despărţiră, grei acum de ocalele grijilor ce ridicau asemenea învârtejite întâmplări aşteptate în această săptămână a Patimilor.

Noaptea era liniştită. Stelele în bagdadia nopţii chiteau ca zimţii ţintelor ghintuite pe şerparul bădiţii Alexa.

Inimile ticăiau nebune în pieptul tuturor celor care ştiau „hazul nuntitului“ din Vinerea-Mare. În tăcerea fără nicio înviorare de adiere, cei ce se furişau de pe prispa lui moş Dositei, îşi auzeau sângele vuind în funia vinelor grumazului şi în scoica urechilor, lovind, lovind fără istov cu vrerea cumplită a înfăptuirii.

*

Din amurg, norii se rupeau peste codrul Reavănei. Clocotul stropilor se pornise cu primele tunete din primăvara aceea.

Potera împinsă de către cei trei flăcăi, se strânse în gura văgăunii la locul ce-i zicea Clăbucetul Baiului. Cinară la un foc zdravăn. Furtuna, cu darabanele tunetelor înăbuşite, se depărtă. Rânduiră străji pe Lixandru ghebosu' şi un spahiu. Ceilalţi se culcară sub crengi, Roiban şi Velciu pe de mărgini.

Poteraşii picoteau prefăcut, treji de-a binelea şi cu pumnul pe prăsele. Lixandru asculta, numai urechi, zvonurile pădurii. La o mişcare tresări. Nu, i s-a părut. Se legănau crengile deasupra şi se vălătucea pălălaia focului de vreascuri. Turcul, de strajă cu Lixandru, moţăia. Şi iată, se desprinse uşurel, de pe aproape, fluieratul cunoscut. Înfiorat, Lixandru se deşiră din gheb şi căzu trăsnet peste ostaş, înfigându-i degetele în beregată. Apăsă. Izbea cu genunchii pântecele duşmanului. Tot atunci săriră Roiban şi Velciu. Fără zgomot, cu icniri îndesate, Dragomir, Iancu, Pârvu şi Alcxe săriră în spahii. Beregăţile trosneau şi pârâiau din zgârciuri. Tăişurile sclipeau şi încăierarea se încingea. Săbiile lunecau pe cefile grase. Paloşul lui Dragomir fulgera. În învălmăşeală, Alexe căzu izbit pieziş. Pârvu lovi turcul care se gătea să reteze, chitind sub urechile lui clăpăuge, scăpate din turban; osul plesni scurt şi sec.

Icniri, gemete. Sub bolţile Reavănei turcii zăceau spintecaţi. În umărul sting al lui Alexe durea despicătura. Iancu, prăvălit, se zbătea. Apucase să-i deschidă burta cu hangerul repezit. Nu avusese pas să se ferească. Cercase voinicul să lovească şi el, dar înjunghietura din pântec îi rupsese avântul. I se muie braţul. Sări Dragomir cu o ghioagă căpăţânoasă şi prăpădi turcul. Pe Iancu îl podidise sângele. Horcăia cu faţa în sudoare. Fu urcat în şa cu trupul culcat pe grumazul calului. Nu se putea ţine singur. Coborâră trupul ce-şi pierduse mai toată vlaga şi îl culcară cu grijă, pe pătuiag de frunze. Haiducul îşi dădu sufletul fără să mai poată ofta măcar. Scormoniră pământul şi-l îngropară mai mult sub frunze. La mormântul Iancului, cu ţurcanele umede, aburind în pumnii lor, flăcăii îşi măsurară tăria sufletului, vânjoşia inimii. Sângele voinicului li se scursese în vine, întărindu-i. Tăieturile din carnea lor nu mai dureau. Rana din umărul lui Alexe nu mai ustura. Moartea le flutură atunci pe frunte zăbranicul jalei ce trebuia răzbunată.

Clocotul primelor tunete din joia aceea, ce zguduiră catapeteasma văzduhului peste desişurile nepătrunse ale codrului, se strămutase cu toată puterea sevei primăvăratice în sufletul flăcăilor.

Încă de la jumătatea lui martie se arătase primăvara timpurie. Ploi domoale spălaseră mâzga lăptoasă din zăpezile muiate şi îmbibaseră şi ţelinele cu sucurile trebuincioase tuturor încolţirilor. Peste păduri şi în luncile gârlelor stăruiau fumuri alburii. Înmuguririle au fost să izbucnească pripite. Pământul s-a înveşmântat într-un verde crud.

Până către Sfântul Gheorghe şi puţine zile după el, ploi repezi şi bogate s-au întrecut cu zile însorite de fierbinţeală timpurie. O dată cu primele tunete, vremea se schimbase. Albăstrimile cerurilor, înalte până atunci şi străvezii, se plumbuiră. Vântoase cu toane bântuiau dinspre miazăzi uneori, dinspre miazănoapte, altă dată, ori din răsărit

scăpate. De unde veneau, de-acolo răscoleau relele fiecărui drum străbătut. Când se năpustea vântul, cald şi iute, dinspre miazăzi, zbicea pământul şi zgâlţâia suliţele cutezătoare ale semănăturilor; când se ridica vârtejul dinspre miazănoapte vălătuci de nori coborau zdrenţuindu-se peste coamele codrului şi iscând tropot îndepărtat de herghelii gonite; iar când se năruia vânt dinspre răsărit, zburau coperişurile, vitele se speriau, mugeau, caii prin ceairuri nechezau, rupeau frâiele şi rătăceau pe câmuii sub săbiile reci.

Altcum se statornicise vremea în săptămâna Patimilor. Altele se iveau luminile zilei, alte beznele nopţii. Trandafiriul zorilor se schimbase pe un liliachiu de spaimă, amiezile se coborau în întunecimi de soare ascuns după perdele de umbre vinete-colilii, iar amurgul se cufunda repede într-un întuneric ciudat.

În aer rămase neclintit dintr-o dată tot ce fusese zgrebţănat în vârtejuri. Pogorau tăcerile şi se lăţeau în câmpie, după ce, de pe praguri înalte, codrii le crescuseră în hăulitul lor şi le stinseseră apoi în armonii peste firea încremenită.

Aşa era în vinerea aceea, Vinerea-Mare, a Răstingnirii. Clopotele ce însoţeau cântarea Prohodului se împleteau în dangăte prelungi, aduse de pe departe foarte, cu răbufniri de cânturi învâlvorate, peste drumurile şi satele din preajma Paşalei. Se amestecau deodată dim-dam-ul mănăstirii Reavăna cu bing-bang-ul subţirel dinspre Ileana, cu felurite alte dangăte dinspre Brăila tocmai.

Într-acea vinere, pe sub streşinile serii, se îndreptau spre cuibul de huzur al Paşalei cei chemaţi, fiecare pe drumul lor: Dragomir cu Alexe şi-ai lor, după nimicirea caraulei, veneau din străfundul pădurii; mătuşa Ilina cu Ţăpurdei aduceau pe Mazilu, Profir şi pe ceilalţi ridicaţi din sat de la Varvara; Drăghia fierarul, din Reavăna, cu Tilică Cintezoi, cu moş Eremia şi încă alţii grăbeau şi ei.

Din codrii Reavănei, cale de ceasuri depărtare, au purces Dragomir în şa cu Lixandru. Alexe, legat la umărul vătămat, sta palid şi drept ca un lujer, între Pârvu şi Velciu. Pe urma lor, Roiban, pe calul răposatului Iancu, ducând veşmintele şi turbanele turcilor, puştile, pistoalele şi săbiile lor. Toţi întunecaţi, îngrijoraţi.

Lixandru Vlahu, ţinându-se cu o mână de mijlocul lui Dragomir, gândea: „Ce om îi nenea Dragomir, ăsta, frate! Ce iuţeală! Cu paloşul, ba şi cu ghioaga! Numai el a răzbit pă trei… Şi hârbu' ăla de vară-mea, Sultana, pe ce l-a schimbat? Cum poţi să nu iubeşti aşa voinic? Să-l fi văzut încins în luptă, Maica Domnului, leu-paraleu! Şi ea… pe cuptor cu igliţa aia, cu lifta aia de Ali! Cu nea Dragomir mă duc şi la Ţarigrad, să-l bumbăcim pe Sultanu' ăl mare. Uiu-iu! Ce nuntă o să fie la Paşala! “ Privea Lixandru spatele lat al lui Dragomir şi se întreba:

„Ce-o fi gândind nenea, că se lasă în voia calului. I-au căzut umerii de parcă s-ar smeri într-o rugăciune!“

Calul strănută, se scutură şi trase frâul priponit de şaua pe care îşi odihnea braţele Dragomir. Îl smuci mişcarea neaşteptată a calului. Tresări ca dintr-un somn. Lixandru îi auzi vocea moale, ca niciodată:

— Stai bine, Lixandre?

— Stau, nene!

Se ridică amiaza şi drumul se scurtase cu mai mult de jumătate.

Dindărătul şeii lui Pârvu, Velciu se legăna după unduiala crupei calului. Gândea la vitejia lui din noaptea care trecuse. Fără să greşească lovitura cu patul sâneţii, îl încăibărase pe turc şi nu-l slăbise până nu-i dibuise beregata, îi apăsă mărul Adamului până îl întinse lat.

Tăcerea se posomora. Sunetele, ce-o mai însufleţeau crescând liniştile, speriau cântecele păsărilor, înfiorând inimile.

Pârvu adulmeca şi el furtuna mocnită din pâclele de sub bolovănişul norilor şi inima i se strângea cu gândul la bătrânul taică-său rămas de-atâta amar de vreme fără sprijinul lui. Pe urma tuturor, Roiban glumea cu sine, privind boarfele turcilor. Se vedea în şalvari şi turban, bătând în poarta curţii. Râdea şi îşi scărpina barba ţepoasă crescută mai repede parcă peste noaptea ce trecuse. „Turc. Dacă e nevoie, fie! ’Oi fi şi turc!“

Pui-de-lele, pe care îl călărea Alexe, mergea molatec, ţinea urma calului lui Dragomir. Cu urechile ciulite, adulmeca marginile drumeagului şi adâncurile pădurii. A fi simţit, ca şi cel pe care-l purta în şa, unele semne.

Îl podideau pe Alexe aduceri aminte pe care niciodată – fără clipele neasemuite ce le trăia – nu le-ar fi scos din mocneala lor, mai să se stingă. Nădejdi noi îi dau alte hotărâri, îi schimbau firea. Se minuna de asta singur. „De-ar fi acum ca în noaptea aceea în livedea lui Dumitrache… Ruxandra. Aş îmbrăţişa-o iarăşi. I-aş culca obrazul pe pieptul meu şi aş mângâia-o. Dar vom mai fi împreună. Mă strâng de pe drumuri. ’Oi munci la tiparniţa lui Calist, arhimandritul. Îs bun meşteşugar. Vom avea cărţile tipărite de noi, umede-calde scoase de sub teasc. E-hei şi cărţi şi copii. Cărturari îi fac pe toţi! Da, da, Ruxandă!“ Se-nduioşă singur Alexe. Înainte, altminteri îşi cumpănise viaţa. „Am avut eu dreptate? Cu ce putere am întristat inima Ruxandei? Îmi ieşise în cale să mă ia pe alt drum, în alte rosturi… Am călcat pe inima ei ca peste o mânătarcă oarbă, ivită sub copita roibului ăstuia. Of! Nătâng îi omul până nu loveşte cu fruntea de pragul de sus al vieţii! “

Frumos era: înalt, mlădiu şi cu pletele săltându-i pe umeri.

„Mă strâng de pe drumuri. O căsuţă tupilată sub viţă şi între salcâmi, Ruxandă!“

Dulci visări înseninau apoi faţa bădiţei Alexa. Bucuria îl minuna şi-l creştea neînfricat, îi da aripi.

*

Mătuşa Ilina ridicase satul şi îl aducea. Cânta încetişor, cu glasul ei gros, stihuri din prohod:

…………………………………………………………………..

Şi-ai zdrobit de tot puterea celui rău!

În cofiţa acoperită bine cu pânza deasă, mătuşa Ilina aducea o alifie născocită de ea, bună pentru tăietură şi rană: floare de sunătoare, pui de şoarec şi ulei de rapiţă, dospite săptămâni de-a rândul.

De la Varvara luaseră un drum de ocol să înşele bănuiala vreunora de teapa lui Oală vătaful, Gherghel ori Buligă.

În faţa bătrânei şedea Ţăpurdei, unchiaş straşnic, mânând caii. Îi spusese Ilinii cu care era de-o seamă, zbârcindu-şi rău nasul cârn şi ridicând scaiul bărbii roşcate:

— A fi, fa, surată, s’te-ajut şi io, deh! Nu-s de lepădat!

— Bine, bre Ţăpurdei, înnădeşte-te, că la bătălie orice ţandură foloseşte!

Şi, ca un adevărat căpitan de oaste îl îmbărbătase bucuroasă. Nepoţii îl urmaseră şi ei. Sub coviltirul carului din spatele teleguţei şedeau cei din neamul lui Toloacă, ridicaţi toţi ca unul „să nu lipsească la nuntă”, să fie ajutor tatălui şi bunicului.

Într-o teleguţă Mitrea Mazilu, cu buza de jos muşcată între dinţi, ţinea aproape de codârla carului dinainte, din care caii smulgeau câte-o gură de fân. Stând culcat în paie, Chiţoran, cel hulit de câte ori îi venea la îndemână mătuşii Ilina, se agăţase şi el de convoi. Lângă el, Profir se căznea să ducă vorba cu Maranda, dar ochii nu şi-i lua de pe chipul făţarnic al lui Chiţoran. „Ce s-a înnădit şi procopsitul ăsta? Să-şi vâre coada şi-apoi să cânte? Şi mătuşa Ilina! Cum de s-a învoit să-l ia? Nu l-oi slăbi nicio clipită! “ Profir răspundea stingherit la povestirea din vorbe sprintene-sprintene ca de ghionoaie a Marandei, veselă că nen-su Isaia o lăsase să vină şi ea la taică-său.

*

Soarele sângera în asfinţit. Pe drumul drept, umbrele a cinci călăreţi se apropiau în trap mărunt, scară lângă scară, dinspre satul mănăstirii Reavăna.

Săltând voiniceşte în şa, creşteau pe zare, parcă din fiecare pas apropiindu-se. La mijloc de pâlc călărea Dumitrache Drăghia, fierarul căruia i se dusese buhul de când cu bătaia trasă vătafului Capră şi

Isaiei legaţi fedeleş şi trimişi plocon mănăstirii, şotie la care îl ajutase toţi cei ce erau şi-acuma lângă el.

Peste fire plutea miros de scrum.

*

Dragomir ajunse la locul unde, totdeauna când veneau spre Paşala, priponeau caii. Îi priponiră. Îşi încărcară puştile şi pistoalele lungi în ţeavă, îşi umeziră degetul cel mare al dreptei şi-l trecură pe gura hangerului, a paloşului, ori a custurii, ce avea fiecare aninat la şold.

La arătările lui Roiban, îşi îmbrăcară straiele turceşti, după care Velciu şi ceilalţi se strecurară pe sub streaşină porţilor. Bătu ca totdeauna când se întorceau din caraulă. Aceleaşi sunete de zăvoare trase se auziră sub bolţi. Cu mâna pe prăsele, fraţii se aţineau gata să se repeadă. Cu lovituri ce nu dau răgaz nici unui suspin să scape din suflet, cei trei spahii de veghe fură răpuşi ca puii de găină.

Se pitulară într-un ungher al bolţii. Dragomir le şopti porunca:

— Unu' rămâne la poartă! Să fie… Velciu!

— Bine!

— Aibi grijă! Cu mâna pe trăgaci! Nu iese nimeni!

— Da!

— Să nu scape Ismail! De-ar fi împuşcături, s-or trezi ai lui Dositei. Le dai drumul înăuntru!

— Da! murmură Velciu.

— Voi, Roibane şi matale bădiţă, Pârvule şi tu, Lixandre, îi daţi gata pe cei rămaşi! Şi-apoi, viu şi eu. Aţineţi-vă după Ismail!

— Şi tu? şopti Alexe.

— Eu? Am socoteala mea! Unde-s? întrebă pe Roiban.

— Singur numai? Fereşte-te! îl sfătui Alexe.

— N-ai grijă! Şi voi, fără zgomot… Isprăviţi-i repede! Lixandre, du-mă!

Umbre cocârjite se prelinseră spre cerdac.

În curte, printre arbori, câţiva argaţi. Nu bănuiau oaspeţii, iedere lingând zidurile pridvoarelor.

Ghebul lui Lixandru arăta ca un clopot pe peretele luminat de-un foc aprins în poiana curţii. Domoli pasul:

— Aci! făcu fără glas, mai mult arătând ochiurile pităriei.

— E lumină! îs! şopti Dragomir, încercând cu degetul tăişul paloşului.

— Pleacă! Lixandru şovăia să se depărteze. Şterge-o! îl împinse porunca aspră a lui Dragomir. Ghebosul se mistui.

Dragomir privi cotlonul. Mireasmă de pită şi duh de dragoste jucau în flacăra cu licăriri de miere şi de fiere. Izbi uşa zăvorâtă pe dinăuntru. Ali sări din culcuş în mijlocul odăii. Sultana de groază

amuţi. Paloşul ţinut cu amândouă mâinile vâjâi despicând aracul zbanghiului Ali, din osul umărului până-n golul pântecului.

— Al-ahââî-h! duhui suflarea turcului din ultimul prag de viaţă.

Spinul ochiului îngheţat rămase holbat spre lumină.

Sultana sări cu răcnet de fiară.

Paloşul se roti peste creştetul ei. Dădu să izbească cu şi mai învârtoşată sete. În drumul lui de fulger, alt fulger mai smintit – gândul la îmbrăţişările lor de altădată – se năpusti în vuietul tăişului repezit cu toată puterea. Paloşul, în coborâşul iute ca gândul, fulgeră, pieziş, căzând cu latul pe tâmpla Sultanei.

— Leoarbă! o împroşcă scârba lui Dragomir.

Femeia căzu, doborâtă cruce peste Ali. În obrazul pălit îi înflori dâra pedepsei. În tâmplă răsărea crescând trandafir roşu de sânge cald. Părul despletit al femeii era vâlvătăi în lumina ce învia şi scădea. Voinicul se aplecă. Ar fi scuipat. Ar fi strâns beregata ca şi leşurilor din pădure. Trecu paloşul în stânga. Cu dreapta răsuci pe braţ părul Sultanei. O ridică spre el. Paloşul lunecă în sângele gâlgâit din cioturile lui Ali. Cu stânga îi prinse mijlocul de viespe. Sub ochi avu sânii goi, neruşinaţi, cu zmeurile sfârcurilor şi mai neruşinate. Blestem şi jale, scârbă şi ciudă se înnodau în sufletul lui Dragomir. Ar fi muşcat de moarte. Ar fi sfâşiat atâta frumuseţe fierbinte. Cu degetele dreptei, gheare de vultur, împlântă în sânul femeii zgârieturi adânci.

Pe afară chiot şi împuşcături. Dragomir se scutură ca din ameţeală de beţie. Se trezi. Ridică paloşul mânjit, înşfăcă de coama părului femeia prăbuşită şi trase s-o târască după el. Sultana dădu să se zbată a împotrivire. Afară se auzeau strigăte şi tropote.

Dragomir se clinti. Sultana gemu. În prag crescu mare, spăimântoasă, mătuşa Ilina:

— Lasă-mi-o! hodorogi vocea ei.

În cămara gărzii, cei patru străjeri turci, din celelalte schimburi de pază, picoteau. Simţiră zgomote. Pătrunse Roiban şi în urma lui, Lixandru. Înşelară credinţa turcilor, liniştindu-i. Când Roiban şi Lixandru îi apucară pe la spate pe doi din ei, se năpustiră înăuntru Alexe şi Pârvu. Lupta se încinse. Turcii, buimăciţi, de frica morţii răzbiră să dea şi ei. Pârvu fu atins. Lixandru se repezi şi înjunghiă. Moartea dă putere şi găseşte vicleşuguri. Rămaşi numai doi, turcii îşi preţuiau viaţa. Cătau să fugă. Pârvu, rănit, ţinea uşa. Cu ultima nădejde, cu deznădejde, turcii înconjuraţi se aruncară asupra Pârvului şi-l străpunseră. Pe la spate loviră de moarte Roiban şi Lixandru.

Pârvu căzu. Îl întinseră pe patul străjii. Cu albiturile aşternutului îi legară strâns pieptul din care gâlgâia sângele. Apucă să zică: „Ismail“ şi îşi pierdu simţirea. Strânseră legătura pe tăietura din umărul lui Alexe şi bădiţa se înduplecă să rămână cu Pârvu.

Roiban cu Lixandru îl dibuiră pe Ismail, care ieşise din iatacul lui la zgomotele de luptă ale spahiilor. Când se apropiară, recunoscu pe cei doi poteraşi:

— Ce-i?

— „Nuntă“! răspunse subţirel Lixandru şi trase.

Ismail descărcă spre ei amândouă pistoalele şi voi să fugă. Roiban ochi şi trase şi el. Ismail se poticni atins în picior. Cu toată puterea ce i-o da spaima se ridică şi alergă spre poartă.

Între aceste întâmplări, Dragomir, care lăsase pe Sultana în mâinile mătuşii Ilina, pe urmele căreia se ţinea Ţăpurdei, auzise împuşcăturile. Văzu poticnirea celui fugărit. Cătând să-i taie drumul, sări pălimarul cerdacului. Ismail ajunse totuşi înaintea lui sub bolţile porţii. Velciu îl întâmpină dârz. Ismail lovea sălbatic. Dragomir îi căzu în spate sucind braţul cu sabia ridicată să curme viaţa voinicelului:

— Fereşte! strigase Dragomir lui Velciu.

Căzură. Răşchirat şi zbătându-se să se smulgă din strânsoare, turcul căuta să-şi scoată braţul înarmat din încătuşarea zdravănă a Dragomirului.

— Ţine!

— Ţin! birui să zică Velciu, aruncându-se şi încolăcindu-şi braţele de picioarele dobrogeanului.

Ismail lovea cu capul, dând să smulgă cu stânga cuţitul din brâu. Dragomir lovi cu căpăţâna pumnului fălcile şi ţeasta vlăjganului. În vânzoleala asta, când Velciu abia mai stăpânea zbaterea prăzii, răzbi şi ţipătul lui Lixandru:

— Ia-l! Iaca, na! se repezi şi el în trântă. Voiau să-l prindă viu pe turc. Îl otănci cu pistolul în moalele capului. Ismail slăbi. Îl apucară de mâini şi de picioare.

— La stâlp!

Îl legară cobză de stâlpul cerdacului cel mare. Voicu şi Lixandru Vlahu păzeau prada.

Între Dragomir şi Roiban răsări mohorât Alexe:

— Pârvu! S-a stins! şi-apoi învingându-şi slăbiciunea, în timp ce Roiban şi Dragomir ar fi dat să spună ceva, adaose:

— Pulberea, Roibane! La ea!

*

„Când îţi auzi împuşcăturile, bairamul a început!“ Aşa rămăseseră înţeleşi.

„Nuntaşii” lui moş Dositei se ţinuseră gata la ferestre. Numai din Paşala se ridicaseră câteva zeci. Ai lui Moisei erau şi ei în păr şi îşi ţineau caii pe aproape. Strângeau la piept coase, securi ruginite,

mâncate în gură. Mihail Drăghia mângâia pistoalele încărcate.

La auzul împuşcăturilor săriră din răchiţi. Care avea cai, mai jumătate din gloată, încălecară; pedestrimea se buluci pe urmele călăraşilor. Călăreţii chiuiau în urma pintenogului flocos val lui moş Toloacă, ferit între feciorii lui. După ea, Mitrana o ducea pe Măndica. Nu voise oarba să lipsească de la „petrecere”. În orbitele cu bezná de peşteră se împăienjeniseră aţe de lacrimi obidite, nepotolite de bucuria ceasului răzbunării.

— Uiuuuu!

— Ihăăăă!

Hăuleau în năvală. Ameninţa răcnetul lui Mazilu, cel „belit” în spinare. Chiţăia Chiţoran în brânciurile lui Profir care nu-l slăbea din ochi. Cu sufletele la gură, duhuind sudălmi şi blesteme, răzbiră la curtea Paşalei. Toloacă strigă, căutând să-i ţie adunaţi, dar viermuiala se răspândi în bătătura curţii. Argăţimea se tupilă nedumerită, care pe unde apucă. Cu cât erau mai bine dosiţi pe după care, prin beciuri şi prin iatace, cocoţaţi în arborii curţii, cu atât erau mai ciomăgiţi: greu să scape de furia dezlănţuită a gloatei.

Deoparte, Măria, o „uceniţă“ de-a Sultanei, îşi primea chelfăneala de la cei care îi ştiau înhăitatul cu turcimea curţii. Ţipa fata ca din gură de şarpe de ghionţii şi reteveiele ce-i făceau cucuie şi-o învineţeau.

— Na, dulceaţă osmanlâie!

— Uite, râia turcului, ia!

— Mai poftim şi de la mine, başoldină!

— Mâni-ta cui te-a lepădat!

— Muşcă, fa!

— Ţi-a plăcut fes fistichiu! Acu’ na! Roade reteveie!

Când zăcea lată, vânătă, o fleşcăiau în apă şi-o buşeau de la început.

Într-altă parte se năpustiră peste Leonida, un argat ce umbla cu vorbe, slugarnic poftelor lui Ismail. L-au deşelat, i-au crăpat capul. Guiţase după îndurare, dar l-au adormit cu crestături de hangere.

Fiecare căuta pe cel de pe urma căruia suferise. Fiecare avea ceva de răzbunat. Îndemnurile creşteau. Zavera se tălăzuia ca un cazan clocotind ce sta de mult astupat. Spumega, bolborosea, da pe dinafară!

— Aţine-l!

— Care eşti ăla, mă? Ieşi că trag! ameninţa omul, deşi n-avea drept armă decât un retevei.

— Arde-l, Duţule!

— Dă-i la lingurea!

Creştea aţâţarea. Chiuia pedeapsa zăgăzuită până atunci. Să opreşti pedepsirea ar fi fost să curgă Inul nu spre Dunăre. Ci spre obârşie, de-a-ndaratelea.

*

Alexe cu Dragomir adunară pe câţiva, pe moş Toloacă cu feciorii, pe Moisei şi Mihail Drăghia şi le zise:

— Pulberăria. Câţi n-au arme şi plumb să capete.

— Să-i adunăm.

— Întâi să vedem peste ce dăm.

Roiban răzbi în zimnic, zdrobind lacătele. Făcură lumină.

— Cu grijă, fraţilor!

— Staţi, nu vă îmbulziţi!

— Rămâi în uşă, Isaia, şi tu, Iliuţă!

Strigau să fie auziţi peste larma curţii, peste răcnete şi peste trosnete. Moş Toloacă se îngroşase în glas şi tuna. Feciorii repetau poruncile bătrânului. Dragomir, cu vocea-i plină, răzbea peste hărmălaie. Alexe îşi ţinea cumpătul încă. Roiban se urcă pe un butoi cu pulbere, rostogolit afară, îşi băgă două degete în gură şi fluieră prelung. Într-o clipită de scădere a valului de zgomote, strigă, mişcând peste cap, roată, o făclie de răşină aprinsă:

— La armeee!

Scoaseră sacii cu plumbi.

— Luaţi cât puteţi!

— Plumbi şi pulbere!

— La puşti!

— Toţi câte una!

— Pistoale!

Câţi n-auziră chemarea lui Roiban s-apucară să dea iama prin iatace. Smulgeau, rupeau, ştergând urmele huzurului. Profir pierdu urma lui Chiţoran, care nimeri pe dibuite în iatacurile lui Nazim.

În zimnicele casei se sfârşise împărţitul armelor. Se înarmară până în dinţi, cu lăcomia hămesitului la locul bulucului. Grei de plumbi în şerpar şi în sân, se simţeau mai puternici. Nu le-ar fi stat în cale tot Aliotmanul.

Alexe îi luă deoparte pe Dragomir şi pe moş Toloacă:

— E să ne gândim cu temei! Nu-i uşure!

— Te-ascultăm, Alexe, fătule!

— Vorba e la ce ne aşteptăm acuşi? Să nu murim degeaba! Zic să strângem pumnii. E, Dragomire?

— Fără zăbavă! Dumitrache s-a dus în calea caraulei? întrebă Dragomir pe moş Dositei.

— Dus!

— Atunci uite, fraţilor! Să se înhame caii. Să încarce! Şi s-o întindă toţi la drum, cu căţel, cu purcel… spre baştină. Pulberea va să sară. Să năruie cuibul! Şi-atunci, Brăila mână încoace spahiii!

— Zici bine, fătule! grăi moş Dositei.

— Aşa vom face!

— Ai mai buni ţintaşi cu mine! porunci Dragomir.

*

I se netezise faţa bătrânii şi nicio zbârcitură nu-i mai brăzda fruntea. Ţăpurdei, voinicos, pe urmele ei, să-i fie de folos în fiece clipă.

Sultana deschise ochii mari, încercănaţi. Celui stâng, crestătura paloşului îi tulburase lumina. Dâra din coada ochiului până la buză, tâmpla plesnită sângerau. Părul, roşu-întunecat, şerpuia năclăit peste umeri. Ilina îi apucă coama învăpăiată. Sultana se încruntă. Dădu să îngenunche ca să se ridice. Ţăpurdei îi răsuci braţele. Cu capul în piept, Sultana nu se încumeta să înfrunte privirea bătrânei care o smuci în picioare:

— Ţin-te!

Ţăpurdei îşi desfăcu brâul să o lege de pălimarul pridvorului. Ca nişte hamuri răsucite pe braţe, Ilina o trase de păr, să-i întoarcă faţa spre ea.

— Zi! Cine-mi nenoroci fata? Îm? Cine? şi-o smuci de păr. Sultana sta mută, cu ochii închişi şi fălcile încleştate.

— Zi, cloaţă! şi trăgea ea şi când i-ar fi frecat în zăbale frâul părului. Ai dat-o pe grăunţe la clonţ turcesc!

— Mm! gemu femeia cu ochii strânşi de durere.

— Ai gândit să fii răsfăţ la hărăpime şi mi-ai prăpădit-o pe Varvara. Cine? Zi, fa!

Sultana căuta să slăbească legăturile braţelor; Ţăpurdei ţinea capetele brâului, rezemându-şi genunchiul în trunchiul unui stâlp.

— Mi-ai prăpădit copilu’! Ai gândit că-i ca tine, târfă de caravanserai? Zi! şi se apropie de gura femeii, să nu-i scape ce ar fi şoptit.

— Zi odat’! Cine? Tarapana! Ţi-ai pus firfirica la bătaie şi-ai crezut că toate-s ca tine! Cine? Cine mi-a omorî t-o?

— Nuşşş…

—Hai? Mătuşa îi împinse capul, dându-i-l pe spate. Zi! Şi-i apucă strângând vrăjmaş sfârcul zgâriat adânc de unghiile Dragomirului. Ţi-au stors başbuzucii mucu’ ţâţii, bălărie!

— Ce dacă!.

— Şi-ai momit şi pe-altela! Da’ Varvara cui? Cui i-ai dat-o s-o terfelească?

— Hî! Ce-ţi pasă!

— Ce-mi pasă? Zi-mi-l! Să-l plătesc! Hait!

Sultana îşi pironi încotrova ochii deschişi, ieşiţi din orbite, şi zvârli din picioare nimerind-o pe bătrână în ţurloaie. Mătuşa dădu pe spate, se clătină şi rămase sprijinită de zidul potrivnic pălimarului. Se învineţise de întărâtare şi încăpăţânarea Sultanei o zălta. Se aplecă în faţă-i cu priviri ce prevesteau hotărâri vajnice, cu mâinile sprijinite în perete, gata să se năpustească peste pradă. Sultana chicoti sălbatic, scuipând şi zvârlind din picioare spre bătrână, trăgându-şi mâinile prinse, zvârlind şi în lături, să-l lovească pe Ţăpurdei.

— Hă, hă! Na! şi se zvârcolea dezlănţuită. Na! Omer! Ce dacă! Ha-ha-ha! Na! Şi, înfierbântată de mânie, îi jucă babii Ilina din pântece, înfigându-şi-l deşănţat înainte, dezvelindu-şi sânii grei. Na! ha, ha, ha! Prinde-l! Plăteşte-i! Omer e la Brăila, în cetate! Ha-ha-ha! Hoaşcă! Na! şi hohotea din tot trupul în spasme.

— Omir, zici, viperă? urlă acoperind cu strigătul ei gros, mai puternic ca niciodată, zbieretele isterice ale Sultanei şi năvăli izbind-o cu pumnul între picioarele scălâmbăiate. Omir, fa? Hir-ai a pustii! Zoaie! îndesă mâna sub fuste şi nimeri sub pântec.

Strânse ce apucă şi răsuci. Sultana, istovind, se stâmpără sleită. Cu un suspin jalnic, se prăbuşi.

— Ptiu, scârnă! mai aruncă bătrâna. Şi ștergându-şi mâna în părul femeii doborâte, se întoarse pe călcâie. Ca blestemând, bolborosea: Omir! Omir!

*

Pentru toţi, răzmeriţa se dezlănţuise ca o furtună.

Zuruiau lanţurile carelor.

— Încărcaţi pulbere şi arme, fraţilor!

— Luaţi!

— Călăreţii la minee, măăă!

— Aici, Ioane! Adu-l pe Gociman!

— Nedeleuleee!

— Isaie, ţine oamenii strânşi!

Şi moş Dositei se rotea pe calu-i mărunţel, învârtind deasupra capului o suliţă în vânful căreia legase un şomoiog aprins de paie.

— Io am făcut-o, io o stric, Moisei, mă! Iu-hu-huuu, măi! Îşi făcu vânt şi cu putere de mirare aruncă suliţa în şindrila coperişului de deasupra odăilor paşei.

— Arzi, huzur! blestemă moşul înconjurat cum era de fiii săi.

Atât trebui oamenilor, că şi alţi suliţaşi făcură ca el.

Făclii ardeau înfipte răzleţ în şindrilă. Se lăţea pălălaia pe povârnişurile coperişului.

În zimnic rămăseseră doar câteva butoiaşe cu pulbere. Roiban gătea fitil de bumbac şi împrăştia praf de puşcă dinăuntru până către gârliciul chepengului.

*

În cerdac, deasupra pulberăriei, era legat burduf Ismail. Cei doi voinici puşi de strajă cu greu îl fereau de furia mulţimii.

Mitrana o ducea pe Măndica de mână. Oarba strângea la piept o legătură de tulpini de cânepă. Venea – după dorinţa ei nestrămutată – „să-l vadă“ pe Ismail.

— Surată, să-l mai văz, o dată. O dată! îi spuse liniştită Măndica Duţului. Aşa, te rog. Atât! Să mă duci să-l mai văz, rogu-te! Şi-acum îi împlinea dorinţa.

— Uite-l, îl vezi? Legat şi păzit! Îi e frică de tine, ian-te uită, Măndico, se fereşte!

Profir şi Mazilu, cu grumajii ţepeni, cu fălcile încleştate şi cu pumnii aşijderea, ca nişte lupi, dădeau târcoale celui legat, unul că-i batjocorise nevasta, celălalt că-i belise spinarea. N-aveau grai în gâtlej. Limba simţea amarul de fiere ce le otrăvise până şi scuipatul. Ocoleau ca la arie parul cerdacului.

Măndica pipăia înainte-i. Profir şi Mazilu priveau la ea. Aşteptau să vadă ce-o să facă oarba.

— Du-mă, Mitnană! Să-l văz! Şi pipăia aerul înaintea ei, cu braţele întinse, cu degetele răsfirate. Aproape! Să-l văz!

Atinse pieptul turcului. Îşi ridică degetele spre grumaz, peste gură.

Ismail se înfioră. Îngheţă într-o spaimă ca o promoroacă zgrunţuroasă. Când îi atinse tot pipăind ochii, Măndica se lumină de bucurie.

— Aşaaaa! Ismaile, te văz acu'! Mai bine ca niciodată! îi apăsă pleoapele uşor, cu buricele degetelor plimbându-le negrăbite. Aşaa! murmura în neştire pipăindu-l ca pentru a-l fermeca, alintându-l parcă.

Luă apoi binişor legătura de smicele de sub braţ, îşi potrivi tot liniştită depărtarea câtă socoti bună şi deodată începu să-l izbească peste ochi. Din ce în ce mai întărâtată. Mai vârtos. Icnind. Cu o mână, cu amândouă, fără istov, cu sete.

Urla Ismail şi pedepsea Măndica.

*

Caraula spahiilor cu Mihu a lui Doiciu şi Ene al Cucului se îndrepta în trap spre Paşala. Mihu şi Ene călăreau în urmă cu două-trei lungimi de cal. Ţineau stânga drumului. Deodată, peste cerul bulgărit de nouri, dinspre curte, se înălţară făclii care, încinse pălălaie, aprinseră Paşala. Cei din faţă opriră nedumeriţi. Nu era să li se pară. Făcliile se îmbinau, le creştea vâlvoarea. Ardea acoperişul Paşalei. Când se lămuriră, porniră cu pintenii înfipţi şi cu genunchii strânşi, în galop întins. Zdupăiau copitele în salturi largi. Spahiii băteau cu scările, roteau hangerele.

Într-aceeaşi fărâmă de ceas, dinspre Paşala le aţineau drumul Dumitrache Drăghia cu ai lui; cinci puşcaşi şi alţi doisprezece tineri din cei daţi de moş Dositei, cu pistoale vreo şapte dintre ei şi ceilalţi cu paloşe gata trase.

Tilică glumea. El atât ştia:

— *„Feri, turcaleţ, fătu'-meu,*
Că mi-i ţurca prin dudău.
Se roteşte şi izbeşte
Uite-o, na, te nimereşte!“

Dar haz n-avea. Nimeni nu-l mai asculta. Scrutau toţi înainte. Ţineau armele la îndemână. Parcă fu un vuiet adus pe o adiere umflată dincotro mergeau. Ce era? Dumitrache sări din şa şi puse urechea la pământ. Încălecă iar.

— Vin! Ţineţi marginile! Ochiţi!

Mihu şi Ene văzură sub pălălaia ce se ridica tot mai sus pe zare, crescând umbrele celor pe care îi ştiau trimişi să-i prăpădească pe spahii. Strângând frâiele cailor, cei doi rămaseră mai în urmă.

Pâlc, turcii primiră focul în piept. Caii, speriaţi, se ridicară în două picioare. Un spahiu pierdu scările, altul căzu pe gâtul calului, altul îşi

cuprinse braţul străpuns şi iar pocnete şi ploaie de plumb. Câţiva se rostogoliră din şei. Ceilalţi descărcau într-aiurea pistoalele. Cei care îi întâmpinau năvăliră chiuind. Turcii făcură cale întoarsă, lovind caii cu latul hangerului şi slobozind pistoale. Tilică amiuţi cu un plumb în pulpă, Ioan a lui Toloacă îşi prinse umerul. În iureşul luptei şi Ene primi tăiş de hanger peste spinare.

Dumitrache, Neagoie, Ioan şi Giurgea scurtau calea ce-i despărţea de spahiii, rămaşi în şa şi care goneau mâncând pământul. Chiuitul urmăritorilor era mereu mai aproape, îndemn pentru caii pe care călăreau şi spaimă în urechile ciulite ale osmanlâilor. Calul în spume al unuia din turci slăbea mereu din mers.. Dumitrache îl ajunse. Lovi setos şi-l doborî. Doi spahii, singurii rămaşi, se depărtau văzând cu ochii. Caii rumânilor obosiseră: nu mai răspundeau la îndemnuri. Ameninţările, înjurăturile, pintenii înfipţi, toate erau zadarnice. Caii, asudaţi, sforăiau neputincioşi. Spahiii se depărtau din ce în ce mai mult. Cu veşmintele hărtănite, cu turbanele desfăcute, plecaţi pe coame îndemnau de spaimă animalele întinse fugii, cu burta la pământ.

Dumitrache opri urmărirea. Când întoarseră, sub poala codrului înflorea învoaltă vâlvătaia Paşalei.

Drumul înapoi cu răniţii greu ţinându-se în şa, cu morţii prohodiţi de făcliile până la cer ale Paşalei, fu nespus de anevoios.

*

Lespezi de nouri se povârneau peste curtea paşei. Cerul coborâse. Flăcări lingeau dalele văzduhului. Vâlvătăile, rumenind poala codrului, erau tot atâtea torţe câte ar fi fost să se numere inimile necăjiţilor. S-ar fi strâns parcă deasupra pojarului luminiţele de ocolire ale acestei Vineri-Mari şi ar fi prohodit jalea de îngropăciune: robii câmpiei dunărene, fiecare o lumânărică de ceară – sufletul lor.

Era Paşala o gazorniţă care îşi ardea fitilul, când pălind, când ridicându-se cu tremurături şi zbucium, fâlfâind gene de funingine şi scrum, acolo, peste rămăşiţele huzurului osmanlâu.

Curtea ajunsese un viespar întărâtat. Mătuşa Ilina stăruia în trebi, dând ghes. Împărtăşi lui Dositei taina smulsă Sultanei, cum că Omer e ucigaşul Varvarei. Îi lăsă cofiţa cu alifie tămăduitoare de răni şi tăietură, să fie la trebuinţă celor ce vor avea nevoie.

Ea cu Ţăpurdei îngrijeau de încărcatul harabalelor cu bătrâni, copii, căţei, purcei, câte orătănii, toate trebuiau să ia drumul băjenitului, care încotro. Că trăgeau unii cumva, alţii altfel – aşa după cum erau vrerile, aşa cum erau mânate dorurile. Ar fi avut unii gând să se întoarcă la baştină. Alţii ziceau să se tragă altundeva, la ascunziş,

pe vreo luncă ferită. Şi mai erau unii care ziceau să plece „unde-o vedea cu ochii“, să schimbe locul, „să schimbe soarta şi norocul”. Tuna Ilina să acopere gurile şi gâlcevile ce se înnădesc la asemenea încrucişare de vreri. Răcnea şi Ţăpurdei după ea, potolind căşunările fără minte ale unora, chemând mulţimea la ascultare.

Bulboane şi sorburi se umflau peste vatra de tăciuni a curţii. Fâlfâind flamurile flăcărilor, cătând să smulgă peceţile samavolniciilor. Văpăile suspinau într-un vaiet de furtună.

Altă lărmuială se ridica. Chemări şi înjurături. Se-adunau oamenii potrivindu-şi sumanele, legându-şi nojiţele. Cumpănindu-şi plumbii în brâu, cornurile cu pulbere, puşca sau pistoalele, care ce aveau.

— Opincarii aicea, mă!

Fluierături şi chiuituri se înălţau peste coperişurile ce se luminau, cu şindrila sfarogindu-se sub nori de fum.

Se vopsea slava din chihlimbarul topit ce se înverşuna peste rugul Paşalei.

Altă viermuială era în jurul cailor speriaţi de lumină şi dogoare. Căpriorii şi bârnele începeau să trosnească. Jăratecul creştea, para urca, se zbăteau coame de balauri înfuriaţi, înfricoşători. Oamenii înşeuau, se chemau, se căutau. Se strângeau îmbulzindu-se. Unii îşi potriveau frâiele şi încălecau, alţii se mai roteau prin curte, cu puşcociul în mâini, strigând şi mărind larma.

Se părpăleau rău crengile pădurii zbătându-se în dogoarea vetrei încinse. Se căţărau labele pojarului spre bagdadia cerului, pâlpâind acolo.

Roiban meşterea fitilele din câlţi şi împrăştia pulberea.

Măndica fu îndepărtată de la rugul lui Ismail şi Mitrana o trăgea mai mult silnic de la locul răzbunării. „Să-l mai văz! Dragul de el, să-l mai văz, bâiguia într-una blând, rugându-se să mai rămână „încă o lecuţică. Doar flăcările rugului să le mai văz. Or fi atât de mari să le văd din dogoare măcar. Aşa – mi-e bine, le văd!“ se bucura cuminte, vorbind blajin. „Îţi mulţumesc, Mitrană", că m-ai scos la lumină; Slavă ţie, Doamne! Făcuşi nunta în zi de îngropăciune. Iertare! Aşa fac irozii numai şi bezmeticii! Iartă!“ Sumedenie de zale mărunte, scânteile jucau peste ceaunul încins al Paşalei.

— Depărtaţi-vă, oameni buni!

— Dă foc la pulbere, Roibane! Să ardă turcu’!

— Măăă! Feriţi, mă, că sare!

— Caii!

— Încălecaţi!

— Să iasă carele!

Ismail, în spaima orbirii, tremura frunză. Roiban aprinse câlţii din gârliciul zimnicului. Se traseră toţi în marginile curţii. Harabalele Ilinei ieşiseră pe poartă.

Sub cerdacul din faţa odăilor paşei, din partea cu un cat, unde aruncase moş Toloacă ăl dintâi suliţa cu şomoiogul aprins, era pulberăria. De stâlpul celui cerdac sta legat Ismail cu orbitele umflate, învineţite. Dârdâia, clănţănea, se înăbuşea. Vuiau flăcările ca apele în Bistriţa. Dogoarea le mărea vuietul. De dogoare, Ismail simţea răcori care îi îngheţau inima zgribulită, înecată în întunecimea morţii. Ce ar fi fost să-l frigă îl îngheţa. Ce ar fi fost să-l ardă îl degera.

Când pulberea zvâcni în văzduh, fu doar un tunet şi mare de flăcări zbătută. Noian de pale roşii şi fum de gheenă vânăt, gros. În acea clipită Ismail se mistui făclie do jar.

Hăuliseră de bubuit adâncurile codrului.

Furtuna de flăcări se dezlănţuise şi creştea în vârtoape potopitoare, în talazuri de vâltori încomate.

Se înteţea pojarul pârlind blana codrului.

Clocoteau de izbeliştea flăcărilor, năstrape de scântei, ca mrene în năvoade. Se ridicau zăpoare de limbi, despicate de altele, într-o încăierare crescândă spre tăria cerului care cobora, în sorbul de dogoare ce se căscase. Umbre ceacâre alergau pe poala scrumită a codrului.

*

Profir, care îl zări pe Chiţoran, scotocind odăile paşei, îl închise înăuntru. Când bârnele se prăbuşiră, borfaşul abia avu vreme să se zvârle prin fereastră nimerind în râpa înaltă de deasupra Inului, izbindu-şi tigva prostănacă de meterezele zidurilor.

Când vălătuci de pară urcară mai sus din prăbuşirea bârnelor, micul harmonium al Hildei îşi sună flautele toate deodată, răscolind ecourile furtunii ce bântuia peste codrii părtaşi răzmeriţei acesteia.

CAPITOLUL AL CINCILEA

Temerile Hildei se arată Paşei în sclipătul inelului. Alexe, ca și Varvara, preţ de răscumpărare robiei românilor ce se băjenesc care încotro: la vechile vetre unii, la locuri noi alţii.

Îl cunoaștem pe Oală, vătaful boierului, izgonit de cei pe care Fuierea nu-i mai vrea în hotarele moşiei sale; de asemenea pe Capră, logofătul avutului mănăstiresc

Deopotrivă şi alte lucruri se îngemănau în acelaşi timp. Ca întotdeauna pe faţa lumii: faptele se înmănunchează cu alte fapte.

Dumitrache Drăghia cu Tilică Cintezoi – căruia rana îi puse cep hâtrelor stihuiri –, cu Giurgea şi ceilalţi, zoreau către vatra de jăratec a Paşalei, pe cât le îngăduiau cei răniţi şi cel mort – şi mai ales pe cât le mai rămăsese cailor vlagă să-i ducă.

Spre cetatea Brăilei, cu sufletul la gură, lipiţi de trupul cailor o apă şi numai spume, goneau cei doi spahii, scăpaţi cu feştila vieţii încă pâlpâindu-le.

Şi tot atunci – la vremea ocolirii ce se întâmpla în mănăstirile şi bisericile din preajmă şi de pe mai departe, hăt, din margine în margine de ţară, când luminiţele credincioşilor sunt snop uriaş de lumină ce îmbracă lăcaşurile de închinare – tot pe atunci se purta, de mai înainte începută, o convorbire plină de destăinuiri şi spovedanii ce numai cei care se despart pentru multă vreme sau pentru totdeauna au inima să le facă.

Despre ce nu vorbiseră cei doi: despre trecutul lor, despre cum a fost să se cunoască în târgul de mai an la Galaţi, despre ei şi despre alţii şi de schimbările lor desluşite unul altuia.

Se aflau în iatacul lui Nazim ce da cu ferestrele boltite, larg deschise spre întinsele câmpii.

Hilde, în mătăsuri subţiri, albe şi ca seninul, zâmbea nostalgic prietenului. Nazim o mângâia cu privirile, îi mângâia palmele, degetele, fiecare în parte. Era visător în această seară. Cu gândul la plecarea prietenei începea să-l cuprindă regretul. Purta Nazim o cămaşă de culoarea fildeşului şi haină scurtă, uşoară. Iatacul era luminat de lumânări groase, binemirositoare a ceară de albine, înfipte într-un sfeşnic de argint cu braţe împletite în ornamente.

Îi săruta mâna. Cu inelarul stângii lui pe care dormita mohorâtă o broboană de agată îngropată pe jumătate în solzi de aur şlefuit, înconjura inelul fetei – diamant albastru cât boaba de cafea – învăpăiat de orişice sclipire, pe care o răsfrângea cu frăgezimea rouăi,

în chipurile fulgului de nea. Nazim îi privea apele.

— Găsesc în el ceea ce memoria nu izbuteşte să ţină, spune Hilde privind şi ea mirifica podoabă ce-i scânteia pe deget.

Oglindindu-se şi unul şi celălalt în ochiul strălimpede al pietrei, se vedeau unul pe altul, şi-aşa trecură lin, ca purtaţi de vis, spre fereastra prin care pătrundeau miresmele primăverii.

— Acest inel îmi aminteşte ceea ce merită să înfrunte uitarea: ascunde în el, păstrează şi scoate la iveală când şi când.

— Ce anume, draga mea? Ce păstrează?

— Imaginile în puritatea lor, înconjurându-le şi de gândurile ce le-au sugerat odată obiectele privite. Aceasta este minunea.

— De pildă?

— Sunt încăpute în această floare de piatră drumurile mele, popasurile şi frumuseţile care m-au încântat.

— De pe unde? De când?

— De pretutindeni şi de totdeauna. Uite, din ţara aceasta voi găsi în luceafărul meu adunate sumedenie de imagini.

— Din ţara aceasta? se miră uşor Nazim.

— Din ţara aceasta! Da! Nu doar imagini, dar şi ceea ce se desprinde din ele. Toate îmi vorbesc cu frumuseţea lor despre darurile pământenilor.

Nazim asculta privind licăririle diamantului care îi răsfrângea chipul fetei mai limpede decât putea să i-l arate lumina ce o dădeau lumânările.

— La Paşala i-am cunoscut pe ţărani: suflete mărinimoase, înţelepţi în a răbda nevoile. Buni şi pe tot atâta înţelegători. De-aceea, prietene, purtările oamenilor dumitale de-acolo sunt nu numai de neîngăduit, dar trebuiesc pedepsite. Şi după cele ce le-am simţit în timpul din urmă, primejdioase chiar pentru stăpân!

Nazim zâmbi uşor. Îşi aminti de cealaltă convorbire ce-o avusese cu Hedyé în urmă cu câteva zile. De data aceasta nu o întrerupse. Ea privea sclipirile aceluiaşi sâmbure de foc prins în degetul ei, mângâiat uşor de degetele mlădioase ale paşei şi nu vedea decât chipul amintirilor ce se depărtau.

Continuă, pe îndelete, aşa cum vorbise tot timpul:

— Mă tem că…

În ochii pietrei învie deodată o strălucire ce fulgeră în fereastră, urmată de un tunet surd, îndepărtat. Lumina scăpărată în luceafărul din degetul Hildei reflectă nu numai vâlvoarea de flacără ridicată stâlpi portocalii peste curtea Paşalei, dar şi temerile ce prindeau să se străvadă din fraza ce nu o terminase.

…………………………………………………………………

În poarta cetăţii, sosiră cei doi spahii scăpaţi cu fuga. Abia răsuflând, aduseră vestea care adeverea temerile Hildei şi se

răsfrânsese în ochii lui Nazim şi ai ei, prin diamantul fermecat.

Scrum era inima Paşei.

— Pulberea, armele! bâigui el uluit.

— *Mon pauvre harmonium*![7] suspină Hilde.

....

Omer luă drumul Paşalei cu cincizeci de oşteni.

În fereastră, din cetatea Brăilei, cei doi străini rămaseră, fiecare cu gândurile lor, să privească îngropăciunea Paşalei.

*

Primise liniştit porunca şi-acum călărea în fruntea pâlcului de spahii. Prin întunericul şi mai negru sub lespezile bolovănite ale cerului coborât ca o ameninţare, pe faţa lui Omer jucau lumini bufnite din zarea spre care se îndrepta. Barba sclipea în răbufnirile văzduhului roşu ce se lăsa peste Paşala. În ochii adânciţi, pârjolul curţii îi ascuţea tăişuri repezi. Cu fiecare pas mai aproape, inima i se chircea de un cârcel. În obraz, dârele vineţii, rămase semne ale faptei de atunci, usturau ca din dogoare. Îi apărea Varvara zvârcolindu-i-se în braţe. Stăruia în mintea-i înfierbântată, mlădie smicea, hârşcâindu-i faţa.

Mergeau călăreţii într-un trap mărunt, cumpătat, pas de gând.

Pe hangere, în bumbii straielor, pe cheotorile frâielor, răsăreau şi apuneau luciri scăpărate, răsfrânte din pălălaia ce hohotea şi se mistuia mereu, mereu.

Nimeni nu vorbea.

Din tăcerea mărită cu zăngănitul armelor lovite în mers, părea că vâlvătăile focului bolboroseau înecate în tropotul vătuit de colbul drumului. Şi nu i-ar fi năzărit nici unuia dintre oşteni să închipuie ce gânduri se înghesuiau sub turbanul pestriţ al lui Omer.

Ridicase sabia curbă de Damasc, cu vine albăstrii scrijelite pe prăsea şi dăduse semn de plecare. Niciun cuvânt nu scosese de la pornire; călărea morocănos, ca şi când ar fi fost singur. Sălta greoi în trapul calului, privind înainte ca fermecat de descântecul jăratecului ce-şi trimitea văpăile peste întinderile scufundate în beznă şi în tăceri spăimântoase.

De la hanul lui Anghelache, prizărit în crucea drumurilor, părând pustiu în acel ceas de noapte, ţinură drumul ştiut şi începură să urce pragurile peste care se întindea codrul Reavănei, cu pulpana de care se ţinea, ca un scaiete agăţată, curtea Paşalei. Şerpuia drumul pe urcuş şi îndulcea suişul. De la al doilea prag, alungit pe ocolişurile drumeagului mai lin, caii nesiliţi întinseră pasul: sub frunzişul arborilor se aciuase boarea de răcoare şi din asta caii alergau uşuraţi,

aşternuţi drumului.

Din tăcerile adâncurilor răzbătea un vaier nedesluşit şi semăna în mintea fiecăruia prevestiri rele. Codrul trosnea din poala-i prinsă în viitoarea focului. Beznele erau înfiorate de lumini, când zbucnite, când molcomite, făcând drumul să pară ca o zbicire nisipoasă de vad uneori, alteori ca un şuvoi de aur topit.

Tot întins, trapul trecu în galop. Se zvârcoleau câte două arcurile picioarelor strânse-destinse ale cailor şi pâlcul se întindea ori se strângea pulpă lângă pulpă, bot lângă crupă. Trosnetele pojarului, adus de goană tot mai aproape, aţâţau caii. Călăreţii se lăsau în voia lor.

Din întuneric luciră scântei. Pocnete crescură deodată. Primele şiruri se împleticiră. Caii cădeau. Se rostogoleau călăreţii. Din goană, cei mergând în pâlc se îmbulziră, împuşcăturile împroşcate din copaci îi stăvili iarăşi cu un meterez de trosnete. Plumbii ţiuiră pătrunzând carnea. Dintr-o clipire, bulucul de spahii înţepeni năuc de dărâmarea gloanţelor slobozite din puşti nevăzute. Caii, câţi mai rămăseseră teferi, ridicaţi, pe picioarele dindărăt, se răsuciră să ia calea întoarsă.

Cei care îi întâmpinară plăteau lovind, stâlcind, doborând. Curgeau plumbii, şiroiau stropii morţii. Se asmuţeau custurile şi secerile, pătrunzând, hăcuind; dar şi iataganele ridicau tăişurile să sfârtece, să despice.

Omer, ars în pulpă de-o iuţeală fierbinte, îşi roti calul cătând să ferească şi nimeri în vălmăşagul celor răsturnaţi. Înfipse steaua pintenilor şi ţâşni răsucindu-se şi dând dosul.

Viermuiala de cai şi călăreţi, stăviliţi din goană, creştea într-o înspăimântare din care avea să-i trezească primejdie şi mai mare. Omer abia se furişă ca un sfredel viu, că, în cârca lui aproape, căzând curmeziş, începură să se toarnă namilele de trunchiuri, dintr-o parte şi dintr-alta a drumului. Larma înălţă talaze învolburate. Peste trosnete de săneţe, trosnetele arborilor aninaţi în curmeie şi răsturnaţi peste spahii. Din cei care scăpară de moartea plumbilor, mulţi fură striviţi de prăvălirea pădurii dărâmate peste ei. Ceilalţi, zănateci, uitând să sfârşească jelania strigătelor de „Allah! Allah!“ şi „Aman! Aman!“ nimereau să se împleticească în hăţişul curmeielor zvârlite de-a latul drumului. Puţinii câţi apucaseră să facă calea întoarsă o tuliră spre Brăila, împinşi din urmă de călăraşii care se aţinuseră într-o lăture. Pe caii sforăind sălbăticiţi de sperietura bătăliei, turcii smintiţi de teama morţii fugeau mâncând pământul. Zăltaţi de izbândă, ţăranii îi fugăreau cu strigăte de luptă, ajungându-i din urmă şi izbind vârtos. Alţi spahii se rostogoliră. Iureşul crescu. Răcnete, vaiete şi nechezări sfâşiară zarva înverşunată.

Ca din stihiile codrului se ridicau glasuri omeneşti-ne- omeneşti. Măcelul gâlgâia în sângele pojarului.

Sihlele Reavănei erau pătrunse şi cutremurate. Fiarele şi toată lumea jivinelor adulmecau urgia. Păsările zburătăceau buiece de primejdia venită pe aripile zvonurilor nemaiauzite. Ciutele tremurau la izvoare, prinzând în nări mirosul scrumului din osemintele Paşalei, uitând să se adape, zbughind-o în desişuri.

*

Cu nădejdea deznădăjduitului, Omer gonea culcat pe grumazul calului. Nu mai privea nici înainte. Gonea una cu pământul, adunat tot pe scânteia gândului: să scape.

Cândva – după câtă vreme? n-ar fi ştiut – se dezmetici. Micşorând depărtarea dintre ei, se aţineau urmăritorii. Unul cu deosebire, ca şi când l-ar fi ştiut anume. Pe el anume căutându-l. Ca pentru o anume pedepsire ţinându-se aproape. Şi tot mai aproape îl simţea. Gonea, şi din spate tropotul creştea. Pădurea rămânea în urmă. Calul se poticnea în coborâşul şerpudt. Împlântă pintenii avan. Turbat de durere, animalul se scutură, tremură şi zvâcni săgeată.

La hanul lui Anghelache se răsfirau drumurile din răscruce: înainte spre Galaţi şi de după hanul tăcut, spre Brăila. Trase frâul spre dreapta smucind amarnic şi opri în umbra zidurilor. Sub coaste, pistoalele împungeau. Apucă unul. Cel care-l urmărea, cu pletele clătinate pe umeri, turnat în şa, struni calul, adulmecând adâncurile drumurilor despletite din răspântie. Atât fu de-ajuns lui Omer să ochească. Un trosnet şi plumbul clonţ hrăpăreţ scormoni sub coastă şi ciuguli inima omului. Înflori bujor de rană, floare de sânge. Ochii lui, limpezii iezere de munte, se tulburară. Capul i se plecă. Pletele îi acoperiră durerea senină a feţei. Lunecă din şa. Roibul mănăstiresc bătu din copită şi înţepeni înspumat lângă leşul voinicului, bădiţa Alexa.

Tropote îndârjite se strânseră, rupând goana. Se stinseră bătând pe loc în jurul flăcăului răpus. Dragomir descălecă. Plecă obrazul şi-l alipi de faţa celui întins. Se descoperi. Ceilalţi asemeni.

*

Ardea tâmpla teşită de paloşul Dragomirului, usturau şi obrazul tăiat şi buza crestată. Dureau mădularele ca zobite de un mai. Sultana se trezise. Se târî în pitărie. Ali zăcea despicat. Cu dor de viaţă se scutură Sultana din somnul morţii. Ieşi clătinându-se şi lăsând uşa vraişte. Ardeau acoperişurile. Flăcările muşcau şi lingeau tot ce rămăsese încă nemistuit, afumând piatra zidurilor. Scrum şi tăciuni. Mirosea a încins, a jale, a prăpăd. Sultana se înfioră. Paşii o duceau în neştire spre iatacele celor două femei. Nădăjduia să-şi afle între ziduri

câte rămaseră în picioare rostul gândurilor, ce i se luminau cu dorul de viaţă. Chira zăcea pe undeva răşchirată, goală şi măscărită. Sultana ridică a nepăsare din umeri. N-o opri din gânduri arătarea morţii acesteia. Nici leşul Măriei, lăbărţată şi hărtănită, nici hoitul Leonidei. Morţii cu morţii. Ea vroia să trăiască. Oricum. De necazul cui ştia ea. Pe săturate. Cum ştia ea. Nu băga în seamă umbrele omeneşti ce săreau din drumul ei, ca guzganii speriaţi, jefuitorii: Ionică Mânzu cu ţeasta lui de cal şi Florea Fusea, cel cu nas roşu în palele pârjolului în care orbecăia mânjit de funingine ca o satană! Fusea şi Mânzu, oamenii lui Capră, porniţi într-ascuns, pe urmele Drăghiei.

— Binişor, cumătră, binişor! ajunse răguşit glasul lui Mânzu în urechile Sultanei.

Dar ea nu-şi auzea decât paşii gândului. Cotrobăi ungherele ştiute, poticnindu-se, arzându-se. Smulse catifeaua vişinie ce se mai legănă peste-o fereastră şi o târî după ea în iatacul Hildei. Înlătură bârne, tăciuni, lupta cu tot ce i se împotrivea. Cotrobăi sipetele vienezei. Prăda ce mai găsea, ce nu-şi luase cu ea Hedyé, atunci când plecase în cale neînturnată.

Cu degete înfrigurate căra din sipete nimicurile fetei: oglinzi cu lumini de argint, câteva monede şi scule, agrafe, cercei, inele, brăţări. Jefuia cu amândouă mâinile, răsturnând totul în poala făcută din draperia ferestrei. Goli scrinul austriecei. Lăcomia degetelor creştea cu cât creştea şi prada găsită. Se vor vindeca odată grumazul pălit şi mădularele zdrobite! Dorea o viaţă nouă, din plin.

Părul despletit, ochii holbaţi în bucuria trăirii dădeau Sultanei înfăţişare de smintită. Fusea şi Mânzu feriră din pasul ei, din privirile ei. Feriră, dar ca târâţi după o stăpână îi luară urma şi n-o mai slăbiră, uitând să mai îndoape desagile în care îndesaseră cât putuseră.

Sultana cotrobăi şi iatacul lui Mediné : alifii, mirodenii, mărunţişuri femeieşti de podoabă. Căra cu iureşul avar al degetelor. Se târî ameţită de bogăţia prăzii, de fumul înecăcios. Ieşi pe brânci, arzându-şi braţele, înăbuşindu-se.

— Hai cu noi, jupâniţă! îndrăzni Mânzu să necheze în spatele Sultanei, când se opriră lângă fântâna curţii.

Fusea se căzni să scoată o ciutură. Îi întinse femeii o basma muiată în apă rece. Cum Sultana nu vedea, nu auzea, Fusea îndrăzni. Luă basmaua şi începu să-i şteargă faţa mânjită. Sleită de puteri, Sultana abia tresări. O uşura, îi făcea bine. Se lăsă în voia binefăcătorului necunoscut. Atunci Mânzu o îmbie iarăşi luându-i o mână şi mângâindu-i-o:

— Hai cu noi, jupâniţă!

Într-un târziu, cu ochii ridicaţi spre chiagurile roşii ale vâlvătăilor din jur, Sultana întrebă fără să cugete la nimic, istovită:

— Unde?

— La omul nostru!
— O să te primească bine! Să vezi!
— Om cumsecade.
— Capră, vătaful cuvioşilor de la Reavăna! îşi îmbulzeau rugile Mânzu şi Fusea.
Sultana nu se dumirea. După atâta jerăgai de spaimă şi trudă, de când privise faţa morţii, amorţise acum în ea de istovire şi de bucuria prădăciunii ce săvârşise cu ultima vlagă. Acum nici gândul nu se mai lega. Simţea, numai ca într-o apă de somn în care se îneca, mângâierea mâinilor, mângâierea ce-o aducea spălatul rănii din obraz.
— Hai, jupâniţă! Suntem cu telega! Te luăm la noi... La vătaful mănăstirii!
Sultana pirotea zdrobită, numai zdrenţe, ferfeniţită. „Cine sunt ei?“ începu să se întrebe. „Unde să merg?“ Unde vor să mă ducă“. „La cine?“, „Unde?“, şi îşi răspunse tot singură: „Oriunde! La oricine! “
— Haai! şopti ea fără să se audă, surpată de toropeală.
Ploaia se slobozi din băierile văzduhului, ca potopul de lacrimi al celor obidiţi care îşi plătiseră amarul.
Sub ploaia dezlănţuită ca o uşurare ce să stingă jalea morţii şi jaful pojarului, ce să cureţe podoaba codrului Reavănei cuprins în pălălaia sălbatică, se băjeneau rumânii în această Vinere-mare de îngropăciune, care cu mătuşa Ilina spre satul boieresc, ce-i zicea de la moartea fetei, Varvara, care către satul mănăstirii, care „unde-om vedea cu ochii!“
Şi tot atunci, în fundul telegii furilor Mânzu şi Fusea, încotoşmănită într-o broboadă ponosită, culcată sub coviltir pe boccelele cu prada, Sultana pornise şi ea, fără să ştie unde.

*

Curgea ploaia din hârzoabe cu nemiluita. Ca un plânset al naturii.
În astă vreme, Dragomir cu ai lui scobeau sub ploaie mormânt fără ţintirim – acolo în răscrucea drumurilor — mormânt noroios, ce să primească, spălat în leşiile norilor, trupul fără de viaţă al bădiţei Alexa.

Era vremea când Omer, împuşcat în pulpă, cu şoldul deschisă rană, se prăvălea din şa în poarta cetăţii Brăilei.
Era vremea când la locul încăierării îşi trăgeau românii sub frunzişul codrului morţii şi răniţii, îngropându-i pe unii, oblojindu-i pe alţii.
Era vremea când, după ce se încrucişaseră poruncile mătuşii Ilina şi ale Mitranei, biruind gândurile bărbaţilor, carele turceşti, chervane încăpătoare trase de cai buni, umplute cu boarfele sărăciei, se

porniseră din sălaşele de la curtea Paşalei.

Blestemase Ilina să-i grăbească, dar zadarnică i-a fost cazna. Clefetiseră nevestele ori fetele vreun răspuns, mai săltaseră o ţoală în cârcă, dar nu se urniseră încă de lângă fierul roţilor, din dosul carelor.

Aşteptau veşti de la locul harţei. Îmboldită, abia liota de copii urcă sub coviltire. Scheunau javrele chircite între roţi, piuiau găinile printre zăbrelele cotineţelor cocoţate între strujenii şi fânul legat în dricul căruţelor.

Fiecare îşi da cu părerea: Încotro? Ce va mai fi? cum i-o fi răzbit pe spahiii din Brăila? Câte nu munceau gândul oamenilor, zgribuliţi sub ploaie. Alţii, după ce-şi scoseseră troacele din odăi, se asmuţeau cu facla dintr-un şomoiog de papură aprinsă să-şi dea foc colibei. „Să arză urâtul!“ „Întoarcere să nu mai fie! De-acum' încolo, ce-o fi să fie!“

După ce îşi ogoiră pruncii, cumetrele, cuminţite de osteneala zarvei, se cuibăriră şi ele în vreun fel prin paiele carelor. Amărăciunea se ţesea în vorba lor, ca picurii ploii: „Ce va fi?“, „Cine ştie?“, „Ei, că n-o fi dracul al dracului să...“, începeau gândurile şi rămâneau cioburi, aşchii pe limba încleiată. Răul unul singur nu vine niciodată. Şi mai era şi zi mare – Vinerea Răstignirii. Babele trăgeau semn din asta. Dar mătuşa Ilina le îmbrâncea cu câte o vorbă deocheată. Le scuipa între ochi cu vorbe ţapene, cum ştia ea. Mitrana ţinea hangul bătrânei, iar Măndica încă şi ea se oţăra vitează.

Unii erau pentru o socoteală, alţii pentru alta şi alţii nu se potriveau în nicio rânduială. Se cumpăneau pe-o lăture, se legănau spre cealaltă, şi la urma urmelor nimereau să piardă orişice cumpănă.

S-au cârâit, s-au înfruntat, până ce fu să-şi adune iarăşi pe un gând veştile de la locul luptei.

Sfadă fu şi cu morţii, „că de ce să fie lăsaţi îngropaţi în frunza codrului? Cum să ne despărţim de ei?“ Iarăşi, bocete, iarăşi ocări şi împotriviri. Tunetul lui Dositei, duruiala Ilinei, judecăţile lui Moisei lămuriră câte dovediră.

Ce nu făcuse grămada de muieri, făcu moş Dositei cu o mână din cei întorşi zdraveni în şei, însoţind carele cu răniţi.

— Ci mai ho! tuna el. Ajungă-vă! Nu-i vremea de cumpăneală!

Voinicii tăiaţi ori străpunşi în luptă fură oblojiţi mai cu nădejde, de mâini dibace femeieşti. Urla Toloacă:

— Fără smiorcăială!

Convoaiele începură să se aleagă. Care într-o parte, care în alta, cine eu cine.

— Grija viilor acu'!

— Morţii cu hodina lor, fa, proastelor! se oţărea Cuşmă.

— Noi, în drumul nostru!

— De-a-ndaratelea nu mă-ntorc! Nu mă întorc şi pe niciunul dintre-

ai mei nu-i las să meargă decât în pasul meu cât 'oi trăi, pe urmă… Acu'?… trag la loc nou. Florică! Ce-o fi să fie! N-oi ieşi din el fără să-mi scoată careva maţele cu furca!

— Şi noi aşa gândim, Gocimane! Uite, şi fratele Cuşmă zice…

— Aşijderi!

— Şi noi! făcu pripit Nedelcu.

— De-i vine poftă boierului să ne scoată din bârlog…

Luceau miţele ţurcanelor lăţoase, ude de ploaie, în palele Paşalei ce se topeau sub apa răsturnată din nori. Ochii oamenilor scânteiau într-o nădejde. Lupta îi înnodase.

Şi-aşa, ai lui Colibaş, sărăcime lucie, cu ciurdele de copii golaşi şi cu toate catrafusele zdrăngănind, cu bătrânele neputincioase, cu lehuzele şi răniţii, s-au pornit în scârţâiala roţilor neunse să se strămute la loc nou.

În Paşti fu să-şi ridice omul adăpost de papură, ori să-şi sape bordeiaş în prispa unei lunci luminoase.

Cum nu aveau nici din ce bea apă şi fiindcă au scobit tărtăcuţele mai pântecoase de-au făcut tiugă din ele, s-a numit aşezarea Colibaşilor *Tiuga*. Se zicea de-atunci, până departe, de către toţi care le ştiau povestea traiului când era vorba de sărăcie că-i „ca la Tiuga Colibaşilor”. De unul rău scăpătat îi spunea „să n-ajungă să bea apă din tiugă“. Dar începu a se mai spune despre Tiuga Colibaşilor şi într-alt fel, când oamenii hălăduiţi în lunca goală durară colibe şi pârleazuri, schimbând faţa unui pământ de imaş. Se spunea a laudă acum: „Ca la Tiuga Colibaşilor”, „grădina raiului, nu alta“, „Bei la ei apă din tiugă, dar dulce-amară-i ca pelinul de mai!“

Cu timpul sărăcia s-a mai stâmpărat să roadă şi deşi cofele sau daunele înlocuiseră tiuga pentru păstrat laptele ori borşul, numirea acelui colţ de ţară a rămas.

*

* *

În zorii acelei sâmbete de Paşti intra în satul Fuierei, ce-i zice Varvara, convoiul pribegilor. Jelea înfundată ostoită de oboseală nevasta răposatului Tomiţă Dascălu. Daniil, feciorul lui Dositei Toloacă, era rănit. În chervanul turcesc din fruntea convoiului, şedeau bătrânii: mătuşa Ilina, Dositei Toloacă şi Ţăpurdei. Pe năsălie din frunzare odihneau Mihu şi Ene.

N-avură parte de hodină. Limbile porniră să şuiere şi să poarte clevetirile. Încă era dordora Paştilor şi nu prea era cine s-asculte, dar vorba peltică tot şfichiuia, plesnea.

În vatra sătuiagului, la Varvara, cine-s cei cu asemenea despicate

limbi? Erau dârlogii boierului, lingăii, ăi cu folosul de pe urma ponosului ălor mulţi. Pehlivani pârdalnici, cocârjaţi în faţa vrerilor boiereşti, se numărau printre ei Buligă, Gherghel, beţivanul fără căpătâi şi pripăşitul Petrea. Ăştia duceau vorbele la curte, ăştia îl împănau pe vătaful Oală. Buliga pieptăna cele auzite, cum îi era potriveala şi le pâra; Gherghel pleca urechea şi prindea zvonuri. Petre le înnădea câte vorbe toate, mai auzite, mai neauzite. Şi, câteştrei se târau şerpeşte şi şuierau în auzul lui Oală. Vătaful, rău, spânatic, le mai tălmăcea şi el şi-apoi le turna la conac.

— De bună seamă, ghiespea i-a răsculat, şi-acu… bă! Cine de cin’ o să râdă! Că ce? Unde-i Chiţoran, ha?

— Las’!

— E de dat socoteală boierului.

Se împleticeau în mers şi în vorbă Buliga şi Petrea, porniţi să ducă veştile lui Oală.

Iar Gherghel gândea „Îi asmuţ io! Îl asmuţ pe Oală. Uite, morţi, răniţi. Bătălie, pârjolu’ pus! Păi, asta e daravelă mare! Pagubă şi moarte! Ce stai să gândeşti? E să mă grăbesc. De apucă să se înnădească aci, greu îi scoţi mai târziu!“ Şi Gherghel îşi azvârli un suman răpciugos pe umeri şi ieşi.

*

— Când picară? stropşi vorbe arţăgoase ca totdeauna Oală, trecându-şi degetele peste bărbia roşiatică de parcă mereu ar fi fost opărită.

— Păi, au venit…

— Mai repede! se răsti Oală şi adăugă fără şir, pripit. Când?

— Ia, un ceas să fie! răspunse pe nerăsuflate Gherghel.

— Au tras…

— Au…

— Mai repede, unde?

— La Ilina!

— Ilina?

— Da! E…

— Aha. Cine-s?

— Îs…

— Mai repede! îndemnă răutatea lui Oală, scăpându-şi vorbele din gură.

— Îs cu alde…

— Zi, mă!

— Ţăpurdei!

— Ţăpurdei! Şi?

— Profir, Mazilu…

— Şi mai cine?
— Ai de-ai lui Toloacă… Isa…
— Isaia zici… Mai repede, mă! Te joci?
— Şi Dositei…
— Dositei? Cârja a bătrână? S-a întors! Vătaful se răsuci pe călcâie şi-şi trecu degetele prin firele prizărite ale căpăţânii aproape pleşuvite.
— Dositei! strigă iar Oală, bătând cu pumnul în masă.
— Şi mai… încercă să îngaime speriat rău Gherghel.
— Ce? Care? Zi odată!
— Cu Ilie, cu Păuna…
— A lui Huţu?
— A lui! Şi Moisei!
— Moi-sei! Oală se săltase pe vârfuri. Din mărunţel cum era, crescu lungit cu mâinile ridicate deasupra capului, cu pumnii scuturându-şi-i ca nişte tălăngi. Căzu apoi pe călcâie, cu palmele izbite în pulpe, izbucnind: Să tragă răul peste noi? Să iasă cumva că boieru' a pus focu'!
— Da!
— Că noi i-am dat ghies la asta liotei!
— Da! făcea Gherghel, mereu la fel, strigând şi el din ce în ce mai tare după Oală.
— Boieru' n-a dormit toată noaptea! M-a chemat la el: „Oală – zice – ce-i?“ „Arde Paşala", zic. „Cine?“ întrebă. „Robii", răspund io. „Ei istorie ca asta?“ făcu bătrânul. Şi Radu privea din pridvor. Cine să doarmă? Trosnet şi lumină. S-a scurtat şi slujba la biserică. Au scurtat prohodu', să se zgâiască toţi la luminăţie. Turna ploaia şi cerul peste curte, înflăcărat! M-am întors şi io de vreo două ceasuri. Sunt nedormit, vezi – mă! Da' lasă asta. Zici Moisei, Urjumă, Toloacă!
— În păr, toţi!
— Întorşi? Nu-i venea să creadă.
— Îhî! dădu din cap a încuviinţare Gherghel şi Oală se ridică strigând:
— La boieru'! Dacă paşa… Hai… Primejdie… Mai repede! şi-o zbughi afară, izbind potaia de câine şi speriind găinile adunate în tindă. Gherghel abia se ţinea după el, bâiguind „Mai repede! Sigur! Păi, cum!“

*

Boier Macarie aţipise în zori înfricoşat. La fel Radu şi toţi ai casei. Nu îndrăznea nimeni să se ducă să scoale pe careva. Lui Oală îi rămânea să aştepte. Degeaba le-a fost graba, tocmai din Varvara, prin

zloată mare până la bucceaua roţilor, de trăgeau caii să se spetească. Răzbise Oală cât „mai repede” şi cum să aştepte? Mai îndemnă pe unul, pe altul, dar nimeni nu se încumetă să strice liniştea boierilor. Porunca era: „Linişte! boierii dorm!“ Atât. Oală, tras cu Gherghel în odaia logofătului, se nevoise a se obişnui cu gândul aşteptării. Li se pusese în faţă nişte lipie proaspătă şi bărdace cu rachiu de pere. N-aveau încotro, trebuia să aştepte. Cât? Lipia aburind, rachiul lunecos şi căldurica făceau ca zelul lui Oală să se înmoaie. Nedormită noaptea Vinerii-Mari de slujba la biserică, sperietura cu focul Paşalei, pe urmă ploaia straşnică ce-l murase la întoarcerea de la conac, îi dăduse gata. N-apucase să intre într-o undă de somn şi hop, Gherghel l-a pus pe jar cu vestea lui. Şi iar drum zorit înapoi la conac. Şi-aici… Aşteaptă. Lunecuşul perişoarei, căldurica, oboseala îi culcară vătafului căpăţâna pe masă şi-l adormiră. Gherghel mai închină singur din rachiu până îl răzbi şi pe el somnul.

Către amiază se mişcară ăi din conac. Boierii, treziţi mahmuri, căşunară pe Oală.

— Ei, istorie ca asta! Fără mine nu puteai să te descurci? Afară din sat! Să se ducă de unde-au venit. Nu-mi trebuie necaz! Descotoroseşte-te de ei! Putea să-ţi dea singur prin cap care mi-e dorinţa. Hait, te cară! E-heei, Oală! Nu-mi placi!

— Boierule! Şi eu gândeam aşa! bâigui Oală mai rău decât i le belmejise Gherghel lui. Să nu-l mai cunoşti. Nici repezit, nici rău. În faţa boierului era moale ca miezul lipiei.

— Atunci? Ce-ai mai venit să mă tulburi în zi de împărtăşanie? Mânii pe Dumnezeu, Oală! Hait, la treabă! Fă curăţenie! Am zis: să se întoarcă la Paşala în sălaşele lor! Ce-o să gândească Paşa: „Fuierea şi-a luat oamenii. Şi foc curţii tot el a pus! Cu oamenii lui, ca să-şi ia robii înapoi! “ Nici să n-aud! Paştile să nu-i apuce în sat. Asta mi-i vrerea şi porunca! Îndărăt! Ei, istorie ca asta!

— Aşa, sigur! Aşa voi face, stăpâne! se ploconi Oală.

Fuierea, fără să-l privească mai mult, ieşi din încăperea în care îl primise.

Printre ai lui, Oală îl număra şi pe Butu. Fricosul îşi luase inima în dinţi să fie alături de vătaf, cu Gherghel, Buligă şi Petrea.

De aceea, când Oală cu Gherghel se întoarseră de la conac, în după-amiaza aceleiaşi sâmbete, în poarta casei înstărite ce şi-o ridicase vătaful cu sudoarea robilor curţii, pe blana lată a băncii de brad aşteptau nu numai Buligă şi Petrea, ci şi Butu.

Ca să nu scază din damful ce i-l dase porunca lui Macarie, de cum cobori din leagănul poştalionului să se întindă de amorţeală, strigă:

— Femeie, nişte udeală tare şi de-ale gurii! Mai repede! S-aude? Şi-apoi către cei din jurul lui: Intraţi, că avem treabă!

După ce înfulecară în picioare jumările – care numai de post nu

erau – cu varză acră tăiată în ulei de dovleac, sorbind cu gâlgâituri rachiul de izmă fiert, Oală începu, retezat în vorbă, după porunca stăpânului:

— Să iasă din sat! Să plece de unde-au venit! Ei, istorie ca asta! repetă el până şi expresia boierului. Să nu-i apuce Paştele! Şi voi ce-aşteptaţi? Trebuia să mă vestiţi numaidecât!

— Păi… se apucase să înceapă Buligă şi Gherghel vorba, dar…

— Ce-o să zică paşa!!!? Că boieru' şi-a asmuţit oamenii împotriva lui. Asta o să zică! Şi-or să vină cu spahii încoa', să ne omoare. Aia-i! şi umplând o stacană pântecoasă: Mai repede! Să-i dăm afară din sat. Acuş! Unde au tras?

— Care din ei la Ilina!

— Toloacă, la ai lui!

— A-ha! Toţi grămadă! Bine. Hai!

Şi Oală, cu achiu, repezit, porni spre uşă. Izbi clanţa şi trânti uşa de perete.

Cu ceilalţi după el, se îndreptă în mare grabă spre casele unde trăseseră băjeniţii din Paşala. Se ţineau cu toţii strâns pe urmele vătafului care icnea câinos pe nări, să-şi crească mânia. La brâu îi atârna pistolul. Cu o biciuşcă scurtă în codirişcă şi cu fişca împletită îşi bătea la fiecare pas carâmbul cizmei, iarăşi un ifos de hotărâre.

În curţile în care trăseseră cei întorşi, îngloteală de lume. În jurul carelor şi căruţelor celor veniţi, mişunau rudele şi toţi cei care îi preţuiau. Coborâseră morţii şi răniţii. Descărcaseră lucruşoarele, deshămaseră şi adăpaseră vitele. Hărmălaie, vorbe de toate felurile, întrebări, răspunsuri. Fiecare avea o treabă de făcut şi-o făcea cu tragere de inimă.

Oală intră valvârtej în curtea largă a lui Isaia, pe porţile mari, rămase deschise în urma carelor sosite de dimineaţă. Îşi răscrăcără picioarele şi, cu mâinile înfipte în şolduri, strigă ameninţător:

— Afară!

Câţi îl auziră încetară vorba. Larma abia de se micşorase când Oală zbieră iară:

— Afară!

Copiii se speriară. Tineretul de pe margini se întoarse cu faţa spre cel înfipt în pragul porţilor date în lături. Glasurile care lărmuiau se domoliră şi tăcură. În liniştea lăsată pe-o clipă, Oală tună:

— Afară toţi! Cei de-au venit să plece îndărăt!

O tăcere se ascuţea altfel decât liniştea felurită cu care fuseseră primite până acum cuvintele vătafului. Oală, nemişcat, adăugă:

— Porunca boierului este: Cei de la Paşala să plece chiar astăzi îndărăt! Îşi trecu repede mâna cu biciuşca pe sub nări şi-apoi şi-o îndesă în şold, după ce răsuci pleasna pe după braţ. Încărcaţi şi căraţi-vă! urmă ameninţând mai departe.

Din mulţime se deschiseră două pârtii: în capul uneia se arătă cu pletele albe trupul mărunt dar vârtos al lui moş Dositei, care se îndrepta spre Oală cu paşi de pândă, număraţi; din cealaltă pârtie, mătăhălos ca un urs, călcând apăsat, îşi făcea loc Moisei.

— Cuum?!

— Cum?! făcură pe rând cei doi înaintând.

— Cum s-a auzit! Vă căraţi! se oţărî la ei, Oală, neclintit.

— Cee? pătrunseră, din părţi de data asta, glasurile lui Toader Huţu şi al lui Isaia.

— Boieru' porunceşte să plecaţi! Chiar azi!

— Aici suntem, aici rămânem! spuse liniştit, dar cu hotărâre ameninţătoare Dositei Toloacă, aţinându-se spre Oală cu paşii şi cu braţele, ca şi când ar fi dat să prindă vreun pui de găină.

— Am venit de unde am plecat. La matcă! îl încolţi dintr-o latură Huţu, încă potolit în glas, dar tremurând de o mânie abia stăpânită.

— La ai noştri! La baştină! înnumără vorbele Isaia cu privirea mutată de pe pistolul din cingătoarea vătafului, pe fişca biciului. Iar Moisei, ajuns la doi paşi de Oală, îi zvârli ce mai trebuia spus încă o dată.

— Rămânem aci. Toţi!

— Afară! dădu să acopere cu răcnetul lui Oală.

— Afară tu! îl acoperi Moisei tunând.

— Mai repede! zvârli piţigăiat de tare omul boierului.

— Ceee?

— Să plecaţi!

— Să plecaţi! adăugară, sumeţindu-se umbrele vătafului: Buligă, Gherghel, Butu, Petrea.

— Şi voi? Viermilor!

— Aţi prins glas! îi îmboldeau Huţu şi Isaia.

Dositei îi zvârli lui Oală, ca trăsnetul:

— Am răzbit spahiii şi gândeşti că ne tai acuş cu zbieratu'? Paşala noi am înălţat-o, noi am risipit-o pe cele patru vânturi!

— Porunca boierului! Să plecaţi azi!

— Pă dracu'! Am spintecat turcii câţi ne-au stat în cale, cioburi s-alege şi de tine, Oală!

Dositei urla, scos din ţâţâni. În spate se ţinea Moisei.

— Cioburi? şi vătaful dădu să izbească faţa bătrânului.

Moisei îi prinse mâna şi i-o răsuci. Mulţimea dădu înainte. Cei patru ai lui Oală feriră, strânşi de grămada celor câţi erau adunaţi. Sprinten, vătaful Fuierei se desprinse şi duse mâna la pistol. Ca fulgerul i-l smulse Moisei şi când Oală deschise gura să strige îi îndesă ţeava în beregată:

— Na! Căcărează!

Oală, cu ochii cât cepele, se înecă. Ceilalţi patru se îndesau unii în

alţii, tescuiţi de mulţime.

— Uiuuu! se auzi un chiot gros. În pas de şapte poşte sosea Ilina, cu broboada pe umeri şi braţele deschise ca un liliac. Zbura, nu mergea.

— Târtiţă! Te îneci, vai de mine! şi-i scoase pistolul din gâtlej. Şi voi? Făcu ea, spaimă, spre Buligă şi ceilalţi. Acas' prăpădiţilor! şi-i izbi cu minerul pistolului. Căraţi-vă, bălăriilor! Acas'! Smucind biciuşca din pumnul cu care vătaful îşi ţinea gura sângerată şi căscată ca o oală, îi plesni peste creştete. Toader Huţu, Isaia, Toloacă îi împingeau ca şi când ar fi rostogolit nişte boloboace. Mătuşa Ilina plesnea şi striga:

— Mânăăă! Minaţi, prăpădiţilor! Nu mai amărâţi cu umbra voastră „Paştele Românului”!

Gloata se despică să le facă loc. Oală se împleticea între ai lui vărsând sânge. Ajunşi în drum, mulţimea zvârli după ei cu bulgări de noroi, cu băligile vitelor.

Hăulea gloata ca un grohotiş pornit din munte pe urmele celor goniţi, acoperindu-i cu zloata uliţei şi cu blesteme, câte le veneau la gură.

*

*   *

Ca pe cine ştie ce dar, în taină, Fusea şi Mânzu aduseseră pe Sultana, cu bocceaua ei rotundă, plocon lui Capră.

Om al popilor, Capră tăia şi spânzura. Se lăfăia în belşug, ştiind să se chivernisească prin linguşiri pentru cine se cuvenea şi spre partea de unde venea folosul. Ştia merticul stareţului Ghedeon. Lui Teofil, arhondarul, îi ştia slăbiciunea. Isaiei îi ştia măsura pântecului şi că într-ale drăgostitului se mulţumea cu ce pica de la ceilalţi. Capră dădea fiecăruia cele de frupt după pofta inimii: stareţului, muieret de toată teapa, arhondarului, numai trufandale pe sprânceană; iar Isaiei, praznice grase, bine stropite cu vin, în zile de sărbătoare ca şi în posturile mari. De rămânea Isaia nesastisit – ei, atunci şi niscaiva pârdalnice „urjume de liubov”, o „nimica toată“ din ce s-a îndura prea sfinţii în „ierarhia ţinută frumos” – după cum spunea singur cucernicul monah. Tot treburi pe ascuns, dar mai de preţ aşa. Astfel îşi întărea şi mai zdravăn vătăfia lui, adevărat paşă peste robii Reavănei.

Dichisit la socoteli, cu bună gospodărire, Capră avea la mănăstire faima de om de ispravă, de neînlocuit. Nu risipea avutul monahicesc, roada ce-o culegea din livezi, din vii şi de pe ogoare. Cinstit, fiindcă nu jecmănea ce se cuvenea călugărilor, ci trăgea de pe spinarea rumânilor, mulţi câtă frunza, de nu se simţea.

Ai fi zis că nu are nicio avere a lui. Ce era al lui era dat mănăstirii, danie, adică, asta fiindcă ce era al mănăstirii era şi al lui şi al

stareţului. Un cal de călărie i-l dăruise stăreţia. Casa în care locuia era metocul mănăstirii. Arătoasă, bine tocmită, cu de toate şi toate în grija unei bătrâne pricepute, vrednică de bine-credincioasă, că, din câte ştia şi vedea dintr-ale călugărilor, nu mai călca femeia pragul lăcaşurilor de închinăciune nici la slujbele Paştilor şi nici pentru împărtăşire. Se ruga singură şi tăcea mâlc. La munca ei curată se adăuga de pe lături, la treburi mai grele, ajutorul lui Piţighie şi Savel, fiecare la ce se pricepea. Care om, cât de netot, nu îşi are talentul lui? „Cuvioşii" Savel şi Piţighie îl aveau şi ei pe-al lor. Iar Mânzu şi Fusea nu doar că ştiau să bea – şi la asta îi ţineau hangul lui Capră – dar erau şi bune iscoade şi se pricepeau să scoată pentru vătaful mănăstiresc banu' din piatră seacă. Că, pe lângă celelalte, lui Capră îi plăcea banul. Banul rotund, de aur şi din argint. Mai ales de aur, îi plăcea aurul şi bogăţia din brăţări, inele, podoabe. Le strângea şi le creştea. Părţile ce i se cuveneau şi ce mai putea ciupi din tainurile de roadă: grâne, pomet, prefăcea totul în bani sunători de aur.

Capră se purta totdeauna îmbrăcat curat, în haină neagră de dimie, croită pe talie, lungă până peste genunchi, cu pantaloni cafenii, strânşi pe picior şi băgaţi în cizme cilibii, moi în carâmbi, strâmte în bot. Purta o barbă negruţă, rară în firele pe care le ţinea încurcate, ca să pară mai dese. Fire lungi şi subţiri, ce-i înconjurau buzele şi bărbia ca o pânză de păianjen. Părul, scame roşcate lungi până la umeri şi subţiri tot ca pânza paingului.

Ochii îi avea ca de capră, amintindu-i numele.

Nimeni nu-l cunoştea altfel, ca şi când nici n-ar fi fost botezat vreodată. Avea un nume ciudat, nu şi-l iubea nici el şi nu i-l putea nimeni ţine minte: Doremidont. Doremidont Capră. Numele de Capră îi era şi nume şi poreclă.

Mai avea un cusur sau – o parte bună, de ce nu? — îi plăceau femeile. Nu numai pentru el. Capră le încerca doar pe fiecare. De toate soiurile, de toate stirpele, adică şi pentru ce ar fi fost să i se cuvină stareţului Ghedeon şi pentru ce ar fi fost să fie pe placul subţirel al dumnealui arhondarul Teofil. Şi ca să le despartă pe potriva fiecăruia, le drămuia el mai întâi. Le gusta buchetul. Nu le păstra, le logofeţea, ca vătaf peste ele, ca şi peste averea întreagă, rotundă a mănăstirii. Că se înfrupta din ele – mai puţin din ce îi plăcea mai puţin şi mai cu osebire din ce îi plăcea mai mult – asta se întâmpla ca şi cu zestrea mănăstirească (cu vinul, spre o pildă, că-i era drag şi că-i aducea mai lesne banul de aur, preschimbat din chilimbarul sucului vechi şi tare, la târg, la negustori, prin Fusea şi Mânzu).

Şi fiindcă astfel era Capră, de aceea cei doi îi aduseseră în taină pe Sultana. Şi o dată cu ea, bocceaua în care ştiau că femeia rostogolise monezi şi podoabe. Femeie nurlie şi aur strălucitor. Fusea şi Mânzu se bucurară că vor fi şi de astă dată pe placul ocrotitorului lor.

*

* *

Trăseseră la casa vătafului, dar – după cum se învoiseră cei doi – pe Sultana aveau să o ţină ascunsă într-o odaie ce-o va rândui baba, până în noaptea învierii, după slujbă, când se pune masa, ori tocmai pentru amiaza zilei întâia din Paşti. Să se mai odihnească şi dânsa, să se mai dichisească. Poamă aleasă, nici vorbă, dar şi ea trebuieşte înfăţişată cu potrivită judecată. Ştiau ei!

Zis şi făcut. Sultana nu întrebă nimic şi nici nu spuse nimic. Baba, cu tot zorul Paştilor, se ţinu un timp pe voile ei şi îi dădu ce-i cerea. Se închise apoi Sultana în odaia curată, frumos împodobită. Nerăbdătoare, îşi dezlegă legătura cu ce nimerise să mai scape de prin scrinuri. Încercă să deosebească veşmintele, dantelăriile. Prefiră printre degete aurul dulce la clinchet şi pietrele de preţ, mărunt-mărunt tăiate pe feţe, şlefuite şi vârâte în cheotori scumpe. Mirosi parfumele sulimanelor şi alifiilor. Zdrobită de oboseala drumului în noaptea umedă şi rece, Sultana sta cu ochii pironiţi, fără să vadă şi fără să se poată încânta pe cât ar fi meritat prada. Strânse legătura şi o lăsă la locul ei. Trase zăvorul şi se dezbrăcă. Tâmpla durea zvâcnind în fierbinţeli. Obrazul ustura. Legată cum era cu o năframă în jurul capului, voi să pipăie vătămăturile oblojite. Îşi trecu mâna, apăsând uşurel. Dădu să se dezlege. Alergă la boccea şi-o desfăcu pripită. Luă oglinda, desfăşură arama şi, grăbită, îşi smulse prişniţele.

Doi ochi mari, adânci, brumaţi de-o ceaţă de tristeţe sub fruntea întărâtată de voinţă, priveau pe sub sprâncene negre, groase şi îngemănate, priveau dintre gene grele, învăpăiaţi de ciudă şi durere. Îşi văzu tâmpla deschisă, pecetluită cu cheag de sânge, obrazul tărcat de un fir de arnici roşu-vişiniu, buza zdrelită, fruntea de ceară împodobită cu jarul părului. Se privi îndelung, gândind pironită, până ce lacrimi mari stinseră durerile. „Să trăiesc viaţa. Asta vreau! Să fiu frumoasă. Să mă râvnească orişicare! Am să-mi mai pot alege? Cum sunt acuma… Oricum! Carnea asta! Sânii ăştia!“ Se descheie repede, strângându-i, mângâindu-le înteţit rotunjimile bogate. Depărtă oglinda şi-i privi pe amândoi dintr-o dată, trecând peste ei degetele sprintene. „Să nu mai fie toate bune de nimic? Aşi! O să-i momească Sultana la dragoste! E-hei! Las'!“ Şi se privi în ochi de-aproape, de mai aproape. Apoi îşi pipăi dâra din obraz. „Au vrut să mă sluţească? Au făcut-o! Ha-ha! Blestemaţii! Ce dacă! Ştiu ei ce-i dragostea, viaţa?… Găsesc eu vrăji să-mi ademenesc drăguţii! Las'!“

Cu înfrigurare, uitându-şi istoveala şi durerea în faţa oglinzii, rezemată de-un spătar de jilţ să-i cadă lumina potrivită, îşi îngriji vătămătura, precum sălbătăciunile îşi ling rănile. Migăli mult cu

tulpane curate, muiate în apă. Şterse, spălă, până când rămase ce trebuia ascuns: dâra paloşului. Încercă pieptănături care să-i acopere tâmpla deschisă, încercă să-şi lege marama, ca să acopere mai bine urma piezişă lăsată pe obraz. Se încrunta, îşi zâmbea, suferea şi se bucura învingătoare, drăceşte: „Tot frumoasă eşti! Frumoasă ai să fii!“

Se spălă pe îndelete, se primeni, îşi drese obrajii cu alifii de prin borcănaşele turcoaicei. Apoi, înviorată, încercă veşminte după veşminte, nesăturându-se să se privească. Ale Hildei îi plăceau mai mult, dar îi erau strâmte; ale lui Mediné i se potriveau, dar îi plăceau mai puţin. Gânduri i se încrucişau fulgere în minte, socoteli intrau unele în altele, înmulţindu-se nenumărate ca oglinzile unele în faţa altora. „Oi mai fi bună la ceva! O să vă arăt! Oi păli şi eu în cine s-o nimeri, ce gândiţi! Lovesc şi io! M-aţi pizmuit că n-am rămas slugă proastă şi neîndemânatică şi m-aţi lovit? O să lovesc şi eu!“

……………………………………………………………..

Mâncă nişte mieji de nucă. Muşcă un măr. Bău apă dintr-o carafă şi către amiazi se culcă acoperind ferestrele cu perdelele groase, trase una peste alta.

Visă vijelii şi prăpăduri, mulţimi răsculate, bocete, înfrângeri şi biruinţe. Şi ea, în tot locul, lovind, răzbind, plutea călare, neajunsă de nicio spangă, de niciun plumb străpunsă, hohotind diavoleşte, mereu biruitoare.

……………………………………………………………..

Deschise ochii. Dădu la o parte un colţ din perdea şi privi afară. Se întunecase. Ograda mare, bine gospodărită, răsărea mai mult din abureala lăptoasă încă a înserării decât din lămpile celor două fanare aprinse unul sub streaşină casei mari de la drum, altul pe un stâlp din mijlocul curţii. Încercă să-şi dea seama de întocmirea locului. Fusese găzduită într-o căsoaie din fundul curţii, căsoaie din piatră, cu o tindă largă, înaltă, boltită. Sub geamuri înfloreau în zăpezi mirositoare cireşi ori vişini, împodobiţi ca nişte mirese.

În casa de la drum, zisul „metoc“ mănăstiresc, locuia singuratic Capră, peste bolniţele cu bunătăţi, cu zăcători şi buţi, cu găleţi şi site pentru felurite păstrări. Căsoaia asta din fundul curţii, bine chivernisită şi ea, umbrită de copaci şi pomi şi prejmuită pe celelalte laturi întinse, era „tractirul”, „hanul” unde se aciuau „uneltele de lucru“ ale vătafului: Fusea, Mânzu, Piţighie şi Savel. Şi tot aici îşi găseau găzduire „oaspeţii” de petreceri, femeile şi fetele momite. Aici erau odăi înzestrate cu fel şi feluri de catrafuse, nimerite să înjghebeze iatace primitoare amirosind a levănţică, a busuioc, a salvie şi izmă. Poloage grele, jilţuri înalte în rezămători, sofale scunde acoperite cu macaturi pembe ori stacojii. Pe gusturi, după trebuinţe, încăperile se înşiruiau de o parte şi alta a unei săliţe scunde. Linişte de sihăstrie pierdută în sihle dospea în încăperile bucuriilor vinovate, odăi cu

podinele acoperite de lăicere groase, să înece paşii. Cu zidurile ca de cetate şi ochiurile ferestrelor înfundate în pâslele perdelelor, astfel erau rânduite toate aci, încât, de afară, căsoaia părea lăcaş neprihănit, odihnind totdeauna goală, împietrită între tăcerile ameţite de florile livezilor. Cuvioasă tihnă şi curăţenie feciorelnică. Altminteri, adevărat cuibar cu ouă de şerpi, iuţi să prindă viaţă spărgând găoacea în pehlivănii şi petreceri, în nunţi parşive şi naşteri ascunse, de ruşine.

Sultana avea să fie într-această dezghiocată primăvară viţica adusă spre junghiere. Cui îi va fi adusă jertfă? Cine din cucernica treime arhierească o va primi cântare drept- măritoare? Căruia din sfânta troiţă i-o va închina vătaful Capră?

CAPITOLUL AL ŞASELEA

Băjenarii îşi tocmesc alte aşezări, ori se trag la baştină, având să înfrunte prigoana vătafilor boiereşti, ori a vechililor mănăstireşti

Văzduhul era un clopot. Soarele – limba lui — se clătina cu zorile în răsărit, cu asfinţitul în apus. Ţiuia într-una tăria albăstrimilor de muzicile împletite în ecouri. Zumzăia împrimăvărarea din troienele de flori. Zburdau frunzele adiate şi susura de-argint apa vadurilor.

„Cu moartea pre moarte călcând…“ De pe pretutindeni băjenarii, scăpaţi de truda la curtea Paşalei, azi cetluită racilă, îşi hodineau mădularele într-această paşnică duminică a Paştilor.

În Tiuga Colibaşilor, oamenii aveau doar pumnii căuş din care să bea apă de ar fi avut după ce. Şi, dacă era duminică, şi mai abitir a Paştilor, totuşi ei îşi băteau parii odăilor, tăiau răchiţi şi mlade de salcie să-şi încropească pătuiagul. Tăiară câţiva miei, dospiră aluat de pâine, întocmiră plite. Se gospodăreau să primească precum se cuvenea prospeţimea primăverii.

Roboteau cei fără căpătâi, fără de nici unele. Se legaseră să doboare sărăcia cu munca braţelor.

La loc nou, nădejdi de viaţă nouă.

*

În satul Varvarei, mătuşa Ilina, cu Dositei Toloacă, Moisei şi Huţu stâmpăraseră pofta boierească adusă de Oală.

Îşi îngropară morţii. Duminică de jelanie, dar şi de mulţumire pentru cei teferi că s-au tras pe locurile lor, de unde nu s-or mai risipi nicicând.

Oală, după ce înghiţise înfrângerea, cum înghiţise şi ţeava pistolului, stupise sânge, boscorodind până se făcuse înţeles: „Să se ducă carevaşilea să-i spună boierului. Mai repede!“ Se dusese de-a călare Butu. Îi spuse boierului ălui mare. Si a înjurat Fuierea, i-a blestemat pe toţi, măcar că se împărtăşise şi era curat la cuget ca pruncul nou-născut:

— Bine, o să vedem noi care pe care. Ei, istorie ca asta! Oală, hm! nu-i bun de nimic. Ţi-am spus, Radule!

— Parcă mai ieri îl lăudai, tată?! Om ca el… Să-l cauţi, îmi spuneai… şi-acum? răspunsese fără chef de asemenea sfadă fiu-său.

— Eu îţi spuneam? M-am înşelat, se vede! Aaa! Îl schimb! Auzi, neputincios! Şi netrebnicii ăia să se ducă unde a înţărcat dracu’ iapa! Asta să facă!

— Să se ducă, să se ducă, dar nu-i unu’. Dacă…

— Niciun dacă., Să piară! Pulberea să se aleagă de ei!

— Macarie, îi strigă cu dojană Zamfira, te-ai împărtăşit azi doar!

— Doamne, iartă-mă! Ei, istorie! Să n-aud! Cum îţi zice ţie? îl întrebă pe Butu.

— Pe mine? Butu mă cheamă!

— Bine, cum te-o chema! Să-i spui lui Oală că-l nenorocesc!

— Să-i spun că-l neno…

— Nu-i mai spune nimic. Să treacă Paştele şi… către Radu: Auzi, Radule, să te ţii tu de-asta!

Răspunse cu tăcere Radu, dar şi cu strâmbătură din nas.

— Hait, te cară! Nu-i spui nimic. E un prost. Şterge-o! Panaghia mă-ti şi ţie! se stropşi boierul Macarie către Butu.

Boiereasa Zamfira se închină, nevoind să-l mânie pe Dumnezeu cu supărarea ei.

Adevărul era că Macarie şi Radu nu ştiau cum trebuie să se poarte cu „nepoftiţii”. „De cărăbănit trebuie să se cărăbănească! Dar cum?“ Asta era mai greu. Chibzuiala rămânea să fie pe-a treia zi de Paşti, pentru când erau poftiţi la mănăstire la Reavăna. S-or sfătui cu stareţul, că vor fi intrat şi în satul ctitoriei robii ridicaţi pentru Paşala, în vara trecută. Până la urmă, se mângâiaseră boierii că „doar nici turcii, desigur, n-or să se repeadă una-două, fără cercetare”.

Era sărbătoare şi nu se potrivea să nu dea repede uitării supărările.

*

Răniţii erau mai fără viaţă. Le dădeau griji şi îngândurare celor din satul mănăstirii. Dar oamenii mai stăruiau şi în alt gând. Se bucurau de întoarcere şi se mai bucurau că, numai cu mendrele lui Capră şi chichiţele stăreţiei, vor duce laolaltă viaţă mai liniştită.

Apucase să ştie doar Capră de întoarcerea lui Drăghia, fierarul, cu alde frate-său Mihail. Aflase de la Fusea şi Mânzu de toţi câţi fuseseră în răzmeriţă. Şi de potcovarul Tilică şi de feciorii toţi ai lui Dositei. Vreme de frecuş cu ei era destulă şi pofta de fruptul Paştilor nu era să şi-o strice, mai ales că, poamă lăudată, îi căzuse în leasă Sultana. Şi unde mai pui, nu goală-goluţă, ci cu dar. Femeie peşcheş pentru stăreţie, să câştige başca încredere, să se facă mai de trebuinţă, şi aur… Aur plăcut ca soarele, să-şi împlinească gurile căscate ale măjilor dosite în cele cotloane, de el singur ştiute.

„Aşadară, lasă să-şi petreacă ei creştineşte Paştile mamii lor şi, de-a treia zi, la „praznicul” de marţi cu feţe simandicoase, la mănăstire, ’oi aduce eu vorba şi despre „spahiii rumâneşti” ce s-au încumeţit să-l supere, bag’ seamă, pe Paşă! Acu’, deodată, să-mi cunosc cumătră. Sultana, zice-se, sculă de soi! S-a încuscrit turcu’ cu ea… O şti ceva turcu’, ditamai paşă, trecut şi pân’ ciur şi pân’ dârmon! Gândesc să-şi lângă stăreţia buricele deştelor. Da’ eu ce mi-s? Am vreun cusur? Să iau caimacu’ şi să fac ochi dulci legăturichii!“ gândea Capră, răsucindu-şi firele rare din bărbie.

*

*　　　*

Şi într-aceeaşi dimineaţă de cleştar a Duminicii Paştilor dintr-un început de mai primenit cu prospeţimile primăverii, pe când creştinii de pretutindeni dumicau după datină anafura muiată în vin, din portul Galaţilor se desprindea o corabie cu toate pânzele întinse, purtând spre zări cu alte adieri pe Hilde, încredinţată până la Constantinopole neguţătorului Sinigaglia şi fiicei sale Beatrice.

De la această despărţire nedorită, ce-i lăsa un jind amărui, Nazim se întorsese mai mofluz, mai fără haz şi încă mai zdruncinat în necazul cu Paşala, de care teamă îi era să nu se ducă buhul spre Bosfor o dată cu vântul prielnic ce bătea în pânzele corăbiei pornite într-acolo. „Omer, bolnav. Oşteni căzuţi atâţia. O avere, pulberea pierdută! Şi toate în prag de război! Mustafa să mă lumineze cu înţelepciunea lui bătrânească! Se înnegura Nazim şi nu mai vedea decât vâlvătăi, scrum şi încăierare.

Când Paşa îşi spuse păsul, ca împreună cu suta de spahii – garda ce mai rămăsese în Brăila – el însuşi în frunte să treacă prin foc şi sabie pe cutezători şi să ardă satele jur împrejur, Mustafa îl întrerupse cu sfatul său:

— Nici nu e să te ascult până la capătul vorbelor! Iertare! Bătrâneţea mea găseşte că să porneşti la înfăptuirea gândului acestuia ar fi lucrul cel mai nepotrivit. Nu! Nu te sfătuiesc, mărite Paşă şi stăpân! Îţi sunt cărunt sfetnic şi viaţa m-a învăţat multe. Necazului ar fi să adaugi alte necazuri! Mustafa vorbea rar, cumpătat: Ai avut supărare cu Paşala şi la asta, Ali, cu acel îndoielnic Ismail, nu puţin amestec avură. Omer? Necugetată purtare va fi avut şi el pe-acolo. Nu ţi-au cinstit poruncile, încrederea şi numele. Focul n-a izbucnit din senin! Omer s-a-ntors înfrânt… Alţi ostaşi să trimitem? Nu! Robii cunosc văgăunile pădurilor, întind capcane. Atrag şi hărţuiesc… Ar fi pierzanie! Dă-ţi necazul de-o parte, stăpâne, şi judecă starea lucrurilor în înţelesul lor!

*

* *

Două zile mai târziu. A treia din Paşti. Unsprezece ceasuri dinaintea nămiezii să fi fost. Slujba în lăcaşurile de închinăciune se urma cu tipicul orânduit de sinoade, dogme şi canoane.

La acea vreme, Nazim cu bătrânul sfetnic Mustafa, mai fără zâmbet ca niciodată, erau la căpătâiul lui Omer, care, galben ca de ceară, scâncea întins între perne. Nu mai lucea de unsoarea grăsimilor puhave. Nici batjocoritor nu mai ştia să fie.

Omer gândea: „Piciorul de-a fi să mi se taie – doctorul Negroponte şi Sabarese, chirurgul veneţian, nu o mărturisesc făţiş, dar eu înţeleg – să nu se afle la înalta Poartă! Greu de ascuns asemenea vătămare. Slujba mea? A paşii chiar!“ Din barba crescută în voie, nepieptănată, străbăteau ivindu-se profirii dârele unghiilor Varvarei. Stăruiau. Mustafa citea mustrarea ce-şi făcea Omer pentru acele dâre. Nazim avea şi el aceeaşi temere: „Să se ţină ascunse toate cât mai bine… Dar cum să păstrezi taina atâtor oşteni căzuţi? Fiecare din cei în viaţă vorbesc. Dacă-i opreşti, mai mult vor vorbi, născocind, minţind, umflând. Vor ticlui rapoarte cu schepsis, să nu se citească nici printre rânduri. Da, da. Trebuie toate ascunse şi uitate. Putea fi durată Paşala curte de odihnă. Bine… Dacă-ar fi rămas în picioare. Dar arsă… aruncată în aer! Pulberea şi armele pierdute. Spahiii căsăpiţi! Cum să le doseşti pe toate? Vâlvătăile Paşalei şi răzmeriţa robilor a învăpăiat capul tuturor. Oamenii vorbesc. Cum să-i faci să tacă? Se vor auzi! Şi-atunci? Poate că nu prea curând, poate mai târziu. Constantinopolul e departe. Aste griji ţin oamenii încătuşaţi pe acolo. Poate, cumva…“

…………………………………………………………………

Dar aceste gânduri ale Paşei erau zadarnice.

La cale de două zile şi mai bine, departe, în largul Pontului Euxin, Hilde sfârşise povestea Paşalei. O istorisise Beatrice Sinigaglia.

Cele două femei stăteau pe tenga fregatei şi urmăreau cum etrava spinteca valul cu creasta ei. Vântul flutura sarafanele, dantelele decolteurilor şi panglicile ce domoleau vrajba buclelor.

„Povestea Paşalei îmi va fi de trebuinţă vreodată”, gândea machiavelic faimoasa Beatrice, amanta tuturor celor de la care putea sconta încincite profituri la aliş-verişurile lui signor Sinigaglia, şi cât mai multe licăre – şlefuite pietre preţioase – pentru magnificul ei trup. Nenumărate erau darurile pe care ştia să le stoarcă din pungile numitorilor, fie ei prinţi, conţi sau paşi, fie corsari englezi, ori aventurieri vestiţi, închipuind cu toţii comoara de care vlăstarul lui don Girolamo Sinigaglia ştia să dispună. Fel şi fel erau tertipurile prin care curtezana ştia să obţină tot ce dorea.

Cunoscute fiind acestea, şi-ar fi putut da seama oricine că speranţele lui Nazim erau zadarnice, fiindcă de pe buzele locvace ale periculoasei italience, mai sigur şi mai repede decât oricum altfel, ceea ce Paşa ar fi dorit să moară în spuza uitării avea să ajungă tocmai acolo unde nu trebuia. Să-i fi spus Hildei să nu vorbească despre întâmplarea cu Paşala? Nazim nu numai că nu găsise cu cale, dar nici nu-i trecuse prin minte. Nu bănuia cât de întinse erau legăturile Beatricei, despre a cărei faimă nu avusese de unde afla.

De altfel Hilde nu făcuse decât să adauge doar câteva amănunte de la faţa locului, la ceea ce Beatrice ştia deja despre „păţania turcească”, din discuţiile ce se purtaseră în reuniunile coloniilor de străini din Brăila, adunaţi ciorchine în bogata raia otomană. Întâlniri de la care – pentru motive lesne de înţeles – era nelipsită. Doar acolo se puneau multe la cale: se încheiau tranzacţii, se vânturau veşti, se ţeseau intrigi, se dobândeau relaţii. Sporovăia gura lumii. Ciulite ascultau urechile.

Vânt prielnic se umfla în pânzele toate întinse. Velele mari, gabierele şi rândunicile creşteau pe verigile catargelor, se umflau ca sânii opulenţi ai veneţienei. Mângâiaţi de razele viorii ca sub pensulele grase ale unui Paolo Veronese, pătimaşi, provocatori, strânşi anevoie în corsajul brodat cu subţirele bilbiluri, scăpau răsfăţaţi, mai pe jumătate dezgoliţi, tresăltând neastâmpărat din doruri mereu sporite.

Despletiri de vânt plăcut, răcoros izbeau faldurii straielor, încordând şarturile ce struneau zborul navei avântate pe care pluteau călătorindu-se spre Bosfor cele două femei: Beatrice şi Hilde, una cu lumea ei făţarnică, gureşă, pizmătareţă şi lacomă, alta fără de gânduri pentru ziua de mâine.

*

* *

„Două zile şi două nopţi! Halal Paşti! De pomină! Ţin-te, pânză!“ gândea Capră, pornit pe calul murg, să fie la mănăstirea Reavăna pentru sărbătorirea celei de-a treia zi a Învierei. Pe la vreo unsprezece ceasuri să fi fost. Soarele se ploconea pe cer după legănarea călăreţului aşezat în şaua ghintuită cu alămuri strujite. Numai mireasmă şi zăpezi de floare, livezile.

Spre ceasul prânzului, avea să ajungă sub clopotniţa mănăstirii. Şi de-ar fi ţinut în pas şi tot ar fi sosit la vreme. Ar fi ameţit de-atâta frumuseţe şi de miresme, de-ar fi grăbit pe-aşa vreme. Pe deasupra şi gândurile la ceasurile din cele două zile şi două nopţi în urmă… Nu două zile şi două nopţi: nopţi toate, că numai amorţit a fost vătaful, ori patru zile, că numai treaz a fost. Treaz de năbădaie, că se mira şi el ce-l găsise. Altă frumuseţe, cu alte dichisuri. E să gândeşti la toate şi să le retrăieşti.

Se aşteptase Capră să întâlnească o slujnică smerită, care să-i sărute, în genunchi căzută, mâinile şi încălţările, de mulţumită recunoştinţei. Şi când colo, găsise o jupâniţă îndrăzneaţă. Ea râdea zdravăn şi el – îi era greu să şi-o spună – abia de gângăvea. Se aşteptase să dea de ofilire şi suspin, iar Sultana îl primise în desfătare tinerească, cu surâsuri şi şoapte. Se izmenea făcând pe priceputul. Cât de neînstare era omul să-şi amintească toate astea. Dar aşa era. Le gândea. Nu vroia să-şi asculte gândul, dar el ţârâia şi singur. Făcuse cu ea pe tăuraşul şi când colo se dovedise a fi un buhai searbăd. Când ea se gudura lipicioasă, el, irosit, pirotea. Destoinic se ştia, nedovedit. Şi iată-l stors, întors din vrej şi ameţit de-a binelea. Ea parcă ar fi fost stăpână, iar el, cu sfiiciunea slugii. Dar nu era să se posomorască: femeia avusese şi clipe când se lăsase supusă, dându-i prilej să se simtă şi el bărbat, stăpân, lăsându-l să-şi ia cu pofta tot ce dorea. Se pierdea omu’ când îi mângâia creştetul şi îi despărţea cărare la mijloc. Când închizând ochii codaţi, sprâncenaţi, îi arăta dinţii ca boabele ciucălăului de lapte şi îi săruta buzele înguste şi vinete, două râme, cu buzele ei fierbinţi, cărnoase ca pietroasele, sugându-l ca lipitoarea. Cozile groase, vârtejite pe moalele capului sau lăsate cuminţi peste sânii zbuciumaţi, mere domneşti. „Îşi astupă dâra din tâmplă şi din obraz cu tulpanul, să nu i se mai vadă otânceala. Crestătura din buză o lasă, că-i pune un zâmbet poznaş! “

Şi le depăna toate Capră, legănându-se moale din mijloc, pe voia calului.

N-avea de unde şti vătaful ce era al ei şi ce prinsese din năravurile duium ale cadânei Mediné , ori din subţirimile Hildei. De la amândouă

câte ceva. Maimuţăreli ar fi fost toate, dacă ce învăţa nu s-ar fi poleit pe-un „vino-ncoa'" al ei. Sultana ştia asta. Şi focul din ea dogorea.

„Aprigă, Doamne! îndrăcită! Când îşi înfoaie nările îţi taie răsuflarea. Te picneşte o slăbiciune şi ţi-e bine ca în sânul lui Avram cu ea! Taman a chiparoasă miroase!" gândi Capră trăgând adânc în piept aerul primăverii, încărcat de-o părere şi cu mireasma femeii.

„Ce contăşele! Ce albituri! Străvezii ca aripile fluturelui. Botfori roşii, alţii galbeni şi colţuni de-i face pasul de pisică. Bogăţia ce-a mai „scăpat-o", sigur! Da' vorba-i îi stă?" şi nu mai ştia Capră încotro a pornit. Murgul ţinea drumul prea bine şi îndemn nu-i trebuia.

„M-am ostenit să-mi arate sculele daurite din legătură, ăle de-mi pomeneau nătărăii de Fusea şi Mânzu, da' ţi-ai găsit! O loveam cu leuca! Sultana altminteri nimerea să priceapă anapoda. Le-oi păstra pe-amândouă? Şi ibovnica şi aurul? Ibovnica o ţin de bună seamă. Chelăriţă, zice c-a fost, chelăriţă o fac! Se mânie baba, te pomeneşti! Da' vorba-i auru'... Să mi-l dea, numai aşa, spre păstrare sau să-l văz barem, ce Dumnezeu! M-oi gudura frumuşel şi poate că, deh!" Se uită răsucindu-şi rău firele de paing din bărbie şi se stâmpără doar când îl duru.

„Cui să i-o vânz? Asta n-am mai păţit-o! Cu una ca asta, flăcău să mai fii o dată! Stareţului, că ştie să geamă? Lui Teofil, că-i subţire ca foiţa? Isaiei? că le ştie pe de rând toate? Îi răpune pe toţi, zic! Mie să mi-o ţin? Şi mie, că-i cu folos! Dar mă tem că s-or înnădi toţi de ea şi mi-or prăpădi-o. Pocinog întreg! Deodat' i-oi vinde-o stareţului! E ăl mare... şi, pe rând, tainic şi-ălorlalţi. Da' să nu ştie unul de altul! S-or certa sfinţii, spurcaţii, Doamne iartă-mă, că... Pocinog întreg!"

Intrase Capră sub bolţile codrului şi mănăstirea se bănuia pe-aproape.

Se înăsprea vechilul schimbând gândul.

«Drept, cum mă-ndeamnă ea! Cei întorşi de la Paşala şi cei de s-au dus la foc n-au de ce să-mi stea în sat. Zice Sultana: „Vine Paşa valvârtej şi cere socoteala! — Plăteşte Capră, ce-ai prăpădit! Oamenii de la tine au venit să mă prade! Ce ştiu eu? „De la tine au venit, înseamnă că tu i-ai trimis! Nu ştiu. Robii să facă jaf de capul lor. Zideşte-mi Paşala şi pune la loc ce s-a luat. Să sece avutul mănăstirii oricum, da' s-o faci, că de nu..." Drept, Sultană! Gândesc că şi de nu vor aduce vorba azi despre asta, o să le-o spun ca de la mine, fireşte. Eu, unu', mă tem că poate fi aşa! Cade turcu' pe capul tău: „Plăteşte, sau de nu, junghiul!" Am să-i spun stăreţiei. Ce-o hotărî, io tot îi gonesc!»-

Slujba, să fi fost pe sfârşite. Clopotele mai clătinau într-un tremur mărunt streşinile de frunziş ale codrului. Murgul îşi ascuţise urechile. Capră îşi moşmondea cămările nasului, trecându-şi apoi pe buricul degetelui gros degetul cu care scociorâse bine-bine.

*

De la conac, porniţi mai de dimineaţă, veneau la Reavănă, pentru sărbătorire (şi mai ales pentru alte trebi) şi cei ai lui Fuierea. De vreun ceas erau pe urmele lui Capră bidiviii rădvanului boieresc, încăpător cât o haraba moldovenească. Plesnea surugiul peste patru armăsari şi şfichiul lung ajungea până spre cei doi înaintaşi.

Macarie Fuierea, rostogolit pe pernele din fund. Lângă el, Zamfira, boiereasa. Pe scaunul din faţă-le, noru-sa Teodora şi nepoţeii: Mărioara şi Mircea. Călări în lăturile rădvanului, Radu de-o parte, la înălţimea cupelei în care şedeau cei înnumăraţi mai sus, iar de cealaltă parte, mai înapoi, Gherghel, omul de casă.

— Ci staţi frumos, viermănoşilor! se răsti bunica nepoţilor.

— Mărioară, tu eşti mai mare! Nu mă supăraţi şi azi! De-aia v-am luat? zise de-o doară a dojană şi Teodora.

Iar copiii mai dihai zburdau ridicându-se în genunchi pe scăunaş să vadă înainte, pe lângă fundul lătăreţ al vizitiului.

Era familia împreună, dar fieştecare încălţat cu gândul lui se purta haihui, sărind de la una la alta, cum numai din opincile năzdrăvane ale gândului se poate, el singur liber şi într-una nestăvilit. Macarie Fuierea, spre-o pildă, măcar că lângă umărul Zamfirei, se desfăta în braţele muierei lui Gherghel: „Mi l-am câştigat pe bărbat-su om pe lângă casă. Oală, l-au ciobit. I-au rupt grătarul beregăţii. Scuipă sânge! Au rămas zurbagiii înfipţi pe călcâie. Cu noroi au dat în mine, dacă au dat după oamenii mei. Oală? Oale şi ulcele! Gherghel s-a legat pe lângă casă…“ şi trăgea cu ochiul boierul înspre partea pe care călărea omul. „Ce femeiuşcă şi nevastă-sa! îşi necăjea musteaţa boierul Macarie. „Da! M-a supărat amarnic liota asta ce mi-a venit pe cap de la Paşala. De cum ne-am întoarce, îi gonesc! Ies cu Radu şi-i risipesc! Cu bicele! Ducă-se… Gherghel? Să-l văz la treabă! Stareţu’ cum o face cu ai lui? Au băut sânge turcesc şi s-au stricat acum. Îi risipesc, opt un cal! Ducă-se! Ei, istorie ca asta! Ghedeon ce-o fi hotărât? Îl întreb".

Pe partea ei, Zamfira molfăia ca pe un sfarog tare, muiat pe gingiile fără dinţi, gând bun despre Teodora: „Eh?… E molcuţă ea noru-mea asta, da’ mamă bună! Îşi creşte copiii cu frica de cele sfinte. Cam răzgâieţi însă faţă de oameni, şi chiar faţă de noi. Îi iubeşte. Uneori prea le caută în coarne. Mamă, ce vrei! Parcă eu cu Radu… şi mulţumesc lui Dumnezeu şi Maicii Preciste. Să bat în lemn! Uite-l!“ Şi-l arătă sieşi cu privirea lăcrimoasă.

— Eh, ce zi! făcu Zamfira pe urmă, tare.

— Da, este! se trezi Macarie.

— E foarte frumos, măicuţă! se sfii şi Teodora, privind învăluit copiii, răsucită din gândurile ei: „De n-ar fi fost copiii, Radule, de mult

mă călcai în picioare. Şi-mi călcai dragostea mea, singura. Cu copiii – mă îngădui. Să ţi-i cresc, de asta-s bună, încolo…“ şi se înecă într-un suspin, pălind ca mălaiul.

—Ce apă-i asta, mămico? sună clopoţelul din glasul lui Mircea peste zurgălăii bidiviilor.

— Tu nu ştii? Sârca, prostule! îi răspunse Mărioara.

— Sârca e, mămico?

— Da, băiatule, da! se însenină Teodora şi obrajii i se făcură ca floarea piersicului.

Zâmbea copiilor. Era frumoasă aşa.

— Mai şi întrebi, nu ţi-am spus eu că e Sârca? îl dojeni Mărioara.

De trapul calului, mahmureala lui Radu se împâclise ca o bură tomnatică stăruind pe creier. Băuse zdravăn în sărbători de necazul ce-o să-nceapă cu hăituitul băjenarilor. „Plictiseală!“ şi scuipă într-o parte, uitându-se fără să vadă.

Pe partea lui, Gherghel era ţanţoş şi, pe dinăuntru îi da pinteni inima: „Dă m-au luat pe mine să-i însoţesc, semn mare! Nu de-a surda! Când face un boier ceva de prisos, fără cap? Dacă, cumva, pentru…! Aş!“ îndrăznea în sinea lui, dar şi ferea în lături: „Nu s-ar putea! Şi de ce nu? Dacă vrea boieru’! N-aş merita? Păi, nevastă-mea şi Zamfirei şi Tudoriţei Radului, ţine? Ţine! Asta-i! Şi io nu pot să-i ţin locul lui Oală? Ba, bine că nu! Zi-mi mie, stăpâne, să intru-n ei şi ţi-i mut în ţintirim, pă Dositei, cu Moisei, cu Ilina, cu toţi, ce mai… Dă-mi şi mie o răsplătire că ţinem o nevastă împreună şi las’ că nu mă-i mai cunoaşte! Hai!“ creştea Gherghel cu nădejdea în el, ca vrăbioiul când se scaldă în ţărână.

— Mamă, mămico, uite pădurea, colo, o vezi? sări Mircea pe scăunaş.

— Da, băiatule, o vede mama! şi Teodora îi mângâie buclişoarele ca fuiorul, scăldată de lumina unui zâmbet pentru copii.

În pragul bolţii clopotniţei, Capră auzi pe urmă-i zurgălăii rădvanului boieresc. Nu intră în curtea mănăstirii. Smuci murgul din frâu, făcu loc neamului Fuierei şi rămase cu capul descoperit, închinat slugarnic.

Cărarea din creştet abătută de scosul cuşmei şerpuia în sus fumul firelor de păianjen.

*

*   *

Paștile românului, Paşti de-ngropăciune.

Moş Dositei Toloacă mai avea să piardă pe fiu-său Ilie din satul mănăstrii. Un băiat al lui Moisei, Marcu, se stinse şi el din rană. Şi dintre cei tăiaţi şi împuşcaţi mai erau şi alţii între viaţă şi moarte.

După morţii îngropaţi în pădure, la locul luptei, pe lângă pierderea haiducilor Pârvu şi Iancu şi-a lui Mihu, morţii din zilele Paştilor făcură ca lacrimile să nu se mai usuce.

Şi peste toate, ca un vârtej de viitoare mare, gândul fiecăruia dintre oamenii celor trei sate: – Varvara, al mănăstirii şi Tiuga Colibaşilor – era sorbit de răzbunarea turcului din Brăila. „Că spahii putea să-şi aducă Paşa – gândeau – câtă frunză şi iarbă. Dar ei tot atâţia sunt, ba mereu împuţinaţi, cu pulberea câtă o au, cu puşca goală. Atât. Că turcu' vine şi spală-n sânge, arde, împrăştie. Nici tăcerea boierilor şi-a popilor nu-i a bună… Poate fiin'că-s sărbători, da' apoi…?“ Năvăleau gânduri vălmăşag şi forfoteau în minţi şi-n suflete, smolindu-le feţele, măcinându-le inima încet, încetişor, ca valul malurile. Ca o pulbere se aşterneau temerile peste oameni. Temerile, cari rumegători ascunşi, le fărâmiţau făină, zilele de sărbătoare.

„Fie-le ţărâna uşoară morţilor!“, „Veşnică pomenire1 lor!“, „De sufletul morţilor!“ ciocneau ei ulcelele şi văr- sau câţiva stropi. Unii se îmbătau ca să ajungă să plângă, să-şi uşureze năduful.

Cei care „descălecaseră“ la Tiuga, „ai lui Colibaş” cum îşi spuneau singuri, erau în sinea lor mulţumiţi de întemeiere. Numai teama că va să-i afle Fuierea în lunca lui, le îngheţa duhul şi le încetinea munca de înjghebare. „Ei, n-o fi dracu' aşa de negru!“ îndrăznea vreunul. Jilăveala din ochii femeilor se zbicea. Năduşeala brobonită rece pe frunţile bărbaţilor şi în bărbile galbene ale moşnegilor se usca. Seara se strângeau sub obloanele de şipci negeluite şi la un focşor ce fumega a poveste, voroveau cu alean de-ale lor, şi de bune şi de rele. De ieri, de astăzi şi mai ales de mâine. Cei din Tiuga se ţineau mai mult grămadă şi de aceea, când plângeau, plângeau laolaltă, se ogoiau împreună şi se înseninau iarăşi cu toţii. „Când e să fie, focului nu-i trebuie decât o ţandăre şi harş, s-a aprins!“ „Poate că s-o speria naiba de bulendrele noastre şi ne-o lăsa pe răul ăsta“, glumeau când oboseau de oftat.

Se mai încumeta vitejia bărbătească a celor teferi să se arate: „Ce-o fi el, turc, boier, i-amestecăm să nu s-aleagă. Vine şi popa? Să vie! I-om fierbe pe toţi trei într-un borş în căldăruşa lui. Să poftească numai! Nu mi-oi lăsa pielea în proţap cu una cu două. O dată mor, să ştiu măcar pă ce! Că stai uneori pe cuptor, şi tot te-ajunge moartea. Măcar să mor de gât cu ea“.

*

*   *

Rău fusese rănit Dragomir. Mai ales şoldul căscase o bortă afurisită şi durea. S-a doftorocit cu alifia mătuşii Ilina şi a plecat, culcat pe grumazul calului, răstindu-se la cei ce voiau să-l petreacă. Frânt, mai mult fără viaţă, dar încă având zile, dus de cal, a ajuns Dragomir singur, în noaptea învierii, la metocul îndepărtat al mănăstirii Ileana. Ştia omul dragostea lui adevărată. Maica Mădălina îl aştepta. I-a căzut în braţe. S-a înfiorat rănitul şi s-a înviorat haiducul Dragomir, spaima spahiilor, izbava Paşalei şi junghiul lui Nazim. Mădălina mai să leşine pentru el: „*Doamne, treci paharul ăsta de la mine*! “ se ruga ea ca o altă adevărată Mărie din Magdala, „*Şi celor din morminte viaţă dăruindu-le*“. Cu toată teama de cele ce s-or pune pe seama ei, a rămas la căpătâiul ibovnicului nelipsită, nedezlipită.

Şi-odată, cei ce-au gândit să-l petreacă pe Dragomir la loc de odihnă şi vindecare, vor fi având a afla tâlcul ultimelor vorbe ce le rostise când gonea răstit oamenii la ale lor, vrând să se tragă singur, să-şi lingă singur rănile: „Mai am acum să mă bat cu Dumnezeu!“

Iar pentru bădiţa Alexa, ca susurul de izvor la început nesimţit, croindu-şi răbdător, dar de izbândă albia curgerii lui, murmura în suflet şi prindea să se înfiripe în focul dorului, în jalea doinei, firicel de cântec care poate odată şi el va fi tâlcuit de glasul baragladinelor cu inima la gură şi privighetoare-n gâtlej, pe strunele scripcilor, din dunga frunzei…

Roata jur-împrejur ’or fremăta satele ca altădată, mai altfel ca altădată. Cine ştie!

CAPITOLUL AL ŞAPTELEA

„Puterea paloşului e a mulţimii”, tălmăceşte Calist celor ce vor să strămute băjeniţii Paşalei. De moare Dragomir, Sultana rămâne piază-rea. Şi pe mai departe, iţe se descurcă, ori mai rău se-ncurcă

Să vii până la Reavăna la mănăstire, cale de-atâtea poşti și să rămâi numai o zi! Asta niciodată nu s-a întâmplat şi n-a fost să se-ntâmple nici acum, când pricina Paşalei se arăta a deschide vorbiri fără sfârşit.

Câte nu s-au vorbit! Între boier şi stareţ pe de-o parte, între logofeţii dumnealor pe de alta. Calist asculta şi după faţa-i nu lăsa nimic a se pricepe. Ileana, ctitoriţa, aşişderea, părea să n-ai de ce s-o bagi în seamă. Şters, Radu de nimic nu se încălzea. La multe schimbări de păreri şi chiar la unele hotărâri cu privire la băjeniţii din Paşala, Calist, deşi de faţă, tăcea sau schimba vorba. Şi mai adesea era altundeva – fie singur la masa lui aşezată într-un comarnic stingher, fie preumblându-se cu maica Ileana, însoţiţi de cuvioasa musafiră de la Viforâta şi de Meletie, vicarul atonit; preumblare ca o procesiune cu sfintele daruri, prin cele portice ale chiliilor adumbrite de liliac şi iasomie.

Zamfira Fuierei se ţinea în paşii Agafiei când aceasta se desprindea din vorbirea cu Meletie ori pe lângă palida Teodora, pe urmele nepoţilor.

Miercuri la prânz, în prima zi după Paşti, Calist lipsi şi, cum a doua zi Fuierea bătrânul poruncise plecarea, se hotărâră multe în legătură cu izgonirea celor întorşi la vetre. De partea mănăstirii dârz s-a ţinut pentru îndepărtarea băjenarilor – mai ceva ca stareţul cu Teofil – Capră, repetând vorbele cu care-l împănase Sultana.

După un prânz îmbelşugat, gândeau cu toţi la o aghioasă, când iată se-ntâmplă schimbare nemaiaşteptată. Strălucitor de bucurie, coborî

din comarnicul său, de la spornică citanie şi cugetare cu sine, Calist. Mirarea pentru această nouă, nemaicunoscută înfăţişare, scutură genele îngreuiate şi însufleţi întreaga adunare.

— Iertată să-mi fie lipsa, preacinstite feţe dumneavoastră! făcu dintr-o închinare abia simţită, înainte de a se aşeza.

— Ne-ai lipsit, prea înalte! linguşi stareţul.

— Mai ales c-am luat hotărâri dimpreună! se semeţi Capră care devenise îndrăzneţ şi din băutură şi că fusese pus pentru prima oară în rândul stăpânilor.

— Dar, rogu-vă, am fost lipsiţi de binecuvântatele cunoştinţi ce am avea de învăţat! se închină curtenitor Macarie.

Calist răspunse boierului Fuiereâ cu seninătate, cu încântare chiar:

— Adevărat că cetania e uneori rugă: mă înalţă şi mă ascute sabie. Şi îmbrăcă într-o privire şi pe ceilalţi: Uneori găsesc în litera cărţii ce aş afla în vorbele oamenilor. Este aşa, mai ales atunci când ei iau hotărâri. Şi… dacă v-am lipsit cu adevărat, mă bucură şi vă mulţumesc! Înseamnă că nu zadarnic m-am ţinut să tac şi să mă strecor în cetit, ca într-o baie de duh clarvăzător! Cu acestea părea că înaltul chiriarh a sfârşit ce avea de spus. Înainte de a se aşeza în jeţul înalt ca o strană, între maicile Ileana şi Agafia, Calist făcu un semn duhovnicesc cu dreapta, apoi îşi lipi vârfurile degetelor de la mâini, îşi anină surâs ce nu-l va părăsi decât pentru încruntări la locurile nimerite şi începu cu vocea cea de „cale lungă“: – V-am lipsit… Cu tâlc tăcu. Iată, mă străduiesc cumva să vă aduc acum rodul cugetărilor mele! Dar mai întâi bine este să se ştie. Fecior de ţăran îs. Orfan am fost de mic. Pe mumă-mea nu o ştiu. Pe taica nu-l ţin minte. Crescut singur, pe la porţi străine, am ajuns sihastru în pustnicie. Acolo cartea m-a crescut. Ea mi-a dat în singurătate lumina şi hrana. M-a săturat când am fost flămând, m-a adăpat când am fost însetat, m-a mângâiat când am fost întristat. Din carte mai întâi am prins drag de oameni şi dorul de ei l-am crescut cu înţelegerea traiului lor, cutreierând peregrin prin viaţă, peste ape şi ţări, din monastire în schimnicie, din lavră în metoc, de la Pecerska Kiu-lui la Hilandar-ul Athos-ului. Aşa am cunoscut viaţa: din carte, dar şi din drumeţie. Din bucurie, dar şi din suferinţă. Viaţa mi-a fost strădanie. Străduinţă pentru mai bine, pentru slobozenia de gând şi de faptă. De aceea, iertate fie-mi câte le ştiu şi dacă povaţa mea vrea să vă îndestuleze acum pe voi, cei de faţă! Rogu-vă, daţi ascultare! Tăcu. Apoi urmă domol, picurând vorba: Am să vă pun în urechi cuvântul lui Isus – „Am venit să aduc sabia“. Trase aer în piept cu suspin aproape şi, când începu iarăşi, se încruntă amarnic: – Cu sabie de foc despic nătângile voastre hotărâri! Cu ce le-aţi judecat? Cu pântecul sătul? Cine vi le-a şuierat? Diavolul? Împeliţaţii oameni de curte ai voştri, linguşitori şi gata la vrajbă, ca să se facă folositori?

Calist era pară de foc. Ochii bătrânului Macarie se holbau, Ghedeon şi Teofil clipeau ca la lumină tare, tăbărâtă deodată. Capră şi după el ascuns, Gherghel, făceau mărunţel din gură; buzele li se mişcau de-o tremurare, bărbia le sărea repede-repede ca într-un clănţănit. Maica Ileana împrumutase acum surâsul vlădicăi şi se vedea bine că pe inima ei vorbise arhimandritul. Meletie şi Agafia ridicară sprâncenele şi îşi jucau degetele pe braţele jilţurilor.

Calist urmă din aceeaşi înnegurare:

— Să-i goniţi? încercaţi! Au primit botezul bătăliei şi, ca să-şi apere viaţa şi nevoile vor ridica paloşul, vor slobozi plumbi! Să-i goniţi, unde? Voi să-i goniţi? Satele sunt cu ei! „Puterea paloşului e a mulţimei!“ Au ars cuibul turcesc. Vor arde conacele, hambarele, pădurile. Vă vor împrăştia vitele. Ei ce-au de pierdut? Voi? Totul.

Surâs amar cătă să ridice zăbranicul de nour.

— Să-i izgoniţi? Dar ei sunt mai tari cu necazurile, cu suferinţele lor. Jertfa lor le dă putere de stâncă. Morţii lor îi veghează. Băditţa Alexa va intra în legendă. Pajură va pluti peste zări în veac, duh de vârtoşie neamului ăstuia. Ţineţi-mă minte! Şi ca el se mai pot ridica alţii. Mai sunt ca ei!

Faţa i se însenină. „A batjocură“, gândeau cei împunşi, că e surâsul de acum al arhimandritului.

— Vi-i frică de Nazim? Gândesc că de mai are un sfat bun al cuiva – că mintea îi e înfierbântată – care să-l înduplece, atunci să se socoată mulţumit – de poate fi! — cu leşurile spahiilor răsturnaţi în luptă, cu paguba Paşalei! Îi dă mâna să facă vâlvă la Constantinopol cu alte greşeli, având să răspundă de fiecare în parte?! Şi Calist se ridică, stană:

— De se-ntâmplă să aibă neghiobia să-i înfrunte pentru pedepsire, rumânimea asta de ispravă îi va aţine calea şi-l va opri la vreme. V-o spun!

După o clipă de tăcere cât a mai rămas încă în picioare cu palmele strânse împreună, vorbitorul se aşeză liniştit. Maica Ileana, luminoasă, îi atinse mâneca largă a îmbrăcămintei. Călugării îşi frecau şezuturile de pernele îndesate sub ei. Îşi netezeau prea apăsat bărbile şi în toată foiala asta nu se ridica niciun cuvânt. Macarie Fuierea, care îşi smulsese rău barba cât ţinuse vorbirea arhimandritului şi-o pieptăna acum lin de sus în jos, cu degete ca nişte gheare, cu stânga petrecută pe sub câlţii şuviţelor încârligate. Îşi pieptăna de zor barba, fără să izbutească a o descâlci şi îşi freca vârful limbii de cerul gurii să nu se scape spunând: „Ei, istorie ca asta!“ Radu rămăsese cu o schimă prostească, încă de la prima apostrofare a lui Calist. Şi-o aşternuse pe faţa-i goală de orice gând de înfruntare. Sta tâmp, parcă spunea: „Bine şi-aşa!“ Boieresele, Teodora, ca şi când n-ar fi auzit nimic, Zamfira, liniştită. Vătafii însă stârmoceau în colţul lor de masă, feriţi din

lumina ferestrelor. Capră, cel puţin, sforăia ca apucat de tignafes.

Socotind că nimănui nu-i e pe inimă să-i răspundă, peste foşnirile veşmintelor din foiala celor de faţă, se făcu auzit din nou glasul arhimandritului limpede şi curat, îndreptat către Ileana:

— Cuvioasă maică, cuvine-se să aduc laudă, chiar aici, celui care a zugrăvit icoana ce mi-aţi dăruit-o.

— Înalt prea sfinte, bucuroase suntem nespus de cinstirea cu asemenea cuvinte. Iconara e Mădălina, arhondariţa noastră. A cunoscut-o preacucernicia ta, la popasul cela din sat, la hanul lui Cănuţă.

— Mi-amintesc, cum să nu! Bogat dar! E sfântul Gheorghe un voinic în putere, de prin părţile noastre. Modelul îi e aproape, în inimă!

— Întocmai aşa! făcu stareţa Ileana, gândind câtă asemănare era între capul sfântului Gheorghe înfăţişat de icoană şi cel al lui Dragomir, tăinuit – mai cu voia, mai fără voia ei – la metocul depărtat al mănăstirii.

— Şi-un gând mi s-a prins de suflet, fiii mei! Ascultaţi! ceru Calist. Cu osteneala sufletelor mănăstirii şi boierilor şi cu cheltuiala de vrednică cinstire şi veşnică pomenire, fi-va să ridicăm pe temeliile de piatră sănătoasă ale curţii turceşti, la Paşala, tiparniţă. Şi, privind iscoditor la maica Ileana, urmă: Şi şcoală de iconari!

În sine, toţi erau uluiţi: „Cum se poate?!“ „Aşi!“ „Ei, istorie!“. Numai Ileana, încălzită de razele ce le împrăştiau vorbele lui Calist, se făcu auzită: „Minune adevărată!“ Ceilalţi se topeau în nedumeririle lor. Şi Calist mângâie cu înţelegere uluirea, adăugând blând:

— Nu cer vreun răspuns, acum deodată, nimănui! E lucru de gândire, înţeleg! Vă îngădui răgazul! Dar, ţineţi minte! Veţi ceti, în iarna acestui an încă, *Legenda sfântului Alexie, omul cel fierbinte al lui Dumnezeu*. Căpătâi întemeierii noastre, prima cărticică ce va ieşi de sub teascurile Paşalei, va fi prinos sufletului bădiţei Alexa, ce l-am cunoscut, tulpină vrednică românească! Iar şcoala de zugravi bisericeşti să adune în văpselele învăţăceilor ei strălucirile de zamfir ale cerului pământului acestuia darnic şi îndelung mult răbdător. Să ne gândim, fiii mei!

Se ridică, făcu semn maicilor Ileana şi Agafia să-l urmeze, binecuvântă şi ieşi.

Când, greoi din buimăceala celor auzite şi oglindit în încremenirea ca dintr-o înspăimântare a celorlalţi din odaie, stareţul Ghedeon se ridică şi privi soarele chilimbariu pătrunzând scăpătat prin arinii înalţi din curtea mănăstirească, prin porticele chiliilor înecate în valurile de ciorchini de liliac de pe sub streşini, arhimandritul Calist cu stareţa Ileana, cu pe urmele lor maica Agafia şi Meletie athonitul, se preumblau, vorbindu-şi cu aprindere.

*

— Într-o teacă nu încăpem! lui Capră îi rămăsese înfiptă vorba asta.

Sultana, un gând avea: să-şi răzbune într-un fel sluţirea. Îi cerea, speriindu-l cu plata Paşei ce-o să-i cadă pe grumaz, îndepărtarea celor traşi îndărăt. Degeaba îi spunea vătaful că popii nu mai gândesc la treaba asta. Sultana una ştia: „Ce dacă? Lor ce le pasă! Nu trăiesc cu ei în gât! Nu vezi? Îşi râd de tine! “ Şi Capră se prindea. Se lua de oameni, le căuta râcă. Îi scotea la munci peste rând şi robii oboseau să se vaicăre.

— Casă cu el n-om mai face!

— S-a luat de capul nostru!

Ba, într-un rând, i-a şi spus Dumitrache Drăghia: „Plec, dar ai să-ţi pierzi potcoavele. Eu mai mult nu te-oi potcovi!“ Înainte de a pleca, aşa a făcut. Şi-a ascuns sculele, şi-a pus braţele pe piept şi a stat. Râcă şi mai mare i-a făcut lui Capră. S-a luat vătaful mai cu nădejde de oameni. Care pe care. Dar una-i sluga, robul înzilizit în necazuri şi alta-i unealta popii. Până într-o zi. Că de te pui, rupi inima târgului! Ţi-ai găsit! Începe cântatul, se mişcă şi hora! De nu joci, trebuie să feri în lături! Şi oamenii feriră cu scârbă. Că aţâţaţi de Sultana, putregaiul satului: Piţighie şi Savel şi Fusea şi Mânzu începuseră să se ia de ei. „Băjenarii” în sus, „băjenarii” în jos; „spahiii” în sus, „zbanghii” în jos. Râs de ocară. „Le răspunzi c-un stuchit şi-ntorci spatele!“ Aşa şi făcură că „dacă te-nnozi cu ei, pui mâna şi le verşi sângele din cană. Îi creştin botezat. Te beşteleşte soarta, te loveşte în copii. Nu merită să dai cu picioru-n troacă! “

Aşa vorbeau băjenarii şi iarăşi se strămutară.

S-au dus Dumitrache cu ai lui şi cu fratele Mihail. S-a dus Tilică Cintezoi şi-ai lui Toloacă, feciorul Gavrilă, Giurgea şi Mihail, frate-său şi l-au tras şi pe moş Eremia Pârvu, tatăl Pârvului, haiducul. S-a rupt bătrânul cu bluestem pentru Capră, „afurisitu’“. Au spart casa şi s-au dus. N-au fost să ajungă departe. Tot pe loc mănăstiresc, dar nu în văzul vătafului. Mai pe marginea împărăţiei lui. „Mai departe, e să treci hotaru’ de e nevoie. Că rău ca al tău găseşti oriunde. Când eşti golaş, nimeni, n-aibi grijă, nu te pofteşte la masă întinsă, nicăieri”.

*

*   *

La miazăzi de baştină, ca la mai bine de o poştie, cam tot atât şi din drumul la Varvara, pe tăpşan verde, cu „albitură” tânără: mesteceni,

plopi, arţari, ţinea baciu Barbu Panţâroiu stâna cu căşeria Reavănei.

— Bă ţâcă, bă! strigă Dumitrache Drăghia din capul şirului de care, ducând bulendrele şi cele treisprezece suflete de pripas.

— Hă? făcu băietanul ce păzea viţeii pe-o râpă.

— Măi, acasă-i Barbu Panţiroiu?

— ’Cas’!

— Mai e departe?

— Ba!

— Cum îţi zice?

— Ion!

— Eşti al lui Barbu?

— Îs!

— Arată-ne… scurtăm cumva pe-aici?

Când ajunseră să vadă căşeria, zăvozi de câini îi tăbărâra. Barbu şi-alţi ciobani săriră cu bâtele!

— Codârrr! Tuzluc, na, na!

— Ţibăăăă! Neagra, Oituz! Niii!

S-a bucurat nea Barbu din inimă:

— Ian staţi! Staţi! Staţi! Mie îm’ziceţ’ Barbu or’ Panţiru. Io, vouă „băjenarii”, or’ „spahii” aş-am auzit! Bine? ’Om sta ’ntr-olaltă!

S-au învoit. Şi-au poftit „băjenarii” de-au rămas. Treisprezece suflete. Până în vară şi-au ridicat colibele. Erau tupilate între mesteceni: a Drăghiei cu şase suflete, a lui Neagoie Toloacă cu trei suflete, că Ioan, frate-său cel mic, a urcat în munte după oile lui Barbu Panţiroiu.

Crescu căşeria lui Barbu Panţiru cu trei colibe arătoase. S-au luat de treburi: unii la mânzări, unii la căşerie. Alţii cu fierăria, că cine le ştia meşteşugul se abătea de oriunde la dres, la potcovit. Numai pe Capră l-au zădărit mult. „L-au frecat în zăbale”, l-au lăsat adică fără de potcoave”, multă vreme, până a venit „popa stareţu’, chiar el, să-i înduplece creştineşte, mieros, numai zâmbete.

Cei de s-au tras acolo, spuneau că-s „la Panţiru”, iar când se vorbea prin sate de cei plecaţi din satul mănăstiresc, li se spunea *Băjenarii* ori *Spahii.*

*

* *

La Constantinopole, Beatrice Sinigaglia era în largul ei. Aici pulsa viaţa ce-i plăcea, aici simţea că trăieşte. Era în elementul care îi pria.

Cu abilităţi şi amabilităţi, ingenioasă până la uimire şi teamă, ingenuă plină de candoare şi farmec, donna Beatrice era suveica

vrednică ce ţesea cu spor cele patru iţe constantinopolitane: străinii – neamurile pământului toate adunate, Fanarul grecesc – un viespar cu mult venin; Viziratul şi, prin el, însăşi înalta Poartă.

Cât lipsiseră, don Girolamo Sinigaglia şi fiica lui, mulţi se perindaseră prin Istanbul. Mulţi au strălucit şi-au scăpătat, multe s-au ivit şi au pierit.

La întoarcerea lor, două stele luceau pe firmamentul Cornului de Aur; Hamed Murad era una din ele. Noul influent la Marele Vizir avea o straşnică meteahnă: era un afemeiat şi pe această trăsătură pe care conta cel mai mult Beatrice, pe ea va apăsa cu tact şi numai la momentul oportun.

Această stea strălucea în văzul şi pentru ochii tuturora.

A doua sclipea – deocamdată – doar pentru Beatrice: Francois-Symphorien Martainon, un tânăr şi frumos franţuz de-o iscusinţă zvăpăiată, dar totdeauna cu tâlcuri socotite. Uşuratic şi beţivan, însă urmărindu-şi cu tenacitate scopul, neobosit, loial şi – la nevoie, de ce nu! — folosind orice mijloace, chiar pe cele mai murdare, uitând loialitatea, nobleţea şi cavalerismul. Francois Symphorien Martainon, cunoscut în lumea pe care o frecventa Beatrice cu numele scurt de *monsieur Symphorien* erau bourguignon, fiu al neguţătorului din vestitul Beaune burgundy. Fiul nu-şi uita părintele pe care îl ajuta în afaceri, scoţându-şi desigur şi lui destui bani pentru un trai plin de desfătări prin străinătăţile pe unde misiuni secrete îl purtau.

O mână spală pe alta: ’sieur Symphorien avea nevoie de o recomandaţie la greu abordabilul dragoman Kir Panus Callimanis, pentru un import de vinuri franţuzeşti, neaduse încă prin partea locului. Bătrânul Martainon încercase, dar nu izbutise o asemenea lovitură. Panus Callimanis avea faima de priceput în afaceri. Prin el s-ar fi putut acum aduce lăudatele vinuri din cunoscutele podgorii burgunde, cu care lucra Martainon-pére[8].

Donna Beatrice ar fi avut posibilitatea să-i înlesnească lui ’sieur Symphorien legătura cu persoana dorită. Mai mult, prin tatăl ei, putea aranja transportul pe mare al mărfii, punându-i la dispoziţie o corabie. Ce-ar fi tras pentru ei, Martainon-fils[9], Beatrice şi Panus Callimanis, ar fi cântărit tocmai atât cu cât se va fi scumpit vinul franţuzesc ajuns la Constantinopol. Asta pe de o parte. Pe de altă parte, Beatrice voia să-l cunoască prin tânărul francez, pe ciudatul Hamed-Murad cel multinfluentul pe lingă marele Vizir.

O mână spală pe alta. Ajută-mă să te ajut.

Symphorien şi Beatrice s-au plăcut, s-au împrietenit, s-au iubit. Acestea toate, desigur, neavând nimic cu afacerile.

Franţuzul atrăsese atenţia Beatricei prin acest sonor şi original nume „Symphorien“. Îi plăceau atâtea la el. Îl adora. Cel puţin pentru un timp au fost nedespărţiţi.

Într-o doară Beatrice i-a vorbit şi despre Nazim, despre păţania Paşalei. Atât îi trebui: „A şti ceva – mai ales de rău – despre un dregător este a-ţi deschide posibilitatea de a şti ceva şi despre tine“. Astfel gândi Symphorien şi, cât mai repede, transmise locului în drept „povestea Paşalei” – nu fără un rezervat, cândva, profit.

Pentru prima oară Beatrice pierdu o „cheie”.

Când fu prezentată de Symphorien lui Hamed-Murad, marele vizir era deja informat despre cele petrecute cu acea Paşala.

Nazim, din Brăila, prin rapoartele ce i se cereau, bănuia că ceea ce n-ar fi trebuit să se ştie fusese aflat. Simţea pământul clătinându-i-se sub picioare. Cu ajutorul lui Omer şi Mustafa, ticluia rapoarte peste rapoarte, dar după răspunsuri se vedea că acestea nu erau de loc mulţumitoare. Se chinui astfel cu ticluiri zadarnice, până în vară, când fură rechemaţi şi el şi Omer. Bătrânul Mustafa rămase paşă al raialei Brăilei, cu poruncă straşnică de a trimite rapoarte amănunţite.

Războiul în care se aştepta să fie încleştat Imperiul otoman nu îngăduia uşurătate şi lipsă de straşnică veghere la fruntarii.

Care era situaţia la această vreme?

Tocmai la hotarul Semilunei cu Persia se iscaseră revolte. Aveau să arunce scântei şi spre alte margini ale împărăţiei otomane. Un uzurpator răsturnase pe şahul persan. Rusia încheiase o alianţă secretă cu răsculaţii. Tot Rusia, profitând de neorânduirile de la capătul asiatic al puterii osmanlâie, intră cu oaste în Polonia şi atacă Crimeea.

Astfel Mahmud I se văzu silit să declare război Rusiei. Ceea ce se şi întâmplă în primăvara anului următor: 1735.

În pragul unei asemenea hotărâri, Sultanul trebuia să întărească privegherea de-a lungul tuturor marginilor de împărăţie.

*

*   *

„Mai am acu’ să mă bat cu Dumnezeu!“ le-a spus gândul ăl de pe urmă Dragomir, când s-a depărtat de oameni, atunci după surparea Paşalei. S-a luat de piept cu Sfântu’, l-a biruit, dar a fost şi el înfrânt.

Întors cu şoldul vătămat, Mădălina l-a privit ca o floare deschisă şi l-a îngrijit singură, într-una. Zăcea Dragomir şi Mădălina îl mângâia, odihnindu-l cu bună vestirea:

— Sunt grea, Dragomire!

— Mădălină!

— Maica stareţă ştie!

— Să ştie!

— Nu m-a gonit! Şi-i sta maica, ibovnică, blând cu mâna căpătâi.

M-a îngăduit să nasc în taină!

Îi ştergea fruntea Mădălina.

— Cât mai ai?

— Nici două luni!

— De-aş mai duce-o! se îndârjea Dragomir, mişcând capul de palma femeii.

— Să te vindeci, Dragomire! Asta spune!

— Mătuşa Ilina! Adu-o!

Şi-a dospit leacuri tari şi a venit bătrâna la cea dintâi chemare. Se ţineau amândouă la butura despicată a celui prăvălit. L-au uns, l-au strâns în oblojeli curate. I le-au primenit după soroace. Rămânea Dragomir întins şi buzele învineţeau muşcate, să nu geamă. Ochii începuseră să vadă ce nu este îngăduit celor legaţi cu nădejde de viaţă.

— E băiat. Să-l cheme Dragomir! — se răsucea omul în scutecele de foc ale durerilor din suflet mai ales. Ia-l la matale! Fată de-o fi, Varvara să se cheme!

Lăcrima mătuşa. Nu mai era să fie tare. Iar Dragomir urma:

— Mădălină, tu… fă-ţi voile!

— Dragomire! hohotea dragostea femeii.

— Mănăstirea! Să te rogi şi de iertarea mea. Ori, mai bine, alege viaţa. Mărită-te!

— Dragomire! bocea maica-ibovnică, udând perna lângă tâmpla voinicului.

— Să-mi faci voile, mătuşă!

…………………………………………………………………..

Şi-a fost băiat. L-a primit ca într-un leagăn, în mâinile ei, bătrâna.

Dragomir a văzut şi biruinţa asta.

A privit, s-a înseninat, a dat să suspine şi…

I-au închis ochii. A venit maica Stareţă Ileana să-şi aline oaia rătăcită. A rămas mătuşa Ilina luni în şir lângă Mădălină. A plecat apoi cu pruncul Dragomir, în sat la Varvara.

Mădălină, părăsind mefocul unde născuse, s-a întors şi a rămas la mănăstire.

*

* *

La aceeaşi vreme când Nazim părăsise cetatea Brăilei, când Hilde von Lilienfeld ajunsese, însoţită de Martainon, la ţărmurile Franţei – de unde să cutreiere mai departe lumea – la aceeaşi vreme, arhimandritul Calist ceru să fie primit la Mustafa-Paşa. Acesta încuviinţă folosirea rămăşiţelor din zidurile afumate ale Paşalei, loc de triste aduceri aminte. Calist ridică odăile pentru tiparniţă şi cele

pentru şcoala de iconari.

Ce iureş a fost! Au ieşit oamenii ca la clacă. Care cu meseria lui, care cu ce s-a priceput.

Vorbise Calist în sate, nu numai duminica la slujbă. Intra în sat şi glăsuia cui voia să-l asculte. N-a uitat Tiuga Colibaşilor, nici Varvara. La căşeria lui Barlbu Panţiru i-a adunat pe cei doi ai lui Drăghia. Le-a vorbit oamenilor în aşezarea care începuse să i se zică „la Sultana”. Pe de rând, roată a dat Calist cu Meletie. Şi la zi hotărâtă au venit sumedenie de-au curăţat locul şi-apoi au pornit cele câte erau de pornit. Se căra, se deşerta, se ridica lemnărie albă peste piatra înnegrită.

Răsărea Paşala nouă, tiparniţă, curată icoană.

Şi mai multă nădejde au avut oamenii şi cu mai multă tragere de inimă s-au supus, fiindcă arhimandritul, ocolind boierimea şi stăreţia, a venit drept la ei să le ceară ce i-a trebuit. Le-a plăcut aşa om şi l-au ascultat într-o suflare.

S-au şindrilit din nou odăile tiparniţei, au muruit albe- albe odăile şcolii de iconari. Au venit meşterii şi au adus cu ei teascuri şi litere. Au venit ctitoriţa Ileana şi uceniţa iconară Mădălina, dimpreună cu meşterul zugrav Andrei Cuzmici Cozarin. S-a adunat din tineretul satelor flăcăi şi fete cu dar pentru meşteşugărit în tiparniţă ori să fie învăţăcei la şcoala Ileanei.

În trei luni s-a tipărit cărticica de căpătâi întemeierii tiparniţei: *Legenda lui Alexie*.

În ajunul Crăciunului, icoanele Mădălinei şi ale celor mai iscusiţi dintre ucenicii ce dobândiseră meşteşugul chipurilor zugrăvite puteau fi privite în pronaos la sfânta monastire Ileana.

Şi cei de-au văzut icoanele de la Paşala au găsit în chipurile unor sfinţi măsliniul feţii lui Dragomir haiducul, pletele şi fruntea lui, ochii şi gura, fie că icoana era a lui Isus, a sfântului Niculae ori a evanghelistului Ioan. Iar pruncul din braţele Maicii Prea Curate aducea de bună seamă cu feciorașul pe care îl creştea mătuşa Ilina în sat la Varvara.

*

*   *

Cum a fost Paşala năpădită de bălării şi bozii până a nu fi rezidită de Calist arhiereul, aşa o năpădiseră pe Sultană călugării.

La început înflorise. Dar „de prea multă folosinţă, la prea mare trebuinţă* după stihuirea babei, slujnica lui Capră, Sultana îşi făcuse

repede făptură după meşteşug. Nu se mai sfia nimeni, cum nici ea nu ştia să se mai sfiască. Veneau călugării ziua nămiaza mare şi trăgeau drept la Capră, adică la Sultana.

Vorbeau toţi prin toate părţile. „Iar e stareţu' la muiere!“ scuipau ăi din sat. „Cine-i la Sultana?“ „Teofil sau Isaia?“

Rămâneau călugării şi se înfruptau.

„S-a dus duhul faimei, cum se simte gustul poamei”. Că mai ziceau oamenii aşa când se luau la vreo harţă:

— Unde te duci, omule? (sau bărbate, cum i-o fi zis) începea nevasta.

— Îm? şi omul dintru întâi tăcea, nu-şi făcea vorbă.

— Te duci, ai? (voia să înţeleagă femeia la crâşmă).

— Mă duc, fa, mă duc! (făcea el cu harţag).

— Iar?

— Iar! Da! apăsa bărbatul.

— Da' unde? apăsa şi femeia, musai să ştie. Necăjit la culme, îi arăta el, omul, atunci, şi o izbea cu răul cel mai mare ce se ştia. Îşi otrăvea femeia zvârlindu-i:

— La Sultana, na! Ţi-ajunge? şi pleca în drumul lui.

………………………………………………………………..

Se mai spunea într-un timp: „A plecat paşa, a rămas Sultana!“ Din glumă, a batjocură, au păstrat ţăranii numirea şi s-a împământenit, de-a rămas mănăstirii să-i zică, după pădure, Reavăna, iar satului mănăstiresc, Sultana.

„Au scobit ce-au scobit şi călugării la ea, ca într-o hazna cu galbeni vechi. Şi-au săturat lăcomia, de-au lăsat haznaua doar tingire de aramă, verde-coclită!“ povesteau babele despre Sultana.

„Foamea şi cât ar fi de mare se-astâmpără înfulecând ceva! Aşa şi cu foamea asta a stareţului cu ai lui, care 'or mai fi fost, că au mai fost să fie nu numai ei!“ Aşa se povesteşte şi azi prin partea locului de cei bătrâni despre Sultana „cea fără de ruşine“.

Capră i-a supt pe călugări cu codoşlâcul lui mai mult ca niciodată.

O pică mai avea vătaful: râmnea teşchereaua cu scule şi podoabe prădate de Sultana de la „cadânele” paşei Nazirn. Şi Sultana se încăpăţâna. Ca să nu-l ispitească avutul ei, bruma ei de avut – că-l simţise pe Capră nesătul de aur – ţinea comoara bine ascunsă. Din asta Capră o râvnea şi mai şi, crezând despre legăturica Sultanei că e peste ce-şi închipuia. Începu să o caute cu fierbinţeală de bolnav. A căutat până a găsit. Mare i-a fost mirarea că ce găsise nu era nici pe departe ceea ce visase. Din asta a tras ponos femeia. Sultana l-a bănuit repede pe hoţ. Cui să se plângă? Să ceri un lucru furat şi de tine? Cui? A tăcut un timp. A început cearta cu Capră. N-a răzbit-o el cu vorba, dar a răzbit-o până la urmă cu bătaia. Farmecul femeii pierise. În ochii

vătafului vraja ţinuse cât tânjise după aurul ei şi acum că îl avea… Cât avea? Nimica toată! Şi-atâta gură! „Se supără pentru asta?“ Dar nici să spună că el l-a şterpelit, nu-i venea. Femeia i l-ar fi cerut înapoi şi asta nu voia Capră, „aurul, mult-puţin, tot aur se cheamă. E bun! “

Din ceartă în ceartă, farmecul pierea mai mult. Sultana pândea acum să fure mai mult decât ce fusese prădată şi să fugă. Dar unde să mai fugă? Cu un rău învăţat e mai uşor decât cu unul necunoscut.

Treceau zilele şi apusul fiecăreia scăpăta şi în obrajii femeii, cu ofilire timpurie din dragoste nesăbuită, din bătăi.

Stearpă, urlţită, îmbătrânită prea devreme, când a murit Baba lui Capră, s-a mulţumit să-i ia locul.

A rămas să se vorbească despre ea ca despre ceva ce-a fost.

Vătaful Capră, îngrăşat în pântece, pierzându-şi şi firele rare, subţiri şi lungi de pe creştet, el singur şi-o mai păstra pe Sultana, avar, ca pe încă o biată firfirică din legăturica ce-o furase.

Numai că nu-i mai spunea Sultana, ci „Baba“, ca răposatei bătrâne slujnice.

EPILOG

cu cele câte mai rămân când vremea trece şi şterge multe din ce-au fost

Ca şi coconul de mătase în gogoaşa lui, a crescut şi s-a prefăcut neîncetat cântul despre unul, bădiţa Alexe. Dintr-un susur uşure la început, cu mâl când dă izvorul să-şi obârşească pârtia lui, s-a ivit un murmur abia pornit firicel pe-o vale, s-adape ciurdele de oi şi cirezile satelor. A mustit ţărâna, a şoptit viersul. Că nu-i zăvor să ţină ferecate izvoarele şi nici în suflete cântul.

S-a născut ca un suflet de pripas cântecul! Poate. Dar toţi l-au purtat cu ţinere de minte şi l-au pus pe buze de l-au îngânat.

Din urgie s-a născut, a crescut şi a răzbătut, picur furiş de lacrimă mai întâi şi mai întâi. Să ogoiască doruri şi aleanuri, pentru aceasta a fost să fie ursit. Urzit din jalea morţii celor răpuşi atunci, cântul a păstrat povestea Paşalei cu jertfirea rumânimii răsculate împotriva turcului venit peste capul ei.

Cândva a înnădit vreunul cântul. Vreunul scăpat cu viaţă din codrii Reavănei în lupta cu spahiii porniţi din cetate din Brăila. Rezemat primăvara în coarnele plugului, sau cu secera sub arşiţa verii, ori tras

la umbra puţină a carului deshămat în laturea miriştii, şi-a adus românul aminte, povestind feţilor mai tineri câte-au viforit acele medeanuri.

Ameţeşti în arie dând bice răpciugilor care scot bobul de pâine din spic şi-l scutură de cade greu în pulberea pământului. Şi-atunci te iei cu aducerile-aminte şi din ele se bate, ca bobul de grâu din spic, câte un stih – lamură a celor ce-au fost. Învăţătura stihuirii pentru român îi e dorul, îi e jalea ghemotoc la lingurea, de-apasă pe inimă. Se scutură stih după stih şi se înnădeşte cântecul în urechi bob cu bob.

Se înnădeşte stihul ştiut de la altul cu cel ce ţi-a venit să-l meştereşti şi tu, surato, suflecată din poale, bătând rufele la râu.

Aşa s-a păstrat de la naştere, ţinut lângă suflet şi pe buze cu duioşie, ca pe-un scump odor – cântecul.

Şi toamnele ori iernile, în clăci la tors, la îndrugat, la făcut boabe, degetele depănau şi buzele murmurau. Bătrânele şi nevestele, vădanele şi fetele au spus stihuri toatele şi-a hohotit din vers viersul. O legănare la început. Curpen de iederă a crescut vers lângă vers din avânturile dorului fieştecăruia s-a adăugit. Mlădieri gingaşe lunecau pe-un stih, cu duioşie şăgalnică treceau să se stingă într-o floare de tril. S-a înfiripat povestea şi-au moştenit-o copiii de la strămoşi, tinerii de la moşi.

Într-anume vreme, mai către zori, când rămân teferi doar cei mai zdraveni dintre bărbaţi, şi-alături unchieşii deşteptaţi de aduceri aminte, cântă unul povestea. Lăutarii i-au ţinut isonul cu beregăţile, hangul cu scripcile, până au brodit de-au învăţat şi ei vorbele.

*

* *

Hanul lui Anghelache din răscrucea unde se resfira drumurile spre Brăila şi Galaţi, spre mănăstiri prin Paşala, spre satele Fuierei şi-ale Reavănei, a încăput pe mâini bune.

După Anghelache l-a ţinut Patraulea, căruia nevastă-sa, o săsoaică de peste munte, de prin Prejmer, i-a dat copii sănătoşi; băieţi, vreo cinci şi de la ei nepoţi, duium. Şi Patraulea, din tată în fiu, au ţinut deschis vadul hanului cu crâşma. Bun vad, cum se răşchirau aici drumurile: veneau carele cu braşovenie tocmai din Schei la târg la Galaţi, veneau lipscăniile dinspre Ardeal şi de peste Moldova.

Cobora din munte cherestea pentru corăbiile de pe Dunăre şi în portul Brăilei şi într-al Galaţilor. Roada dealurilor: pometul, ţuica prunarilor şi vinul podgorenilor pe la Patraulea curgeau. Negustorul cu marfa trăgea la „hanul lui Anghelache“, rămas să-i spună aşa, de mult, de cine ştie când. Se opreau ei neguţătorii şi la coborâş, dar cu inima mai bună la întoarcere spre casă, cu punga plină în chimir. Şi

Patraulea, ca să nu plece oamenii îndărăt cu teşchereaua doldora, sta momeală cu toate bunătăţile, numai îmbiere.

*

Pe la o mie opt sute se pomenea la hanul din răspântia drumurilor, taraf vestit al unuia Damian, nepot lui Botgros. Voinic, cu voce plină, rotundă şi adâncă, mai să întreacă faima vestitului Botgros, bunică-su, care înveselea boierii şi popimea în sat la Reavăna, mai târziu zis „la Sultana”. Şi-acestui Damian, nepot lui Botgros, îi mersese vestea că ştia cântece din bătrâni. Ştia şi mai bine le zicea.

De aceea, Ioanichie, cunoscut negustor ardelean, întors cu convoiul de care cu coviltire golite de marfă în Brăila, rămânea la Patraulea popas de-o zi, două, înainte de a se încumeta să ia pieptiş cârca urcuşului, îndărăt spre casă. Atunci, el cu ai lui, trăgeau un chiloman de se opreau în loc toţi ăi de treceau în sus ori în jos.

Din seară până după miezul nopţii, pe laviţe, în pridvorul de piatră înalt al hanului încăpător, cu faţa spre văpăile scăpătând ale luminiţelor Brăilei, ascultau Ioanichie şi-ai lui cu bărdaca între palme.

— Aşa, Damiane, zi-o pe-aia… poruncea mai mult cu rugăminte Ioaniche însuşi.

— Care, jupâne? se făcea a nu şti Botgros slăbiciunea preacunoscută a neguţătorului.

— Cu pavăza Românilor!

— Cu bădiţa Alexa, zici, jupâne?

— Aşa, vezi!

— Ţi-o zic… numai cât ştiu.

— Cum?

— … că nu-i toată… câtă ştiu. S-a mai uitat!

— Zi-l, să nu se uite şi-atâta! Uşor, să dea frunza-n dungă! aşa!

Se dregea la glas Damian, trunchi vârfcos, lat în spete – larg în foale, buzat, cu dinţi întregi şi gură „cât naosul biserici elineşti din Atina“ (spunea Ioanichie, neguţător umblat). Bea de-o duşcă lăutarul vin grozav. Îşi încordau ai lui, trei, strunele… mai cârâiau între ei, poruncea starostele Botgros şi, pe urmă, începea, după ce poftea adunarea:

„Ian ascultaţi, cinstitele obrazele dumneavoastră!“

Întâi numai strunele. Lin, abia atingând coarda, un ţârâit dintr-un început, aşa ca să aţipească şi cristeii. Se făcea tăcere că şi stelelor li s-ar fi auzit feştila sfârâind. Dară… s-aridica namila de baragladină cu privighetoare în gâtlej şi pornea să-i zică:

„Frunză,frunzuliță
Dragu’ni-i bădița,

Bădița Alexe
Astăzi nu mai este!”
Ooof!

Urmau strunele cu repeţirea părţii jalnice, întocmind iarăşi întreg începutul. Şi iarăşi Damian:

…………………………………………………………………..

Câţi ne-am ridicat
Toţi c-am detunat
Sila, strâmbătatea:
Paşala, cetatea.
Osmanlâu răsfăţ
Popilor învăţ
La boier juvăţ.

După o scurtă intrare a viorilor, se schimba melodia:

„Sfetnic Dragomirului,
Rouă trandafirului.

Coardele mai plin pregăteau intrarea guristului:

…………………………………………………………………

„Slobozit pistol
I-a gătit pristol
Plumbu’, clonţ turcesc
În duh românesc:
Creştet peste veac
Norodului vlah“.

Aici taraful făcea deschidere celui din urmă stih ce se mai ştia:

„Cu moarte răpus
Umbra i s-a smuls
La pământ s-a tras
Lumii au rămas:
Pulber’le ţărânii,
Susurul fântânii:
Subţior tulpinii
Floare da luminii

Ce nu putrezeşte
Nice ofileşte,
Dar se dăruieşte
Pajere pluteşte

Peste spic, negară,
Peste holdă-amară,
Peste plai de ţară

Din crucea drumurilor,
Prin ceaţa furtunilor,
Pavăză duiumurilor.
Oh!“

Adesea guristul făcea semn tarafului „să zică“ iar începutul.

Ioanichie cu ai lui îşi ţineau suspinul şi pe de lături, toţi câţi nu apucaseră să nu plece în drumurile lor, de prin Tiuga Colibaşilor, de pe la Sultana, cei câţi umblară în Brăila ori se întorceau din Galaţi, roată şedeau să asculte cântarea. După griji ori bucurii, după nevoi ori după aduceri aminte, fiecare intra în gândurile lui ca într-o apă şi se îneca în ea.

La o masă, un fecior al lui Duţu, cu Oană şi Firică, porniţi din Tiuga cu zarzavaturi pentru Brăila şedeau şi ascultau. Unul cu cotul proptit în scândura mesei, altul cu mâna scărpinându-se la ceafă.

Duţu tocmea singur ce-o să scoată pe legumele ce le aveau în căruţă.

Oană, pe partea lui, îşi zicea: „Bună treabă cu grădina noastră! Iese! O scoatem la capăt! Numai de n-ar fi Firică ăsta cârcotaş şi, ce-i drept, cam puturos. I-ar place să muncească altul pentru el şi el să toarcă pe rogojină, subt umbrar. Păi, nu aşa, frate! „Câţi ne-am ridicat… „vorba cântecului, să ne ţinem împreună”.

Firică îşi sugea stropii de vin din mustăţi. „*Roua trandafirului*” „N-o să mai meargă aşa“ chibzuia el. „Muncă şi iar muncă. Prea de tot! Scoţi cât scoţi… Da’ singur, de capul tău. Ce vrei, aia pui. Vrei munceşti, nu, stai!“

Cu jupân Ioanichie, cu care era şi-un fel de rubedenie, şedea Ioan Cănuţă. Îşi uitase, ascultând, un zâmbet ce-i încreţea şi mai mult zbârciturile obrajilor. Zâmbea gândurilor: Ţuica asta… mm, bre! Aduce bani, nu glumă. Dar să ai livezile mănăstirii! Îii, ce bănet fac şi „cucernicii" ăştia. De-aia-s rotofei! Bagă-n ei! „*Popilor învăţ*". Aş, vorbă să fie! Lor, ce le pasă! Cântecu’, zice el, da’ ei trai pe vătrai!“

Rezemat de zidul hanului, şazând cu picioarele sub el, Irimie, grăjdarul lui Cănuţă, gândea pe potriva lui Vancu şi Pavel care argăţeau la caii cârciumarului de la Sultana. Tustrei calici, lipiţi pământului. Hărtăniţi ca vai de lume, stau şi oftau pe întrecutele. Oftau şi-n oftatul lor li se îngemănau gândurile.

„Au dat bătălie cu turcu’ bătrânii. Au primit plumbi în piept haiducii. A murit sărăcime atunci, dar rămas-a juvăţul boierului şi nazurile stareţului”, îl încolăcea gândul pe Irimie. Îşi săltase căciula pe

creştetul capului, îşi trăsese urechile afară şi asculta ciulit cântecul.

Pavel… ascuns om. Numai aghiasma din viersul cântecului mai dezvelea lăuntrul lui. „Of“ se auzea ca o răsuflare mai adâncă şi îşi aducea aminte de câte auzise: „Avea bădiţa Alexa o dragoste, pe o fată a unui bunic de-a lu’ unchiu-su, alde Ioan Cănuţă – una Ruxandra, de s-a măritat p-ormă peste munte. Ţii minte cât ţii, că p-ormă se uită. Ruxandra l-a uitat pe bădiţa. I s-a stins suspinul. A ajuns jupâniţă cu acareturi, cu droşcă. Moartea Alexei n-a fost s-o uite sărăcimea. De bună seamă, cui îi e rău, are vreme să ţină minte pă cel ce i-a vrut vreodată binele. Măcar şi de n-a izbutit de tot şi pă totdeauna, tot îi mulţumeşte şi pentru atât“.

Vechilul Neagu din Varvara, împreună cu baciul Lupaşcu de la Băjenarii-Spahii, se cam chercheliseră. Şezând rezemaţi unul într-altul, ascultau. Cuvintele n-aveau cum să le mai bage în seamă. Melosul însă li se strecura în suflet ca untdelemnul. Îl făcu pe vechil să-i vină a fluiera într-o parte, iar pe baci să-şi răsucească ciucurii brâului până să-i smulgă de necaz că nu nimereşte să ţină isonul.

Vinul cântecului ameţea pe fiecare după felu-i. Stăruia în inimi şi în minţi cu o abureală dulce-amăruie, tare şi bună.

*

*   *

Spun unii că bădiţa Alexa, îngropat lângă fântâna din răscruci între ăle două sălcii scorburoase, peste drum de hanul lui Anghelache, ascultă şi el: „Saltă pământul pe mormânt. Parcă răsuflă! “

Iar când, printr-unele părţi ale cântecului, Damian Botgros umflat în foale şi în guşă, şi-aridică glasul izbindu-l în cerul gurii de răzbate sunetul adânc-pătrunzător, înalt-străbătător ca din văgăuna unei clopotniţe de cleştar; când lincăia, zumbăia, zdupăia pe muchea ghiersului hangul strunelor înfierbântate, pe după miezul nopţii, se auzeau – cică – aghioasele cântăreţului pâlpâind tremurătoare crâmpeie învăluite, până în măhălălile Brăilei.

Octombrie 1950 – aprilie 1951

1 Domnişoară.
2 Da, domnule.
3Într-adevăr.
4 Zece la sută.

5 Mulţumesc, domnul meu! Mulţumesc!
6 *„Bolile, relele, teama*
Să se spulbere ca fumul,
Necazurile toate să se spulbere ca fumul!"
7 Sărmanul meu harmonium.
8 Martainon-tatăl.
9 Martainon-fiul.